

Městská knihovna v Praze

Život ironický a jiné povídky

F. X. Šalda

Praha

2017

e-kniha

Městská knihovna v Praze

ůjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

přístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

ořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Život ironický a jiné povídky

F. X. Šalda

Znění tohoto textu vychází z díla Život ironický a jiné povídky tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Melantrich v roce 1949. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (F. X. Šalda: Život ironický a jiné povídky), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 4. 8. 2017.

OBSAH

Úvodní slovo k vydání prvnímu	7
Poznámka k vydání definitivnímu.....	11
Život ironický	13
1	13
2	22
3	35
4	46
5	55
6	69
O Frau Land, hříšníci a kajícíci	77
1	77
2	87
3	99
Smrt hraběte Kryštofa des Loges.....	120
Povídka o perle Žetímě	127
Psáno tužkou na starém papíře	134
Umění a mistr	134
Z roku pokoření	136
Modloslužebník	141
1	141
2	145
3	150
O neblahé bohatýrce.....	156
1	156
2	160
3	162
První otřesy.....	165
Dva prstýnky korneta Jakuba Pýchory.....	177
1	177
2	183
3	186
4	188

Dodatek	190
Fantazie splínu	191
Analýza	193
1	193
2	197
3	203
Šly světem	208
1	208
2	214
3	224
Ediční poznámka	230

Úvodní slovo k vydání prvnímu

Zahajuji své spisy (ne sebrané, nýbrž vybrané) tímto svazkem povídek, řekl bych skoro z vděčnosti k nim, protože jsou srostlé zvláště důvěrně s mým vnitřním životem posledního desetiletí a že jsou výrazem snah mně drahých, které mne vynášejí nad trudný a pustý český život novinářský, k němuž jsem, žel, již odsouzen: mých snah o jednu formu poezie – neboť jsem již tak pošetilý, že mně není opravdové beletrie tam, kde není tvorby básnické.

Co zde podávám, není jistě beletrie, jak se jí dnes velkou většinou u nás rozumí a jak se ještě větší většinou píše a tiskne, nakládá a kupuje. Nejsou to ani studie přírodního nebo společenského prostředí, popisy hmotného bytu člověka, snesená pozorování o dějích společenských, procesech hospodářských nebo jiných proměnách krajů a jejich obyvatelstva, anekdoty, dokumenty a rysy k vnějškové charakteristice různých hromadných útvarů společenských – to všechno není zde předmětem mého zájmu, to všechno dovede poznat a vystihnout přesněji a úplněji pojednání nebo úvaha vědecká, národopisná nebo lidopisná, statická, politická, sociologická. Jakkoli malý, soudím o tvorbě umělecké a básnické totéž, co Goethe, jemuž tendence „byla jen pro pojem“ a ne pro tvorbu básnickou a který mínil, že dá-li se některé dílo – šlo zde o jeho román „Wahlverwandschaften“ – rozumem snáze pochopit, není proto lepší, naopak: „je inkommensurabler und für den Verstand unfasslicher eine poetische Produktion, desto besser“. Chci tím říci, že mně zde všude šlo o *intuitioní* poznání velikých životních skutečností – neboť tím jest mně tvorba básnická – a ne o práci pojmovou a poznání rozumově vědné. Proto závěry, které si snad čtenář vyvodí z těchto prací, vyvozuje na svůj vrub, a ideje, jež do nich snad vloží, vkládá tam na svou odpovědnost.

Ale ovšem není zde také náladkového hračkářství a dekoratérství, ani snobistní fantastiky, ani uměleckého průmyslu a antikvářství, ani nervových dráždivel a jiných laciných narkotik, které

se v dnešních tzv. moderních kruzích literárních vydávají za umění, ačkoliv jsou jen jeho padělkem a svědčí v nejlepších případech jen o virtuozitě známky dosti podezřelé; není zde ani karáskovštiny ani martenovštiny, není zde vůbec formulek ani schémat, ani naplněných nebo nenaplněných receptů a pravidel; a autor těchto velmi nečasových a v Čechách jistě i nemístných próz nesoutěží ani s voňavkáři, ani s čalouníky, ani s klenotníky, ani s moderními nálado-
vými režiséry a kabaretiéry, a aby byla bída jeho dovršena, nepokládá umění a poezii ani za užitou aritmetiku nebo geometrii.

Nikoli: chtěl jsem „jen“ poezii a umění (jak se v Čechách zdvořile říká), ale ovšem také *celou* poezii a *celé* umění a ty jsou mně jen tam, kde se chápou a ctí veliké skutečnosti lidského života a lidské smrti, kde se vytvářejí typické osudy i charaktery lidské, podobenství a odlesky všech konečných stavebních kladů a jistot. Že jsem se poezii tohoto výsostného pojetí přiblížil, žel, posud až příliš málo, vím sám první; ale jsem si také jist, že i minout se tohoto vzdáleného terče jest čestnější a pro umělecký vývoj také plodnější, než naplňovat v pohodlné a samolibé obratnosti a spokojenosti laciné šablony a patronky denní obluby a módy. Budiž tedy konečná cena těchto prací taková nebo onaká: každá z nich jest pokusem vniknout do ohniska lidské duše a lidského osudu; každá z nich jest cosi *sui generis* a neopakuje rutinně metody, jíž bylo již jednou získáno; každá z nich zametá za sebou stopu, aby následující byla nucena hledat a nalézat znova.

Jsou tedy tyto povídky vesměs pokusy o vnitřní dramata, o dramata duše, abych užil slova velikého a drahého Roberta Browninga, a proto básněmi mravního napětí a mravního vývoje, touhy po něčem nadosobním, co váže rytmicky jednotlivce a spíná jej v melodické jeho vyšší společné jednoty... Proto nehledají svých čtenářů ani mezi snoby, ani mezi slečinkami, neboť nepřinášejí ani dráždidla a lechtadla unaveným nervům, ani nemíní plašit a zahánět dlouhou chvíli. Obracejí se svým tichým, přísným poselstvím na lidi zralé a mužné, kteří nejdou životem hluší a slepí, jimž naopak otevřel život smysl pro svůj tragický sklad a řád; na duchy,

kteří milují sílu a statečnost v zoufalství a věří ve velikost lidské duše i v jejím pádu; na srdce, která prošla již zkouškami a objala v bludech i hoří svůj úděl lidství a snesou bez závratí pohled i do propastí.

Všecko, čeho si přeji pro tyto práce, jest jen to, aby byly něčím v zlých dobách lidem tohoto rázu, aby v tomto českém životě, dvojnásob tmavém a zrádném, v němž všecko se mate a kolísá a nic nestojí pevně a v němž literární sprostota žije a tyje z toho, že množí a stupňuje zmatek a všeobecnou bezradnost, stály svou siluetou na jejich obzoru a pomáhaly klidnit zmatek jejich duší a harmonizovat je tím, že odvedou jejich zraky od jevového chaosu dne a jeho povrchu k velikým skutečnostem a jistotám lidské duše. Od dnešní tzv. literární veřejnosti české nečekám pro sebe nic; znám příliš dobře její málo čisté složky, znám i příliš dobře literární politikaření a patokaření¹ české, abych měl o ni jakési iluze. Od zprostitované doby, která tě dnes vynáší na štít, aby po tobě zítra plila, která běhá dopoledne za něčím a odpoledne za pravým toho opakem a točí se ani ne po větru, nýbrž po zápachu, jenž vane zprava, hned zleva, od té doby nečekám nic; literární veřejnost, která nedovede rozpoznat poezii od uměleckého průmyslu a dává se klamat nejhrubšími padělký, nemůže mně ani nic dát, ani nic vzít; na ni neapeluji v ničem, s tou, bohudíky, rozumět si nemohu a nechci. Mnohý z těch soi-disant² mladých, který pokrčí snad vznešeně nad mou knihou nosem, četl jednotlivé její práce, pokud vycházely po časopisech, velmi pilně a botanizoval v nich velmi snaživě: česal její ovoce, ten z vyšších, onen z nižších větví, podle toho, kam dosáhl. Přivykl jsem již svému ironickému osudu, který jsem charakterizoval kdysi tak: nejvíc mně posud spílali lidé, kteří mne kdysi nejvíc vykrádali. Jest v tom cosi opravdu specificky českého: v cizině, okrádá-li tě někdo, alespoň ti nenadává; a spílá-li ti, nechává alespoň tvůj literární majetek, výraz, slovo, obraz, rytmus

¹ Patoky – nechutný nápoj, slivky. *Pozn. red.*

² Samozvaní, sami sebe nazývající, takzvaní. *Pozn. red.*

a melodii větnou, s pokojem. Ale v této drahé zemi jest možno poznat slávu po tom znamení, které zde jednou provždy stanovím: začíná se v tu chvíli, kdy ti vyspílá někdo tvým vlastním jazykem: jazykem, který jsi sám stvořil a ukul.

1912

Poznámka k vydání definitivnímu

Do tohoto definitivního vydání pojal jsem několik nových povídek, které se svým rázem i dobou svého vzniku zapojují organicky do první knihy mých povídek; našel jsem skici k nim ve svých starých papírech z oněch zašlých dob.

Předchozí předmluvu k I. vydání z r. 1912 otiskuji zde skoro beze změny. Je posud aktuální. Literární lůzy v Čechách nejen že neubýlo, ale přimnožilo se jí ještě nad všechnu míru a slušnost a je den ze dne útočnější a drzejší, podporována v tom bezcharakterností nemalé části dnešní žurnalistiky. Stará se s dojemnou horlivostí, aby důvody mého rozhorlení neslábly, nýbrž se stupňovaly.

14. prosince 1935

F. X. Š.

*Památce Růženy Svobodové,
jíž bylo připsáno vydání první*

Život ironický

1

Jakýsi žalný pošklebek mučil bledou mlčící tvář Jana Varjana a odduševoval ji v cosi mrtvého, když přišel domů z obvyklé večerní společnosti.

Teskná grimasa, cosi zlobného i bezradného, leželo na něm a skličovalo jej podivnou tísní a nudou: jako by se choulil pod tím do sebe. Hned jsi poznal, že Varjan jest z lidí, kteří nesnášejí vnitřního neladu bez zlého utrpení celé bytosti; že Varjan jest člověk, který miluje řád a trpí disharmonií přímo tělesně, člověk, jemuž je soulad potřebou nervů, ne-li něčeho hlubšího.

Poslední dny jakýsi trapný roztržitý nepokoj jako by jej pudil i zarážel současně. Společnost jej rozladřovala a odpuzovala od sebe, ale být bez ní také nedovedl: samota jej dráždila jakousi prázdnotou mukou, nesmyslnou a bezobsažnou.

Shodil v předsíni kabát z ramen podivným úlevným pohybem a maličko nachýlen vešel do jídelny svou typickou chůzí, nesnadno povědět, zda unavenou nebo zamyšlenou, chůzí dandyho, který uměl projít nepozorován ulicí nebo náměstím.

Otevřel dveře a přivřel oči: věděl, že uvidí, co uviděl, a lehýnký mrazík jím prochvěl: vzpomněl si mžikem paměti básníka, citlivého ke všem dojmům a kultivujícího je, na podivný střízlivý chlad, který jej zasáhl nedávno po celonoční jízdě vlakem, když se ráno, nevy spalý, probudil do kalného podzimního dne, zatímco na stropě nad kalným sklem čadil oharek dohasínajícího knotu a v okně rostly z mlhy obludné zdi velkoměsta jako můra zlého snu.

Zastudilo jej nudou z ošklivosti životní.

Jeho žena seděla u stolu nachýlena nad vyšívání a tvářila se udiveně, jakoby vyrušena ze snů – jako by teprve nyní si povšimla jeho

příchodu, ač věděl, že byla ještě přeci chvíli celá jediný sluch napjatý ke dveřím a chytající každý šum z předsíně a ze schodů, a jeho sedmiletá dceruška, nervózní a elegantní předčasnou elegancí velkosvětských dětí, jakoby předjímajících obrazností život, ztuhla náhle nad obrázkovou knihou jakýmsi chladným nepřátelstvím, odstrkujícím ho od sebe a soudícím jej již.

„Hle, její spojenkyně,“ prošlo mu hlavou a zkrivilo jeho ret. „Začíná to brzy. Snad do roka budu mít proti sobě dvě. Preparuje ji již proti mně.“

„Tys zde?“ řekla žena z vysoka jakýmsi úmyslně bezbarvým a bezobsažným hlasem. Mohlo to býti všecko: prosté konstatování skutečnosti, i výčitka nebo údiv, uvítání jako pokárání. Bylo to proneseno zdaleka a drze a prohlíželo si jej to jako tykadla nesmírného osklivého brouka, s jakousi omrzelou zvědavostí a přece nestoudně.

Hnus z této přetvářky hořkl mu v ústech.

Zabral ji náhle celou chladně zlobným pohledem kohosi, kdo měří místo, kam vrazit nůž.

Ale ona unikla mu ihned za hradbu, do pózy trpitelské, tím manévrem, který znal až příliš dobře; zvedla k němu jen své herecky prohnané oči, které pravily: „Chceš mne snad bít? Surovče!“ A po pause, s ironickým zábleskem: „Jak jsi hnusný, hnusný až do směšnosti!“

„Podlá!“ mluvila zase jeho sevřená ústa a zlá popleněná tvář. „Podlá! *Tak* ty tedy rozumíš boji? Zmije!“

Viděl ji náhle před sebou zkaženou drobným zbabělým bojem až do morku kostí a zachvěl se před ní jako před nákazou.

Rychle se obrátil do pracovny.

„Jaký hnus! Jaký hnus, můj Bože,“ myslil, „tento život dvou galejníků přikovaných na jedné lavici k jednomu veslu! A jaký žalný boj, boj dvojího hmyzu pod pokrývkou!“

Rozchodil se po pokoji.

Jeho stůl stál zde nedotčen. Papíry, rozložené na něm ještě od odpolední práce, zaběhly se šerem; bylo mu, jako by ucítil vanout z nich teplý magnetický proud. Vůně vadnoucích žlutých růží za-

strašila ve tmě; připomněla mu i vázu, lehýnce a rozkošně nepravidelného tvaru, který ctil jako značku umělcovu a miloval jako malé dobrodružství svého hmatu.

Rozškrtl sirku a tiše násilně rozčilený zvolna rozžíhal voskovou svíci po svíci na dvou trojramenných saských porcelánových svícnech. Byl to kousek podivného luxu³, kterého si dopřával po nějakém podivínském zákoně, řídícím jeho bytost nějak mimo jeho vůli a vědomí.

Pracoval rád při voskových svících: miloval je jako cosi čistého a cudného. Připomínaly mu vůni luk, rozkvetlé lípy a rozvlněná pole jetelová, nevyčerpatelnou dobrotu slunce, milostnost pokorné práce, med a všecku sladkost životní. Jejich světlo rozlínulo se tiše, hudebně skoro pokojem. Vyvolalo mu v mysli verš Goethův a ten podal ruku jinému, příbuznému, verši Swinburneovu. Brzy přidružil se k nim třetí. Bylo mu, jako by vyplnily prostor jeho pracovny skoro hmotnou přítomností, očistily jej, prosypaly jej deštěm horkých plamenů. Zdálo se mu, že se elfové nesou mimo duchovým tancem a uzavírají jej svým rejem od trudu a nudy vnějšího světa.

Oddychl si zhluboka podivně pokořeným vzdechem a pokusil se pak o němý úsměv jakoby díkem dobrým duchům této chvíle.

Přistoupil k oknu a zahleděl se do tmy. Vedlo na řeku, a ve tmě se mu zdálo, že cítí lichotnou a zrádnou krásu bystrého živlu jasněji než ve dne.

Tišil se, vpíjeje do bolavých nervů něco z pokojného oddechu noci a vody, podrobuje poplašený, roztržštěný tep svého srdce krásnému jhu mocného rytmického života cizích neosobních mocností. *Chtěl, ó jak chtěl žít v souladu s nimi!* Soulad je bezpečnost a útočiště, cítil všemi svými nervy, jediné spolehlivé útočiště zde na světě.

Usedl za chvíli a jal se prohlížet pozorně Utamarovo album, od něhož se nikdy neodlučoval, které vozíval s sebou, ať jel kamkoli; leželo ještě mezi zavazadly z předvčerejší cesty. Zdviha je, vyvolal si v mysli krásnou chladnou horskou vesnici, odkud se předvčírem

³ Světlo (lat.). Pozn. red.

vrátil, zachvácen v pustých polích náhle neodolatelnou nostalgií po teplém, smyslném velkoměstském soumraku, kdy se nad rozlitymi davy rozžehují první bledé roztřepené plameny plynových svítilen... On, člověk smyslů a sensitiv, miloval tuto chvíli. Včera viděl divadlo, po němž se mu zastesklo a pro něž se vrátil do města dříve, než původně myslil, a hle, bylo docela bez kouzla a nudné. Zachvěl se dokonce jednu vteřinu, vida všude na ulicích převýkavé oči a sprosté, zesurovělé tváře, nějak zestrašitelně ještě chvíli, kdy vycházely na lup za odpadkem špinavé rozkoše, prázdného tlachu nebo jiného kalného požitku. Prošel těmi larvami s obezřetným kvapem, aby nezavadil o žádnou z nich ani svým rukávem. A s lítostí vzpomínal své opuštěné dědiny, položené na několikararmenném horském potoku jako na několika strunném nástroji, modravých kopců nad ní, kde se vařily v čarodějných kotlích mlhy a odkud padaly do údolí hromové bystřiny, líbezných červánků, které zduchovňovaly svým požárem tíhu dní a marnost práce, a nesmírného mrtvého ticha v opuštěných, jakoby vytřeštěných polích, prolamovaného jen křídlem havraním... a snažil se, vyvolat si přesně v paměti tón, jakým padala do studánky stříbrná nit lesního praménku, u něhož sedával v pokojném ztraceném snění... a klnul svému nevěrnému kejklířskému srdci, jež jej tolikrát přelstilo a nezdrželo nikdy rozkoše, kterou mu slibovalo.

Ponořil se do svého alba. Dokonalé umění mělo nad ním odevládna moc léčivou: měl doby, kdy mu stačil pohled na umělecký pratypr nebo dokonale vyřešený tvar, aby jej zladil i nervově; dovedl jím potlačit vzrůstající se migrénu. Očišťoval se večer pohledem na japonský dřevoryt nebo nahlas skandovaným veršem Keatsovým nebo větou Flaubertovou od prachu dne, od nudy úřední, od trudu společenského; smýval tak své saze, jak říkal. I dnes zjhl jeho hněv, rozplynula se jeho bolest jako sníh ve vodě.

Převlékl se v jiný kabát, v nejlepší, který měl, neboť k práci se strojíval slavnostněji než na vycházku a do společnosti.

Přisedl ke stolu a jeho tvář nabývala zvolna zvláštního výrazu trpného, ale ne bolestného; dostávala cosi z tváře náměsíčníkovy,

jakousi blaženou lhostejnost zírajícího; jako by byla vytržena z polohy nižší a překládána do nějaké nové vyšší, světelnější a teplejší.

Jeho oko bylo cele obráceno ve vnitřní svět; zdálo se, že proniká hustými mlhami, probírá se duchovým popelem, příznaky mrtvých citů, rozpadlými duhami, které se dávno sesuly za všemi zapadlými slunci ztracených dní. Svítilo *jiným* žářem, hořelo *jiným* ohněm než ohněm této země.

Vzpomněl s nesmírnou něhou keře růží, které viděl kdysi v Alpách v polodivokém parku, kde přecházel již v les, a jež jako by do své vůně přijaly něco ze svého hořkého a divokého sousedství. Bylo pozdě na podzim, a voněly, polozmrzlé, ještě když je rozehrál paprsek poledního slunce. Jaká síla lásky, řekl si, a slzy se mu draly do očí.

Vzpomněl jezera ve skotských horách, uzavřeného jako naplněný osud, odrážejícího ve svém mlčení chlad příkrých skal, jakoby zamrzlého na pokraji a jen ve středu a pod povrchem chránícího nějaký tajemný život a ruch. Bylo to jako zamlčené vyzvání, polibek ustydlý na rtech závanem čehosi děsivého, co přikázalo poslední chvíli mlčení. Jaká cudnost, řekl si, jaká cudnost!

Vzpomněl jízdy s mrtvým bratrem, s podivně milovaným bratrem, den před jeho smrtí, když byl ještě hoch. Slyšel v duchu, jak skřípěl řetěz s vědrem ve studni; slyšel teplé ržání divokých, vzpínajících se koní; viděl, jak se jejich dech valil do jitřní mlhy spadlé do křivolakých ulic spícího městečka; viděl růžový tón jejich vzdutých nervózních nozder, viděl vodopád vzepjatých a hroutících se údů...

Všecky tyto barvy, zvuky, vůně, postoje, dávno rozptýlené, rozvanuté a mrtvé, stály náhle před ním, žehly, tyčily se živěji, než když byly živé a přítomné, silnější a mnohem výraznější než všechno, co jej obklopovalo tuto chvíli hmotně.

Jiní mrtví šli před jeho zrakem a hořeli barvami jímavějšími a tesknějšími, než byly kdy ty, jež svítily v zemském slunci. Jejich oči obracely se k němu plny smyslu a rozednělého pochopení; hlavy jejich byly výmluvně nachýleny pod sebranou tíhou myšlenky a času;

rty pootvíraly se jako přezrálé ovoce pukající vnitřní sladkostí a tlakem volající chvíle; jejich těla byla poseta hlubokými otevřenými ranami, ale jejich tváře byly blaženě daleké, a rozedranou pleť napíнал tep rychlejšího a hlubšího života.

Otevřel okno. Veliké ticho padalo z mrtvého nebe; podsvětne hluboce a tiše tekla pod okny řeka; daleké světlo na druhém břehu sbíralo a podávalo mu všechen smutek opuštěných míst.

Slyšel kolem sebe jako by šumění neviditelných zřídels; nachýlil instinktivně hlavu, jako by upíral sluch k jejich hudbě. To splav času tak hučí, napadlo ho, času, který chce být vykupován – jinak musí téci od věčnosti do věčnosti... Ale jak jej vykoupit, můj Bože, jak jej jen vykoupit...

Namočil pero a zvolna slévaly se pod ním krůpěj po krůpěji, váženy pomalou prací nehmotných citlivých vah, tyto verše:

*Jsou louky temnem skropeny, a k tanci připraven
jak tucha čehosi a jako zmrzlý sen
se na nich třese perel rosných povlak stříbrný
a mlžný závoj věší se již jedlí na trny.*

*Je čas již vyjít, duše má, nohama bosýma,
kdy každý květ svou krásu a smrt naši rozjímá,
kdy světa jiného již na všem leží odlesky
a sama tma je již jen zhaslý oheň nebeský;*

*kdy plaší duchové se snáší hrobů na kraje
a v srdci hned již pečeť tmy a hrůzy roztaje,
neb v tvář, jež poznala, chlad dechne velkých vod
a jasno bude nám, kde hledat odvěký v nich brod.*

Dopsal, vznesl tvář od papíru a zadíval se do prázdna před sebe, ale za chvíli schýlil ji zase nad svůj rukopis. Pročítal, co napsal, a tvář jeho náhle podivně se odduševnila a ztrpkla ve starý rozpačitý žal, v trapný pošklebek, jen ještě trapnější než dříve. Bylo to, jako by náhle nastal čas odlivu: pokoj a krása mžikem uplynuly; co zby-

lo, byla jen hmota, tíha, trud, zklamání, nuda. Tvář Varjanova naráz zestarala, potemněla a zvrásčila se.

Četl znova své verše; rozčarován, viděl všude mrtvé prázdno; drze civěla na něho písmena v střízlivém nyní světic voskových svéc: ano, *to* zde byl vosk a *to* zde byl papír a inkoust a tohle byla slova a písmena – písmena, která nedávala smyslu. Nerozuměl tomu, co napsal; bylo mu to nudné, těžké, prázdné a jalové a zdálo se mu nemožným, aby to pocházelo od něho... To že byl jeho sen? Tohleto, ta trapná kopka slov, že zářila před chvílí nalem a hrála všemi odstíny duhového vidma?... A to že z něho zbylo? Zdál se sám sobě podvedeným rybářem snícím nad prázdnotou síti; dítětem, které chtělo vylovit z vody barevný zážrak a vyneslo si v dlani trochu bláta a slizu. A cítil se náhle chudým jako někdo, kdo vydal všechno své teplo; cítil se starším než nejstarší starci, které kdy viděl, starým jako pyramidy; roztrásl jím mráz, zajektl zuby.

Odšnul ve štitivém odporu konečkem prstů rukopis a povstal; rozhodil se, aby se zahřál.

Barvy pohasly, duchové odletěli: celá bída světa měla zase přístup k jeho bezbrannému srdci a nalehla na ně celou svou olověnou tíží.

Stanul náhle u dveří ložnice, odkud bylo slyšet oddech kohosi spícího. Otevřel opatrně, vešel po špičkách. Neodstrojena ležela na loži jeho žena, lehce vychýlena, s rukama složenýma pod tváří; dostávala tím do pózy cosi bezradného, živočišně omezeného a těžkého. Kus lidské hmoty tu leží... prošlo mu myslí a naplnilo ji odporem.

Hořící lampa stála na stole a vrhala plným proudem neúprosné světlo na tuto tvář, malicherně starostlivou a zaujatou i ve snu; byla teprve nyní jak náleží malá a úzká, mrtvá a prázdná. Jsou tváře, myslil Varjan nachýlen nad ní, které získávají v klidu a v zapomenutí; tu zde však pokoj znemožňuje a zabíjí; nemá hlubších pramenů krásy a života v sobě, jest poplatná za trošku své živosti jen znepokojení chvíle... bez ní by se propadla do nicoty.

A v studu vzpomněl okamžiku, kdy ji uviděl poprvé, před lety, spící. Jaká strašná věc, cítil tehdy poprvé, *zadívat se* na spícího člověka sobě blízkého! Miluješ-li jej, je to poloviční vražda tvé lásky. Cítíš tu: já a ty – na věky neslučitelní – na věky cosi jiného, rozdílného, toto záhadné neproniknutelné *já* a ono záhadné neproniknutelné *ty*. Víc než divoká hluboká voda teče mezi nimi, neboť není mostu, který by bylo možno vrhnout z jednoho území na druhé.

Dlouho hleděl na ni Varjan zblízka, pak zdvihl hlavu jakoby poplašen, jako přistižený při něčem nedovoleném, v nějakém podivném zahanbení. Zde před ním ležela tedy jeho žena, stranou jeho dítě – stál nad nimi a nemohl pochopit, jak se dostal k této ženě a k tomuto dítěti. Musilo se to stát jen jakýmsi nedopatřením, cítil, nedohlédnutím, neopatrností, jako jiný chytí chřipku nebo jiný neduh – tak asi, ano, tak, opakoval si. A rozpomínal se jasně na dobu, před osmi lety, kdy se to stalo. Ano, tehdy se soustředil právě celý na své dílo, kterým chtěl dokázat sám sobě něco, na čem mu záleželo; ano tehdy, kdy neměl smyslu pro nic jiného, stalo se to. Právě tehdy dostalo se mu poměrně vysokého postavení úředního, v němž bylo jaksi samozřejmé a slušné, že se mladí lidé žení: všichni jeho předchůdci se v něm oženili, i od něho se čekalo, že se ožení. Nu, a on se tedy oženil; provedl to jako přiměřený společenský úkon, roztržitě a po váhání dosti dlouhém.

Ale vlastní příčina nešťastné ženitby byla hloub a Varjan cítil ji v tu chvíli jen neurčitě: byla v jeho erotickém talentu. Lidé s erotickým talentem bývají velmi netalentovaní k ženitbě, a buď se nežení, nebo se žení špatně a ledabyle.

Varjan byl člověk zvláštní – jak to říci? Nu ano riskujme to – čistotnosti pojmové: lišil velmi přesně a určitě mezi manželstvím a láskou. Jako by to byla dvojí oblast nepřekročitelnými horami od sebe oddělená, která se nesmí mísit, poněvadž nesmí splynout. První byl svět právní a společenský, druhý byl svět nervů, citů, duše, samotářského já. Tuto pojmovou čistotnost cítil sám i jako svou přednost a privilej před druhými, i jako svůj osud: v jeho nitru, cítil, byla tažena nějakou strašnou rukou démantovým rydlem vlasově

ostrá čára, překročitelná mu jen za cenu smrti. Lidem jinak ustrojeným, kteří této čáry neznali a chtěli jej přinutit, aby ji i on přehlížel, byl odpůrcem na nůž: znásilňovali jej v jeho nejvlastnějším, ohrožovali jeho bytost v samých kořenech. Byli to nepřátelé, hůř: byli to barbaři...

Miloval ženy, alespoň na chvíli a některé, a mnohem více žen a déle milovalo i Varjana – ale od samého počátku bylo vyjednáno, že si nikdy nevezme ženy, již miluje a která miluje jeho. Bylo mu to stejně nemyslitelné jako představa, že by mohl psát své verše týmž perem, týmž jazykem, týmž inkoustem, jakými vyřizoval úřední akta ve svém departementu; že by mohl jít v nočním prádle na ples.

Tento člověk byl dvojitý a sám to cítil dost určitě, někdy jako utrpení, ale jindy a častěji jako privilej a příčinu k pýše ve světě příliš prostých: a kdyby byl i mohl, nechtěl by být ani jiný: miloval svůj duševní typ silnou sebeláskou, jakou se milují osudně a nutně všichni umělci – i ti, kteří mají v programu altruismus.

Varjan stál nyní vprostřed ložnice a nevzpomínal již: lehla mu zatím na nervy tíha skutečnosti a přítomnosti, před níž by tak rád prchl, ale křídel nebylo, cítil, a nohy nestačily.

Stál zde vlastně na společném bojišti: zde se vraždili urputnou, drobnou, hmyzí válkou, která je kazila a činila malými a podlými. Zde byla jejich lože: stávalo se v poslední době častěji a častěji, že leželi na nich ve tmě a mlčeli zlým mlčením a věděli druh o druhu a jeho zlém vražedném mlčení. V těch chvílích vymlčivali druh druhu urputnou nenávistí zlý nezniknutelný osud; v těch chvílích vrhaly se jejich nejskrytější myšlenky na sebe a potíraly se, vraždily se, znesvěcovaly se do každé špatnosti. Zde spojila je někdy na minutu smyslnost, aby je pak na míle od sebe odhodila nenávist vystupňovaná hnusem.

A odtud vstávali ráno s kalným zrakem a potácivě, jako by se byli zpili z blínové číše své zloby a své zrady, tupí a otrávení.

„Proč mne jen nedojala,“ tázal se nyní Varjan sebe samého v zamyšlení, „když jsem patřil před chvílí v její tvář? Mohlo by snad být ještě všechno dobře,“ ale poznáv lživost této naděje dodal po

pauze: „Neměla nikdy nade mnou ani ment⁴ moci: ani okouzlit, ani dojmout na vteřinu mne nedovedla.“

Cítil, že jest pozdě, hluboko v noci. Popůlnoc padala z vysokého nebe; zmučené nervy slyšely bít na střechu těžký déšť času, srdce vzdálenou ozvěnu jeho dutého proudu.

Varjan pohnul sebou v rozpacích.

Jednu chvíli chtěl se vrátit ještě k práci – ale myšlenka na vystydlý rukopis dotkla se ho znechucením a odporem. Zachvěl se. Co tam? Bylo mu stydno jako po porážce, trapno jako po urážce.

Pokrčil s podivným rozpakem rameny a zhasl pak lampu.

Zdálo se mu, že se mu ve tmě ulevilo.

Odstrojil se a ulehl rychle, s jakýmsi chvatem, nepřiměřeným situaci, s chvatem nemístně důležitým, který jako by se nemohl dočkat nejrychlejšího otupení a sebezapomenutí.

2

Varjan seděl v polotmě březnového podvečera, salonně oblečen, ve své pracovně.

Nerozžehl úmyslně světla.

Seděl na pohovce zhroucený, s hlavou pokleslou a zabořenou do límce, jak sedávají vyčerpaní lidé, jichž celodenní napětí povolilo, trpný jako kus hmoty vržené sem divokým nějakým proudem, který zatím odtekl.

Rostoucí měsíc ležel zbloudile na nebi jako kalný ledový krystal odtržený od bůhvíjakého celku, zanesený sem nebo zapomenutý zde neznámo kým a proč, a chvílemi se zdálo, že žalně taje v roztrhaných teplých mracích, tekoucích přes něj. Spouštěl pokoj do ticha hlubšího než jindy, jako by jej kladl na dno vod, a prosíval ze své ohromné výše slabounký poprašek sivého světla na podlahu.

⁴ Drobet. Pozn. red.

Varjan zapadlý do temného kouta, s něčím trosečnický tupým v gestu i v držení těla, hleděl upjatě prázdnýma očima na čtverce, jež pokládala měsíčná vodová záře na koberec. Seděl nepohnutě, vpíjeje do sebe ticho jako hmotné ovzduší; cosi znepokojeného jako by leželo ve vzduchu; občas sprchl plátek nebo dva z vadnoucí růže a připomněly jako skanulé kapky vodních hodin čas, který plyne a plyne; chvílemi zastrašilo lehýnkým duchovým zapraskáním v nábytku, a srdce Varjanovo bůhví proč se rozbušilo.

Nemohl psát v poslední době. Mnoho věcí ho trýznilo, ale žádná určitá; koneckonců, byla to jen pouhá nálada, co jej skličovalo, jen nějaká hypochondrie, jakoby pochyby o smyslu a účelu toho, co posud dělal. Sedával nyní často ve tmě a probíral se vzpomínkami. Přemítal je jako mapy plné starých skic, vybíral jednotlivé listy z nich a pouštěl je zase s omrzelou nedbalostí do desek, opakuje si: Ano, té zde užil jsem již třikrát – a oné tam čtyřikrát.

Přebíral se myslí jako starým zaprášeným a vybrakovaným skladištěm. Všecko v ní strašilo ztrouchnivělinou: všecky obrazy byly zažloutlé, všecky dojmy mdlé a vybledlé, všecky city zetlelé. Všecko již řekl a vyčerpал, zdávalo se mu chvílemi, všecko vysál, všeho zůžil s trapnou úsporností. Snažil se rozpomenout se na zhaslá léta, kdy svážel poprvé svou žeň v radostném vzrušení – ale nepodařilo se mu to. Nemohl rozžehnout ani v představě, ani ve vzpomínce sluncí, která nad ním tehdy stála a hořela; a marnost tohoto pokusu roztruchlila jej jako zesílená jistota, že se propadlo do tmy víc než jen minulý čas. Jen podivná slabá strašidelná světýlka, jakési třepetavé bludičky větrem zmítané, tančila paměti a nesla se nad něčím, čeho nedovedla již ani dostatečně osvětlit, aby to vrátila lítostné vzpomínce nebo celé vášnivé touze.

„Stojím na nějakém třasavisku a propadám se hloub a hloub,“ letělo mu myslí.

„Jsem vystydlý a nemohoucí,“ říkal si. „Naplňuje se na mně předčasně kletba stárí. Napodobím nejžalnějším napodobením: napodobím sebe. Opakuji se. Vracím se. Chytře a s rozmyslem studuji dnes všecka naivní gesta svého mládí, vypočítávám a sestrojuji

všecky chvíle své minulé uprchlé milosti; a snažím se je padělat. A tvářím se, jako by to bylo možné!“

Varjanovi se zdálo již delší čas, že jeho umění vadne, že schne celý od kořenů, raněný nějakou temnou ranou, otrávený záhadným jedem. A nezdálo se mu to pouze – měl toho *jistotu*, jistotu jako ničeho jiného pod sluncem, jedinou jistotu, *první* jistotu, kterou mu přinesl celý jeho posavadní život, tak kolísavý, proměnlivý, pochybný a sporný ve všem.

Všecko posud v životě jeho se pohybovalo, kolísalo, měnilo tvar barvu podle chvíle a místa, odkud se díval; *to jediné* a první stálo, stálo pevně a bezesporně, ať hleděl odkudkoli a kdykoli. Jediná jistota, které se dožil! První opravdová kořist jeho života! Ale stála opravdu za to, zašklebil se sám nad sebou.

Údiv z toho byl v první chvíli tak silný, že přezněl na okamžik i hrůzu a bolest. Bylo to jako rána rozeklaná právě vrženým kopím; cosi, o čem se nedalo pochybovat, jako nemůžeš pochybovat o bolesti a smrti. „Tedy, hle, jest přece cosi jistého a bezpečného; nevěřil jsem tomu posud. Jest přece... ale zdá se to jen zmar a smrt.“

Věděl nyní o své bídě tak jistě, všude a neustále, jako věděl všude a neustále, že teče čas; věděl to čímsi jiným než pamětí nebo rozumem: byl si jist, že by to věděl, i kdyby zapomněl všeho ostatního.

„Ano, čas teče a jak teče, já vysychám. Ano, souvisí to: on teče a já vysychám! Jako by vytékal ze mne, jako by se živil ze mne! On teče a já vysychám; a obojí souvisí spolu nějak podivně důvěrně, snad zákonně. Tak jest tomu a nejinak.“

První dobu, kdy to poznal, psal jako jindy. Psal z pýchy, která se chtěla přelstít, psal ze vzdoru, kterým chtěl udolat hrůzu? Psal ze setrvačnosti?

Měl chvíle, kdy si namlouval, kdy se snažil namluvit si, že není rozdílu mezi včerejškem a dneškem. Ale nepodařilo se mu to ani na minutu: rozdíl tu byl, nedal se zalhat, dovedl se prodrat a vnutit. Jeho rozum, bystřený a vzdělávaný dlouhou prací, nedal se oklamat: drobné, ale jasné zimní slunce polévalo svou studenou, němě posměšnou září ledovou poušť jeho duše. Nejmenší trhlinka v ní mu

neušla! Nejmenší skvrnu dovedl nalézt a vyzdvihnout! Byl to věru spolehlivý dělník ten jeho rozum. Nástroj obdivuhodný, nad pomyslení důmyslně konstruovaný a věrně pracující; neomylný jako vědecký mikroskop. Na ten bylo opravdu spolehnoutí! Na ten mohl být opravdu hrdý!

„Žalná a bledá svítilničko mého rozumu,“ říkával si později Varjan, „cestu ke spáse ukázat a osvětlit jsi mi nedovedla; zato stačíš aspoň, abys mi ukázala zříceniny mého srdce a mého talentu, pokraj černé propasti, nad níž stojím a do níž se zítra zřítím. I za to díky!“ A nevěděl, klnout-li svému rozumu nebo být-li mu vděčen; byl to konec konců poslední jeho talent, který mu zbýval – poslední talent poslední pýcha; že znal svou bídu. „Tedy přece výsada,“ zašklíbil se hoře.

Z jeho věty sprchala záře a lesk, tak se mu aspoň zdálo, jako sprchává na podzim listí z korun stromových; její teplo stydlo a se vytrácelo; magnetický oblak, proudící z ní druhdy a zavěšený nad ní, zdvihl se jednoho dne a uplynul. Jeho slovník chudl; jeho obrazy se sesychaly; rozlohy možností, které se kdysi kypřily za jeho větami hustými modrými stíny, se svraštily v něco žalně jednomyslného a chudého, v úzkou vozovou kolejnici v pusté podzimkové pláni.

Nechápal příčin své bídy, nedovedl si vyložit jejího vzniku; všechno, co věděl, bylo jen, že *jest*, že *jest víc* než všechno ostatní.

Stávalo se, že přišla slova, slova zdánlivě jako *jindy* a slibovala mnoho, slibovala všechno jako *jindy* – ale nezdržela svých slibů: když je napsal, viděl se podvedeným. Napsáním ztratila všechno kouzlo, cestou na papír zchudla. Nesměl ani pomyslit, jak mu druhdy věrně a spolehlivě sloužila; a zdálo se mu, že padá nyní vzpourou a spiknutím týchž slov, která mu druhdy vybojovala vítězství.

Znenáviděl si všechno, čím se druhdy opíjel; prchal před tím, co dřív vyhledával; vinil ze svého úpadku věci, jimiž se obklopoval, lidi, s nimiž se stýkal; a měl směšné chvíle, kdy div se necítil obětí svého bytového zařízení.

Jindy miloval procházky hlavními třídami večer nebo v noci, kdy se tyčily do tmy mátohy obrovských budov, žíhané pestrými pohyb-

livými světly, a záře vrhaná reflektory do mlh zdála se splývat s výdechem lidí ve zcela zvláštní a nové ovzduší; kdy velkoměsto vřelo horečkou uměle buzenou a nabývalo až něčeho strašidelného tímto vystupňovaným životem svého mechanismu; kdy některými ulicemi, zdálo se Varjanovi, jako by se nesla lehká pára rozlitého vína smíšená s vůní růží a fialek a opíjela podivně smutným a smyslným opojením nahé ženské pleti. Jindy dovedl dlouho naslouchat příboji lidstva a snažil se vyposlouchat z něho tisíc hlasů, tisíc utonulých výkřiků, tisíc zajatých písní, které nemohly vzletět a toužily po vykoupení. Nyní mu byl tento hluk odporný; protivil se mu ošklivostí až hmotnou; prchal z něho do pustých tmavých uliček, kde ve starých osleplých lucernách kalně hořely drobné plynové plameny jakoby na dně morových studní.

Jindy miloval dlouhé stoly, pokryté sněhobílými ubrusy, třpytící se stříbrem a křišťálem, přetížené ovocem a prostříknuté květinami, osazené ženami o krvavých rtech a vlhkých, uměle zveličených očích – nyní rád by se byl družil ke špinavé společnosti otrhanců velkoměstské spodiny, a zlobil se na sebe, že toho v rozhodnou chvíli nedovedl, odpuzen odporem k nečistotě jako člověk, jemuž se hygiena stala druhou přirozeností.

„Prokletá potřeba čistého prádla, mýdla a kartáče! Jak odvádí člověka od života, jak mu překáží! Byl jsem jako slečinka z penzionátu, která chce číst jen romány z dobré společnosti, jen o ušlechtilých charakterech, to jest o pánech s tvrdě vyžehlenou náprsenkou a interesantním účesem! A ovšem: postříkané voňavkou! Ach, jak je nudná ta dobrá společnost! Jak je nudná! Jako lyrická knížka, odměněná akademickou cenou, v plátěné vazbě a se zlatou ořízkou. Naplít na ni! Naplít na všecko.“

Hledal ošklivost a drsnost, bolest, vředy, rány; kus poctivého sivého chleba.

„Jen zde je síla, jen zde charakter. Jsem přesycen zvětralou krásou od cukráře; chce se mi trpkosti, pelyňku, žluči. Kde vzít, Bože, dojmů tak silných, aby mnou otřásl, aby mne vybouřily?“ opakoval si, rozhlížeje se teskně kolem sebe, přelétaje zrakem znojnou letní ob-

lohu svého osudu, pátraje, neukazuje-li se někde na ní slib mráčku, nesoucího blesky, předpověď bouře.

„Kde jest ostruha mému uspalému mdlému srdci, kde bič mým otupělým nervům? Přej mi jich, Bože, přej mi jich!“ stávalo se jeho modlitbou. „Vezmi osten a bodej, bodej! Vezmi rydlo a ryj, ryj jím hluboko, přeorej mne celého ohnivým pluhem! Raň mé srdce obrodnou ranou; zryj je bleskem, jako zrýváš snětivý strom, ožehni je svým ohněm, snad se zazelená ještě, snad se zachvěje na něm ještě v jarním větru listí, vypučelé ve stopách tvého očištného hněvu, vzrostlé v brázdách, vyoraných tvou svatou rukou! Zkypři úhor, dej vytrysknout ukrytým silám, spí-li zajaty ještě kde ve mně. Otevři mé zasuté prameny!“

Ale nebylo odpovědi jeho modlitbě v jeho srdci, v jeho naději; nebylo jí ozvěny; hluše vstala, hluše zapadla. A on sám odplízl se od ní za chvíli v studu jako od něčeho zbytečného a směšného, co jej usvědčovalo a zahanbovalo.

„Hle, jak jsem zeslábl! Té pošetilosti, té slabomyslnosti! Jakého jiného důkazu mého úplného ztroskotání je mi ještě třeba? Což nevím, že básnická tvorba jako všecko v dnešním světě jest věcí hygieny, věcí mechaniky sil, věcí hospodárnosti, úvahy a výpočtu? Jsem unavený, zesláblý, vyčerpaný, to jest všecko; srdce bije lenivě, krev zvolna teče; a z močálů vstávají mlhy a páry, zimnice a nespavost; a ty plodí špatné nálady a hypochondrii. To, a nic víc. Měl bych se léčit, opatřit si přítok nových sil a šťáv, a hlavně: nemyslit na *to*, nerozrývat se *tím* zbytečně znova a znova, nezeslabovat se ještě víc! Snad by mně pomohla lehká, výživná strava, nějaké nové víno, změna vzduchu, pobyt ve vysoké poloze, koupele v moři a hlavně nový, lehký, neobtěžovaný smyslný život: poměr k mladé, zvířecky sladké a nemyslivé ženě šťastného erotického temperamentu. Takových a nejiných žen je třeba nám umělcům, tvorům vysušeným hloubáním, vystydlým v psychologických laboratořích, utýraným věčným sebepozorováním a sebeexperimentováním... Hle, to jest všecko, a nic víc.“

Ale tázal-li se sebe: Stárnu? Churavím?, musil si odpovědět: Ne. Necítil se nemocným, necítil se vůbec změněným ani ve své tělesné, ani ve své nervové oblasti...; všechno bylo jako jindy, jako dřív, jako *předtím*. Všecko, co se dalo vyšetřit a zjistit rozumem, bylo stejné; nezměnilo se nic ani ve světě hmotném, ani ve světě rozumovém. A přece bída jeho *byla*; viděl, že jest oloupen o nejvzácnější květ své síly, o nějaký nejjemnější orgán, kterého neměli jiní lidé a jenž proto snad neměl jména. Ale *byl* přes to, byl přes to, *byl* právě proto, a jak mocně a plně *byl* – a nyní ho není!

A stál znova tam, odkud vyšel.

Nebylo jiného výkladu jeho bídě, než kolik ho dávala prostá slova, že zpustl a sešel vnitřně. To bylo sice hodně populární a obrazné, ale vystihovalo přesto věc přesněji než nějaká vědeckější formulace. Podivno, nakonec pochopil Varjan, že se to dá jasně vyslovit jen náboženským jazykem: byla *milost*, a není jí. Milost odstoupila od něho – tak tomu bylo. Jakási černá snětivá rána zasáhla jeho duši, samu duši jeho duše; rána neviditelná právě jako nepochopitelná. Při zdravém těle a duchu odumřela v něm duše, její vnitřní radost a plnost: byl odsvěcen, neznámo kým a jak a proč, sám střed, sama svatyně jeho vnitřního života. A nemělo to žádných příčin vnějších a vůbec žádných příčin, které se dají vystihnout, opsat a svést v pojmy. Milost jest právě milost a ne spravedlnost a není vázána ničím z průměrné a běžné logiky viny a trestu – tak to pochopil posléze Varjan po stopách některých starých myslitelů náboženských.

Nejstrašnější při tom bylo, že toho nemohl s nikým sdělit, že se nemohl s nikým podělit o své hoře: nikdo by ho byl nepochopil, nikdo by mu byl neporozuměl, i kdyby byl vyslechl jeho složitou při až do konce. Byl by si mohl požalovat snad některému „subtilnímu“ nebo „serafickému“ doktorovi středověkému, rozpadlému dnes v prach a popel pod dlaždicemi nějakého starého chrámu, ten by ho byl pochopil a nebyl by se mu vysmál – ale z vrstevníků nikomu. Každému z nich byl by šilencem a v nejlepším případě odpověděli by mu obšírným tlachem neurologickým nebo psychiatrickým ve vědeckém žargonu, nic nevysvětlujícím. A cítil, že právě taková ztráta jako jeho, ztráta,

kteře není ani jména, ani pojmu u ostatních, jest ztrátou nejstrašnější, ztrátou ve vlastním smyslu tohoto zoufalého, nepochopitelného a prokletého slova.

A jiná hrůza: jeho ostatní život plynul při tom obvyklou předepsanou dráhou jako jindy – a víc: byly chvíle, kdy se mu zdálo, že jeví snahu scelit se nad jeho ranou, zajizvit ji, srůst přes ni, přejít přes ni, jak se říká, k dennímu pořádku. „Podlý, zbabělý živote!“ vykřikoval pak Varjan a bránil se všemi silami pouhé představě něčeho takového. „Mým šlechtictvím jest dnes vědomí mé ztráty, jako jím bylo včera to *nepojmenovatelné*, co jest dnes ztraceno; zapomenuli a smírím-li se kdy s ní, veta po mně!“

Ale život plynul a podemílal jej. Chodil do kanceláře, pracoval tam, smál se a bavil se tam, procházel se, četl noviny, mluvil zbytečnosti, dělal plané vtipy, žertoval i zlobil se, býval mrzutý i roztržitý, psal dokonce verše, tiskl je, byl chválen a pomlouván, bylo mu záviděno, večeríval ve společnosti jiných sytých a nudících se lidí jako byl sám, pil bez žízně, jedl bez hladu, chodil spát s tělem prací nezmořeným a po odpočinku nedychtícím, intrikoval a zapřádal poměry se ženami, miloval bez lásky a žalnil bez žalu a bez hoře... všechno jako dříve, jenže nyní se na vteřinu zastavil, zdvihl hlavu, zahleděl se do prázdna před sebou, a konal to pak všechno jaksi uvědoměleji; nějak zúmyslně a vyzývavě, jako by chtěl něco maskovat nebo přehlušit... „přehlušit cosi“, řekl si jednou s jasnovidnou ironií, „co naprosto netropí hluku: to podivné mrtvé ticho v sobě“...

„Život mne nese jako voda leklou rybu,“ zdávalo se mu chvílemi: všechno bylo tak mechanické, tak automatické, šlo vpřed tak tiše a hladce, až se mu to stávalo snem a preludem. Byly okamžiky, kdy jako by byl čistým divákem ve svém vlastním dramatu, cizím skoro, pozorným divákem, citově nezúčastněným.

Jen v noci, byl-li sám, nemohl-li spát, přepadalo jej zoufalství; připlížilo se tiše jako studená mlha a prosáklo celou jeho bytost. Podivná věc: i to jeho zoufalství bylo nějaké slušné, diskrétní jako on celý, nemilovalo velikých gest ani velikých slov; milovalo šedivý vycházkový oblek a suchý vtíp.

V takové chvíli měl podivný nápad.

„Jak abych vydal knihu, knihu svých nynějších věcí? Knihu *vymetené zásuvky*? Knihu svého poklesu a úpadku, své dnešní bídy? Rozpoznají to snad, vrhnou se na mne a ubijí mne. Vyženou mne z jeviště a bude konec té hloupé lživé komedii, kterou hrají se sebezapřením bůhví proč... patrně proto, že jsem tvor setrvačný; zvykové zvíře... Bude konec vši ošklivosti. Nastane konec, k němuž nemám sám odvahy, protože jsem marnivý jako zkažená žena a zbabělý jako kleštěnec.“

A brzy vyšla jeho kniha.

Bylo na jaře, Varjan si vzal dovolenou v úřadě a odjel na venek do své milé podhorské vsi.

Bylo ráno, ležel na zahradě v trávě, v plném slunci, jako by se chtěl dát jím prostoupit celý, jako by chtěl dát rozplynout se v něm své černé bídě, trávicí jej z nitra, své nehmotné snětivíně nebo rakovině.

Ležel a všechno bylo světlo kolem něho i v něm, až na záhadný černý mrtvý bod tam uvnitř. Ptáci opilí sluncem míhali se z větve na větev a vykřikovali radost své lehké krve a svého těla šťastně organizovaného s nejmenší tíhou hmoty, o málo nižší jen než zhmotněný sen milostné chvíle. Vysokou travou potácely se včely, zachvívající jejími stébly a rozhoupávající do zvláštních nervózních kyvů květinové koruny, do nichž vnikaly. Tisíc nití předlo se neustále milostně mezi věcmi, a nebe hovořilo se zemí a slunce s keři a stromy zlaskavým vzduchem. A vibrace světelná i odhmotňovala i vázala všechno velikým slavným akordem, jakýmsi nejlehčím nadvzdušným zákonem, pod nímž bylo sladko žítí... a snad i umírat; aspoň tomu, kdo je čist a bez viny, pomyslí si Varjan.

Jeho nervy pily lačně toto světelné ticho jako zoraná země lehký déšť.

Chvillemi dolehlo k němu vzdálené zastenání pluhu a Varjan si pomyslí: „Jaké štěstí zrývat takto laskavou plodnou zemí a nepřevracet svých neplodných myšlenek, nepřehrabovat se v popelu a struskách dávno strávených! Večer vidíš dílo svého dne a svých

rukou; leží před tebou jako na dlani, ani jedné hroudy ti není možno z něho oddisputovat, a vracíš se pokojný a vyrovnaný domů: vyplnil jsi svůj den, je ti dobře. A rád si poslechneš i píseň na harmonice, jak ji hraje starý čeledín, i tlach sousedů sesedlých k společné besedě v sednici.“

Ale přerušil se: „Naslouchat, cítit, vnímat: ano. Jen na nic nemyslit! Nemyslit ani na svou snětivou ránu... Hlavně na tu nemyslit!“

Vtom vešla do zahrady služka, přinášející poštu. Varjan zahlédl v ní časopisy poslané za ním.

Rozbušilo se mu srdce, dychtivě vztáhl ruku po nich.

Ale zastyděl se okamžitě a odhodiv je, řekl si: „Jak jsem sešel... Z potišťného novinového papíru učinil jsem svého soudce, dřív jsem jej nosil ve vlastní hrudi... Té bídy, toho úpadku, pane Varjane.“

A odhodiv noviny neotevřené odešel na procházku do hor, z níž se vrátil až večer.

Rozevřel pak došlé listy a našel v nich panegyrickou⁵ chválu své nové knihy. Odsunul je v štítivém odporu a s hořkým pošklebkem, pomíšeným studem, tázal se sám sebe: „Což není mstitele? Což není soudce nad tebou?“

A to slovo stalo se již refrénem jeho bídy.

Čím víc umělecky scházel a chátral, tím výš stoupal na soudě veřejnosti.

Začal se líbit dokonce své ženě, která pod tímto dojmem změnila své chování k němu: snažila se namluvit si, že má povinnosti k jeho velikému talentu, a dojímal se rolí jeho opatrovnice, kterou chtěla hrát s dekorem i v příštích literárních dějinách.

„Hle, loket úspěchu, mám jej nyní v rukou a mohu si naměřit slávy kolik libo. Žena, toť věčné obecenstvo. Na ní můžeš vyzkoušet úspěch každé knihy, úspěch i divadelní hry. Co se jí líbí, nemůže se nelíbit veřejnosti. Nejlepší model krejčím i literátům, kteří pracují pro sezónu. Žena, věčné umělecké dítě: jí chutná jen, co jest třikrát

⁵ Oslavný. Pozn. red.

rozemleto, rozmělněno, rozředěno; co ztratilo vůni, chuť a nerv; co se dovede zapřít, aby se mohlo přitřít a vlichotit. Žena objímá v sobě všechny podmínky úspěchu i úspěch sám!”

Pověst jeho rostla a on hořkl.

„Pitvorný život; přináší mně úctu jiných, když jsem ztratil, na čem jediné záleží: sebeúctu. Jaký sprostý vtip povedl se tu životu!”

V té době přišel k němu básník Pavel Harz, který měl značné jméno mezi mládeží. „Soudce?” tázal se sám sebe Varjan, přijímaje mladého muže. „Dej Bůh,” odpovídal si. „Mládí svěřil Bůh své poslední záměry; vstává s časným sluncem a dobíhá, předbíhá rychle nás s loudavou starou krví. Změřím tedy alespoň svou bídu. A buď se obrodím sám mládím, nebo zahynu studem vedle něho. Můj dobrý osud mně je posílá.”

Ale mladý muž, objevilo se, opakoval po Varjanovi všechno, co od něho slyšel a četl: každou jeho větu, každý paradox, každý soud, každou reflexi. A tvářil se při tom tak blaženě, jako by pil ze zřídla mládí a krásy. Uměl celé jeho věty, celé jeho verše zpaměti; všim byl okouzlen tak upřímně, až to obměňoval a padělal ve svých hovorech i ve svých pracích.

„Jaký bludný kruh! Zestarál jsem a napodobím své mládí. A zde jest mládí, které napodobí mé stáří a sílí tak mou setrvačnost, abych žil dál ze svých trosek. Žijeme ze své vzájemné bídy – zdá se ostatně, že takto žije celý svět.”

Seděl nyní v pracovně, zabořen do klubovky, ve smokingu a bílé košili, ustrojen na vycházku do společnosti; a scény z posledních let nesly se v útržcích jeho roztržitou myslí.

Vrátil se asi před hodinou z podvečerní procházky velkoměstem; a myslil nyní na davy, které se vlní ulicemi a třídami, na tisíce nových lidí, kteří vcházejí dnes na jeviště touže branou, jíž vešel i on kdysi; myslil i na ty, kdož padnou dnes do nastražených jam a léček a zmizí ze scény, přelstění herci posměšného a nesmyslného dramatu, jemuž marně hledal smyslu.

Pak ho napadl jiný obraz.

„Nové listí pučí a shazuje svou tísní listí staré a uschlé. Snad dnes vešel do tohoto města na tuto scénu, kdo mne z ní jednou vytlačí. Prošel jsem dnes davy a snad jsem se v nich dotkl svým loktem boha, mladého, neznámého posud a popíraného boha, předurčeného vladaře nad nimi, který se v ně dnes na chvíli vmísil. Snad jsem pohleděl v zrak svého příštího soudce a mstitele, jehož mečem padnu. Snad jsem potkal mladého chudého hochy v otřelém pláštíku, který dnes sedá ještě v netopené mansardě, při páchnoucí petrolejové lampě, ale zítra bude vládařem této země...“

Ale ihned se přerušil a s hořkým smíchem se zparodoval:

„Jaké čítankové tlachy to myslím! Málo, a klesl bych v úplnou bezduchost, a uvěřil naposledy ještě v spravedlnost dějin a podobné banálnosti, které si vymysleli chytráci na lapání hejlů. Neměkne vám mozek, pane Varjane?“

A zamysliv se, dodal za chvíli:

„Ne, nepadnu žádným bohem, ani rekem, ani polobohem. V této zemi vítězí menší a horší, v této zemi padá se jen malými a podlými. Padnu někým slabším a hodnějším než jsem sám.“

A neparfémovaná hlava s kartáčově střiženým vlasem, plebejská a křeččí tvář s poodhrnutým horním rtem a s prázdnýma očima, tvář okresního krasavce nebo obchodního commiho⁶, banální a bezduchá tvář Harzova vynořila se mu náhle před zrakiem, v podivné intuici, bez každého spojení příčinného, postála před ním chvíli a rozprskla se posléze jako snopek jisker.

„Již nyní se líbí skoro víc než já,“ dodal jakoby na ospravedlnění svého podivného nápadu. „Ovšem, vždyť mne rozředuje; jest jen odvarem z odvaru. Proto má všecku naději úspěchu. *La vulgarité prévaudra*, sprostáctví to vyhraje,“ napadla ho věta, kterou nedávno četl v nějaké botanické studii, v níž se uvažovalo o tom, jak rychle se rozmáhá v přírodě plevel a zatlačuje ušlechtilejší druhy rostlinné. „Není o tom pochyby, alespoň v této zemi ne.“

⁶ Pomocný pracovník. Pozn. red.

Ozvalo se lehké zaklepání na dveře; a jeho žena všuměla ve velké společenské toaletě do pracovny.

„Jest již čas, Varjane, vůz čeká,“ promluvila na prahu. A po přestávce: „Á propos, čeká tě milé překvapení: bude tam i Harz.“

Varjan změřil ji podivně zkoumavým pohledem a zasmál se pak smíchem, zvláštním obsažným smíchem, v němž byla i ironie, i opovržení, i prostá veselost, smíchem, který ji zmátl.

„Čemu se směješ?“ řekla nelibě dotčena.

„Ničemu. Napadlo mne jen, že k dobrému vtipu jest třeba vždycky jakési nestoudnosti,“ odpověděl, oblékaje již kabát.

Sedě ve voze, kolébán jeho lehkým chodem, představil si Varjan na chvíli společnost, do níž jeli.

Uviděl v duchu dlouhý stůl, pokrytý sněhobílým plátnem, rozjiskřený křišťálem a stříbrem, zchocholený vystříklými keři květinovými, osázený dekoltovanými ženami s címsi automatickým v držení těla a utonulým ve výrazu tváře; napadly ho z nich nyní hlavně jejich veliké, odporně pokojné, zvířecky syté oči. Prohlížely si jimi každého mladšího samce zkušeným pohledem, odhadujícím možností rozkoše a požitku v něm ukryté. Uviděl sebe sedícího mezi dvěma z nich, mezi paní Martou a paní Helenou, z nichž první byla a druhá co nevidět bude jeho milenkou, a nedaleko sebe svou ženu s Harzem, klonícím se nad její výstřih a vypravujícím ji nějaký oplzlý klep nebo nechutný šprým a dráždícím ji tím do známého krátkého, jakoby lechtaného smíchu, který jej plnil vždycky odporem a div nevydraždíval k ráně.

Zachvěl se ošklivostí ze všeho a měl pološílené hnutí, zastavit kočár a vyskočit z něho poslední chvíli – zachránit se poslední chvíli jakoby před ztroskotáním lodí.

Žena vycítila jeho hnutí a otázala se znepokojena:

„Co je ti?“

Ale vtom se vůz již zastavil a sluha otvíral dvířka.

Varjan rozdrtil svou odpověď v zubech. Neplatila ostatně jeho ženě, platila jeho osudu, s nímž skoncoval právě v duchu jeden z častých sporů:

„Ano, *la vulgarité prévaudra*. Sprostota to vyhraje. Tak tomu bude. Což se nenaplnil ostatně ten přírodní zákon již na mně?“

3

„Zítra přijede Melchiora,“ řekla brzy nato při obědě Varjanovi žena.

„Melchiora?“ zeptal se s nepřítomností, která jej vyznačovala poslední dobu. „Melchiora?... Ach tak... tvoje sestra?“

„Ovšem. Což jsem ti o ní nevypravovala? Byla vychována po smrti matčině v klášteře Srdce Ježíšova. Neznám jí skoro; jest o osm let mladší mne; byla již novickou a nechtěla vyjít z řádu. Musili ji vyložit, že má bližší povinnosti, kterým musí nejprve učinit zadost – věnovat se churavému otci, což ostatně nebylo docela pravda. Chce pobýt nyní nějaký čas u nás ve městě. Zdá se úplně podivínkou... po tom alespoň, co mně psal otec. Ale ty neposloucháš? Jest ti snad nepříjemno, že bude bydlet u nás?“ dodala podrážděně.

„Nepříjemno? Dokonce ne. Proč nepříjemno? Předně: říkáš-li jí po svém oprávněně podivínka, jest jistě zajímavá a nebanální. A za druhé: vždyť ji nemusím vídat, kdyby mi bylo nepříjemno,“ odpověděl Varjan, dopíjeje kávu a vstává od stolu.

A cestou do pracovny opakoval si několikrát její jméno a zapaluje si cigaretu, dodal: „Melchiora... Jaké krásné staré jméno... Také tajemství minulých věků. Minulé věky, ano, ty uměly ještě jmenovat věci a lidi, ty se vyznaly v tom nesnadném umění prvního člověka v ráji. Jakže to stojí v Genesi? ‚Nebo když byl učinil Hospodin ze země všelikou zvěř polní i všecko ptactvo nebeské, přivedl je k Adamovi, aby pohleděl na ně, jaké by jméno kterému dáti měl, a jak by koli nazval Adam kterou duši živou, tak aby jmenována byla.‘ A my... co *my* umíme pojmenovat? Opravdu *pojmenovat*. Pojmenovat: napovědět jménem osud a určení, sevřít ráz a duchový typ do dvou, tří slabik, cítit jméno tajemně jako symbol, zkratku a značku... Jak my dnes jmenujeme věci, nové věci, svoje věci?“ A v odpověď napadlo ho několik komických vědeckých názvů, me-

chanicky skládaných a neorganicky tupých, prázdnějších a sušších než v nejbědnějším jazyce černošském... nebo lépe ve volapüku nebo esperantu. „Hle, člověka civilizace,“ a rozesmál se na chvíli polohlasitým smíchem.

„Melchiora... podivně krásné jméno,“ vrátil se pak, „krásné krásou starých primitivních sošek, řezaných ve dřevě... tvrdých a bolestných. Jaká poctivost zvučí z toho slova! Je jen třeba mít ucho duše, abys ji uslyšel.“ A myslí prošla mu vzpomínka na starý zámek bavorský, ponížený v úvalu mezi kopci kolem dokola nalitými jako sivá oblaka, kde spatřil kdysi krásnou sbírku starých primitivních dřevěných sošek středověkých. Nemohl se odloučit od nich, a ačkoliv cítil, že cesty k tomuto starému nádhernému světu zarostly dnešnímu člověku, toužil proslaplat jich znova a přiblížit se k němu; toužil žít zde dlouho, očistit a posvětit své srdce v každodenním obcování s nimi – tolik charakteru a přísné cudné krásy, jen v sobě zakotvené, promluvílo z nich k němu a podmanilo si jej, zmítaného na vodách dojmu a chvíle.

Druhý den poznal Melchioru. Později, když si vzpomínal na toto první setkání, divíval se, že neučinila tehdy na něj žádného zvláštního dojmu, a ještě později pochopil příčinu toho: bylo to proto, že byla úplně harmonická a dokonalá ve svém způsobu, úplně vyvážená, a proto naprosto nic nevtrívá, ničím na sebe neupozorňující. „Dokonalost jest vlastnost ryze duchovní,“ napsal si o tom později do deníku, „nevtrívá, cudná, nedostupná porušené myslí; nízká mysl buď dokonalosti nevidí, nebo ji dokonalost nudí; nízké myslí dostupná jest jen dráždivost detailu, vypadávajícího z celku, touto lacinou krejčárkovou minci podplácí si lžidílo svého pozorovatele nebo čtenáře.“

Melchiora byla tichá, cudná a přísná krásy, která zušlechťovala snad i místnost, v níž byla, činila snad dýchatelnějším i vzduch její, jak říkával později Varjan, ale neupozorňovala na sebe ničím výjimečným nebo křiklavým. Byla to přísná, sevřená krásy, která sloužila, ale sloužila královštěji, než jiné krásy vládly.

Hlava, svítící zvláštní zbrojnou září pod masou černých až modrých vlasů, připomínala čímsi smělým a lehce vrženým hlavu jakoby některého bojovného anděla z rodu Michaelova; chvílemi jako by světlo bojovalo na ní s temnem a zatlačovalo je a jen v očích jako by tála ještě zvolna a nerada krůpěj podsvětne tmy, příliš plaché a cudné pro světlo denní.

Byla oděna prostě a s přísným vkusem, který jako by mísil kouzlo řádové s kouzlem vojenským, a přiléhavé šaty rýsovaly tvrdá, drobná řadra i boky skoro chlapecké.

Očekával, že uvidí bytost zasmušilou a málomluvnou, a byl nemálo překvapen, vida ji hovornou a plnou rozmaru a vtipu. Vypravovala směšné příběhy z kláštera s podivně trefným slovem a s opravdovou silou komickou a za chvíli cítil Varjan, že šíří kolem sebe ovzduší duševního zdraví, léčivé a nepřátelské jeho zoufalství a smutku. „Nebyla to veselost,“ řekl si později, když byl pochopil rozdíl toho dvojího pojmu, „byla to radost, co z ní tryskalo a čím byla vyplněna – samo vnitřní zdraví, kterým přetékala.“

Zatím byl jen zmaten a řekl jí:

„Jaká pak vy jste světice, madono, vždyť jste veselá jako čertík.“

„Mýlíte se, Varjane, čerti jsou všichni smutní. Ujišťuji vás, strašně smutní – všichni svatí vizionáři i vizionářky to potvrzují. Peklo jest jen jakási vysoká škola smutku a zoufalství. Naleznu vám víc o tom zítra ve svaté Angele da Foligno.“

„Děkuji, má drahá,“ odmítl. A po pauze: „Tedy světci a světice se smějí? Ale, dovolte, nevidět vás na vlastní oči, nevěřil bych tomu.“

„Předně: nejsem světice. A světci a světice se snad nesmějí... ale jistě září z nich radost, jsou vlastně jen ztělesněná radost...“

„Z čeho radost, dovolte, madono? Vždyť je to neveselé, nebezpečné, nervózní řemeslo, míním ta kandidatura na světectví... Chtít se dopracovat světectví, nemýlím-li se, jest cosi jako nejtěžší provazolezectví; jenže provaz akrobatův měří nejvýš nějakých čtyřicet sáhů, kdežto provaz světcův jest dlouhý léta a léta, měří celý život... Zlé řemeslo! Stále dávat pozor, aby ses nezapomněl, abys nešlápl

mimo – a kolem tebe číhá tisíce a tisíce ďáblů... a té jejich radosti, kdybys spadl! Je to jakási rozčilující sázka, bravura nejvyššího stylu, budiž, ale přece jen bravura. Ne, žádá si to tuším železných nervů: já bych toho nesnesl a seskočil bych dobrovolně z provazu... z rozčilení, z nudy, z nedůvěry v sebe, z nervového přepětí. Zde mne máte, páni čerti; snězte si mne, když máte tak dlouho tlamy otevřené a tak dlouho po mně slídíte... Přeji dobrého chutnání.“

„Ne, Varjane, to jsou jen nedokonalí světci, kteří nemají důvěry v sebe a kteří se o ní musí dát přesvědčovat krkolomnostmi. Dokonalá duše jest nejprve jistota sama, jest jedno s Bohem, utápí se v něm. Francouzi mají krásné slovo: *absorbé en Dieu*... jaksi pohlcený Bohem, pohlcený v Bohu, utonulý v něm. Nemáš jiných přání než plnit jeho přání... to jest to... Jest to duchový vítr, který vás strhuje k centru.“ A zamlčevši se, dodala tiše: „Svatost jest jistota, Varjane, nic než štěstí jistoty.“

„Ale, moudrá slečno, myslím, že není jistoty až ve smrti. Pokud žijeme, plyne a kolotá všechno kolem nás i v nás. Čert ví, kde je tu jistota? Kde je tu pevný bod?“

„V srdci,“ řekla Melchiora a uzarděla se vteřinovým, rychle hasnoucím nachem. „V srdci, osvětleném Bohem,“ dodala tiše po přestávce. „Na věrné a čestné srdce jest spolehnutí,“ a malá kolmá rýha narýsovala se jí jakoby ostrou jehlou mezi obočím.

„Jak je krásná žena, když ji rozerdí myšlenka nebo přesvědčení,“ cítil v tu chvíli Varjan. A dodal sám k sobě: „Pij jen zrakem to divadlo, než zhasne: je tak vzácné. Snad se ti nenaskytne dvakráte.“

„Jak mne nudíte svým nesmyslným hovorem,“ řekla žena Varjanova, přemáhajíc zívání. „Jak je možno jen mluvit takové pošetilsti... dnes!...“

„V století páry a elektriny, vidíte, madame Pécuchet? Kdy pokrok jezdí automobilem po vyspravených cestách a osvěta se šíří z elektrických centrál... že ano?“ odpověděl Varjan, vytáhnuv obočí. „Nu, ať tak, ať onak,“ dodal pak, obrátiv se k Melchioře, „děkuji vám, madono. Bavil jsem se dnes s vámi, jako již léta a léta s nikým...“

a dělá vám zde poklonu člověk difícllní^z, věřte. Víte-li pak, že máte v malíčku více psychologie, než většina soudobé literatury v obojí ruce?“ řekl po přestávce ještě, odsunuje židli od stolu a zvedaje se.

„Promiňte, Varjane, ale bavit vás nebylo naprosto mým účelem. Bavil-li jste se, bavil jste se na svůj vrub a na vlastní riziko,“ řekla přísně a uklonivši se lehýnce, odcházela. Slabounký vzdor jako by dodával ještě křepkosti a nervóznosti její postavě, která měla sama o sobě pružnost prutu a lehkost obláčku kadidlového.

„Jaká má krásná bolestná ramínka,“ pomysln si Varjan, hledě na ni. „A jak musí být krásná, rozhorlí-li se nebo nenávidí-li! Není pochyby, jest z rodu velikých vášnivkyň. Vzdává se celá své víře, vrhá se celá na jedinou kartu, nedělá nic napolo.“

„Jaká hrdost byla v její odpovědi,“ pravil k sobě, sedě již u svého pracovního stolu a zapaluje si cigaretu. „Byla to odpověď kněžny a řeholnice v jedné osobě. Jsou tedy ještě na světě opravdové dámy?“

Podivný poměr vyvinul se mezi Varjanem a Melchiorou.

Záhy zatoužil ze všech sil po této světici: byl žárliv na jejího Boha, chtěl jej vypudit z jejího srdce a zaujmout jeho místo. Měl chvíle, kdy jej tento sen posedal temným šílenstvím pýchy a hrůzy.

„Jaká vzácná, jedinečná kořist,“ říkal si. „Boj o jakou cenu! A s kým, s kým! Jak jest to nevyslovitelně hrůzné! Kdy byl sněn sen větší pýchy, větší msty, větší odvahy? Neboť čítím to: *on* mne zradil, *on* mne zničil, *on* odstoupil ode mne, *on* ranil mne ranou snětivou!“

A maloval si její posavadní život, uzavřený, přísný a vážný, nepotřísněný světem a jeho bédou a malostí. Květ její byl zajíněn, do svatyně jejího srdce nepadl posud ani stín profanace. Jen *on*, Nepojmenovatelný, vládl tu výlučně vším. Kde jest druhé místo na světě, kde by mohl být bezpečněji zasažen a zraněn?

A ona, jako by tušila jeho sen v celé jeho hrůze a slávě, řekla mu kdysi ve chvíli podivné, nadlidské skoro jasnovidnosti:

^z Problémový, neukázněný. Pozn. red.

„Vězte, budu-li vás kdy milovat, bude to jen z jeho rozkazu!“

„Proti němu, proti němu,“ vykřikl pobledlý Varjan, křivě ret a chvěje se na celém těle.

Ale Melchiora byla nedostupná jeho útokům.

Měl zvláštní ironickou metodu, kterou se zmocňoval žen.

Vítězil vždycky tím, že jej posud každá žena úžasně rychle znudila. „Osud dá ti nejspíš a nejraději vítězství, o něž nestojíš a jež nemá pro tebe valné ceny a důležitosti,“ zapsal si kdysi do deníku.

Ironizoval je a vybouřil v nich tak vždycky jejich ženství a jeho marnivost; dával najevo, že při nich propadá nudě, a cítil ji tak pravdivě, že, aby odvrátila tuto hrozící nudu, vrhla se mu posud každá do náručí. Aspoň na minutu ji moci zaplašit od něho, aspoň na minutu moci ji zapudit a zastoupit u něho její místo...

„Pravý milovník,“ napsal si kdysi do svého deníku, „láme jen květ, nejvýš vystříklou vlnu stromovou, sám vrchol stromu; vypijí jen vůni, žije jen z vnadidla; žije z toho, čím ostatní koření život. Pravý milovník dovede deflorovat ženu pohledem: sebere jí všechn pel, pel pelu, všechno nejvzácnější, samého ducha a samu poezii smyslnosti... vypije z ní opravdu duši jako upír. Všecko ostatní jest již jen hmota, námaha, tíha, trud a jest tu vlastně pro býložravce lásky. Ale pravý milovník jest z rodu dravců, kteří se živí jen tím nejušlechtilejším, mozkiem a krví, a ostatní nechávají plnem havranům nebo mravencům. Beata**** to věděla; dotkl jsem se jí jen lehce, a přece vzal jsem jí tím dotykem všecko nejlepší, všecko, co jediné mělo na ní cenu. Věděla to a cítila, že mně nemůže dáti již nic vyššího, že můžeme sestupovat a jen sestupovat; a plakala hořké slzy nad sebou samou, slzy zhnusení si sebe samé, slzy bolestnější a pustošivější než rozžhavené olovo.“

Ale Melchiora byla nedostupná všem jeho útokům; tento nízký dandismus nebyl jí nebezpečný: byla obrněna proti němu svou nekoketnou přisností, svou hlubokou něhou, od níž se odrážela bezmocně všechna ironie.

Varjan mohl zvítězit tím, že by v ní vzbudil soucit se sebou – ale toho nechtěl. To jej pokořovalo, v tom nebylo vítězství *nad ním*, v tom byla jen oklika, úskok, lest.

Nebo ji mohl překvapit, a často, pozoruje ji, chvěl se churavou touhou, vrhnout se na ni a zanítit ji šílenstvím svého žáru – ale po každé se zastyděl a přemohl se. „Trhat nezralé ovoce, jaká nízkost,“ řekl si, „a ona jest posud nezralá. Musí uzrát a zesládnout svou láskou jako plod sluncem: pak spadne sama tíhou své milosti.“ A cítil, že vítězství jeho, opravdové vítězství jeho *nad ním*, bylo by jen v tom, aby Melchiora odpadla *od něho* a vzdala se Varjanovi dobrovolně a s plným vědomím, vyplnila se Varjanem celá jako dřív byla vyplněna Bohem, vzdala se mu plenem, utonula v něm volně a samochtíc, ráda a v blaženství.

A sen, šílený, nemožný sen, jak padá mu sama do náručí, vyvstával v něm občas a prožíhal jej pekelným žárem i trávil jej.

Ale ihned procital z něho a cítil, že jest to absurdnost.

Oba věděli, že bojují rozhodný boj na život a na smrt, i *jaký* jest to boj. Vyhýbali se proto řeči; řeč neměla tu smyslu; bili se orgány, kterým nebylo jména, o něco, co unikalo slovu i myšlence, čeho se mohl dotknout snad jen sen svou nejsmělejší perutí.

Žili vedle sebe několik měsíců skoro mlčky, zapřádající se do hlubin osamocenějších a osamocenějších, zrývající své temné bojiště jizvami hlubšími a hlubšími.

Několikrát vzdával se již Varjan naděje, když po každé nějaké znamení nebo přípověď rozdmýchala již v něm znova, jakoby zázrakem; tak naposledy odmítnutí, jehož se dostalo ubohému Harzovi, vzplanuvšímu vášní těžko pochopitelnou k Melchioře.

Jednoho dne zaslavila náhle dívka Varjana a zeptala se ho tvrdým věcným tónem:

„Proč *ho* nenávidíte?“

„Poněvadž mne zradil a opustil.“

„Jak vás mohl zradit, vždyť jste *ho* nikdy neměl?“

„Těžko vám to vykládat,“ řekl s pošklebkem Varjan. „Nevím, porozumíte-li. Představte si, že jsem měl něco – statek, hodnotu, orgán,

smysl, řekněme – čeho nemají jiní lidé a co proto *nemá jména*. Rozumíte mně: nemá jména, tak jest to jedinečné. A toto něco ztratil jsem jednoho dne... Rozumíte tomu?“

„Ano,“ přisvědčila. „Byl jste hrdý, nevýslovně hrdý na něco jedinečného a nyní nemůžete být již na to hrdý.“

„Třebas tak. Budiž.“

„Ale vzal-li vám důvod k pýše, vzal jej jen proto, že vám chce dát zkonejšení a pokoj srdce a pokoru... a *sebe*, který jest všechněch.“

„Ne, ne, nechci!“ vzkřikl Varjan a zbledl zlou bledostí. „Nechci. *Právě to* nechci, rozumíte. Živím svou bolest schválně, schválně ji drásám a jitrím; a proklet buď den, kdy toho opominu.“

„Jste pyšný jako ďábel a... stejně tak nešťastný,“ řekla po pauze a tiše odešla.

„Možná. Ostatně vás to nebolí,“ pokrčil rameny Varjan; a soudil, že to již nezaslechla.

Nedlouho poté nadešel podivný den červnový, trochu chladný po minulých deštích, rozhořelý novým sluncem, znepokojený mladým větrem.

Varjan si vyšel do zahrady.

Vypudil jej z domu klavír, k němuž si sedla jeho žena s Harzem – s Harzem, který se vrátil k bezpečnější kořisti, napadlo s úsměvem Varjana.

Bílá oblaka brázdila nehluboko oblohu a přerývala chvílemi svit slunečný; slunce běželo někdy jako vlna po stéblech a zhaslo pak ve stínu pod kytkou stromů, nebo vplynulo ve veliké bílé jezero světelné, které dřímalo jako voda na trávníku a svádělo ruce k touze, ponořit se do něho. Stará oprýskaná zeď hradební jihla a drolila se, jak schla v slunci a větru, a šeříkový keř, zachycený na ní, nesl s nekonečnou grácií dým svých květů na pevných prutech.

Ticho, to zvláštní ticho opuštěných valů a zdí pevnostních, sladké a trochu churavé již jako ticho zříceninové, dřímalo na všem; občas jen vpadl do něho stříbrný zvuk hodin ze starého chrámu a rozplýval se v něm zvolna jako krůpěj éterná; Varjanovi se zazdalo po-

každé, jako by po sobě zůstavil ve vzduchu nějakou stopu až hmotnou, jakýsi příliv bohatší vibrace světelné.

Varjan seděl na drnovém sedátku, rozžhavené oči upřeny k zemi, se suchýma rukama, tráven horečkou, přepjat vnitřním přepětím.

Náhle povznesl hlavu v podivné tuše – a opravdu, Melchiora se blížila k němu, nepozorujíc ho. Nenesla se svou někdejší lehkostí: bylo cítit, že jde obtížena jakýmsi zlým hořem, zarážena jakousi nerozhodností.

Chtěl povstat a uniknout jí, ale nebylo již času.

Melchiora jej již zpozorovala a zaváhavši vteřinu, obrátila se k němu.

Mlčeli chvíli – vteřinu? minutu? několik minut? Varjan nevěděl.

Pak pronesla zcela tiše:

„Varjane, jsem nešťastna a vy tomu patrně chcete. Milost boží mne opouští.“

Chtěl pokrčit rameny, ale pohlédnuv do její trpící zpustošené tváře, řekl jen bezbarvě:

„Mne opustila již dávno.“

„Vzal jste mně mého Boha nebo spíše: zatemnil jste mně ho. Postavil jste se mezi něj a mezi mne: nevidím ho již.“

Povstal a s podivnými rozpaky, se zkrivenou tváří řekl zcela tiše:

„Chtěl jsem jen s *ním* zápasit o vás, ale patrně jsem boj ztratil. Jest silnější mne.“

„Silnější! Oooh... jistě. Bezmezně silný je! Kdo o tom může pochybovat? Ale já odpadla od něho a zradila jsem ho a přešla jsem k vám.“

„Petrně ze soucitu s mou slabostí,“ odvětil po pauze. „Děkuji, ale představoval jsem si to jinak.“

„Dávám, co mohu,“ pronesla těžce, přemáhajíc chvíli marně pohnutí a nezadrževši posléze slz, které jí vytryskly z očí.

Měl vteřinu, kdy se jí chtěl vrhnout k nohám a vypít její slzy.

Ale něco silnějšího, něco mimo něj zadrželo jej na jeho údiv.

Ne!

Starý jeho sen vstal v samém srdci jeho srdce a proběhl mu rychle za sebou žhavou i ledovou vlnou žílami.

A tento sen zmrazil jej do jakési nepochopitelné příkrostiti. Starý jeho sen, jak se mu vrhá *sama* do objetí – ne již ona, ale celý tragický osud ženský, vtělený do této hrdé a čestné bytosti.

„Jak jsme všichni ukrutní! Jak nedovedeme nic nikomu z utrpení slevit! Jak snadno bych dovedl pro svou rozkoš vraždit!“ napadlo ho ještě v podivné jasnovidnosti, když pokloniv se před ní a obrátiv se, odcházel černou brankou do ulice a odtamtud na dlouhou procházku do polí.

Vracel se večer domů a chtěl právě vejít do pracovny, když jej v předsíni ovanul horký dech ze tmy a současně ucítil na šíji dvě hubené studené ruce.

Ulekl se strašně.

Srdce se mu šíleně rozbušilo: bylo mu, jako by v jakémsi bleskovém rozsvětlení pochopil v tu vteřinu všecko, minulé i budoucí. Bylo mu v tu chvíli jasno, že nese smrt tomu, kdo jej takto objal. Cítil, že osud v jakési podivné zlé úslužnosti splnil mu jeho přání, ale jako by věděl také hned, jak bolestně zaplatí jednou za tento dar.

„Miluji tě, miluji tě!... Budu se ti snad zdát bez studu, ale nevádí... nezáleží na tom. Jest mi to zcela lhostejno. Nač ztrácet čas... cítím, že ho nemám mnoho. Jest nízké, ztrácet čas čekáním nebo jiným chytráctvím. Jsem ztracena, jsem utonulá v tobě... ne již v něm...“

Otevřel, nevěda proč, jednou rukou dveře: světlo lampy, rozsvícené neznámo kým na psacím stole, padlo na její tvář. Byla kupodivu přísná a veliká, veliká čímisi, co ji již skoro znetvořovalo. Jako by nesnesla tolika výrazu a jako by ji hrozil roztrhnout – tak bolela tato tvář.

Vnesl ji skoro do pracovny a usadil ji v křesle u psacího stolu. Složila na něj hlavu a zaštkala nervózním bezslným zaštkáním.

Její suché plece stoupaly a bortily se, a linie jemných vyhublých zad, zduchovělá dlouhým utrpením, bolestnila se pod šaty.

Stál nad ní vztyčen a pil s rozšířenými nozdrami v podivné závrati její utrpení.

Zvláštní churavá radost, již znají velicí rozkošníci, radost, za níž se později vždycky Varjan styděl, ale již nemohl překonat v téhle chvíli, radost, že *bolí* ženu, radost, jejíž číše byla naplněna temným vínem ukrutnosti, opíjela jej svou těžkou parou.

Oči mu strnuly, tvář zkameněla.

Nevěděl, jak dlouho stál takto nad tímto mladým tělem.

„Pro mne trpělo, pro mne a mnou zhublo; já byl jeho bolestným sochařem,“ to stálo před ním, napsáno šarlatovým písmem na neviditelné zdi, a tím omdlával skoro v tuto chvíli.

Cítil se velkým umělcem jako nikdy posud: tvořil v nejtvrdší a nejbolestnější látce, hnětl sám život, byl podoben bohu, demiurgu, byl osudem, soupeřil s nimi, připodobnil se jim...

„Jak jest zduchovělé toto tělo,“ napadlo ho, „věru, jest duchovnější než to, čemu se říká duch u jiných.“

Náhle, puzen polotemným nápadem, přistoupil ke stolu a zhasl lampu.

Bylo mu mdlo, mdlo, jako bývá na vodě po dlouhé plavbě v noci; musil usednout.

Bledé spiritní růže, přepadávající z vázy, zastrašily náhle tmou.

Zachvěl se a přitáhl ji k sobě velikým tvrdým pohybem; složil si ji pak celou na kolenou jako mrtvolu a skloněn nad ní, šeptal jí do ucha:

„Ale já tě nemiluji a nebudu milovat. Já nemohu nikoho milovat. Já jsem studený. Já se jen ohřeji tebou. Já tebe zužiji a zavrhnu tě pak.“

Zaškubala sebou jako raněný pták, ale ztišila se rychle. Byl přesvědčen, že to očekávala.

„Proč mně to říkáš? Vím to.“

„Ne, nevíš. Já zabývám všechno, co miluji. Já tě potřebuji, jen abys napojila mých kořenů, mých vyschlých kořenů. Rozumíš tomu? Mé umění vadne a usychá a musí být zalito krví, tvou krví.“

„Vím, vím všecko,“ zaúpěla Melchiora na jeho hrudi. „Vím, že budu strašně ztrestána. Vím, že jsem na věky ztracena; sesadila jsem *jeho* a dosadila jsem tebe. A na to jest psán trest smrti,“ dodala po chvíli a dvě velké slzy, nějak bezdůvodné a pošetilé jako pozdrav čemusi uplynulému a ztracenému, spíše stín než odlesk ztraceného dětství, vylily se jí zvolna z očí.

4

Druhého dne ráno seděl Varjan jako obvykle se svou ženou u snídaně v zahradě. Mlčeli skoro.

Dopil šálek a odšinuv se na židli od stolu, zahleděl se nepokojně do záhonu studené, krátce přistřižené trávy; bylo vidět, že hledá, jak se zkonejšit.

Byl rozrušený prázdným nepokojem; chtěl se již dvakrát zdvihnout a odejít do úřadu, ale vždycky jej cosi zadrželo.

Věděl, že musí přijít každou chvíli Melchiora, která snídávala s nimi, a toužil po té chvíli i bál se jí zároveň.

„Hle, to jest tedy štěstí, o něž jsem tolik stál, jež jsem si vyvzdoroval všemi svými silami! Jak jsem oklamán! Jak mně bývalo jindy pokojno *po tom* a jak jsem dnes rozrušen! Vlastně: starý neklid... nic se nezměnilo...“ Stanul a zamyslel se úsilněji, soustřediv se na jakýsi prázdný bod před sebou. „Ne, *nový* neklid,“ řekl si, zapřemítav chvíli, „zárodek, sotva znatelný zárodek nového neklidu, jiného neklidu. Budu musít hledět seznámit se s ním zavčas,“ zaironizoval. „Nový nepokoj... nový nepokoj,“ opakoval si nervózně, „a roste, jak si jej uvědomuji.“

Chladný vítr, zvláštní chladný vítr, jakoby z noci opožděný a promražený jejími spoluvinnickými stíny, udeřil jej do tváře; zamrazilo jej; nadhodil hlavu, jako by chtěl ve vynuceném, nervózním

vzdoru čelit všemu, co přinese osud, jako by se s ním chtěl bít v hrdé ripostě.⁸

Z několika komínů před ním předl se nějak úsilně rusý teplý kouř, jako by chtěl znepokojit studené nepohnuté nebe, strnulé v jakémisi hlubokém oddechu zapomenutí.

Náhle zaskřípěl za ním písek, a než se ohlédl, zavlnil se lahodný hlas Melchiořin, přející dobrého jitra, a než se nadál, stiskla její drobná ruka pevně a klidně ruku jeho.

Polekal se lehce, tak to bylo nečekané, tak ta samozřejmost udivovala.

„Jak je klidná,“ napadlo jej hned a utvrdil se v tom až k úžasu pohledem na ni. Ani stopy po nervóze, po rozpacích, po utrpení – byly-li, byly ukryty k nepoznání, k neutušení. Její krásná, lehká, hrdá hlava jako by byla dnes jen vzdálenější a neproniknutelnější; unikla do většího a čistšího světla... to bylo všechno. Varjanovi, hledícímu na ni, zdálo se chvíli, že musí přimhouřit zrak.

„Kdes byla?“ zeptala se jí mechanicky Rita.

„V kostele jako vždycky,“ odpověděla pokojně Melchiora. „Zdržela jsem se jen trochu déle než jindy.“

Bezděky se zachmuřil: vyčítavá otázka vyrazila na ní zpod jeho brv. Zdálo se mu však, že nedoletěla: stála příliš nad ní, jakoby přenesena do vyšší čistší sféry; jako by ji přehlédla.

„Což se může modlit ještě? Po včerejšku se modlit?“ proletělo mu hlavou a vehnalo mu krev k srdci.

„Tedy jsem *ho* přece nevypudil? Vězí posud pevně v jejím srdci?“ S touto otázkou odcházel rozrušen Varjan do úřadu, s touto otázkou vracel se rozrušenější domů.

Nalezl Melchioru stejně klidnou jako ráno.

Zpívá si u rámu, směje se s Ritou, houpá malou Eriku.

Tento klid zmátl jej úplně.

Čekal bezradnost, rozpaky, zmatek, nejistotu – a ona zatím, milý bože, vede si klidně, bezpečně, samozřejmě a nevinne jako dítě...

⁸ Terminologie pocházející z šermu, odvetný sek. *Pozn. red.*

nebo jako stará otrlá hříšnice. Dovedla by oklamat nejbystřejšího pozorovatele, nejpodezřívavějšího soudce.

Varjan byl tím tak pomaten, že se až mravně nad ní pohoršil, on, který si dávno odvykl posuzovat lidi morálně.

„Tak mladé stvoření!... Půl dítě skoro. A žije v hříchu jako ve svém živlu, samozřejmě, se samosrozumitelnou jistotou. Nepohne brvou, nezardí se. Jako by se nic nestalo; jako by bylo nejpřirozenější, co se včera večer stalo.“

„Nebo klame tak výborně?“ pomyslel si po chvíli. „Hraje komedii, aby nevzbudila podezření u Rity? Pak by byla ohromná herečka! Ale hraje-li dnes, kdo mně za to ručí, že nehrála i včera? Kdo mně ručí, že mne neoklamala i včera? Pravila včera, že se *ho* zřekla, že odpadla od *něho*... nebyl to klam? Nebyl to podvod? A třebaš klam ze soucitu se mnou... klam jako opium pro mou bolest... tím hůř, tím hůř pro mne... pro můj sen!“

Nemohl se dočkat příležitosti, až ji zastihne o samotě, aby se ujistil jí, její láskou, pravdou její bytosti, skutečností včerejška... aby se ubezpečil, že *nesnil* jen svůj šíleně hrdý sen, že *jej žil* jako naplnění skutečnosti, dlouho žádané a přivolané, samu nejkładnější jistotu, sám vrchol života, který ztekl napětím všech sil.

Dvojitost u *ní*, pouhá taková možnost jej mučila šíleně... jej, který na dvojitosti založil celý svůj život, který žil neustále a přirozeně na jejích měnivých, proradných a úlisných vlnách jako lodník na moři.

Zastihl ji konečně večer, když Rita odešla do města, v jejím pokojíku.

Schoulená, hlavu na stole, tiše plakala.

Zarděla se, jako by ji přistihl při něčem nedovoleném a pokorujícím.

Vyskočila a vrhla se mu na šíji.

„Odpusť mně mé slzy! Jsou nerozumné, pošetilé, bez důvodu... Bůh ví, proč mi přišlo zaplakat... sama nevím proč,“ mluvila překotně, zájímajíc se. „My ženy máme takové chvíle, pološílené, nesmyslné chvíle... Přijdou, bůhvíjak, bůhvíproč, snad s počasím, s hvězdami, s větry... Proč plakat? Leda štěstím! Jsem tak šťastna.“

Miluji tě, mám tě. Jsi mi bohem, jediným, vším... nemám již svého starého Boha.“

„A ráno v kostele, ke komu ses to modlila?“ řekl trochu pracně a utajil bezděky dech, čekaje její odpověď jako ortel.

„V kostele... ano, musím do něho chodit, nemohu přece náhle přestat... bylo by to nápadné. Již kvůli Ritě nemohu. A ostatně: nechci ani přestat. Nepatřím již tam a přece budu tam chodit... právě proto budu tam chodit. Chce se mi dráždit *jej*, pokořovat *jej*, urážet *jej*. Chce se mně rouhat se mu. Myslila jsem dnes na tebe, jen na tebe, jako druhdy na něho a v týchž místech, kde druhdy na něho, a týmž způsobem, týmiž slovy, týmiž modlitbami jako druhdy k němu, modlila jsem se dnes k tobě. Víím, jest to nejstrašnější rouhání... ale nechci být zatracena na půl... nenávidím všechnu polovičitost.“

„Nepřesvědčuješ se sama násilně?“ řekl s chladnou pátravostí, připomenuv jí tak první jejich rozhovor o světcích.

„Ne, ne, ne,“ vykřikla skoro, uzarděvši se. „Mám jistotu, zde, v srdci, větší jistotu, živější jistotu než všichni světci starého Boha.“

Strhla jej svým žárem, omámila jej svým horkým dechem: netušil u ní té vášně. A ve chvíli, kdy si leželi na srdci, měl zase jistotu, že jest jí bohem, vším, že jeho sen stojí pevně, hrdý a nepodvratitelný, že *jej* vypudil a pokořil, sehnal s oltáře tohoto srdce.

Ale proto přece, když od ní odcházel, zdvihla se znova v jeho duši pochyba, kdy toho nejméně čekal, a zastavila jej na prahu. Svraštil čelo a přehlížeje ji, roztouženou a nyjící, cizím studeným pohledem, jenž jej samého udivoval, pronesl zvolna, odstavcuje nějak výhružně věty.

„Nezrad' mne, slyšíš! Zradila bys více než mne. Nejpyšnější sen, jaký se snívá za sto let jednou, bys podtrhla. Stůj věrně! Jsi podkladem pro novou věž pýchy a rouhání, pro nový Babel. Já jej dostavěl, ty ho jen nepoboř!“

Ale ráno, když viděl Melchioru v denním světle, ve společnosti, cizí, klidnou a vzdálenou, ztratil znova svou jistotu.

Nabyl jí zase u ní, ale jen pro chvíli, kdy byli spolu, kdy ji viděl odevzdanou a vzývající. Podařilo se jí zase přesvědčit jej o výluč-

nosti své lásky; dal si opakovat znova všechno, všechna slova, která byl slyšel poprvé, a ne jednou, dvakrát a třikrát; jako by mu nestačila sama o sobě, jako by mu bylo třeba i jejich zvuku: pil je dlouze zjitřenou žízňovou duší a čím déle pil, tím víc, zdálo se mu, rostla jeho žízeň po nich.

Ale druhý den bylo mu stejně jako den předtím: stejný nepokoj, stejná nervóza.

Jakmile ji viděl klidnou, usměvavou, lehkou a vyrovnanou, nevěřil jí. Hrála-li bezpečně svou konvenční úlohu vlídné dobré sestry a nevinné mladé dívky, trpěl a začínal ji nenávidět; on, který neuznával etiky, který se jí sám nevázal, začal ji odsuzovat eticky; etiky, která mu byla obtíží a směšným balastem, ne-li něčím horším, začínal náhle postrádat u ní, požadovat od ní – bez ní byla mu najednou necelá.

„Nestoudná lhářka, jak virtuózně hraje! Kdo se v ní vyzná? Kdo pozná mez, kde přestává hra a začíná pravda? Není jí: všechno je hra. Jest po každé jiná, podle bodu, odkud se díváš, kam se postavíš. Ale ona sama jest stále jedna a táž – stále *dvojitá*, vždy a všude, každou vteřinu. Dvojitá, dvojitá – nikdy pravdivá, vždycky podvodná, nikdy svá, vždycky cizí.“

Došlo k tomu, že na ni žárlil skoro neustále.

Miloval ji a věřil jí jen ve chvíli, kdy byl s ní o samotě, rty na rtech. V těch okamžicích měla nad ním moc, poutala jeho demony, vázala jeho šílenství. Ale odloučen od ní trpěl, jak jen může trpět zrazený polobůh nebo bůh. Pochyboval již o síle a trvanlivosti své vlády nad ní; nepovolí někdy, neselže někdy? A neselhala již, když byla možná taková otázka? Neznamenalala ona již sama o sobě, že se budova začala drolit, že se z ní vyčlenil a sesul první kámen?

Začínal ji mučit.

Byl kliden jen, když trpěla, když měla nejméně možností k životu, nejméně nadějí do něho; každá síla, každý rozvoj, každá radost u ní byla mu jen novou možností zrady a klamu. Neraď vídal ji zamyšlenou; kdo ručí mu za to, že ho právě nezrazuje v mysli? Ne-

věřil jejím snům, rád by ji byl spoutal a omezil ve všem, aby měl přehled přes ni, aby ji mohl lépe střežit a ovládat.

Začal ji zkoušet různým způsobem, ale nevíra jeho, místo aby se menšila, rostla a rostla.

Nechával ji o samotě s Harzem a naslouchal tajně jejich hovoru. Nevěřil její nechuti k němu, a čím odmítavější slova slyšel, tím méně věřil. Slova, ano, to je cosi, při čem se pohybují rty, ale oči... oči jsou proto, aby popíraly, co řekly rty, a aby povzbuzovaly, kde rty zahánějí nebo odrazují...

„Co chceš ode mne?“ volala k němu v pláči a v úzkostech.

„Abys byla jasná a jedna. Chci prostotu.“

„Chceš chudobu. Osekáváš mne na pahýl. Chceš mne mít smutnou a ubohou.“

„Snad. Mateš mne svou radostí, svou složitostí. Nevyznám se v tobě.“

„Věř mně tedy! Což žádám tím mnoho od tebe... já, která jsem ti dala všechno?“

„Věřit? Toho slova není v mém slovníku. Neumím věřit! Ničemu a nikomu!“

„Chceš tedy, abych všechno prozradila sestře? Utiší tě jen to? Řekni slovo, a stane se to ještě dnes; povím všechno Ritě. Jsem připravena. Zaplatím svou radost, svůj smích, svou hrdou pózu, kterou jsem vystavěla nad propastí a které mně nedovedeš odpustit.“

Ne, toho nechtěl, toho nemohl chtít, toho nedovedl posud chtít – to se bál posud i jen myslit; i musil ustoupit.

Ale odcházejí, zpřemítal se celý a řekl si pak: „Ano, má pravdu; pověděla, čemu jsem se bál posud dát určitý výraz, ale co proto nebylo méně živé a skutečné ve mně. Ano, jsem člověk smrti; a není mně jistoty než v ní. Jsem ukrutný a střízlivý jako kat a nebudu ji věřit, vpravdě a bezesporně věřit, pokud nebude mrtva – třeba bych se snad ze zbabělosti na chvíli přelhal, že ji věřím: nebude to pravda. Dovedu milovat jen mrtvé, jen co se nemůže bránit již mé lásce; neumím se radovat z živých, neumím se radovat ve dvou, neumím se snad radovat vůbec. Jsem zprahlý a znuděný; jsem hřbi-

tov stokrát překopaný, stokrát přeoraný; abych snesl život, musím jej kořenit smrtí.“

A vzpomínka na osudnou chvíli, kdy se mu po prvé vrhla na šíji v tmavé předsíni, prošla mu srdcem a zastudila jej hrůzou.

„Ano, jistě, nesu jí smrt; nesu smrt každému, koho miluji.“

„Miluji,“ zastavil se. „Jak podivně to zní v mých ústech! Miluji! Miluji! Co jest to, mnou cítěné, miluji?“

A ironický hlas mnohých zkušeností napověděl mu jako zlotřilý soudruh ve škole: „Miluji je slovo večera před svatební nocí a překládá se ráno druhého dne slovem nenávidím.“

A přece den po dni nesl tíže svého postavení.

Měl-li mít jistotu, že nebyl bláznem slova a že se nezpil jeho parou, musil ji mít stále u sebe, musil sen svůj žít a proměňovat jej znova a znova ve skutečnost – ale pak nesměla se mu ztrácet v hrdé a daleké úloze, kterou hrála její pýcha, ta pýcha, jež popírala neustále mlčky jeho vítězství, jež mu je neustále vyvracela...

Potkalo ho nesmírné štěstí, ano: zmocnil se říše po největším králi, kterého z ní vypudil – ale vítězství své musil ukrývat a království své tajit. Nebylo to šílené? A neztrácel ho vpravdě každou minutu, kterou je zapíral?

A myšlenka, unést Melchioru, odjet s ní daleko odtud, kamsi, kde by se nemusila skrývat a přetvařovat, vtírala se mu do mysli neústupněji a neústupněji.

Měl chvíle, kdy mu bylo ošklivo ze sebe, kdy se mu zdálo, že hraje úlohu příživníka vlastního stínu...

„Není podlé, žít takto? Což nežiješ takto na dluh, podvodem? Nezabýváš sám svůj sen, nešpiníš a neprzníš ho? Proč se plazíš úkradkem zadními schody pro služebnictvo, kam můžeš a máš – vcházet hrdě, otevřenými dveřmi, jako vladař a pán?“

„Rozrušuje tě, mučí tě Melchiořina dvojítoť. Ale kdo ji jí vočkoval? Kdo ji stvořil k svému podobenství? Byla jedna a celá... kdysi, než odpadla od svého Boha a než se vzdala tobě – a proto, jen proto jest dnes dvojítá, je-li jí. Neboť co *tobě* se nejví dvojítým? Všecko,

pokud budeš hledět ze svého roztrženého dvojitého nitra, svým churavým zamženým zrakem. Sjednoť se sám a sjednotíš tím i Melchioru.“

Ale starý Adam se v něm bránil na nůž těmto důvodům.

„Jaké šílenství, jaké směšné šílenství, Varjane,“ hovořil. „To se vůbec *nedělá*, Varjane – odpusťte, pane, že mluvím francouzsky, ale je to možno říci opravdu jen francouzsky – v naší společnosti. To je *de mauvais goût*, to je *d'extrême ridicule*: to je souzeno ne rozhořčením, ale jediným strašným odsouzením, z něhož není odvolání: smíchem, salvami nekonečného neutuchajícího smíchu, jehož ozvěna nezahyne, pokud nevymře poslední z diváků přítomných vašemu nevkus. To jsou mravy služek a tovaryšů, Varjane, ale ne dobře vychovaného člověka ze *společnosti*.“

A Varjan přisvědčil.

„Ano, nemožné, absurdní! A jak pitvorně bys vypadal, jak nemotorně, sám sobě trapný, jako herec ve starém patetickém a larmoyantním⁹ dramatu z předměstí! Vidět se sám – a ty by ses pozoroval i tu, znám tě – a usmál by ses sám sobě, zkarikoval se sám lítostným pošklebkem a utekl bys od úlohy, s níž nejsi a která by tě ještě dnes znudila. Nenávidíš každé okaté gesto a nyní bys jich chtěl opsat sta, a jak širokých a rozmávnutých! Jsi ironický glosátor života, člověk šedi a odstínu, který prochází nepozorován ulicí, a nyní bys chtěl hrát cosi jako hrdinného tenora s odhaleným krkem nebo s nějakým červeným šátkem kolem něho. Ale to dělají dnes již jen venkovští fotografové; před padesáti lety dělali to i umělci, ale ti nosili také sametové kabáty, dlouhé vlasy a kalabresy¹⁰ – dnes vyhynuli jako předpotopní fauna; snad nežijí již ani v nejzapadlejších koutech venkovských.

Nemožné, absurdní a víc než absurdní: směšné prostě.“

„A pak,“ dodal po pauze, „nechat zde úspěch, potlesk, několikaletý způsob potlesku, stý způsob lichoty? Nemožno, jako jest nemož-

⁹ Plačtivý, naříkavý. Pozn. red.

¹⁰ Typ klobouku. Pozn. red.

no postrádat v životě tisícerých rozkošných nepatrností a drobností, tisíceré zdánlivé malichernosti... zdánlivé, neboť vpravdě jest každá z nich důležitá, nutná kulturnímu člověku. Tyto zdánlivé nicoty jsou to, co skládá sladkost života, jako výdech lesa jest složen z nej-různějších aromat, od pachu tlícího listí po vůni pryskyřičnou. Tato tisícerá cetka dává teprve dohromady melodii života. A mně se chce znásobovat ji, rozmnožovat její prvky, a ne ji ochuzovat. Jsem jako žena; potřebuji k své obsluze celého velkoměsta; od rána do večera vystřídal bych a unavil bych všechny díly světa; nemohu žít prostě. *Prostě* jest mně souznačné s *chudě*."

Ale když uviděl Melchioru, její zmučenou, pobledlou tvář, které vnucovala s napětím všech sil úsměv, zvrátil se a vnitřní jeho boj se začal znova.

"Jsi zbabělý, Varjane, jsi v jádře duše lenoch, nejhorší, nejslabší žena," pravil jeden hlas; "ulichotil tě život, ulechtal tě život – a opravdu, velmi záhy!"

"Jsi silný, kulturní duch, Varjane," pravil hlas druhý. "Dovedeš se spoutat; cítíš směšnost a plytkost všeho, co jest mimo společnost, co jde proti jejím konvencím, co není založeno na jejím souhlase. Jsi silný mozek, netrpíš závratí, žádné bláznovství moderně natřené tě neopojí..."

Melchiora, jako by tušila svár, který v něm vřel, zastavovala na něm často v poslední době podivný pátravý zrak, který jej pronikal skrz naskrz jako slunečný paprsek vrstvy vody a zastavoval se nejdéle na místech nejbolavějších, kde leželo naskládáno nejvíce rmutu.

Jednou se zadívala na něj dlouze a řekla pak tiše před sebe jako ve snách: "Měl by přece odvalu? Našel by ji konečně? Dovedl by sejmut ze mne mé strašné břímě?"

A zbledla při pouhé možnosti něčeho takového.

Ale ihned zavrtěla bezděky nedůvěřivě hlavou jako na vyvrácení sebe samé.

A brzy potom neměla již ani nadějí, ani pochyb: Varjan ji z nich vyvedl. Utišil se náhle docela, uklidnil se jakýmsi násilným uklidně-

ním. Ponořil se do práce; bral ji jako tišivý lék; chtěl jí překlenout všechn svár a zmatek svého temného srdce; ale přece měl chvíle, kdy cítil, že je tím jen odsunut, a že dál čekají svého řešení.

„Bud’me klidni nad propastí,“ říkal si, „učme se tomu nesnadnému umění.“ Ale vpravdě cítil napětí situace a chtěl ho využít jako nervové senzace, jako biče na své nervy, jako jejich dráždidla; a chtěl pracovat, a pracoval skutečně, pod tímto vysokým tlakem po dlouhé době znova. Jako by se mlýn jeho umění, dlouho stojící za sucha, rozešel náhle pod přílivem nových vod; síla situace jej nesla a *on* psal, jako psával druhdy.

Šel jednou k Melchioře, aby jí to řekl, aby jí poděkoval za zázrak, který na něm způsobila.

Nalezl ji u jejího sekretáře: rovnala pečlivě všechny své dopisy, třídila je a část jich pečtila do obálek s adresami.

„Co to děláš! Chceš snad odjet?“ zeptal se v nepokoji.

„Ne, chci být dlouho mezi vámi, chci být co nejdéle s tebou, jak možno nejdéle,“ pravila a zaplakala; „ale být připravena, jest všechno.“

A když jí řekl, že píše zase po dlouhé době a že píše poměrně snadno jako jindy, odpověděla mu, jakoby probuzena z hluboké dřímoty:

„Budu musít zaplatit asi svůj dluh i tvůj, za svůj hřích i za tvé nalezené umění, když obojí tak důvěrné souvisí.“

5

Varjan se zcela soustředil na svou novou knihu; pracoval na ní hořečně, s jakýmsi churavým chvatem. Jeho nová práce zdála se mu šílenou honbou za ne zcela jasným, ale důležitým cílem, zoufalou sázkou o všechno; a on sám šťvaným běhounem, který neušetřil sebe žádné ostruhy a žádného biče.

Chvillemi v noci, zdvihnuv bledou hlavu s planoucíma očima od kupy papíru, zaposlouchal se do jakési *jiné* nehmotné tmy a zdávalo

se mu vždycky, že slyší z ní láni příšerné smečky, slídící po jeho stopě. „Co mne to jen šťve? Jaké hlasy z ní vyjít?“ tázával se sám sebe. „Jest mezi námi prázdný nervózní nepokoj mého pustého srdce? Ano, rozeznávám jej. A nedočkavost podrážděné pýchy, která si chce co nejdřív vyvrátit důvody bázně? Ano, i ona štěká chvílemi a pobádá k chvatu. Ale všechny ostatní přehlušuje hlas úzkosti, že nepotrvá dlouho má umělá zločinná inspirace, že může její příliv opadnout dřív, než donese mou loď k cíli.“

Den ke dni určitěji cítil, že každou řádkou, kterou do ní vpisuje, vyvolává osud, naplňuje něco neodvratného, vrší cosi nenapravitelného – a přece nechtěl, nemohl stanout.

„Jen se nezastavovat, jen se neohlížet!“ říkal si. „Jen to ne! Zkameníš jinak hrůzou, a tvá smečka tě rozsápe.“

Den ze dne bylo mu jasnější, že napájí svou knihu životem Melchioriným, že vypijí její krev jako upír, ale za zločinnějším cílem: že staví na mrtvole, že vraždí opravdový život lidský, aby jím sytil svou Chiméru; že rouhavě modloslužebníci, že obrací tok života, zvrací hodnoty. Den ze dne bylo mu to jasnější, ale přes to den ke dni byl méně ochoten, upustit od toho.

„Chci své umění, chci je za každou cenu, přes všechno, všemu navzdory! *Jemu* navzdory! Stůj co stůj! Vyrvu je osudu, vynutím je nemožnosti, vyvzdoruji je *jemu*! Ať stojí na mrtvole,“ dodal za chvíli, ale nedořekl. Zaštkal suchým, neúlevným pláčem: „Všecko živé stojí na mrtvolách – jen *to zde* ať na ní nestojí; slyšíš mou modlitbu?“

Ale věděl, že nikdo ji neslyší, nikdo ji nemůže slyšet, protože ji vysílalo hluché i němé srdce.

Přerušil se příkře, zaťal zuby do rtů, nedocítil, nedomyslnil; sám nevěřil její pravdivosti; padla k zemi nevzetěvši ani tolik co hozený kámen; a jen temný dým jejích slov plazil se po jeho ochořelém srdci, šíraném z nitra temnou neukrotitelnou ranou.

Život temněl mu do zoufalé záhadné zloby, propadal se do střízlivé tuposti.

Mučil Melchioru, urážel ji; bylo mu potřebí k práci rozčilení, podivného dohánějícího pocitu viny, smutné a smyslné vůně ran. Zdálo se mu, že nemůže bez nich tvořit; staly se mu snad již ostnem?

Kolikrát se přistihl, jak stanul nad ní, spící; její vyhublé tělo bolelo i rozrušovalo jej zároveň podivným silným napětím. S tváří zkamenělou pil rozšířenými nozdrami vůni, zvláštní zneklidňující vůni tohoto utrpení, této modloslužebné oběti, kterou přinášel strašidelnému bůžku dračí tváře, rozšklebené polozvířecí masce, temnému symbolu něčeho ještě temnějšího, co zalidnilo nyní jeho duši.

Stávalo se, že zavolal Melchioru k sobě, ale hned ve vteřině odstrkoval a odpuzoval ji od sebe.

„Dost, dost, odejdi! Chtěl jsem jen vidět tvou bledou zmučenou tvář zrazené mučednice, tvá bolestně zraněná ústa; jsou jako otevřená rána, krvácející pod kopím, právě z ní vyňatým. Je mi třeba toho obrazu k inspiraci. Dost, nechod' již ke mně. Nechci tvých polibků, zatěžují mne a zeslabují mne. Chtěl bych vysát z tebe tvůj život a přenést jej sem, dát mu proudit místo tvými cévami a žilami těmito řádky a strofami zde! Potřeboval bych tvé krve, a ani ne jí, i ona je příliš těžká ještě, jen jejího ohně a její vůně. Proč mi jich nemůžeš dát?“

„Bloudíš. Proč se neinspiruješ životem? Jest plný výzev, volá tě jimi, vnucuje ti je za každým krokem. Je jako pták, pro tebe a jen pro tebe zpívá tisíc písní... a jednu krásnější a novější druhé.“

„Ne, nemohu jich potřebovat. Propadl jsem fantomům a fantomy žádají si krve, žijí z krve. Neznáš to? Všecky staré báje, všecky staré pověsti jsou toho plné. Mrtví, vyvolala-lis jich jednou, jsou nenasytí. Všecky staré pohádky a legendy vypravují o tom. My mrtví,“ dodal po pauze, „*my mrtví* toužíme po krvi; my mrtví jsme nenasytí; nám mrtvým není nikdy dost nápojů, dost pokrmů, dost ohně. Stále nás mrazí, stále lačníme a žízníme“...

A opravdu, zdálo se mu, že je obklopen fantomy, že utvořily kruh kolem něho, stále se šířící kruh, který jej vylučuje a vylučuje den ke dni víc ze života; bylo mu, jako by nějaké nesmírné osamocení padalo jako velké vločky sněhové v nocech práce a kladlo se

kolem něho neviditelnou a přece jen neustále rostoucí závějí. Vstával po každé od práce více vypovězený ze života, více vyhnanec z něho, než když k ní sedal. Hovořil-li s lidmi, zdálo se mu, jako by vál z něho mráz a jako by jeho společníci to cítili, třebaš o tom ze zdvořilosti nemluvili. „Jak udiveně dnes vypadali,“ opakoval si Varjan, „jaké pitvorné, prodloužené obličejy měli! To proto, že vědí, jak stydnu, jak ledovatím; ale nemluvili o tom, jsou zdvořilí. Moderní člověk jest vůbec zdvořilý jako kat v rukavičkách; nezasahovat, pozorovat, vyčkávat... dočkat, až ti okolnosti zlomí vaz. Jsou o tom i teorie, hehehe... jako že se má takhle moderní člověk chovat...“

Chvílemi mu bylo, jako by stíny kolem něho houstly a zastupovaly mu cestu. Každým slovem, zdálo se mu, píše narážku pro osud, každým veršem temnou věštbu; za každým slovem plazily se stíny, vstávaly mátohy; a byly večery a noci, kdy stíny hrozily i prosily a hovořily púlnočními hlasy studánek a pramínků ztracených v lesích.

„Zabíjíš ji,“ zašeptal jeden z nich jednou pozdě večer, vystoupiv zdánlivě z věty docela nevinné jako vrah zpoza starého smrku v nedohledném mlčícím lese. „Ale nač ti to říkám,“ zasmál se tiše, „ty to víš, víš to od chvíle, kdy jsi poprvé pero namočil. Píšeš, píšeš její smrt; předeš její smrt. Splétáš ze svých klikyháků síť, ohromnou síť, kam ji polapí, ubohou křepelku, kostlivý lovec: zatahuje již léč. Ale ty to víš všechno stejně dobře jako já: víš, že nepřežije dlouho tvé knihy. Ještě je čas: zachraň ji. Vstaň, vezmi své papíry; v kamnech hoří posud oheň, uvrhni je do něho!“

A Varjan opravdu vstal jakoby z rozkazu cizí vůle a potácivým krokem s horkou oblouzenou hlavou bral se k ohni se svým rukopisem.

Rudě zasvítily oharky; jejich žár udeřil jej do očí, zaplavil jeho zkamenělou tvář.

Vztyčil hlavu: zvolna vyprchávala snová tma, kterou byly jeho zornice opilé.

Rozhlédl se úkradkem s plachým zděšením kolem sebe.

Šero rostlo v koutech a stíny se vlekly na stropě a sprádaly se v husté pavučiny; a lampa psala tam tiché, zpytavě unavené kolo zakaleného neradostného světla. „Jaké podivné strašidelné světlo! Všecka radost, všecka síla jako by byla z něho něčím vysáta; odnervené světlo, zabité nějakou mrtvou studenou rukou,“ napadlo ho v tu chvíli a roztráslo mu nervy mrazivou ošklivostí.

Tiše šlehalý bledé bludičkové plamínky v žárovišti, klesající a zvedající se vždy s novou úsilností, jako by pracovaly na nějakém čistém neviditelném díle, neustále unikajícím a neustále bořeném.

Pohlédl od nich bezradně k oknu, zavalenému zcela tmou. „Padá, padá, padá venku tma, padá neustále, ač není daleko do půlnoci. Právě kolem mne padá jí více než jinde; jsem do ní již celý zakuklen...“

Vrátil se k ohni. „Milý, laskavý, čistý,“ mluvil k němu a chystal se již položit listy do plamenů, když vtom cosi na chodbě zapraskalo, a než se nadál, Melchiora stála před ním.

Tisíckrát a tisíckrát zpřemítal později tuto událost a nedobral se v ní nikdy dna. Je pravda, že často v noci, náhle znepokojena, přicházela do pracovny pohledět na něj, postála vteřinu a ujistivši se, že není churav, odcházela beze slova. Ale co ji přivedlo v tuto osudnou noc, v tu osudnou vteřinu, kdy stál Varjan na rozhodné křižovatce a dával se již jiným směrem? Čím pužena vešla právě ve chvíli, kdy odhazoval již nůž, přiložený na její hrud' – aby mu jej vtiskla znova do ruky a namířila jím rovnou ke svému srdci?

„Nehnal ji tehdy strach, že by mohla být připravena o svou mučednickou korunu?“ tážával se později sám sebe a přisvědčoval: nenalézal jiného vysvětlení mimo tuto mystiku.

„Šlíš?“ zvolala, když pochopila, co chce učinit, a přistoupila těsně k Varjanovi a vzala mu z rukou jeho rukopis. „Co jest ti? Nevěříš v sebe? Nemáš víry, jistoty? Mohu ti ji dát nějak, třeba svou smrtí?“

„Není mi již ničeho třeba. Dala jsi mně v tu chvíli všechno – mně i sobě. Rozhodla jsi, sobě ke zmaru, mně ke štěstí,“ odpověděl po dlouhé přestávce, s tvrdým žářem v zraku, vrácen již zcela své Chi-

měře a její ukrutné službě. Osud, moira, zašeptal tiše, zatím co teskně zmíral v chodbě *odsouzený* krok Melchiořin.

Varjan dopsal brzy poté knihu a uzavřel ji roztržitě do zásuvky. Za čtrnáct dní vzal ji odtamtud a pročítal ji tím dalekým, nezúčastněným zrakem, kterým zbροjil každé své dílo, než je dal do tisku. Říkal tomu kalení; nořil tovar ještě řhavý do studené vody a ocelil jej.

Byl podzim.

V zahradě pod jeho okny volaly poslední podzimní růže svou krátkou, zrazenou vůni; cosi teskného válo průhledným čistým podzimním vzduchem, v němž se řadili ptáci k odletu do jižního pásma; chladnoucí slunce odráželo se velikou bledou září v mlčící řece; občas spadlo přidušenou ranou do vysoké trávy ovoce, sraženo z větve nehmotně větrem nebo jiným nárazem, ale nějak tajemně, jakoby dotykem slunečního paprsku nebo lidského přání.

Varjan přistoupil k oknu a nějaký osten stesku zaryl se mu do hrudi. Ta země, to nebe jako by mu tu vteřinu něco vyčítaly.

„Jak jest možno, že jsi promeřkal jaro a léto při papírech? Že jsi hynul pod čadivým plamenem stolní lampy, zatímco ostatní žili pod dobrotivými světly nebeskými? Pošetilče! Zestaral jsi při tom o desetiletí. Ani ptáci, ani trávy, ani květiny tě již nepoznají! Jsi již spíše strašidlo než člověk.“

A sešel do zahrady s rukopisem v ruce.

„Můj bože, jak směšně vypadá popsáný papír v přírodě!“ pravil, hledě na dlouhé černé řádky táhnoucí se po arších. A opravdu, písma jako by utíkala a choulila se do sebe před čistým nebeským světlem.

A bezděky vzpomněl si na jednu příhodu ze své návštěvy u slavného velikého sochaře francouzského, snad největšího v devatenáctém století, jejímuž plnému smyslu teprve nyní naráz porozuměl: vypadl před něj jako hladký kařtan z puklého ostnitého obalu. Sochař dal vynést tehdy jednu ze svých soch, kterou nejvíce miloval, do zahrady. Ale jak tam hned zmalicherněla, zpitvorněla! Ona, která zněla v uzavřeném bytě a prochvívala jej a ovládala jej svým akor-

dem, oněměla náhle pod mocným rozjásaným oblohovým zvonem nebeským; byla ztišena, jakoby zhroucena nebo rozlomena do malosti nebo aspoň do průměrnosti, když dostala pozadím místo pokojové stěny krajinný obzor.

Cosí podobného cítil i nyní Varjan se svým rukopisem, jenže ještě určitěji.

Snažil se chvíli číst nahlas své verše v zahradě, aby jich vyzkoušel v tomto vzduchu, hlubokém jako sen, čistém jako jezerní voda, balzamickém a kořeněném všemi vůněmi a vším steskem, v tomto světle, laskavém jako úsměv boží, v tomto dni rozhořelém poslední sladkostí letních ohňů před pohasnutím – a ustal za chvíli, znuděn a pokořen. Cítil, jak nemůže jeho umění soupeřit s přírodou, ani již slábnoucí a odumírající, jak jeho verše jsou chudé tvarem, ne dost hutné a jadrné, jak nedovedou si vynutit ozvěny ani z tohoto nebe, tak laskavého a povolného; jak neprospívá jim nic spojení krásy, rozlité všude vlnou vysoko vystříklou. Dusila je jen, padaly ke dnu, nebyly dost lehké, aby po ní plynuly. Příroda je vylučovala, uzavírala se před nimi. Tisícera inspirace odpoutávala se z každé hroudy zemské, sta duchových hlasů vstávalo a volalo odevšad, zárodky nesmrtelného života klíčily všude – a všecko přerůstalo, přikrývalo jeho bledé neplodné stíny, jak se mu zdálo.

„Jak obstojí, až přejde přes ně sto tisíc dní?“ tázal se v zamyšlení Varjan. „Není takový den, prožitý tváří v tvář čistému nebi, touže obtěžkáci zkouškou, jako let sta roků přes knihu postavenou na polici v knihovně?“

Později se uklidnil, řekl si, že by snad podlehl každé dnešní umění, každá dnešní poezie. Všecko umění jest dnes umělou skleníkovou květinou, bytostí pokojovou, to víc, ono méně. Všecko jeho posavadní umění mělo cosi monstrózního; nutně, přirozeně plynulo to z jeho charakteru. Z jeho života; jeho básně byly jako orchideje, organismy fantastické, v nichž jedny části byly přetíženy a jiné potlačeny. A tato poslední kniha měla zásluhu krajní charakternosti, šla v tomto směru nejdál; visela nad samou propastí absurdnosti

a nemožnosti, zachycena nad ní, nemohl pochopit čím, snad jen jeho vůlí, smutné dítě paradoxu a šílenství.

Uklidnil se tím, ale lásky jeho ke knize tím nepřibýlo; byla ztracena navždy.

Taková byla tedy cena tohoto nadlidského zápasu Jakubova s andělem? Taková odměna za soustředění všech sil? Nuda, lhostejnost, chlad, skoro ošklivost. Stálo to za to, spínat se jhem tuhé kázně? Pásat se těžkou zbrojí? Nebylo to konec konců tolik jako množit trud, únavu, hoře, nudu, říši smrti? Nebylo by bývalo lépe, prožít jaro a léto v zahradě, na vodě, v lese, v polích nebo kdekoli jinde, v hovorech s Melchiorou, s jedinou snahou, jak vyvolat úsměv na její líci, ten neskonale krásný, poněvadž hned hynoucí úsměv na její dvojnásob nepřítomné tváři světice a milenky?

Knihla lhostejněla mu víc a víc. Z počátku soudil: napsal jsem ji, jest pro mne něco překonaného, odbaveného, odtud má lhostejnost a snad i nepřátelství k ní. Ale brzy zpozoroval, že jest to víc, a tázal se sám sebe: „Nezemřelo ti v ní víc než ona sama? Není to samo umění, nebo alespoň *ono* umění, jehož jest ztělesněním? Ono monstrózní umění zavěšené nad propastí, umění paradoxní, umělé, všemu navzdory, které odnervuje a zabíjí život a žije z jeho krve a vůně, umění modloslužebné, které si žádá stále nových a nových obětí lidských?“

A za několik dní soudil: „Jest to pouhá ochablost po přílišném napětí tato nesnesitelná nuda a ošklivost, nebo jest to první trest, první msta, *jeho* msta za tvůj odboj a tvé rouhání?“

Neměl na to odpovědi, rozuměl den ze dne méně sobě i životu.

Cítil jen: vyžil jsem něco, v čem nemůže být pokračováno, co nemůže být opakováno; staré formy leží mrtvy, roztrženy, a nových posud není. A budou kdy? A nepřinesou pak novou nudu, nový trud? Tázal se dotýkaje se zrakem, unaveným nesmyslností životní, mrtvé tříště u svých nohou.

Pokusil se chodit znovu do společnosti, kterou míjel již skoro rok. Jest třeba rozptýlit svou nudu, rozumoval, nebo alespoň uspat ji

jako zlostné dítě. Zkusme to s prázdnými lidskými řehtačkami; snad nám poslouží, snad se jim podaří to, v čem selhaly síly největší a nejčistší.

Dříve než odešel, chtěl se rozloučit s Melchiorou.

Nalezl ji ponořenou v četbu, kterou úzkostlivě schovávala.

Stará podezíravá zloba vyšlehla na vteřinu ze zraku Varjanova, ale jemu samému na podiv, pohasla rychle a zjihla v jakousi lítost.

„Vím, v čem čteš, nebo hádám to alespoň.“

„Nevíš, ale nezáleží také na tom docela nic.“

Řekla to s klidem, skoro s nádechem veselosti.

„Melchioro, nerozumím ti,“ řekl po přestávce. „Jak jest možno, že jsi tak pokojná? Zpíváš jako pták, jako by všecko kolem tebe kvetlo, a zatím je všude mráz a tma: jsme v prosinci.“

„To proto, Varjane, že jsem připravena na všecko.“

„I na to, že spadneš jednoho jitra mrtva z větve?“

„Právě na to, Varjane. Bůh mne zachytí, až budu padat.“

„Bůh, kterého jsi zapřela a zradila?“

„Zapřený bůh, stále bůh; zrazený bůh, stále bůh. Třebas mstitel a soudce, přece bůh. Zachytí mne,řebas do trestající ruky.“

Varjan se zamyslí. „Nevypudil jsem *ho* tedy přece z toho srdce? Nebo vypudil jsem *ho* jen napolo, na chvíli?“ řekl si, sestupuje ze schodů. A kupodivu, necítil při tom starého hněvu. „Vypudit právem smí jen ten, kdo dovede nahradit; a jak já jsem *ho* dovedl nahradit Melchioře?“ A vzpomínka všeho utrpení, které jí způsobil, prošla mu myslí a zkřivila jeho rty v žalostně hořký posměšek nad vlastní bídou.

Po půl hodině, kterou strávil ve společnosti, nudil se Varjan strašnější nudou než kdy doma o samotě. Nerozuměl, jak mohou takto hloupě a prázdně hovořit spolu lidé, muži a ženy, a pokládat to dokonce za něco žádoucího a příjemného. Hleděl na ně dlouho zpytavým, pak vyjeveným zrakem, jako by se octl mezi blázný nebo slaboduchými. Něco strašidelného bylo v těchto automatech, něco tísnivě fantastického v těchto loutkách, které mluvily jakési prázdné,

na strojích napsané a vložené texty a provázely je ospalými gesty, opeslými¹¹ pohledy, zíváním nebo pofrkáváním a posunkováním.

V koutě stálo seskupeno několik rozkročených módních panáků a pochechtávalo se krátkým, poloblblým smíchem hloupým anekdotám, jež vypravoval jeden z nich, redaktor s odulou měděnou tváří, s rukama fiakristovými a s vtípem z holičské oficíny.

Harz se z nich vyvinul a přidružil se k Varjanovi, poklonkuje mu za jeho novou knihu.

Vlna hnusu zdvihla se ve Varjanovi a stoupala mu na rty, zatím co tento kanár, nadýmaje hrdlo, trylkoval své fráze včera vyčtené nebo z hovorů nalapané. Pohlédl zlým pohledem na jeho růžovou tvář okresního krasavce, na jeho drobné bezduché oči za zlatým skřipcem, oči duševního příživníka a nohsledy, na kartáčově střížený vlas nad nízkým čelem, který sváděl ruku mimovolně k tomu, aby zkusila otřít o něj pero, a odvrátil se s ošklivostí. Teprve po pauze, když ji byl přemohl a mužíkovi došel zatím dech, řekl mu přísným hlasem, jakým se hovořívá s nezletilci, skanduje zřetelně slabiku po slabice:

„Kde jste vyčetl, co mně tu říkáte? Kniha je, jaká je, ale vy, můj milý, musíte se učit ještě dlouho mlčet o ní: ještě jste nedorostl ani práva mne hanět, tím méně práva mne chválit. Tolik, aby bylo mezi námi jednou provždy jasno, mládenečku.“

Mužík zrudl, zblekotal cosi, čemu nebylo rozumět, zavrtěl sebou v rozpacích, potřepal několikrát kartáčovou hlavou jako politý pudl a odcupital drobnými krůčky ke své skupině.

„To ti přijde draho, to mně ještě zaplatíš,“ drtil mezi zuby, vymýšleje si mstu. A po jeho tváři rozlézal se zvolna zahryzlý výraz bezduché, ale urputné zloby, malomoc ušlápnutého červa a zuřivost podrážděného berana.

„Ten člověk je arogantní,“ denuncoval hned v kruhu rozkročených panáků, „nejvyšší čas usadit ho. Co si to jen dovoluje! Jaké soudy, jaké vtipy, jaké pošklebky! Například o tobě, Tacle,“ dodal

¹¹ Oplzlý, nestydatý. Pozn. red.

obraceje se k redaktorovi s měděnou tváří. Ten schýlil k němu svou houbovitou hlavu, která rychle rudla, jak chápala klepy Harzovy, jako by se napájela purpurovým barvivem. A brzy i výraz zahryzlé tupé msty, bezduché jako msta býčí a urputné jako zloba křeččí, zasnoubil tvář redaktorovu s tváří Harzovou.

Varjan nepobyl dlouho; podivná můra ležela na něm, něco jako zlý sen, a chvílemi zdálo se mu, že musí z něho vykřiknout, udeřit někoho do tváře, ujistit se, kde jest a proč zde jest. Ulevilo se mu teprve, když vyšel na ulici a chladný noční vítr – týž chladný vítr, který roztrpával plynové plameny a rozdoutnával, zdálo se, i nebeské hvězdy zavěšené nad průseky ulic – ochladil mu spánky.

Vracel se domů pustými ulicemi. Po stranách tyčily se temné masy domů, chvílemi unikaly do stínu, chvílemi z něho vystupovaly, omítnuty přelétavými světly svítlen, zápasících s větrem.

Něco potměšilého zdálo se vězet v těchto hromadách kamení, tolikrát představovaného, v této hmotě tolikrát přehnětené a znásilněné, v tomto jevišti zneuctěném tolikrát lidskou bídou a podlostí; podivné skvrny šklebily se ve stínu, podivné trhliny rozvíraly se ve tmě, hotovy pomstít se, dříve nebo později, za své pokoření.

„Jaké kulisy, jaké dekorace k pitvorným a posměšným tragédiím, k surovým hrám skládaným osudem a náhodou, k strašidelným žertům a vtipům nějakých obrů,“ napadlo Varjana a zachvěl se.

Domy se tyčily výhružně, a Varjanovi přišla náhle myšlenka, zeptat se, kolik tažných zvířat bylo ubičováno, kolik lidí rozdrceno, poníženo, potupeno, otráveno a vysáto, aby stály ty tupé a výhružné příšery, kde stojí. Kolik potu, zloby, podlosti, bídy, nízkosti, kleteb a rouhání – kdo by jich dovedl zvážit nebo změřit? Na kolika mrtvolách stojí snad ta trocha opravdového a krásného života, která se zde možná chrání mezi tolikerou pustotou a bídou! Ač chrání-li se vůbec! Ač nepropadlo-li všechno jediné hladině bídy a mrzkosti...

A proč to všechno? Proč ta přemíra utrpení a trýzně? Hle, hlupák leží nyní v posteli a buď spí tupým snem nebo myslí na podlosti a ničemnosti nebo je provádí. Proto zahynulo tolik lidí a tolik zvířet, aby několika ničemům a chytrákům vystlala teplá hnízda?

A myslil dál; a přišel přirozeně záhy na sebe.

„Hle, za několik minut budu doma a uvitá mne teplý pokoj; usednu ke krbu a budu buď přemítat hořký popel svého srdce, anebo prázdné sny své hlavy. *Že mám* k tomu čas, že mohu jej mařit touto zbytečnou prací, nikomu neužitečnou, hle, to samo o sobě předpokládá již, že někdo kdesi nemá přístřeší – nemůže mít přístřeší. Abych mohl sedět v pokoji a pohodlně vyřezávat své hračky ze sloně¹², musí, slyšíš, musí hladovět někde slušný užitečný člověk. Musí, ano musí, stejnou nutností jako vystoupali jedna z misek u vah, musí druhá klesnout – touže nutností. A víc: tento odstrčený člověk musí být nutně lepší než já, neboť společnost přeplácí zbytečnost a nedoplácí věcí nejdůležitějších, ctí malichernost nebo kuriozitu, přezírá nejpodstatnější a opovrhuje nejcenějším.“

Podivný hluk vyrušil jej z myšlenek. Zvedl hlavu.

Kočár, který hrčel z dálky, vynořil se pak blíže, aby znova zapadl, vyrazil náhle proti němu z postranní ulice.

Opilý kočí na kozlíku bil zuřivě do koní, kteří se hnali, zpěnění a zchvácení, ulicí těžkým unaveným úprkem.

Varjan se zachvěl rozrušením, kterým na něj doléhalo vždycky utrpení zvíře. Zachvěl se do kořene nervů. Hle, jaký ohyzdný sen, celý tento život, cítil. Nevěda proč, zdál se sám sobě spoluviníkem vší této světové bídy; viděl se sprostým a nízkým jako všichni, kdo žijí z útisku druhých, kdo k němu mlčí. Utrpení sahalo po něm studenou strašidelnou rukou, a on choulil se zraněn do sebe; byl náhle bezbranný před ním.

„V čem jest štěstí?“ tázal se sám sebe doma, hledě do pusté popůlnoční ulice. „Vyjmout se z tohoto světa? Vyjmout se z jeho logiky? Stojí na mrtvolách, je špinavý, poskvrněný nejhoršími skvrnami. Mít v něm úspěch znamená býti v něm z nejhorších. Bával jsem se vždycky, abych nebyl podveden životem a světem. Ale není jediná noblesa v tom, vědět to a chtít *to* přes to, souhlasit s podvodem, při-

¹² Sloň, zastarale slonovina. Pozn. red.

svědčit mu – býti dobrovolně obětí? Není to jediný způsob, jak překonat život? Urazit mu hrot a vzít mu osten?“

Přemítal o těchto myšlenkách příští dny na dlouhých procházkách v laskavém podzimním vzduchu, když náhle přišlo něco, co dovršilo jeho poznání.

Harz a Tacl dostáli slovu, které si dali: pomstít se Varjanovi a popravit jeho novou knihu. Získali i zcela snadno ke svému podniku spojení: lid stádný nemiluje samotářů, a literární lůze není nic milejšího, než spílat dnes tomu, komu se včera dvořila, a odemstívat se tak za vlastní slabost. A tak bylo i zde: Varjanovi se dnes spílalo pro totéž, pro co se mu včera podívovali. Kniha jeho byla jen důslednější předešlých, jasnější jeho prací předešlých, a toho nemiluje literární lůza, která ráda žije v pološeru a je vděčna autorům, kteří jí dávají k tomu příležitost.

Ale Varjana, kupodivu, se to skoro nedotklo; on, jindy tak dráždivý, byl nyní klidný. „Hnusí se mně, proč by mne měli milovat?“ řekl jen, přečet jejich články; „láska předpokládá vždycky příbuzenství, podobu, alespoň stejné duševní ovzduší a stejný žánr životní; ale mezi mnou a jimi jest propast, a ta propast zůstává i nyní: oni mne nenávidí a já jimi pohrdám, což jest věc zásadně rozdílná – i nyní jest propast mezi námi.“

Ano, zdálo se, že mu celá ta žalostná vzpoura přišla vhod; jako by jí bylo třeba, aby se odpoutal i posledními vlákny od starého světa; nepodceňoval těchto nejslabších nití marnivosti, věděl, že přeríznutí jich bolívá nejvíc.

„Jak jsem byl pošetilý,“ pravil sám k sobě jednou na své oblíbené vycházce, „nejvyšší statky životní jsem měl a přinášel jsem je oběti modle smrti, pitvornější a strašidelnější než nešklebivější bůžek čínský nebo indický. Pramen mládí a života jsem měl a zasypával jsem jej mrtvými vyhořelými struskami. Jaký žalostný zvrácenec jsem to byl! Věru: satanizoval jsem, aniž jsem o tom věděl, neboť Satan je otec vší perverzity na zemi.“ Myslil na Melchioru s dlouhou něhou; bylo mu, jako by se chýlil nad její rány a líbal je v náboženském zanicení.

Byl rozhodnut: vyrazí prach tohoto světa z obuvi své, jako jej vyrazil již ze srdce svého. Vyzná svou lásku k Melchioře, bude žít na pravdě, a tím žít teprve v plném a celém smyslu toho slova; co bylo posud, byl jen lžiživot, jedna z forem smrti. Pokloní se před ní v plném slunci, poklekne před ní na tržišti, na náměstí, v poledne, kdy se valí lid domů z dílen, ze škol, z továren a z úřadů. Vyzná a nezapře, že jest jeho hodnota, největší klad jeho života, nezasloužená kořist, ztělesněná milost boží...

„Jak dlouho to trvá, než člověk pochopí,“ pravil si Varjan, „že štěstí jest v lásce: ne být milován, ne dávat se milovat, ne nechávat se milovat – ne: milovat sám ve vlastní osobě, milovat do sebezapomenutí, do úplného utonutí v někom druhém...“

Zdržel se dnes déle venku než obvykle.

Vracel se oklikou, schválnou oklikou, aby užil víc lahody podzimu, letos tak dlouho trvajícího, i lahody své mysli, zladěné po tak dlouhém roztržštění; zvuky a barvy večera i snění jeho duše se doplňovaly, přecházely v sebe, prodlužovaly se v kouzelném zmatku pološera; svět nitra i svět vnější se v něm na vteřinu slily v jedinou pokojnou hladinu a po ní se lehce nesla jeho bytost, která jako by se až nyní našla.

Tisíce dojmů, pro něž neměla jindy jeho rozštěpená mysl rezonance, vstupovalo nyní do jeho smířené, zjemnělé a zpozorněné duše a plnilo ji přítokem síly a krásy, přítokem, který neklesal a neustával.

Prošel pod kaštanem na dvoře, tmou slehlou pod ním v jakési jezero stínů, a udivil se, že jak se brodil listím, vyplašil z něho i vůni, poslední rozprchlé krůpěje vůně, sladké a jímavé vůně opožděného teplého dne v pozdním podzimu.

Vešel do zahrady. Zrak jeho padl na stůl bíle prostřený, pokrytý čajovým příborem, na opuštěný stůl s hořící lampou, a vyděsil se zdánlivě bez příčiny: věděl přece, že jeho rodina sedávala ještě nyní večer v zahradě.

Přihlédl blíž a náhle povšiml si na stole zmačkaných rukaviček Melchiořiných. Hořely tam tak pronikavě, jako by byly ne bílé, ný-

brž rudé: celé jedna jediná nepochopitelná rána. Vykřikl temnou hrůzou: vzpomněl si v mžiku na podivný, strašný sen, sněný nedávno, ale zdánlivě zcela zapomenutý: i *tam* ležely Melchiořiny zmačkané rukavičky mezi čajovým přiborem pod lampou hořící na opušteném stole a scéna měla totéž osvětlení jako nyní: osvětlení smrti.

Krev hnala se mu k srdci, chtěl křičet a nemohl.

Napětím všech sil vrhl se ke schodům.

Ale než jich dospěl, uslyšel z otevřeného okna něčí hlas, nepoznával hned čí (teprve dlouho poté pochopil, že to byl hlas jeho ženy):

„Je marno již volat lékaře, je mrtva.“

6

Skoro dva roky minuly od smrti Melchiořiny.

Bylo zase na počátku podzimu: poslední zářijové dni rozhořely se bledým ohněm, duchovějším než oheň červnový; stromy, oblitý zvláštní stříbřitou, jakoby zvučící atmosférou, rozstoupily se v něm od sebe, vyšší a slavnější nějak než v létě, nositelé nehmotných aureol; nebe třísnila lehká pěna oblačná, ne aby je kalila, nýbrž aby jen pomohla změřit, jak náleží, jeho idealizovanou, bezezvukou a bezbarvou výši. Zvláštní, hluboký a čistý přísvit kladl se na věci a lákal z nich tajemství, která vzdorovala bouřlivějším útokům jara i léta; cosi nevysloveného tálo ve vzduchu a lítostnilo oko i srdce; nějaká duchová tucha vážala živly, vůně hovořily jako připomínky a zelené neumořitelné trávníky, jak prorážely svými hroty zpod mrtvého spadaného listí, mluvily o síle všeho, co se dovedlo přichýlit pokorně k dobré zemi.

Tato přísná nálada zákonné krásy sevřela nyní i Varjana, jako svírala všecko v přírodě, Varjana, přes jehož ztupělé srdce přetekl první podzim – ten podzim, který jej jindy tolik vzrušoval – jako voda potoční přes oblázek na jejím dnu zapomenutý.

Jednoho dne na obvyklé, nekonečné a bezcílné procházce vznesl náhle schýlenou hlavu a zadíval se dojat na krásnou kytku starých

dubů; stály nad mrtvým černým ramenem řeky, přísné a mlčenlivé, uzavřené v sebe, a psaly křivými větvemi jakási hrdá podobenství do tajícího vzduchu.

Varjanovi vyvstala v mysli, nevěděl proč a jak, podobná skupina stromová, jen ještě hrdější, jak vztyčena nad pustým rozrytým lomem, vysoko v horách, schytávala do svých korun všechno teskné zlato červánkové i všechno echo bouřek, jež pálivaly bleskovými klíny lesy kolem nich. Spatřil ji jednou, před lety, na pozadí nezapomenutelně slavného nebe, vpletenou jaksi do něho hlubokým vnitřním spřízněním: doplňovala se s ním a odpovídala si s ním sterým tajemným vztahem barvy, hloubky, tónu, nálady, síly, smutku i lásky. Zdávalo se mu o ní dlouho v městě, déle než o mnohé živé tváři: tolik bylo v ní charakteru. Vzpomněl si, že ji tehdy pozoroval společně s Melchiorou. „Jak abych šel jejími stopami? – našimi společnými stopami, neboť *tehdy*, snad na den, byly opravdu sjednoceny, aby se později rozešly na nesetkanou,“ a jakási ne vůle, ale slabá, matná vlna chtění zbrázdila po dlouhé době poprvé jeho mrtvou, zlhostejnělou mysl.

Od smrti Melchiořiny vlekl se apaticky, strojově skoro, životem.

Vnějškem nezměnilo se skoro nic.

„Co měnit? Rozejít se se ženou? Jaký by v tom byl *nyní* smysl?“

Moderní rodina jest v jakémisi smyslu slova jedinečná instituce: jako by tu byla jen proto, jak přikrýt skandál, smazat všechno podezření, zamést stopy. Šeptalo se cosi po smrti Melchiořině, ale rodina vedla si tak, těžko říci, zda tupě a drze nebo statečně, že ty hlasy brzy zmlkly; a jak jinak také: vždyť muž žil se ženou dál, jako by se nikdy nic nepřihodilo, alespoň nic takového, co by stálo patrněji za řeč. Když to ženě bylo lhostejné, jak mohl se o to starat někdo třetí? Pálit si zbytečně prsty? Bylo tomu, jako by kdosi spadl z lodi nebo z hustě obsazeného voru na nebezpečném místě, kde není možno se zdržovat úvahami, jak jej zachránit, kde není možno zastavit plavidlo; spadl, nu, spadl, Bůh s ním; ale nás se to *nesmí* zvláště dotknout; musíme si zachovat jasnou hlavu a pevné srdce pro svůj daleký, vznešený cíl; jsme to dlužní ostatním spolucestujícím, i sobě, ano,

i sobě, ano, nakonec i jemu... zniž to sebezpodivněji, i jemu... ano, i jemu. Spadl, nu, spadl; utonul, nu, utonul; pokřižuj se, chceš-li, a pluj dál! Hlavně: dál, dál, dál, za každou cenu odtud!

Smrtí Melchiořinou zpasivněl Varjan úplně; ztupěl, seschl se jaksi jen na mechanickou část své bytosti; vyšší duše v něm odumřela. Měl chvíle, kdy měl až hmotný dojem tíhy a námahy, jako by vlekl za sebou mrtvolu, nad všechno pomyšlení těžkou mrtvolu, kterou ne a ne zmoci, ne a ne utáhnout... Zdálo se mu, že vyčerpán musí padnout na zem a více nepovstat. Měl chvíle, kdy jeho hoře se měnilo v utrpení již tělesné. Něco, čemu nerozuměl, ledová tma ustrnutí a znehybnění padala na jeho bytost, a kupodivu, nebránil se tomu, shledával to i přirozeným a nutným.

„Žiji ještě?“ távával se sám sebe. „Zdá se, že ano. Proč žiji? Nevím. Patrně proto, že jsem nezemřel, že jsem zapomněl umřít. Proč umírat ostatně? Proč žít? Obojí jest stejně zbytečné, stejně namáhavé, stejně nudné a obtížné. Hleďme nemyslit, hlavně nemyslit hleďme. Bolí to a nemá to smyslu. *Dnes* to nemá již naprosto žádného účelu.“

Mechanicky, logicky bylo mu všechno jasné v této strašné smrti; duchovně všechno nesrozumitelné a pošetilé.

Melchiora byla nad vše pomyšlení hrdá, a Varjan věděl, třebas na to zvlášť a určitě nikdy nemyslí, že nesnese pokoření svou sestrou. Bylo samozřejmo, třebas si toho neuvědomil, *nechtěl* určitě uvědomit, že si sáhne na život, prozradí-li se jejich poměr. Byla na to připravena, počítala s tím, myslila na to, hovořila s ním o tom; proč nechtěl slyšet, proč se nechtěl zamyslit, proč nechtěl domyslit pekla, které jí ustrojil a do něhož ji zazdil? A hle, učinila tak bez váhání, prostě a přece záhadně, když sestra přišla na list Varjanův, který prozrazoval všechno. Byla hrdá, ano, nad každé pomyšlení hrdá: nemohla nikomu patřit do tváře zrakem, který by musila sklopit – a jinak vůbec hledět nechtěla nebo nemohla. Hle, jak prosté: ale není právě v té prostotě záhadnost, jemu, neprostému, jemu, složitému a necelému?

Než: připuštěme to, snažme se to připustit. Ale proč se to stalo *právě ve chvíli*, kdy chtěl všechno změnit, všechno obrátit? Na to nebylo odpovědi. Proč ve chvíli, kdy se mu stala nade vše drahou? Proč ten surový vtip, ta perfidní¹³ ironie, ten políček do tváře – neboť čím jiným to bylo? A kdo mu jej zasadil? Kdo sestrojil tuto past, tuto léčku, a s jakým úmyslem? Náhoda? Ba ne, v tom byl záměr; a jak rafinovaný záměr! A jak se mohla propůjčit k tomu ona? Stát se spojenkyní *jeho* msty? Jejím nástrojem? Což mohla nevědět, jakým strašným trestem, jakou temnou můrou, jakou mučivou pochybou zůstane mu její smrt, pokud bude dýchat?

A Varjan upadal v tupé hloubání, z něhož nebylo východu. Ať myslil tak nebo onak, ať se bral ve svých myšlenkách směrem tím nebo směrem opačným, vždycky se mu naposledy vysmekla nit z rukou, vždycky zhasla mu posléze v tomto pekelném labyrintu i nejslabší tucha světla: Varjan tápal vždy nakonec ve tmě hlubší, než byla ona, z které původně vyšel.

Odjel do horské krajiny, kam jej zlákala podivná chvilková touha, skoro možno říci rozmar, který náhle prochvěl jeho hluché, jakoby v kalném ledu ošklivosti zamrzlé srdce. Pohasl dřív, než se jím rozehrál, pohasl cestou, než dojel cíle.

Procházel rozčarován krajinou, která kdysi ležela před jeho zrakem v přísvitě hudební, heroické krásy, země zaslíbená snům: nyní kornatělo před ním cosi těžkého, brázdil se rozrytý hřbitov střízlivosti a nudy, tisíckrát přeoraná smrt a únava; na všem lpěla kletba mdloby a prachu a tížila, poutala, lámala; všechno jako by bylo opuštěné a zrazené duchem, který přešel, zanechav za sebou jen troud a popel.

Vyhledal svou drahou skupinu stromovou, své vznešené duby, které nesly druhdy koruny, rozehrávané větry nebeskými, tak slavně a teskně, jako by pod nimi včera zemřel rek zákeřně zabitý, a užasl: stromy ty stály zde jakoby příkrčeny pod nízkým nebem, karikatury své někdejší slávy a krásy, zbytečná a zapomenutelná

¹³ Proradný. Pozn. red.

strašidla z minulosti, a vítr svištěl táhlým posměšným hvizdem jejich zřídlym listím a klátil zlostně jejich větvemi.

„Byly takové snad i *tehdy*?“ tázal se sebe samého Varjan. „Hole a věšáky pro mé nadšení, pouhé narážky a příležitost, jak vylít svou vnitřní plnost? A jsou dnes ukazatelem, stupnicí, jak klesly proudné vody mé síly, mé vnitřní bohatství, můj vnitřní žár a mé vnitřní plameny? Jindy plápolaly vysoko a polévaly svými odlesky celý svět, osvětlovaly, předpodstatňovaly jej; dnes se plazí nízko, a co vrhají ve vesmír, jest jen smutný, šedý a kalný dým: *naš* obraz hasne, Jene Varjane, *naš* obraz co nejdříve pohasne úplně a jeho místo zaujme tma,“ a zachvěl se mrazem.

Hledal stopy svoje a Melchioriny, ale nenalézal jich.

Bloudil po lukách ztřísněných jemným dýmem chladných, ledných ocúnů, toho záhadného a teskného kvetu Persefona, po lukách, kudy chodíval druhdy s Melchiorou, která se snad již v těch chvílích zavazovala řádu velikého mlčenlivého božstva, a tázal se: „Kde jest stopa po ní?“

„Zbylo po ní tolik, kolik po oblaku, jenž se snad *tehdy* právě přenesl nad našimi hlavami, nebo po ptáku, který se zdvihl před naším zrakem a, člunek neviditelného stavu, přestřelil se vzduchem – stín, který hasne, než jsi domluvil, zvuk, který hyne, než jsi vzhlédl, odkud přichází.“

„Ano, příroda jest nepřátelská člověku. Zametá rychle naše stopy, zavírá se za nimi jako voda za lodí, jako tráva za kročejem. Odcizuje se neustále znova a znova našemu nitru; uzavírá se před naším duchem, nerada a s nechutí nese jeho jho, vždy hotova ke vzpouře nebo k zapomenutí; schnouti a vadnouti dává stromům, na něž se na minutu snesla myšlenka naše, unavená ve svém letu. Duch jest věčně sám, cizí všemu, neslučitelný se vším; celá příroda, celý svět svírají se kolem něho, věčné tmy kolem drobné jiskry, dychtivy pohltit jej, zavřít se nad ním, vody nad utonulým vrakem.“

Vrátil se přenocovat do hostince, do staré polorozpadlé budovy očazené dýmem nějakých starých divokých pitek a kvasů žoldně-

ských nebo pytláckých, jichž hluk a třesk dávno dozněl a jejichž strůjce a účastníky rozmetal dávno osud polem, lesem, hřbitovem.

Ushlý věnec, zavěšený nad vchodem, chřestil v noci strašidelně do jeho mělké bezesné dřimoty.

Ráno chtěl odjet, ale hustý déšť, lijící se se zoufalou vytrvalostí z nebe, znemožnil jeho úmysl.

Pršelo neustále nekonečné tři dni a tři noci.

Varjan, shrbený, chvěje se zimou, seděl u kamen, zíraje tupě do ohně. Občas vešlo děvče s rybíma očima v mokrých šatech, z nichž se kouřilo, přiložit nových snětí; ze strávené, rozpadající se větve vytrysklo pak po každé na sta jisker. To byly jediné chvíle, kdy se vzrušil mlčelivý snivec: jinak, oči obráceny ve vnitřní svět, přemítal a přemítal mrtvý popel svého srdce. Steré obrazy táhly znova před jeho vnitřním zrakem v novém a novém osvětlení; po sté zjehl mráz jeho srdce ve vlašný liják slzí po každé jinak znějících ve svém teskném dopadu.

Na tupé tváři Varjanově, ustrnulé jaksi a propadlé pod tíhou *jiné* tmy a *jiného* světla, na tváři zírající v jiné světy, bylo vidět skoro hmotně pracující rydlo bolesti a zoufání. Zračil se na ní Varjanův zápas s tmou, jeho boj o jiskřičku světla do nejistot valících se ode všad a podemílajících všecko. Bylo patrné na ní, že touží ze všech sil zformovat si aspoň svou bídu, nalézt její zákon a tvar a dojít tak, ne-li pokoje, alespoň poslední a nejslabší náhrady za něj: rezignace, která pochopila.

Konečně – bylo k večeru druhého dne a dohořívající klestí zápasil marně s tmou a zimou – rozednil se v něm jakýsi světelný bod a odrazil se v jeho nepohnutém, tmou zalitým zraku.

Vstal namáhavě, a nachýlen tím zvláštním nachýlením lidí z vnitřa podrytých, došel ke křivému červotočivému stolečku u okna a shledav papír a tužku, chtěl, po letech poprvé, zase psáti.

Jak si usedal, bylo patrné celé zhroucení této bytosti: všecko v ní bylo zešlé, zchátralé, mrtvé a zapomenuté, jen ruce jediné žily u tohoto člověka jakýmsi zvláštním, samostatným životem, nedotčeny ruinou ostatního těla: podivné královské ruce, malé a energické,

ruce nervní výraznosti, rozkošnické i tragické, ruce umělce zvyklého hnísti v nich osudy lidské, jako jiní hnětou jíl, nebo přebírat se jimi v drahých látkách a v starém kamení, posbíraném v hrobkách starých králů a bohatýrů.

Zachvěly se, když braly tužku a rovnaly papír, a křivými křečovitými tahy psaly pak tyto věty, jakýsi konečný svůj ortel nebo odkaz, který čeká již jen na zapečetění smrti.

„Mučila mne dlouho poslední nejistota; zda bych byl provedl, co jsem si předsevzal, zda bych byl vyznal Melchioru před světem, před společností, jak jsem rozhodl na oné procházce, kdyby se byla před tím neotrávila? Vyčítal jsem osudu nejtěžší výčitku: proč mne nechal v nejistotě? Proč mně vzal možnost sebepoznání, jediného a pravého sebepoznání, které ústí v rozhodný neodvolatelný čin? Proč mne zlomil dřív, než se mohl přesvědčit, dorostl-li jsem nebo nedorostl-li jsem v charakter? Proč odňal mi kámen prubířský předčasně, než jsem se mohl na něm zkusit v poslední zkoušce? Proč mne nechal člověkem polovičním?

Dnes vidím, že nemám k výčítkám práva.

Rozuměl jsem vždycky pozdě inspiracím osudu nebo nerozuměl jsem jim vůbec.

Nedovedl jsem odpovědět ani zdaleka sourodým a náležitým gestem na vnitřní bohatství Melchiořino; z její bytosti tryskaly inspirace, které byly ztraceny pro mne. Naslouchaje sobě a jen sobě, byl jsem hluchý k ní.

Neporozuměl jsem, zdá se, ani její smrti. Jak kdyby znamenala poslední výzvu k velikosti, poslední její možnost: jak kdyby byla projevem důvěrou, že ji budu následovat? Hle, ani této inspiraci jsem neporozuměl, i ta byla volána hluchému srdci a nechápavé duši.

A možno, že ironie života není posud na nás dovršena.

Možno, ano pravděpodobno, že tragika naše jest záporná; že neschopní k ní budeme dáni v plen každé malosti, a že nebude ponížení, jehož bychom byli ušetřeni...

Nedovedli jsme zemřít v rozhodnou chvíli, v boji, o plném svitu slunečném, jak umírají bohatýři Homérovi, a tak je možné, že strh-

nou nás z koně pohůnci a že padneme do prachu silnice, a stáda bravu přejdou přes nás a zanechají na tváři naší otisky svých nečistých kopyt.

Kdo pomínul příležitost k čestné smrti, prohrál celý život, neboť taková příležitost se dvakrát nevrací.

I k trpiteli přistupuje ještě život a láká jej v slabých chvílích: bylo by třeba vyloučit se z něho úplně, oddat se bolesti, uzavřít se do ní, zazdít se do ní. Ale jak jest to možno dnes, kdy život pronikl všude, jako nikdy předtím? Kláštery bývaly druhdy útočiště lidem, jako jsem já. Ale není jich pro mne, člověka bez víry.

Možno, že bolest jest příliš ryzí, příliš mocná a silná inspirace pro mé slabé, unavené srdce; možno, že přijde chvíle, kdy mne znudí, a srdce se bude ohlížet po jiném ostnu, po jiném stimulans... ne, po jiném narkotiku, aby sneslo kalnou tíhu času.

Možno, že přistoupí k našemu malému ubohému srdci znova svody marnivosti a naleznou do něho cestu. Možno, že nás znova bude inspirovat k hračkám, co nás mělo inspirovat k činu...chtěl jsem napsat: k smrti. Možno, že, tísnění mládeží, v touze přijmout potlesk z dlaní, které se nám druhdy hnusily, rozměníme velikost svého osudu v drobnou měděnou minci – my, kokety smrti.

Možno, že ohlodáme ještě na kost i samu mrchu života, my, kteří jsme z ní druhdy opovrhovali vším a sytili se jen krví živých a maso ponechávali havranům a krkavcům...

Možno, že budeme stát před smrtí úplnými žebráky, na kost vyhublými, zcela zchátralými, a že nebude mít, co by nám vzala.

Možno, že poslední léta naše nebudou nic než to: prázdné a pokořující očekávání smrti, příliš dlouho váhající."

1907

O Frau Land, hříšníci a kajícníci

Starý portrét

1

Ta, kterou celé naše město, malé, okresní české město, rozstříknuté na smutném, táhlém jílovém návrší tak podivně, že jím protahovaly skoro neustále větry, znalo jako Frau Land, narodila se churavým děťátkem starému, mrzutému postilionovi¹⁴ v Daslově.

Daslov byl poštovní stanice na křižovatce císařských silnic. Byla to vesnička, na níž nebylo nic než pošta, daleko široko slavná pošta, čtvercový soubor budov jaksi úředně kamenného srdce, před nímž jako by bylo odskočilo několik domečků, které si postavili vozkové a povozníci.

Byly tu kromě vlastního úředního stavení rozsáhlé, krásně klenu-té konírny, v nichž stálo stále na šedesát koní, kolny, kde čekaly při-praveny čtyřspřežní vozy, císařskými orlíčky pomalované, přístře-šek, kde tlely vybrakované kočáry s oprýskaným lakem, rozbitými okny a děravými polštáři – hřiště dětí – a přístavby pro čeledíny, všecko důkladné, jaksi nezničitelně stavěné, ale studené a holé.

Do velikého dvora, z půli dlážděného, kde mezi kamením rozrůs-taly se bledé trávy, hleděly černé sychravé lesy návršin, stoupajících dlouze nalitou vlnou k hlavnímu městu, vlnou, kterou tak těžce slé-zaly příprěže. Z hor padal chladný stín na tuto podivnou vesničku, ale hluk vozů, ržání koní, práskání bičů, třepetavý zvuk trubky, kte-rá se rozperlila každou chvíli v lese nebo zahrála náhle u podjezdu, a v noci těkává hra světél, protrhávaly tento chlad ne teplem, ale nepokojem.

¹⁴ Kočí poštovních vozů. *Pozn. red.*

Horečnou tepnou bil tu chvílemi život a nesl mimo diváky trosky lidských osudů jako jarní rozvodněná řeka ledové kry.

Občas přenesl se mimo v mracích prachu průvod některého arciknížete, a děti, sesedlé na zápraží, ustávaly ve hře a zíraly, přiclánějíce si oči na něco, čemu nerozuměly, na život, který nikdy nepoznají. Dlouho ještě bolet je od záře zrak, dlouho byly omámeny hlukem, dlouho ještě tála jim ve vzduchu vůně řemení a koží, krásných koňských postrojů a sedel.

Jindy ujížděl silnicí průvod kněžnin, kterou odloučili od milence a zavázeli do hor, a krásný měsíční smutek její hlavy jako by prosvítal a linul se zpod záclonek kočárových.

A jindy visela z kočárového okna malá, svraštělá ruka starého pána o velikých, smutných, modrých, jakoby emailových očích, ruka osvícence a podivína z josefínské doby, a trousila mechanicky jednou korálky a barevný písek, jindy na malé ždíbce roztrhaný papír jeho filozofických a filantropických úvah. Byl to hrabě z Duběnic, vášnivý ctitel francouzských osvětářů, který promarnil jmění hospodářskými experimenty a jež za reakce dali prohlásit příbuzní za slaboduchého.

A jindy zase, předjížděje všechno, hnal se jako bouřka kurýr na zpěněném koni, vysoko blátem zastříkaném, jako by nesl v koženém vaku válku s Tureckem nebo štafetu o pochodech Napoleonových.

V této vesnici narodila se ta, jež se stala později Frau Land. Narodila se dcerou podivného otce a podivnější matky. Otcem jejím byl bývalý sedlák, který si tak zamiloval koně a kočárovou jízdu jimi, že nemohl bez nich žít: pro ně zanedbával statek, pro ně sloužil na poště, ač mu toho nebylo třeba. Jízda čtyřmi stala se mu nutností, a nemohl-li se vozit v kočáře, raději ještě sedal na kozlíku, než by se doma plouhal za volky.

A matkou její byla bleďá, vysoká žena zvláštního, vášnivého a temného rázu, docela cizího v tomto kraji – podivně krásná žena s bílým tajivým čelem, melodickými rty, bohatými, černými vlasy, spletenými se zvláštním smyslem přísné krásy v prostý rulík, a s po-

divnýma, jaksi bezradně krásnýma rukama, které dovedly objímat a dovedly by snad i vraždit, ale jistě nedovedly pracovat.

Byla to nedružná a mlčelivá žena, která vysedávala celé hodiny, ruce v klíně a tvář obrácenou k slunci, tupá a lhostejná ke všemu.

Starý Kudrna nalezl ji kdysi zkrvácenou a omdlelou v zájezdním hostinci jednoho vídeňského předměstí.

Řekli mu, že její muž nebo milenec, půl komediant, půl kočovný obchodník, ji tak zřídil a že se to opakuje často, ale dnes že toho bylo přece víc než jindy, i že to musí cosi znamenat.

A opravdu, znamenalo to cosi: muž nebo milenec zmizel beze stopy, nezaplativ hostinskému řád ani za sebe, ani za mladou ženu, a nevracel se – nevracel se již pátý den.

A Cora, jak jí říkali v hostinci, bledá zlou mrtvolnou bělostí, rty do krvava rozhrýzlé a zkřivené jakýmsi tupým, žalostně rozpačitým pošklebkem, chodila se svými krásnými, bezradnými rukama, jako by jí byly uťaty a jako by jí zbyly z nich jen pahýly – a všem, kdo ji viděli, bylo jí líto: všem bylo líto vidět tolik krásy, zmrzačené a zasuté bez pomoci pod neštěstím nebo osudem. Bylo to, jako by na krásnou sochu Venušinu spadl náhle strop a z jeho trosek jako by vyčnívala jen němá, bolestně pyšná krása zraněné a pozurážené hlavy.

Ráno, za šera ještě, prchala Cora do studených vídeňských chrámů a padala, celá horká, na chladnou dlažbu před oltáři a modlila se se zamhouřenými očima zoufalé modlitby za návrat muže, kterého milovala, a v poledne vracela se potácivou, mátožnou chůzí do hostince, bledší a pokořenější, než ráno vyšla.

Kudrna, půl šesté stopy vysoký stařec, s orličím nosem a zapadlými, ale posud jiskrnými očima, jak ji poprvé spatřil, zachvěl se celý tichým, studeným mrazem a nespustil z ní již oči: sledoval ji všude lačným, kuním pohledem. Vycházel za ni na ulici, vyčkával ji v poledne a večer a podepřen o zeď a kouře dýmku, dával jí projít mimo sebe.

Třetí den v poledne přistoupil k ní jaksi potácivě a pracně dobyl ze sebe: „Pojď se mnou, nebude ti zle.“

Zlá, horká jiskra vyšlehla jí z mdlých, přivřených víček. Změřila ho němým opovržením od hlavy k patě. Starce polil studený pot a jeho dolejší čelist silně sebou zaškubala, což se mu stávalo jen v největším rozčilení. Přemohl se, ale dlouho cítil cosi jako ránu bičem po tváři.

Uplynul týden: koně chromli ve stáji a pán volal čeledína, ale vášnivec, který se v starci tak pozdě probudil, neslyšel.

Kudrna se nehýbal z místa, a celý hostinec smál se tomu, co nazýval komedií, nemoha se dočkat jejího rozuzlení.

Modré kruhy pod očima Cořinýma se šířily a krásné, teplé ruce její stydly a špičatěly.

Tu desátého dne v poledne přistoupila sama od sebe k starci, který ji tupě vyhlédal z průjezdu, a řekla mu mrtvým bezlesklým hlasem, chladným a nenávisným: „Máš peníze?“

Stařec jako by se ulekl, zacvakal čelistmi, chtěl cosi odpovědět, ale zblekotal jen nesrozumitelně a třesoucIMA se rukama jal se rozpínat kabát a košili. Vyňal ze záhradří měšec šňůrkou na krku přivázaný a otevřel jej: zasvítil zlatem.

„Zaplať mu!“ ukázala hlavou na hostinského, které se tu namanol, a pak po přestávce: „Zaplať mu všechno, i za něj zaplať,“ dodala skoro šeptem a zarděla se podivným, vteřinovým nachem, který pohasl dříve, než se plně rozžehl.

„A zapřahej, pojedem,“ řekla již zase studeně a neúčastně.

Kudrna zblekotal cosi podivným blekotem, o němž nikdo nepoznal, byla-li v něm radost či hrůza, a hodil šenkýři celý měšec. „Nech si ho! Všecko si nech! Nic nevracej!“ zahoukl náhle celý zrudlý a motal se do stájí jako opilý, on, který chodil jindy tak pevně a zpřima.

Cora vzhledla k němu živě, poprvé a naposledy v životě.

A hostinský poklonil se hluboce po pás, ale ne starci, nýbrž jí, mladé, mrtvolně bledé ženě, která seděla již v kočáře podivně schoulena a žhoucí oči tak přivřené, jak je přivírají jen ti, kdož chtějí skočit do vody.

Nebylo nikomu z čeledi a z hostí, kteří se v té chvíli seskupili před vraty, pochyby, že odjíždí královna, opravdová královna, a že ji neodváží nikdo jiný než postilion smrti. Všichni ztichli a nebylo slyšet žertů, ba skoro ani dechu, když stařec vyvedl a připjal své spřežení a slavně práskaje, strnulý a mračný, rozehnal je do plavného klusu.

Kudrna dovezl si domů ne ženu, ale jakousi magneticky uspanou bytost, která procítala ze strnulosti, jen když se k ní přiblížil, a jen proto, aby ho od sebe odpudila.

Stařec vystoupil ze služby a zakoupil si chalupu, jednu z oněch nemnohých chalup této poštovské vesnice, nejvýše položenou, kterou se honil skoro stále vítr. Ale měla tu výhodu, že v ní byl starý postilion, který se rozešel ve sváru s poštmistrem, dalek pošty a přece blízek celého podivného divadla své vášně: přehlížel odtud jako se strážné věže celou serpentinu silnice a cítil bít ve dne v noci tepnu jejího života.

Když oznámil Kudrna ženě svůj úmysl, nesloužit již na poště a zakoupit se ve vesnici, zdvihla k němu na chvíli, jak seděla na kameni před domem a zírala do slunce, své ustydlé oči a řekla jen: „Škoda, tedy mne již nedovezeš do města? Nu, neškodí, dojdu sama.“

Stařec nenalezl slova odpovědi, jen dolní čelist zašklubala sebou křečovitě. A vskutku, Cora došla sama.

Když bylo jejímu dítěti, Erně, asi půl druhého roku, zmizela s tlupou kejklířů, která protáhla vesnicí. Šla za známými svého milence, aby našla jeho stopu, nebo prostě z nudy pustého a prázdného života na vsi, mezi cizím lidem? Hnala ji vášeň nebo pudila ji dlouhá chvíle? Šla za dobrodružstvím nebo za obětí? Nikdo nevěděl a nepověděl, a nepověděla toho ani bílá, studená, ale úžasné čistá a pokojná tvář zmrzlé Cory, když ji po půl roce našli v závějích nedaleko Daslova. Všecko na ni mlčelo, jen zmrzlé ruce, ty podivně živé a teplé jindy ruce cosi napovídaly: jak tu ležely daleko od těla, jako by usečené, s rozevřenými, těžkými prsty, působily dojmem ruky, která pustila z otěží koně života a byla usmýkána splašeným spřežením.

Erna byla tehdy zanedbané, opožděné děťátko a takovým zůstala dlouho. Dlouho měla slabé nožky a dlouho donášival ji ke hrám s dětmi podivný hoch s urputnou a zatmělou tváří – Kašpar Schnellů, dravý a divoký hoch, který měl při tom potřebu měkkých citů. Styděl se však za ně a těžko se mu projevovaly: churavé dítě přišlo mu vhod. Je mohl ošetřovat, o ně se mohl starat, aniž si zadal. Ale činil to s podivně přísným a upjatým výrazem, ze strachu, aby se neprozradil. Jako by to byl nějaký obzvláště těžký úkol, který si nevhodně na sebe naložil.

Nosíval malou Ernu v staré plachtě na zádech, a skládal ji někdy, hromádku lidské bídy, na hromádku šterku, připravenou k výpravě silniční, zatím co poodbíhal k hrám. A dítě tam leželo bez pohnutí, naznak, vsáto svýma velkýma očima do hlubokého bezhraničného nebe, třeba hodinu i déle...

Erna byla tehdy dítě útlých kostěček, na němž nebylo nic kromě očí, podivných, užaslých očí, které se zdály chvílemi i zamyšlené.

Často lidé, jedoucí mimo, vyhlédali z vozů, zasažení těmato podivnýma očima, a některé paní dávaly si ji i podat do vozu a mluvily na ni, čekající vtipných odpovědí – ale nedočkavše se jich a vidouce před sebou jen podivné, přísně semknuté čelo a mlčelivý, zkoumavý zrak, vracely ji zklamání Kašparovi, který ji přijímal se zvláštním pokrčením ramenou. Jako by tím chtěl říci: „Nu, tak vidíte, jakáž pomoc, nikdo s ní nic nesvede než já. Víte, dělám to nerad, ale co mně zbývá, když na to nestačí nikdo jiný?“

Kdysi mladá baronka, bezdětná paní, projevila dokonce jednu chvíli přání, ujmout se dítěte.

„Ne, to dítě má podivné oči, pro ty oči bych je mohla mít ráda,“ mínila ke staré paní, své matce, ale když uviděla slabé, v růstu opožděné tělíčko, upustila rychle od svého úmyslu: pochopila, že Erna byla by spíš obtíž, než způsobnou hračkou.

„Nu, vrať mu ji,“ řekla na to stará paní a dodala: „Nedívej se moc na ni, zdálo by se ti o ní v noci.“

Brzy potom dostalo se přece Erně pěstounky, ale nebohaté, v osobě sestřenice otcovy, staré, obřadně nábožné ženy ze sousední-

ho města, již pobožnůstkářství nepřekáželo nijak v lichvaření. Ztratila muže a děti a chtěla si vychovat, jak říkala, někoho, kdo by jí zatlačil oči a kým by, jak myslila, usmířila své hříchy, které ji nejednou v noci tlačily jako těžké kamení.

Ujala se Erny právě včas, starý Kudrna upíjel se již soustavně a nestaral se ani dost málo o dítě. Žena vzala Ernu k sobě, nosila ji s procesími na různá poutní místa, nořila ji do různých posvátných pramenů a vod: a kupodivu, dítě, snad proto, že se o ně konečně někdo v životě staral a pravidelně se jím obíral, vykřesávalo se ze svých neduhů, sílilo vůčihledě, dohánělo děti svého věku a brzy je i předběhlo. Ze slabého děťátka vypučel divoký zbojník: Erna se protáhla štíhlým, pružným růstem jako prut šípkové růže, ale byla stejně trnitá a bodala stejně jako ona. Hrála si jen s hochy, hrála si s nimi jejich divokými hrami a mizela přitom na celé půldny z domu.

Již tehdy měla podivnou vlastnost, že dovedla ovládat své okolí: báli se jí i hoši mnohem starší. Nebylo v tom naprosto erotiky – naopak: Erna ji nenáviděla a nesnesla v té době ani vypravování o ní. Ovládala své nezkcrocené druhy ctnostmi ryze mužskými: jakousi čestností a srdnatostí jí vlastní. Měla již tehdy krajně vyvinutý smysl přátelský, smysl kamarádský. Měla zvýšený smysl pro čest a probouzela jej v chlapcích, s nimiž se stýkala; bylo to na nich záhy patrné. Ve všem společném podnikání brala na sebe nejtěžší podíl a nikdy nezradila spoluviníků: prozradila-li se věc, snesla mlčky svůj podíl ran, kterým ji vyčastovali bába nebo učitel, a často brávala na sebe cizí vinu. Nelhala nikdy a nesnášela lži, jako nesnášela frivolních řečí a narázek: jednou řekl před ní výrostek, mnohem silnější jí, nestydaté slovo, a Erna vyřvala mu políček a servala se s ním pak zlou rvačkou, z níž vyšla sice potrhána a zedrána, ale v níž přece vnutila svému protivníku úctu k sobě.

V té době rozrostly se jí brvy zvláštním směhlým způsobem do podoby luku a daly hlavě její odtud již po celý život krásně divoký a bojovný ráz: později se i černé vlasy s kovovým leskem slévaly na ní v jakousi přílbu a oblévaly hlavu zbrojnou září. Ale ironický tah

začal se jí již tehdy – neboť již tehdy naučila se pohrdat lidmi – usazovat kolem rtů, podivných, horkých a věrných rtů, a malá, kolmá vráscečka mezi obočím zryla jí již tehdy svou jehlou, sotva viditelná.

Lidem se s ní již tehdy špatně vycházelo: byla nevypočitatelná a nezkrotná a stále se sázela, nikdo jí nemohl v ničem stačit, stále usvědčovala lidi ze lži a z pohodlí. Již tenkrát soudili lidé, že je jim dána ne pro radost, ale „za trest“. Již tenkrát měla dar ironie, kterým dovedla vypožorovat slabiny a udeřit právě na ně. A takovou již zůstala celý ostatní život: bylo jí již souzeno uvádět celý život lidí v úžas a provádět věci nejen nečekané a nepředvídané, ale přímo rozladující podivným nepokojem. Zvířovala stále sedlé vody života opravdu od dna.

Bába, která se jí ujala, myslívala nejednou, že ji podvedl čert a nasadil jí do hnízda svůj plod. Zanevřela na Ernu zlým hněvem: spílala a klnula jí na potkání, bila ji bez lítosti, byla jí „metlou“ a „bičem“ mluvila o ní jako o ztraceném člověku, od něhož se odvrátil Bůh a který má již zcela určitě ustláno v pekle – ale pohledu jejího přece nesnesla, když se děvče svýma hnědýma očima, sršícíma teplým světlem, zadívalo občas nejprve na zástavy lichvářsky získané a pak tímž pokojným, jen slabounce přimhouřeným zrakem na bábu. „Ne, ta holka má baziliščí pohled,“ říkala bába, „mně se pokaždé zdvihá žaludek a celý den nestojím za nic,“ a odplivovala pokaždé třikrát nalevo a mumlala zaklínadlo. Jednou vzala Erna do rukou peřinu, kterou před lety odnesla bába z postele nemocného dlužníka, potěžkala ji, jako by vážila její cenu, a řekla pak klidným, znaleckým hlasem: „Hm, dobré peří... Z kterého umírajícího jste ji stáhla, tetičko? Vystyd o chvíli dřív... Nu, což na tom, vidíte?“ Bába napráhla na Ernu ruku, aby ji udeřila, ale náhle pokleslo jí rameno a mráz roztřásl ji jako v zimnici. I nadávka zemřela v rozjektaných zubech. Erna šlehla plamínkem svých hnědých očí po bábě a s ironickým posměškem protáhla se jako hádě dveřmi. Od té chvíle, kdy děvče uhádlo podivnou náhodou nejtěžší hřích bábina života, vyhýbala se jí její pěstounka s pověrečnou hrůzou a bývala s ní

nerada sama ve světnici. Hned bych dala Pánubohu nebo čertu na svíčku, jen kdyby mne jí zbavili, mínila nejednou.

Ale Erna byla mnohotvará a proměnlivá jako voda. V třináctém roce kupodivu rychle zkrotla, odvrátila se úplně od svých chlapec-kých druhů, byla pojednou plachost a zamlklost sama. Bába a všichni, kdož ji znali, nemohli se vynadivit této proměně. Její někdejší druzi útočili na ni posměšky, ale Erna, ta jindy divoká Erna, přijímala je mlčky a pokorně: hnědé její oči jako by náhle ztratily všechny jiskry, zato získaly podivného, hlubokého lesku.

V tu dobu uviděla náhodou hrát kočovnou společnost divadelní a bylo jí, jako by na ni někdo ve studené cizině promluvil mateřským jazykem, který se chápe ne rozumem, ale každým nervem a všemi kořeny bytosti. S dechem utajeným, polita nachem, krk napjatý jako zvíře, které žízní a chce pít, sála každé slovo a celou noc blouznila o hře v lehké horečce. Ráno odřikávala z paměti celé věty z dialogů. Přes kletby a rány své pěstounky utíkala pak na každé představení. Ale kupodivu: vášeň divadelní pohasla náhle a tak rychle, jak vzplanula; přešla bez stop, jako by ji nikdy nebylo.

Ve čtrnáctém roce zasmušila se dívka podivným smutkem a schoulila se celá do sebe. Divadlo ustoupilo u ní náhle kostelu. Začala do něho chodit samochťíc a nevadilo jí, která bývala dříve tak marnivá, že neměla na sebe nic než několik ubohých hadérků. „Čertovská holka,“ říkávala bába, „každý hadr jí sluší. Dát do toho jinou, je v tom jako hastroš v zelí – a ona, uvidíte, splete v tom ještě hlavu pořádnému člověku.“ A pouhé pomyšlení, že by se to někdy stalo, nítlo v bábě hněv, který si vylévala při každé příležitosti vhodné i nevhodné. „Ta nás ještě překvapí,“ mínila jednou ke své sousedce, „je to čertovo semeno a má uhrančivé oči. Za tou budou mužští trojit. Čím větší mrcha, tím větší štěstí, milá Katle.“

Ale Erna jako by toho necítila, jako by toho neviděla: přišlo zatím něco jiného, co jí bralo dech i všechny smysly.

V kostele slyšela na kruchtě¹⁵ mužský hlas, který jí, sotva zazněl, přechvěl mrazem celé tělo od paty k hlavě. Byl to podivně krásný, teplý hlas, který se vyléval nějak se samozřejmým bohatstvím jako krásný pramen a stoupal z hlubin zdraví a pokoje, prostoupil jimi celý, a sliboval štěstí, věrné jako ptačí hnízdo a teplé jako letní noc.

Polita studem, chtěla se Erna ohlédnout a nemohla, když ji sousedka všeptla do ucha: „To nový učitel Pruner to tak nabírá.“

A po mši, když vycházely obě z kostela, ukázala jí na krásného, mladého, ale poněkud již přitloustlého muže s velkýma, trochu prázdnýma očima a hustou plavou bradou.

Erna zamilovala se do něho blouznivě. Byl jí rekem a bohem, čímisi nadzemsky statečným a bezúhonným. Nedovedla si představit, že jí a pije, když jí děvčata, která záhy všechno uhodla, donesla zprávu, že je ženat, že má starou, vyzáblou ženu, která ho prý bije a tahá za vlasy a drhne prý jeho bradou měděné obruče puten a dřezů.

Erna div neudeřila pomluvačky do tváře.

Ale za týden uviděla sama svého reka v postavení velmi pokořujícím. Vyšla náhodou časně ráno z domu a otevřenými dveřmi z domku učitelova slyšela křik, klení ženino, chraptivý ston mužův a rány dopadající tvrdě na jeho tělo. Kostnatá ruka ženská zle řádila v krásných vlasech a v husté plavé bradě, hodné Marka evangelisty.

Učitel, jak již častěji činíval, přišel podnapilý pozdě domů z hostince, a bledá, nevyspalá, popelavá tvář jeho mezi zcuchaným vlasem a zanedbaným vousem, zle zpracovaná ženskou péští, vypadala v ranním přísvitu až do muky ošklivě a střízlivě.

Trapný byl pohled na tuto statnou, rekovskou postavu, jak se nejapně brání a krčí v rukou hubené, žluté ženy. Posměch životu a jeho kráse čísel z toho na ni nahým ledovým mrazem.

Podívaná na to sedla na Ernu jako zlá můra.

Uviděla poprvé svého boha poplivaného a nesnesla toho pohledu.

¹⁵ Místo v kostele určené pro varhany, pěvecký sbor a hudebníky. *Pozn. red.*

Zbledla, a podivná ostrá bolest, jaká bývá při dlouhé žízni, stáhla jí hrdlo. Stoupal v ní příliv sucha a hrozil ji zadusit. Trvalo dlouhou chvíli, než se z něho vysvobodila podivným, chraptivým chechotem, v kterém jako by chřestily všechny zkamenělé slzy – slzy, jimž nebylo přáno, aby byly vyplakány teplým líjákem, jaký svlažuje jar-ní úhory života.

Několik dní chodila Erna jako neživá, nemluvila, snad ani nehle-děla, rozchechtala se jen občas tímto pitvorným smíchem, když byla sama.

Ale osvobodila se jím přece ze své můry.

Za týden nato utekla k tlupě kočovných herců, která táhla měs-tečkem. Leckterému jeho obyvateli, popravdě buď řečeno, se tím ulehčilo.

2

Erna se z počátku protloukala bídě u různých venkovských šmír a dlouho se nemohla nalézt.

Herecký temperament a talent rozpoznali v ní záhy i ředitelé ma-lé inteligence – byl opravdu takový, že ho nebylo možno přehléd-nout – ale nedovedli ho pochopit a proto dobře zaměstnat.

Poněvadž byla mladá, krásná a štíhle rostlá, nutili ji hrát ideální a heroické role, a Erna hrála je zdánlivě s tím konvenčním a dutým patosem, s jakým je hrávají všichni nadanější začátečníci. Ale jen zdánlivě: vpravdě byl tu již nový odstín v pojetí, kterým se pro pa-loval za tvrdou konvenční maskou její vnitřní oheň, její povaha, zkušenosti jejího života.

K svým ideálním rolím cítila mladá herečka v hloubi bytosti od-por, jaký zachvacoval její smělou duši před každou vystrojenou lží. Nevěřila v reky a v rekyně od své zkušenosti s Prunerem. Viděla-li kde širokou rozmáchlou pózu nebo slyšela-li kde dunící slovo, táza-la se hned skepticky: „Ano, v neděli na kruchtě – ale jaké je to ráno všedního dne?“

Naučila se nedůvěře až cynické, a přirozená její vlastnost, opovrhovat lidmi, rostla a tvrdla v ní, smávala se často podivným, přesvědčivým smíchem, který šlehal lidi po tváři jako bič a hnal jim stud do líc – smíchem, jímž se osvobozovala z utrpení a který zněl proto břeskňe jako polnice. Bylo v něm znát, že si drazé koupila právo na něj, „že zaplatila jeho režii svými slzami“, jak jednou řekla. Tento smích, bylo patrné, vyrostl z utrpení a měl chránit od nového utrpení: ať tak, ať onak, byl to smích ozbrojený a vládl zlými zbraněmi.

Každým dechem bylo znát, že Erna nevěří tomu, co jí předpisovala její idealistická úloha: že nevěří v nyjící princezny, v ctnostné manželky a vdovy, v rytířské muže – a aby se neprozradila, stupňovala a přeháněla rysy až do karikatury. Každou chvíli jako by plamínky posměchu hrozily proskočit z duše, zasyčet nad postavou a probořit celou koncepci hry – a jen tak tak že pohasly včas, zdušeny nutností.

Pro jemného znalce byla to někdy zajímavá podívaná – ale „provinciální obecenstvo“, jak říkají ve velkoměstech, nevědělo, na čem je, a mátl se tím jen. Cítilo instinktivně, že jest vedeno na nejistou půdu, a vyhýbalo se jí zase instinktem: bálo se odstínů a polotónů, chtělo mít pod sebou i před sebou něco bezpečného a celého a vymáhalo to, jak toho vymáhá každý naivní člověk.

V té době prožila Erna několik erotických poměrů, z nichž všech vyšla záhy vystřízlivělá a zhnusená. Opakovala se zkušenost jejího mládí, typický její osud: na kruchtě v kostele v neděli bylo to krásné, ale ráno ve všední den, v kalném jeho úsvitu, po žalostné noci, bylo to ošklivé, pusté i nudné.

Bylo to s ní nyní, jako tomu bývalo v jejích chlapeckých hrách v době dravého uličnického dětství: stále jako by se sázela, kdo bude dříve u cíle. Jako tehdy jí nestačival v běhu žádný hoch, tak nyní nepostačil jí v lásce žádný muž, každý se loudal, každý byl pohodlný a každý ji brzy znudil a nakonec se jí i zhnusil.

„Dej pozor,“ řekla kdysi svému bohatému a hloupému milenci, „mezi námi je tento rozdíl: ty jsi hltoun a já jsem mlsalka. Já jsem již

přesycena, kdy tobě teprve začíná chutnat. Ty jsi stvořen, ne abys miloval, ale aby ses pásl.“

Erna byla dychtivá života, ale mámila ji víc jeho vůně než jeho látka. Pila jej zízlivě, ale právě proto dopila se dřív než jiní jeho rmutu a kvasnic. Měla lehkou ptačí krev a její oheň vyšlehl a shořel prudkým požárem, kde jiní doutnali zvolna a rozvážně a „mohli si“, jak říkala, „při lásce uvařit oběd i večeři“.

Přestala věřit nejen v bohy a reky, ale přestávala zvolna věřit i v lidi: všude viděla nyní jen počítačí stroje. Lidé se jí hnusili svou zbabělostí, svou loudavostí a rozšafností, a hlavně svým pokrytectvím a svou zištností. Všecko si vypočítávali a prodávali neustále všecko: obchodovali stále s tím, co měli i čeho neměli. „Všecko chtějí mít zapláceno,“ mínila Erna, „na všem chtějí vydělat. Jsou-li veselí, chtějí být odměněni za to, že nejsou smutní; a jsou-li smutní, za to, že nejsou veselí. A nejdráž prodávají všecko, co je v nich nejhoršího: všecku hloupost, všecku sprostotu, všecku tupost, všecku lež, kterou neustále hrají. A kdyby se aspoň k tomu znali! Ale ne: každý hraje svou lež s tak vážnou a nudnou tváří! Svůj obchod tak tragicky, na takových vysokých mravních kothurnech¹⁶“...

Rozcházela se den co den víc se světem. Celý život, zdálo se jí někdy, jest jen důležitě nafouklý vtip, oplzlá nadutá maškara, mrtvý hastroš vycpaný cucky a koudelí, a jí chtělo se strčit do něho hrotem slunečníku nebo špičkou střevíčku, jen tak mimochodem, při procházce, překotit jej a odkrýt jeho duté nitro: vypadly by z něho jistě cucky.

Něco bolestného svíjelo se v ní častěji a častěji a volalo po kořisti. Podivná touha po pravdě, ne po všeobecné pravdě profesorské, jak o ní psali libomudrci v knihách a deklamovali na katedrách jako o ušlechtilé studené bohyni, ale po určité, hmatatelné, neodvolatelné pravdě života a smrti, která zabíjí nebo oživuje, nítla se v ní a plnila ji mukou chvílemi až hmotnou. Zdávalo se jí pak, že se v ní zažehly malé bolestné plamínky a pozvolna ji stravují. Vzpomněla si, že jako

¹⁶ V původním významu vysoké dřevěné střevíce.

dítě četla o tomto trestu jako o muce pekelné, a zachvěla se. Žila v ní touha pravdy až cynické: touha podívat se, co na tom všem je, přijít všemu na dno a na kloub. Bylo to něco podobného hněvivé touze dítěte, které rozbíjí hračku, jež je znudila, aby spatřilo, co je tak dlouho podvádělo, co je tak dlouho okouzlovalo a poutalo...

V těch chvílích byla hotova, svlékat věci a lidi ne ze šatů, ale z kůže, rvát je a drásat je, aby se dobrala jádra – a divívala se, že se tomu tolik brání. Nenáviděla sebe samé tak, že by políbila ruku každému, kdo by ji chtěl takto rozebrat a odkrýt pramen její trýzně a její nudy. Zdálo se jí vždycky, že by lidem samým mělo na tom záležet, aby se dověděli, co mají pod kůží, jaký obsah má ten pytel, v němž něco chrastilo... možná že jen kosti, možná že střepy, možná že cín nebo měď...

Ale ať zajížděla sebe hloub, nenalezala nic než strach, choulící se strach, který se bál prozrazení. V té době zvykla si již rozkládat velebně vypadající mocnosti životní a ukazovat jejich ubohý, chudý vnitřní mechanismus dětských hraček. „*Voilà tout*,“ zvykla si již tehdy říkat s nenapodobitelnou hořkostí. „To je všecko. Jak je to jednoduché a ubohé, a děsí tě to přece a koříš se tomu přece! To je život: trochu chytráctví a mnoho, strašně mnoho zbabělosti.“

„*Voilà tout*“ stalo se již tehdy jejím úslovím, mnohem dříve před slavným kupletem, který stvořila později ve Vídni a jehož bylo to refrénem – mnohem dříve před pověstným kupletem, který zanesl její slávu zároveň do císařského hradu i na kozlíky vídeňských fiakrů.

Rozcházela se stále se svými včerejšími přáteli. Doháněla lidi stále k pravdě a stávala se jim záhy nepohodlnou. Byla nevypočitatelná, stále přesedlávala a nutila i lidi přesedlávat. Každý pevný tvar ji příliš brzy trávil a věznil, musila jej stůj co stůj rozrazit co nejdřív. Každý den, zdálo se, jako by se musila znova stvořit: včerešek byl jí jen těsto, které chtěla přehníst v nový tvar – tak nový, až ho nikdo nepoznával. Byla živel nepokoje, věčný kvas – a toho starousedlí a rozšafní lidé za dlouho nesnášejí. Mstili se jí a pomlouvali ji. Ernu to z počátku nijak zvláště nerozrušovalo. Pomlouval-li ji včerejší její

milence, před nímž zavřela dnes dveře, mávla jen rukou a zasykla jen své oblíbené „bagage“¹⁷. To jí znamenalo: „odpočívej v pokoji, zasloužil sis jej již před pěti lety, již tehdy jsi byl mrtvý.“

Ale časem pozorovala, že „bagage“ se kupodivu rozmnožovala a zalidňovala hustěji a hustěji její malý venkovský svět. Chvíli co chvíli stříkla po ní odněkud slina jedu, pomluvy, sprostoty – pomsta za službu pravdy, kterou, jak mínila Erna, se sebezapřením někomu prokázala: „Není to přece nic příjemného,“ říkala, „obírat se takovou holotou. Holou rukou se toho dotknout nemůžeš a rukaviček k tomu oblékat nesmíš.“

První chvíli bývala vždycky Erna celá užaslá: nechápala dobře, jak je to možno, že se „bagage“ tolik přimnožuje. Ale hned mávla rukou svým ležérním a superiorním způsobem a mínila, odhrnuvši pohrdavě ret: „Co na tom? Provincie je provincie, vesnice je vesnice. Vesnice není ještě svět. Je ještě velkoměsto, *tam* je svět. Svět je hlubší a širší než si ‚bagage‘ myslí. Přece nesnědla ‚bagage‘ ještě celý svět. Svět jest přece pro slušné lidi a ne pro ‚bagage‘.“

Byla již unavena a zhnusena venkovem jako něčím, čemu jsme přišli dávno na dno, ale co nedovede přijít na dno nám. Toužila po veleměstě, toužila po Vídni, toužila po velkém, opravdovém světě, kde nestrpí „bagage“, kam „bagage“ nepronikne a nedosáhne.

Štěstí jí přálo. V krajském městě dolnorakouském uviděl ji brát starý, šedivý pán, celý růžový dětskou červení až po ouška a lalůček, baron, opravdový amatér divadelní, znatel a labužník, který viděl mnoho velkých herců a hereček a rozuměl hereckému umění. Vycítil ihned, kolik velikého hereckého talentu tu hyne a jak je špatně chápán a zaměstnáván. „Pegasus im bauernjoch“¹⁸, řekl jí zdvořilý růžový pán v přestávce, a Erna jásala. Starý baron doporučil ji přednímu vídeňskému divadlu, kde pochopili záhy, že vlastním polem Eminým je ironie, satira, komedie: styl skepse, posměchu,

¹⁷ Pakáň, sebranka, potulná holota (pův. fr. „zavazadlo“). Pozn. red.

¹⁸ Pegas zapřažen v dobytčím postroji. Pozn. red.

blagy¹⁹. Angažovali ji a Erna jásala: ponejprv se setkala v životě s člověkem, který ji pochopil, a mladá herecká byla by se snad z vděčnosti zamilovala do starého pána, kdyby ji nebyl předešel a nechtěl být zaplacen za své pochopení jako všichni ostatní. A tak zbyla jí i na něho nakonec ošklivá vzpomínka.

Vídně dobyla Erna naráz několika velikými úspěchy, jakých nebylo pamětníka. Našla se ve frašce, v místní komedii, v parodii. Byly to většinou literární jepice, v nichž vystupovala z počátku Erna, ale mladá, tvořivá herečka dovedla z nich dobýt kus věčnosti. Prohloubila každou roli až do typičnosti, do něčeho věčně lidského, do něčeho, co ve svém jádře patřilo jí, poněvadž bylo vysvobozeno z její bolesti, vykoupeno jejím životem a jeho utrpením. Podložila všecko svým podivným, bolestně mstivým utrpením, které zhnětlo samu její pleť a způsobilo, že i ona bolela a hrála pod řídkým líčidlem.

Ve Vídni našla konečně povolnou a úrodnou půdu, do níž mohla sít svým uměním, kde se mohla osvobodit z bolestí, které se jí na venku draly již k hrdlu a hrozily jí zadusit. Zde se mohla zpovídat diskrétně, nepřímou, v narážkách, cudně – jak to milují všichni opravdoví umělci. Zde rozuměli, alespoň z počátku, její skepsi, její ironii, jejím bolestným hněvům, jejím polotónům, jejímu „*la farce est jouée*“, jejímu „*va bangiie*“, neboť velkoměšťák trpí víc než venkovan a je proto vnímavější. Bylo kupodivu, jak dovedla chytit tón doby, doby, která strávila všechny staré zárodky životní a neměla nového obsahu, která tápala ve tmě a pochybách, která ničemu nevěřila a přece se neodvažovala otevřené vzpoury z bázně o své pohodlí, doby, jež nedovedla zahořet velikým ohněm entusiasmu a světélkovala jen jako trouchnivějící dřevo jiskřičkami vtipů a bonmotů.

A Erna rozvázala jazyk této době, rozhovořila ji, posud němou, vyřkla slovo, které tanulo všem na rtech. Byla smělá až do drzosti a nikdo a nic nebylo před ní jisté; jen její gracie, její rozmar a vtip smířovaly s její útočností. Zdálo se, jako by se byla odpoutala z některého zapadlého kouta světa nečekaná nová síla, nějaký ohnivý

¹⁹ Blaga – výsměch, tlachání. Pozn. red.

vítr svatodušní, a řádlil nyní a obracel nyní všecko naruby. Byla to nádherná podívaná, a lidé starého, okoralého světa jásalí první chvíli, že život není ještě vyčerpán, že jsou kdesi ještě omlazující větry, které dovedou zadout a sfouknout vrstvy mrtvého šedého prachu, že jsou prudké horské potoky a bystřiny, které dovedou odpavit mnoho zetlelého listí a jiné mrvy.

Erna viklala vším, od noh, které nesly trůn v dvorním hradě, až po nohy plného stolu, u něhož seděl a kvasil velkoměstský faják. Lehký smích její doletěl jako opeřený šíp na místa, kam neproniklo žádné slovo. Brala veliké, úctou věků nakadeřené modly do rukou a hle, pod jejím bodavým zrakem, pod jejím jemným skalpelem menšily se a menšily, pukaly a praskaly, rozsypaly se, roztály naposled v něco docela maličkého a směšného, nejčastěji v blátivou loužičku jako veliký sněhulák na jaře. *Voilà tout!* Touto cynickou frází jako by byla dala době klít k ní samé. *Voilà tout!* Erna hrála podezíravost a nevíru velkoměšťákovu, cynismus a blagu velkého světa, svou hořkou zkušenost lidství „všecko chce býti zapláceno“, v nejrůznějších variacích. A podivno! Všecko jí prošlo, lidé zbožňovali její zpupnost a její rozmary brali za zákony.

A mladá herečka milovala, alespoň z počátku, svou Vídeň.

Vrhala se šíleně do života velkého světa: lákal ji, jako ji lákalo vždycky všecko neznámé. Doufala stále, že na dně musí být ukryta perla, a že, až ji vynese, bude šťastna navždy. Ale na dně, jak se brzy ukázalo, nebylo nic než rmut, ošklivost a rozčarování, které volalo po novém opojení. Ale těžko se opíjet, když nebylo víry v krásu a velikost; i bylo k tomu třeba námahy stále větší a větší.

A co se jí zdálo z počátku nemožné, ukázalo se záhy i ve Vídni. I ve Vídni byla „bagage“, i ve Vídni se množila a vzrůstala.

I Vídeň měla dno, i Vídni přišla na dno, a dříve než myslila. Vídeň byla koneckonců malý mechanismus, i Vídeň ji znudila, i Vídeň se jí zošklivila.

„Ne, není *veleměst*, jsou jen malá a veliká města, nebo spíše vesnice: malé, velké, větší, největší, nesmírné vesnice. Statisíc vesnic sne-

sených na hromadu, to je veleměsto," řekla jednou Riedovi, svému plachému a smutnému příteli.

Podivný smutek rozrůstal se v této silné duši a podlamoval ji: svět se jí zdál zprahlý, život nudný a zbytečný. Podivná žízeň nalézt něco, čemu by se mohla vzdát, před čím by se mohla pokorit, k čemu by se mohla modlit, co by mohla vzývat, v čem by mohla spočinout, trápila ji ve chvílích, kdy dokazovala jiným i sobě, že nic takového není.

Její humor na jevišti stával se podivně neklidný a složitý, dotýkal se až tragiky. Bylo příliš patrné, že jest podložen velikou horkostí. Nikdo se mu nemohl dostat na kloub, stále zbývalo cosi záhadného, co vzdorovalo všemu rozboru, a to mátlo i znepokojovalo. Byl to humor veliké skepse a velikého zklamání, ve kterém bylo mnoho hněvu a mnoho opovržení k lidem: šel příliš daleko, kam mu nikdo nestačil.

Starý režisér, který miloval Ernu a chápal její umění, hrozíval jí prstem a radíval jí mentorsky: „Umoudřete se, milé dítě, zacházejte příliš daleko; a toho lidé nemají rádi. Věřte starému zkušenému, zpraženému oslu. Vy jste pořád jiná a nikdo s vámi nemůže být hotov. Jaký duch nepokoje jest to ve vás! Stále se měníte, není na vás nálepky, pevné přihrádky, každou rychle přerostete. To nemívají lidé rádi. Všecko na světě vám odpustí, jen když jim dáte pokoj a nenutíte je k myšlení a k učení. Vymstí se to všecko na vás jednou, uvidíte. Der Mensch ist ein Gewohnheitstier²⁰, věřte. Obecenstvo se nechá dlouho tyranizovat, ale přijde den, kdy zjankovatí a shodí vás jako vzpurný osel, kdy se toho nejméně nadějete, a číhá na to již teď, věřte mi.“

Ale Erna se jen smála tichým smíchem hrdých očí, které mluvily jistotou: „ještě je dovedu zkrotit.“

A krotila všecko věru podivuhodně: obecenstvo, milence, riválky. Jen jednoho nesvedla ovládnout: vnitřní bolest, která se v ní podivně rozhořivala jako otevřená rána. „Jak přehlušit ten žal," říkávala,

²⁰ Člověk je tvor zvyku. Pozn. red.

„Čím jej ubít?“ A ubíjela jej rozmary, horečnými sny, fantaziemi smyslů – ale byl to nepřemožitelný nepřítel, který zbraň, již měl být ubit, obracel v potravu, kterou se živil a již mohutněl a sílil.

Šlapala po všem a po všech a v duchu se modlila jedinou zoufalou modlitbou: „Bože, dej, ať se setkám s někým, komu neodolám, kdo *mne přemůže*, kdo mne ovládne. Jinak roztříští mne můj vnitřní kvas, má bolest. Ach, Bože, Bože, jaké síly jsi to do mne zavřel, vzpurné síly, nevyrovnané a nesourodé síly, které se nedovedou snášet a nedovedou jít dlouho společnou cestou.“

Nudila se stále zlou nudou a v ní vymýšlela zlo a strojila si opojné divadlo pýchy a zpupnosti. Měla vteřiny, kdy jí prošel duší obraz babylonského krále Balsazara, hodujícího rouhavě z nádob chrámových, který byl tak těžce potrestán za svou zpupnost; ale hned si řekla: „Ne, nejsem mu podobna; on se rouhal opravdovému Bohu, já jen hliněným modlám.“

Odloudila prý mladé hraběnce muže, za něhož se nedávno provdala a do něhož byla slepě zamilována – odloudila jej z rozmaru a nudy, aby užila divadla své síly, popásla se na úzkostech ženiných a potupila jí i muže. Když s ním přerušila poměr, poslala jí prý prázdnou krabičku a na místě, kde se udává obsah, napsala: Manžel své manželky. Dovnitř položila prý cedulku: „Vracím vám vašeho manžela. V této škatuli není sice nic, ale myslíte, že v něm je víc?“

Jindy připoutala prý k sobě bohatého ctitele své rivalky, o nějž se tato herečka dlouho marně ucházela, jen proto, aby jí dala pocítit svou *moc*. Když se muž stal povolnou hračkou v rukou Eminých, poslala prý ho ke své sokyni se zapečetěným listem, v němž stálo: „Vracím vám vašeho milence. Ucházela jsem se o něj jen proto, abyste ho musila přijmout z mé ruky.“

Vídeň se bavila takovými a podobnými kousky Eminými celé týdny; bývaly ovšem přebásněny a zveličeny, ale i jejich skutečné jádro stačilo, aby rozzuřilo na ni dost a dost lidí; a Erna se pak divila, že se „bagage“ po každém takovém rozmaru úžasně přimnožilo.

V té době provdala se Erna velmi lehkomyslně a bez lásky: provdala se za jednoho svého kolegu, aby mohla zrušit nepohodlný

divadelní kontrakt. Její muž byl zhýralý hlupák, za něhož platila celý život dluhy a jehož nepřítomnost vykupovala si stále penězi. „Můj muž stojí mne víc než jiné ženy milenec,“ říkala. „Je to největší luxus mého života. Kdybych se byla neprovdala, mohla jsem si postavit u jezera v Alpách vilu, nebo si chovat aspoň dva jezdecké koně.“

Byla nevypočitatelná a přece lidé, třebas se jí báli, byli k ní přitahováni podivným kouzlem. Zdálo se, že celý svět jen čeká, aby mu položila na šíji svou nohu.

Stávalo se, že pozvala k sobě milence na večer, a když nešťastník přišel, setkal se s tváří podivně dalekou a ledovou, dětsky udivenou, o níž by byl každý přísahal, že ho vidí poprvé v životě – a zatím prohýřila s ním minulou noc.

„Co zde chcete, pane, neznám vás,“ říkala pak cudným hlasem a zavírala dveře před užaslým hostem. A když se bránil a namítal, že byl pozván, pokrčila jen krásnými, trochu úzkými ramínky a řekla odmítavě: „Ne, mýlíte se, rozhodně se mýlíte. Nepamatuji se na nic takového.“ Někdy proběhla jí i podivná vlna ošklivosti tělem, zatřásla se, jako by se dotkla ropuchy – a návštěvník četl pak v celé postavě Erině tolik štítivého odporu k sobě, že zahanben nebo zhnusen odcházel. „Ne,“ řekl kdysi hrabě H***, „nikdo mne nedovedl posud zošklivit mně samému – to dovedla až Frau Land.“

Co bylo příčinou těchto náhlých proměn?

Byl to stud, který procítal naráz v této ženě a zdětinil její tvář? Byla to delikátnost umělkyně, která žila z děl poezie a vysoké vášně a byla snadno zhnusena banálností? Byla to její senzitivita, láska snu a pýcha chiméry, která se vzbouřila lehce proti špinavostem hrubé skutečnosti? Byla to potřeba práce a tvorby, která se náhle přihlásila a vyháněla ji z náruče mužovy do samoty?

Jisto jest jen, že Frau Land povstávala rychle a náhle ze svých pádů a mívala pak naprosto potřebí nejhlubšího ticha, samoty a čistoty. Zavírala se na měsíce do pracovny nebo odjížděla na venek. Žila pak poustevnickým životem, životem mnicha, který slouží svému Bohu a odumírá světu, nebo se jindy vrhala střemhlav do práce, utíkala se

k ní jako k poslední záchraně, upírajíc k ní oči s úzkostnou nadějí, s jakou se chytá tonoucí hozeného lana. Zůstávala pak dlouho v přísné klauzuře, a zdálo se, že se bojí i otočit hlavu, jako by se jí mohlo zjevit strašidlo, jemuž unikla s napětím všech sil. Dávala někdy na modlení, jako by byla vyvázla z těžké nemoci nebo jiného nebezpečí.

Rozumí se, že muži takto pokoření nebývali velkodušní a mstili se Frau Land většinou nejhoršími pomluvami. Tak vznikaly legendy o nové Kleopatře a nové Messalině, o její dravčí ukrutnosti a nenasytné smyslnosti, jež rozbíjí sklenici, z níž se napila, která jest stále mučena žízni po novém. Tak se rozmnožovala úžasně na všech stranách „bagage“ a hrozila zalidnit velký svět, jako předtím zalidnila malý svět venkovský. Tak rostla „bagage“, která cíhala jen na příhodnou chvíli, aby se mohla pomstít a přivést Frau Land k pádu.

A Frau Land, jako by to tušila, bála se v poslední době o svůj úspěch a o svou slávu, již posud pohrdala. Bála se o ni, ne že si jí vážila, ale že byla nadmíru ješitná a nesnesla by, domnívala se, posměchu svých sokyň. Ale přesto nezměnila v ničem své umělecké metody, naopak: tvořila stále víc a víc z nitra své bolestné, nezkonejšené duše a připravovala si tak bezděky pád, který chtěla odvrátit svíčkami a oběťmi.

Její humor hořkl den ze dne a blížil se velikému tragickému stylu.

Měla chvíle, kdy se zdála sama sobě starou, starou nudou a zkušenostmi stoleté ženy. Pak plakávala bezpříčinně, drobné slzy, které pálily jako oheň a po nichž jizvy nezarůstaly.

Měla přítele, který se jí nikdy nedotkl a jehož si právě pro to opravdu vážila. Byl to baron Ried, smutný, unavený světák, přísný a opravdový duch pod maskou dandyho a ironika, znatel umění a sám umělec vkusem, básník srdcem a životem, který mlsal ze všech zřidel a snad z přílišné delikátnosti nenapil se ze žádného, který si dovedl otrávit každou rozkoš a stonal podivnou nostalgií.

Ten zastal ji kdysi v takovém záchvatu, v takových palčivých, drobných slzách.

Vrhla se mu na šíji, tváře jimi ještě smočeny, a volala zoufale:

„Ach, Riede, Riede, vy nevíte, jak mi zpustl svět! Vy nevíte, jak strašný nepřítel roste mi ve mně! Což není nic na světě, čemu se člověk nemůže smát? Něco, před čím se může pokořit, k čemu se může modlit, co je veliké a krásné a co nezklame? Co nelze podvrátit? Ved'te mne k tomu, slyšíte, Riede? Chce se mi kleknout před tím a plakat a modlit se. Chce se mně tolik slzí a bolesti a lásky, Riede, lásky, Riede – jiné lásky, než zde dávají a než zde žádají, jiné, slyšíte, Riede?“

A Riedovi, který sám mnoho miloval a vyšel posud z každé lásky zhnusen, sloužil mnohým modlám, aby se jim naposledy vysmál bolestným, oklamaným smíchem, který byl dandy s nezkonejšným srdcem dítěte a básníka, prošla hlavou krásná a smutná věta, kterou četl včera, když se vrátil v noci ze společnosti.

Měl zvyk usednout v noci u krbu, jak přišel ze salonu, ve smokingu, rozžehnout řadu voskových svíc, jichž čisté světlo miloval, a rozevřít, kdy v uších zněla mu ještě tichá včelí hudba smyčcových nástrojů a před očima se jiskřil křišťál tabule, svítil úběl ženských šjí a celá duše byla mdlá sny hříchu a noci – rozevřít některého odříkavého filozofa pohanského nebo křesťanského, Epikteta nebo Tomáše Kempenského, Marka Aurelia nebo Augustina, a čísti několik stran.

Miloval velmi tento kontrast a v těchto chvílích vypíjel z něho poslední hořkost.

Tak vzal včera do ruky „Konfese sv. Augustina“ a četl mimo jiné větu: „Neklidné jest srdce naše, pokud nespočine v tobě, ó Bože.“

Tato věta tísnila se mu nyní bezděky na rtech. Ale Ried potřásl jen hlavou, jako by jí chtěl zaplašit, potřásl svou krásnou hlavou s hustým, trochu šedivějícím černým vlasem, se smutnýma očima básníka a myslitele a s jemně skrojenými rty citového labužníka, a řekl jen:

„Utište se, pro Boha, utište se! Dojdete i toho. I vy se zamilujete, vy poznáte utrpení, jemuž je nemožno se smát.“

Sotva to dopověděl, zachvěla se Frau Land podivnou pověřenou bází.

„Ne, Riede, ne, neříkejte to. Bojím se. Stárnu a láska v stáří je trestem. Ne, Riede, posud unikla jsem vždycky lehce. Rána se zacelila rychle, sotva se otevřela. Ale až uvíznu doopravdy, vynesou mne již mrtvou. Znam se, Riede.“ A po chvíli dodala docela tiše: „Můj Bože, jak zbázliví člověk ve stáří.“

A mluvila pak o lásce jako o moru a metle boží a druhý den se rozhodla vykonat mimořádnou pouť a věnovat svaté Panně Cellské bohatou pokrývku oltářní a modlit se za zdar na jevišti a za ochranu od lásky.

A přece se stalo, že ji opustilo štěstí divadelní a navštívila ji láska, tento nevídaný host.

Podivně sdružila se jí obojí představa v obraznosti a podivnou náhodou sepal se jí obojí děj i v životě.

Stalo se to takto.

3

Připravovali tehdy kus divadelního řemeslníka, kterého bral dlouho svět za básníka a jemuž pozdě teprve strhli škrabošku. Byla v něm znázorňována muka šlechtičny, která se brání, a marně se brání, lásce k muži nižšího stavu. Byl to zoufalý boj pýchy s něčím silnějším a zároveň s něčím, čím tato silná duše dlouho pohrdala, zoufalý, ale marný odboj proti přírodě a životu a nakonec trest, trest vykonaný vlastní rukou na srdci příliš slabém – když se ukázalo, že láska nebyla možná bez ponížení celé bytosti.

Tato postava, podivno, udělala Frau Land.

Byla dávno v skrytu syta karikatury a satiry a toužila po velkém stylu, po utrpení noblesy, po tragičnosti, po ryzí linii stylové. Posmívala se šlechtictví, ale v skrytu duše toužila churavou touhou po tom, čemu se posmívala. Posmívala se konvencím velkého světa, a nevědouc ani o tom, toužila být z něho nebo dostat se do něho. Smála se lásce a parodovala ji, ale bylo to vyzývavé rouhání někoho, kdo byl zrozen k uctívání a k službě v ní. Hvíždala o ní svůj kuplet,

ale chvilkami chápala, že hvízdá hvizdem toho, kdo jde sám lesem a bojí se. Byla syta polotónů a odstínů, ironické tříště, věčné hry na schovávanou se svým vnitřním já a chtělo se jí velikosti, celosti, absolutnosti. Chtěla sloužit otevřeně hrdému utrpení; chtěla vyznat svou lásku k hodnotě a k šlechtictví duše. Toužila postavit všem svým touhám a bolestem na jevišti oltář a pokořit se jim veřejně vysokým, tichým obřadem.

Byla to nebezpečná hra. Byla to úplná změna žánru, změna, kterou nerado snáší obecenstvo, neboť neodpouští-li co, jest to požadavek, aby se přeúčilo o známém a hotovém umělci – je to burcování z lenosti a ze spánku příliš náročné.

Ried ji varoval. Upozorňoval ji, jak je choulostivé, přenést svou nejvnitřnější touhu na jeviště, a mluvil v biblické parabole o perlách a sviních. „I když zvítězíte umělecky před svým svědomím, neujdete potupě; ano právě tehdy jí neujdete... Všecky staré *rancunes*, které má proti vám obecenstvo a kritika, všechna zloba, všechno zášti, všechna mstivost může se vybit, a věřte, že se vybijí. Číhá již dávno jen na příležitost.“

Ale Frau Land byla slepá a hluchá. Celý život vedlo ji cosi jiného než chytrost a vypočítavost, a nejhůř pochodil u ní, kdo ji doporučoval tyto „postní ctnosti“, jak jim říkala. „Chytrým je dnes každý hlupák,“ mínívala, „jen moudří jsou odvážní.“

Ried měl pravdu: šlo se do divadla jako na štvanici. Jedni čekali do poslední chvíle obvyklý punc a byli zklamáni, když ho nenalezli, druzí šli vrhnout na ni kamení a bláto, které si již přinesli připravené v kapsách.

Široký úspěch nové role vyloučila si ovšem s krásnou noblesou Frau Land předem. Založila svou šlechtičnu tak cudně, tak uzavřeně, jeptišku a oběť nejbolestnějšího řádu na zemi – stvořila svou roli s takovou vnitřní přísností a ušlechtilostí, že její práce musila být ztracena pro masu. Jen málo jemných diváků víc tušilo, než chápalo, kolik velkého umění se tu marnotratní, ale i ti byli zvyklí odporem skoro všeobecným. „Co je na tom?“ mínili hlupáci nejrůznějšího odstínu v nejrůznějších tóninách, „to bych dovedl také.“

Frau Land nebyla však z těch, kdož na pokyn obracejí nebo ustupují: byla zvyklá diktovat svůj vkus a nepřijímat vkusu cizího. Po městě roznášela se zlá poznámka paní Land, která mínila prý, že ji obecenstvo pochopí až za deset let, a dříve ještě prý mu to bude musit ukázat francouzská nebo italská herečka – a poznámka tato i jiné, impertinentnější ještě, dělaly zlou krev a bouřily proti ní hněv.

A tak se počal její pád.

Obecenstvo žádalo jako rozzlobené dítě svou starou hračku, svou Frau Land, a nechtělo nic vědět o nové Frau Land. A Frau Land byla celý život veliké dítě plné rozmarů, které neumělo ustoupit nikdy o píď a na vzdor odpovídalo vzdorem. Nejen že setrvala na dráze a ve směru, kterým se dala, ale stupňovala ještě a vyhrocovala ještě své nové pojetí.

Odpor proti Frau Land rostl, divadlo bývalo poloprázdné, Frau Land zbývala jediná spása: povolit, obrátit se o sto osmdesát stupňů, sesednout se své oblačné chiméry a přizpůsobit se rozumně oslímu sedlu. Ale musilo se to stát rychle, poněvadž o její úlohy draly se již nedočkavě mladší síly a sto rukou vztahovalo se po jablku, které odhodila.

Přátelé jí radili k povolnosti. Ale toho slova nebylo v slovníku Frau Land. Na všechny dobře míněné rady dupala jen drobnou energickou nohou a vykřikovala se zlou kolmou vráskou mezi obočím: „Ani slova víc! Bud' půjdou za mnou, nebo ať jdou k čertu a k Rohlingové. (Rohlingová byla její rivalka.) Čert je vyplivne a Rohlingová je spolkně – to je celý rozdíl mezi nimi. Nu, dobrého zažití.“ A otřásla se hnusem, jako by polykala mouchu nebo pavouka nebo jiné nečisté zvíře.

A vskutku: obecenstvo poslechlo a šlo k čertu a k Rohlingové. Jak se zachoval Čert v tomto případě, není známo, ale tolik jest jisto, že Rohlingová podědila pozemský podíl po Frau Land a že jí šel jak náleží k duhu: byla opatrná a chytrá chytrostí tohoto světa a dovedla jím moudře hospodařit.

Frau Land viděla jednoho dne, že jest obklopena na všech stranách „bagaší“, že celý svět jest samá „bagaš“. Stalo se, co se stává

vždycky, dříve či později, tyranům veřejného vkusu a miláčkům davů: bagage, dlouho šlapaná, dlouho pokořovaná a dobrovolně se pokořující, se vzbouřila. Tyranie Frau Land ležela příliš dlouho a příliš těžce na městě, aby nebylo nutno setrást ji při první příležitosti. Frau Land musila padnout, aby si město na chvíli oddychlo, než vezme dobrovolně na šíj jeho nové. Frau Land nechápala však, že má padnout právě nyní, kdy chtěla velikost a krásu. Zdálo se jí, že si zasloužila takového osudu snad stokrát v minulosti, kdy snad přece sloužila nějak tajným pudům nečisté velkoměstské duše a lichotila jim, ale ne dnes, kdy se od nich tak rozhodně odvrátila. Nechápala, že právě nyní začínala být její tyranie masám opravdu nebezpečná, nyní, kdy jich přerostla a tedy mravně popřela.

„Bagaš“ mstila se za svou dlouhou ubohost a slabost. Všecky staré klepy byly ohřívány a nových vyrojilo se jako much. „Bagaš“ neměla jiné zbraně než štípnutí a uštknutí a chtěla Frau Land uštípat. Amatéři divadelní čekali, že se Frau Land pomstí tím, čím vládla tak superiorně: parodií, kupletem, satirou. Ale nedočkali se toho, na svou nemalou mrzutost. Stalo se zatím něco, co dovršilo proměnu Frau Land.

Několik dní po prvním představení oné hry, tak osudné pro Frau Land, došel jí list plný upřímného a soudného podivu a pochopení, list entuziasmu, jehož je schopno jen mládí. Tento list byl jí neobyčejně milý, poněvadž jeho pisatel byl patrně člověk hereckého intelektu a rozuměl snům a touhám Frau Land. Byl jí tím milejší, že přišel v době, kdy buď zmatek a nejistota zachvátily skutečně nejlepší přátele Frau Land, nebo kdy její nedůvěřivost a podrážděnost větrila je všude.

Frau Land odpověděla, a pisatel prosil o svolení, aby ji směl navštívit; pozvala jej.

Přišel mladý krásný muž tichých způsobů, který se strojí s promyšleným vkusem, mladý muž s nervovými rukama umělce a podivnými smutnými očima někoho, kdo viděl zaslíbenou zemi, ale neměl síly dojít do ní, mladý muž s krásným, měkkým čelem, které však přesto nedovedlo vyvážit poněkud těžkých smyslných

spodních partií obličejových. Byl polo literát, polo herec nebo spíše: toužil jimi být.

Nějaký magnetický proud, teplý, sdělný proud jako by se linul z něho, a víc: jako by jej dovedl navázat nebo přerušit po své vůli, jako by dovedl měnit distanci, být ti hned zcela blízko nebo vzdálit se od tebe do chladné rezervy. Dovedl být chvílemi určitý a rozhodný jako vojevůdce a chvílemi bezradný a bezpomocný jako malé dítě. Chtěl-li, dovedl okouzlit, a chtěl-li, dovedl odpudit a pobouřit.

Frau Land hovořila s ním čtvrt hodiny a měla krásný pocit bezpečnosti, že se s ním zná léta a léta, že si s ním, nevědouc o tom, hrávala v mládí na staré císařské silnici u paty smutných, modrých zalesněných strání, ve vklíněných údolích, kterými se předly lehké, hudební niti důvěrných zvuků z vod, luk, lesů a oblak, tak dávno zpřetrhané a zapomenuté. Frau Land za chvíli nedovedla pochopit, že tento člověk bydlí ve Vídni mezi „bagaši“. Zdálo se jí, jako by žil posud ukryt jako rybář nebo pastýř kdesi v měkké zátoce vonného jižního moře nebo jako kněz v posvátném myrtovém háji. Bylo jí, jako by přišel nebo připlul ze země jejího mládí. Naslouchala s měkce skloněnou hlavou jeho melodickému hlasu a přimhuřovala oči, aby z něho víc měla.

Když pak náhle povstal a měl se k odchodu, pocítila Frau Land něco jako malou, docela maličkou lítost, drobounké černé bodnutí lítosti zvící špendlíkové hlavičky, a když odešel a vrátila se do své pracovny, přechvěl ji na vteřinu stesk.

„Můj Bože, jak je dnes zima...“ řekla jako ve snách a vztáhla ruce směrem k ohni. A po přestávce: „Bylo zde dnes besedou mé Mládí a odešlo a odneslo mně všecku radost. Takové návštěvy bývají nebezpečné, mohou být i vražedné.“

„Vy dýšete mým ubohým a přece krásným mládím, všim jeho utraceným entuziasmem,“ řekla mu při druhé návštěvě – a Frau Land zdálo se v tu chvíli zcela hmotně, že jiný vzduch než smutný a kalný vzduch tohoto města, jakýsi čistý horský vzduch, v němž taje ještě krupěj červánková, ulpěl na postavě tohoto člověka.

A podivno: mladý muž mluvil k herečce, ale ve Frau Land začínala naslouchat žena. Až posud bývalo tomu vždycky opačně: mluvil-li kdo k ženě, naslouchávala jen herečka.

Kdykoli vstoupil mladý muž, zachvívala se nervózní vlnou, která se nesla od nohou k hlavě, jako by ji podemílala a chtěla odplavit.

Nebylo pochyby: přišla láska, dlouho čekaná i dlouho obávaná, přišla a přinesla darem nepokoj a slzy, věci nové a neznámé, ale také hrozné.

Celá tvrdá bytost Frau Land jako by byla zjihla, a Frau Land zbázlivěla, jako by měla vědomí toho, že z ní spadla zbroj, která ji posud chránila od ran a útoků světa. Zdálo se, že cítí, jak snadno jest ji nyní zraniti. Bývala často smutná a dráždivá, jako by se byla pokryla novou citlivější pletí, kterou bolet sám vzduch.

V té době odvracela se již, nevědouc skoro o tom, od divadla: přestávalo ji zajímat, neboť začínala být příliš divadlem sobě samé, podivným a tajemným divadlem, jemuž dovedla chvílemi přihlížet s utajeným dechem a které jí vynucovalo půl bázeň, půl úžas.

Zamilovala si tehdy oddanou láskou svou zahradu, nevelkou, ale krásnou starou zahradu, která se zdvíhala na terase nad řekou a jejíž některé stromy, poněkud šikmo rostlé, nesly již nad vodou měkký dým svých korun. Chtěla být zahradnicí, nestačilo jí být pozorovatelkou, aby mohla srůst důvěrněji s přírodou, sblížit se s ní, vidět do ní hlouběji, čísti v ní jasněji... co? Co jiného než náповědi svého osudu v lásce, která ji vyplňovala již celou.

Přiblížilo se jaro, a Frau Land pila zde jeho těžký smutek zvolna a jaksi znalecky a přece žíznivě, vzrušena po prvé horečným tepem celé své bytosti, polopřivřené oči mdlé sny, chřípí rozšířeno a chladné ruce jaksi v oddanosti cize složený na hrud' – celá v křehké póze obětí něhy a tiché obřadné krásy.

Zde vylákala z ní slzy první měkká bázlivá tráva, prostříknutá bledě žlutými skvrnami petrklíčů, zde sledovala s utajeným dechem, jak na temném, starém kaštanu, z tvrdé jeho kory, pučelo listů měkčí než sen o štěstí. Zasnila se dlouze nad tím jako nad největším tajem-

stvím, které se jí kdy zjevilo, a vítala každý list jako záruku nových možností svého života a slib obrody celé bytosti.

Zamilovala si tento strom zbožnou úctou, jakou milovali staří pastýřští patriarchové místo, kde se jim zjevil anděl, a jako oni nazvala svůj strom stromem zaslíbení a přípovědí, a v jarních nocech, kdy svaté mízy stoupaly větvemi a v teplém dechu země a vod vlnilo se cosi jako tucha nezrozeného života, stávala dlouho opřena o něj a naslouchala, jak bezoddyšně valila řeka jakýsi temný osud a jak mléčná dráha nad ni vymlčovala osud ještě temnější.

Choulíc se v šál zachvívala se ve chvílích, kdy se jí zdálo, že chápe, jak všechno v kosmu souvisí tisícero nití a tká jako nesmírný stav, sahající od země k nebesům, s osudem všeho i osud její.

Zde nejraději hovořovala s Kamilem nebo spíše naslouchala Kamilovi, složená skoro na stromě, zatím co mdlé ruce spadaly jí volně podél těla a dávaly jí tak lítostný vzhled kohosi obětovaného na velikém oltáři neznámo jakého kultu.

Zde vzdala se mu i jedné světlé noci, jež ponořila celý svět do hloubky mnohem hlubší, poněvadž tišší než jindy, výsostné jako kněžna a cudně jako dívka, mrtvolně bledá a studená hrůzou chvíle, srdce popleněno krví, která se k němu sehnala.

Dva měsíce poté poslala list Riedovi, který vozil právě svou nudu, nyní již svou legitimní ženu, jak psal, s níž se navždy již oddal, svatební cestou na koketní jachtě pod nejsladším nebem a po nejlibeznějších zálivech středomořských.

Oznamovala mu v něm, že se vzdává herectví a že se vystěhuje brzy z Vídně:

Psala mu mezi jiným:

„Ustupuji, Riede, ustupuji z jeviště. Vyklízím bojiště. Bagage se rozmohla a zaplavila svět. Ale s bagagí se nebiji. Bagage se jen krotí karabáčem a vím, že bych jí respekt k sobě vnutit ještě dovedla – ale mne to dnes ji k smrti nudí, Riede.

Vzdávám se jeviště, Riede, neboť jsem získala něco, za co bych se vzdala i koruny. Co ztrácím, není než námaha, zlost, starost a nuda, co získávám, je všechno: štěstí, radost a posvěcení života.

Miluji, můj ubohý příteli. Stalo se, co jste předpověděl – a svět má náhle smysl, život má náhle smysl, i smrt bude mít smysl.

Co je to, Riede, sláva? Krásné slovo pro ošklivou věc. Ach, jak mají pravdu vaši filozofové; ješitnost, nic než marnivost a strava ješitnosti a marnivosti. A zbabělost: zbabělost, žádat od druhých, čeho ti nedává hrdost vlastní duše a pokoj vlastního srdce.

Chtěla bych vzít celou svou slávu a zavěsit ji jako zvadlý věnec na venkovskou hospodu, a když by jej rval vítr, zpívala bych a tleskala k tomu do dlaní. Miluji teď jen živé květiny a chci zalévat své štěstí, nejpokornější zahradnice, a modlil se k Bohu, který sesílá déšť i rosu, a chvěť se o svůj keřík rozmarýnový.

Ach, příteli, talent není nic, génius není nic. Před láskou jest i génius zcela nepatrný žebraček. Zde stojí v pokoře a bez zbraně, poslední mezi posledními prosebníky. A já prosím a já se modlím, poprvé v životě doopravdy se modlím, ne slovy, ale vším, co myslím, co cítím, co konám i nekonám, čím dýši. Neviděl jste mne dlouho a nevíte, jak jsem se změnila. Nepoznávám se: jaké pitoorné modle jsem to sloužila a jak dlouho, jak dlouho! Ale boží láska, velká boží láska bděla a nyní mne volá a já slyším a pláči, Riede, pláči a očišťuji se slzami. Jaké štěstí, Riede, plakat a milovat. Není jiného na zemi, Riede, a snad ani ne v nebi.

Opouštím i Vídeň, Riede. Bojím se jejího bláta a nechci si dál jím potřísnit a možná i zlámal křehký stromeček svého mladého štěstí. Lůza, jak víte, nemá jiné zbraně než bláto a lůza se pro ně již shýbá. Lidé, kteří se posud ke mně plazili a byli šťastní, směli-li mně podržet plášť nebo podat vějíř, vyhýbají se mně, jiní cení zuby jako poštovaní psi.

Pamatujete se ještě na redaktora Jumpra? Cítili jsme k němu vždy společný štítivý odpor a zacházivali jsme s ním podle toho: jako s hansvurtem²¹, kterým také skutečně jest. Já říkala mu ,měch pod-

²¹ Komická figura něm. lidového divadla, Hanswurst neboli Hans Wurst. Pozn. red.

losti' a vy ,Herkules bláta a zbabělosti'. Pamatujete se ještě, jak vyslovil kdysi – tehdy opravdu z hlubin své duše, to jest svého nenasytného žaludku – jako největší přání svého života, aby směl vyjít do smrti v kuchyni poloplné mísy, jež odnášeli sluhové z našeho stolu? Nuže, toto ,Federvieh', jak jste mu také říkával, přeběhlo ke korýtku herečky N***, jíž se její pochlebníci snaží namluvit, že ji pokládám za svou rivalku, a odvděčuje se nově dobroditele tím, že po mně slintá svou nečistou slinou.

Není to ovšem nic než potvrzení nejstarší pravdy, že ničema je ničemou a bagage bagagí, ale já si zamilovala v poslední době příliš čistý vzduch a nechce se mně proto bydlet v močále, rozuměj v městě otrávaném takovým morovým dechem.

Zdá se mně chvílemi, že žiji zde na dně staré otrávené polovyschlé studny, a nedávno večer za prvního soumraku, když jsem hleděla z okna, jak rozžihali svítelníky v ulicích, měla jsem ten dojem přesvědčivý až do halucinace: tu chvíli zdálo se mi, že i lampy plynové hoří zde kalným a nečistým plamenem jako bludičky nad prokletým tršaviskem.“

Ried odpověděl dlouhým listem, podivným listem, v němž jako by sám sobě neustále vyvracel pochyby o štěstí Frau Land a dokazoval si, že se jistě nezhroutí.

„Přeji vám z celé duše štěstí,“ psal jí, „ale mám chvíle, kdy se hlásí v nitru mé bytosti cosi jako strach, že jste zrozena a určena k něčemu vzácnějšímu než jest štěstí – totiž k velikosti. A kdo řekl velikost, řekl již také: utrpení. Štěstí je stravou chudých srdcem i duchem. Ale ne, promiňte, píši nesmysly. Štěstí, rozumí-li se tomu slovu dobře a míří-li se při tom oblačně vysoko, je všechno, absolutně všechno.“

Frau Land, když přečetla tento list, vzdychla jen: „Ubohý přítel! Jak jej odnaučil život věřit a oddávat se!“ A lítost, zcela kratičká lítost, že byla kdysi v jejich stycích možnost, byť jen skoro chvilková, kdy snad mohla jej tomu přece naučit, slila se nečekaně v jakousi

nevysvětlenou, studenou krůpěj, skanula jí do srdce a prochvěla je na vteřinu mrazem.

Od chvíle, kdy si Frau Land zamilovala Kamila, roztoužila se po divnou touhou po rodném kraji. Z počátku cítila to jen jako maličkou, krotkou ránu, jako cosi náhodného, jako pouhý rozmar – ale později poznávala, že ta rána se jitří a rozrůstá, a pochopila, že je za tím něco zákonného.

Stále se jí nalévaly před očima modré teskné vlny kopců zajíněné jako ovoce, a kouře ohňů, důvěrných a posvátných ohňů, stoupaly odevšad tichými sloupy přijatých obětí. Krajina jejího dětství, posvěcená vzpomínkou na jeviště nějaké daleké a slavné básně epické, spíš oblak než půda, ležela před ní jako zaslíbená země snů a víry. Svlažovalo ji tisíc neviditelných pramenů a ladily se navzájem v hudbu čistší než hudba stříbrných harf. A slunce leželo na všem zvláštním slavným a pokojným akordem a spínalo zemi s nebem, a bylo bezpečno a sváto pod ním. A měsíc a hvězdy vystřídaly je v tanečném kole hodin, a také pod nimi bylo svato a bezpečno.

Stále se jí zdálo, že by měla svou lásku přenést sem, na tuto bezpečnou mateřskou půdu, a postavit ji pod ochranu starých božstev: zapomenuté svatosti a krásy a čistoty tak dlouho a tak nevděčně přezírané.

Náhodou zvěděla, že v tomto kraji – asi tři hodiny od jejího rodiště – jest na prodej zámeček, od něhož pozemky byly odkoupeny a sceleny s jinými statky.

Frau Land koupila jej a odstěhovala se tam s Kamilem.

První dobu byla šťastna hlubokým štěstím do úplného sebezapomenutí. Byla celá v něm jaksi ztracená a utonulá, jakoby pohřbená na dně jeho vod. Její tvář měla blažený vzhled ne těch, kdož odpustili životu a jeho příkořím, nýbrž někoho, kdo jich úplně zapomněl; a o tom hovořily i její oči daleké a nepřítomné, ztemnělé podsvětí krůpějí tmy a přitom přece dětsky světlé a rozjásané.

Chodila měkce a vláčně a byla celá jaksi víc rostlina než člověk: jako by každým pórem své bytosti pila nesmírný oceán dřímoty

a jako by se nepohybovala sama vlastní vůlí, nýbrž byla jen zmítána jako podvodní tráva jeho vlnami.

Nejraději stávala dlouho mezi vysokými lesními stromy, sama vysoká, položená na ně hlavou nebo opřená o ně lokty: v těch chvílích zdávalo se jí, že je sama strom, pijící celou bytostí dobročinnou tmou, jen jakousi její vystříklou vlnou, a podivný opile tupý výraz rozkoše stoupal jí na tvář. Lidé, kteří ji takto vídali, nerozpoznávali, je-li zoufalá nebo šťastná, a byli nakloněni věřit, že trpí.

Den po dni víc a víc se jí odcizoval svět a život a zprotivovala se jí i blízkost malého městečka.

Dala si proto postavit domeček v lesích, v podivně krásném, vlhkém údolí, sevřeném odevšad štíhlými jehličnatými stromy, ze štíhlenými ještě velikým tichem a zamženou krásou, která jínala zde všesko.

Na příkrých stráních bylo rozhozeno jako opuštěné oltáře starých kultů několik velikých stolovitých balvanů, jakoby očazených ještě obětními ohni, které tu snad na úsvitě dějin pálili pohané.

Něco výsostného leželo na těchto hřebenech, nějaký odlesk zavřených dnes již nebes, a cosi podsvětneho na údolí, na jeho stezkách, které se vinuly zamyšleně podél tichých dřímotných vod, jako by slibovaly dovést k východu ze vši tíhy zemské.

Ticho bývalo tu tak ohromné, že Frau Land v horkých letních měsících slýchala, jak do nejjemnější, éterné skoro hudby hmyzů, jinde neslyšitelné a hrané snad již na nějakých vzdušných strunách, bije vytřeštěně bubínek jejího tepu a přehlušuje ji.

Frau Land zdálo se teprve nyní, že život, jindy tak mělký a hlučný, je spuštěn celý o tisíc sáhů do hloubky posvěcení a mlčení, a že teprve nyní pije z pramene boží síly přímo, pokorně sehnutým tělem a ústy k zdroji skloněnými.

Ale nebylo souzeno Frau Land pobýt tu dlouho. Kamilovi zprotivila se brzy tato samota a toužil přestěhovat se do městečka a stýkat se společensky s lidmi.

Štěstí Frau Land vadlo, ale, kupodivu, Frau Land jako by toho neviděla nebo nechtěla vidět.

Ona, která jindy předbíhala pravdu a uhadovala skutečnost, věřila je na sto honů a zvěštovala je lidem jako běhoun s výstrahou jim vyslaný, která viděla vždy blížít se neštěstí v noci k osvětleným oknům, za nimiž kvasili v tupém veselí lidé nic netušící, jako by náhle ztratila tento smysl.

Otupěla štěstím nebo zbázlivěla a nechtěla prohlédnout, aby neztratila možnost života na této zemi?

Budiž tak, budiž onak: dala se tentokrát předběhnout pravdě, a osud nadešel jí tentokrát jako zlý lovec pěšinkami a vpadl jí do týla.

Lidem v městečku dávno nebylo tajemstvím, že Kamil v poslední době zapřádá za zády Frau Land poměry s děvčaty a ženami. Lidé mínili také, že si Frau Land zastírala úmyslně před pravdou oči, i že jí nebylo pomoci a pravda že ji musila udeřit do čela tak surově, jak to právě učinila.

A tak se stalo, že se Frau Land probudila jednoho rána nejen zrazena, ale i opuštěna. Kamil uprchl s mladou služkou, kterou nedávno přijala do služby.

Byla to smrtivá rána pro Frau Land.

Po letech, když byla již promyslila a zpřemítala tisíckrát a tisíckrát to, co pokládala za základní pravdu náboženskou, totiž: že Bůh má vždycky pravdu a člověk vždycky nepravdu, přijala i toto pokoreň jako řízení boží a jako trest, který byl spravedlivý již proto, že jej takto odvážíla jeho ruka. Ale tehdy necítila již esteticky, nýbrž nábožensky.

V prvních dnech a měsících byla k smrti uražena sprostotou a surovostí této příhody a nedovedla dlouho odpustit osudu cyničnost tohoto vtipu. Tehdy byla ještě příliš umělkyní a ženou.

„Kdyby mne byl zabil nebo otrávil, bylo by to krásné. Kdyby mne byl opustil a ujel ode mne samotný za mládím a dobrodružstvím do světa, bylo by to smutné. Ale s mou služkou... ne, ne – fuj! Jak sprosté, sprosté do směšnosti! Proč mně jen podal osud tento trpký nápoj v tak hnusné střepině?“

Bagage dobyla všeho, bagage zaplavila svět. A tvrz, na níž se utekla Frau Land před její potopou, se právě sesula.

Nebylo ani komu si postěžovat, komu oznámit neštěstí, kdo by pochopil a nevysmál se.

Neboť baron Ried, jediný přítel její, ležel již půl roku s kalinovým keřem v hlavách na tichém vesnickém hřbitůvku v moravských horách – na hřbitůvku, který, vystříknut nějak na vlně příkrého kopce, zdál se chvílemi v třaslavých stínech osik a bříz prámem plujícím nad okolní pahorky snad mezi oblaka, visící ve vzduchu a jakoby vyčkávající, až se k nim donese.

Zde došel zkonejšěn tento nepokojný tulák zraněné duše a poněkud zprahlého srdce. Poslední léta prožil zde mezi lidem, jehož jazyku nerozuměl a z jehož tvorby znal a miloval jen hudbu, smyslnou a osudnou hudbu, „plnou patnácti až dvaceti taktových tragedií“, jak psal ještě naposledy Frau Land. Uchýlil se sem k sestře, provdané za venkovského šlechtice, když byl ztratil největší část svého jmění, o něž se nikdy nestaral a s jehož zbytkem ani šetrně nehospodařil. Rozdával z něho stále plným rukama všem chudším, než byl sám; a poněvadž jich bylo opravdu značné množství, tálo rychle, jako sníh na slunci.

Zemřel jak žil: pravým duševním dandym, který všecko koná na pravém místě a v pravý čas, nic nepředbíhaje, za ničím se nepozdě. Zemřel právě v čas, pokud se mohl odvděčit ještě odkazy příbuzným za pohostinství. Snad už za tři léta byl by toho nemohl.

Po útěku Kamilově zavřela se Frau Land ve svém bytě; spustila všechny záclony svých pokojů a proplakala ve tmě tři dni hořkým bezútěšným pláčem.

Třetí noc shledala všechny památky po Kamilovi a vyšla směrem k údolí, kde si postavila kdysi domeček a kde prožila dvojí léto, léto bílého, ohnivého křtu srdce, jak mu říkala.

Noc byla tichá a hvězdy doutnaly slabě, jakoby zpod šedého hořkého popela. Lehký vítr probouzel se chvílemi, rozšuměl tiše koru-

nu některého stromu, ale pohasl vždy rychle, jako by noc ležela příliš těžce na zemi a bylo obtížno ji vzrušit a rozvlnit.

Trávník páchl podivným hlinným dechem, výmluvným dechem, jemuž dlouho Frau Land nerozuměla, až si připomněla čerstvě vykopaný hrob. „Ano, voní to čerstvým hrobem,“ řekla si, a zvláštní teplá chuť zesládla jí v tu chvíli na rtech.

Do malovaných oken staré svítilny, již nesla v ruce, bily můry chvílemi tak hustě, že zastíňovaly její plamen.

Konečně došplhala se Frau Land vysokého skalního hřebene, snesla klestí, narovнала je na starém, stolovitém balvanu, polila olejem, vyvršila zvadlými květinami, listy a malými dary Kamilovými a zažehla všecko.

Plamen zasyčel, zatřásl se několikrát, zápasil chvíli s chladem a noční rosou, a vyrazil pak divoce a zahrál vítězně na zkamenělé lici Frau Land.

Lehký modrý dým vznesl se z ohniště a rovně stoupal k popůlnočnímu nebi, které zatím jako by se zvýšilo a ustydlo a v němž hvězdy jako by byly zmrzly.

Zadívala se za kolmým sloupem kouře a zachvěla se náhle: vzpomínka starých snů, sněných kdysi ve Vídni o zemi svého mládí, z níž nesou se sloupy přijatých obětí, sáhla jí v tu vteřinu ledovým prstem k srdci. Pochopila v úžasu a bleskovém rozsvětlení celé bytosti, že nyní teprve vidí přijatu svou oběť plynoucí k nebesům a že pro naplnění tohoto osudného snu musilo projít všecko, jak prošlo: celý její život od kolébky až po zradu Kamilovu a oheň této hranice.

Dívala se nyní v snové tuposti do něho a tetelila se mrazem.

Jednu chvíli vztahovala již své ustydle ruce k hranici, ale hrůza, že by se měla ohřátí na *tomto* ohni, podřela je, než jich k němu donesla.

Hranice dohořívala a rozpadávala se v rudé oharky, které svítily strašidelně do tmy, ale na Frau Land působily příjemně: hypnotizovaly jaksi její bolest. Chladný vítr, jaký bývá před svítáním, se zdvihl, dul do nich a obnažoval je z horkého popela, který roznášel drobounkou prškou po kamenité pláni.

Hvězdy hasly a v prvním přísvitu nového dne, kalném a tvrdém, tuhly nejbližší předměty a jaksi vytřeštěně civěly na Frau Land a bolely ji k nesnesení.

Zoufalý hnus z nového dne, který musila prožít, ze světla, ze slunce, ze života, který se brzy rozjásá a rozhostí kolem ní, před nímž není úniku, prochvěji celou.

Cítila v tu chvíli světlo jako svého kata, a celá její rozedraná, zbičovaná bytost chvěla se a choulila se před ním jako před nepřítelem. Moci se ukrýt! Moci se zapříst do tmy a ticha! Moci se ohradit trojitou hradbou proti němu! Moci utonout v čemsi dřímotném a umrtvujícím bez tvaru, podoby, barev, jména!

Ranní úsvit bolel ji bolestí až fyzickou: nesnesitelným olověným tlakem doléhal na její obnažené zmučené nervy.

Rychle se vzchopila a zahalivši se skoro celá, i ve tváři, scházela ze straně.

Dnilo se. Na východě, před nímž prchala, řeřavěl dlouhý světelný pruh, a vítr dul také odtamtud a prášil za ní poslední popel z jejího obětiště. Ohlédla se naposledy po něm: stálo tam žalostně očazené a černé uhly na něm jako by byly rozmetány jakousi zlou, nenávistnou rukou. Lítost, strašná jakási lítost zkrušila jí srdce a stáhla hrdlo.

„Co počít nyní se životem?“ myslila Frau Land, zrychlujíc krok. „Kam vléci toto nesnesitelné břemeno? Kam až je nutno je dovléci? Kde je jaký cíl nebo aspoň konec? Jaká hrůza! Jaká marnost! Jaké pokoření všecko! A slunce za chvíli vyjde a bude svítit na mou bolest, na podřátý strom mého života, na mé vyvrácené kořeny, na mé rány, na mé dlouhé vadnutí!“

Chladná mrtvolným chladem doběhla domů, padla na neodestlané lože a usnula tupým snem někoho, kdo vyčerpal v dlouhém boji na život a na smrt všechny síly.

Teprve druhého dne ráno probudily ji zvony, svolávající do chrámu obec věřících. Jejich kovový zpěv mučil ji svou tvrdostí, zřýval její bolestnou mysl svou vtíravostí.

„Tedy žiji ještě? Fuj, jak těžko, jak hloupo! Já žiji – já, která jsem dávno mrtva. A svět jde svou drahou, slunce vychází a hvězdy vycházejí a zapadají a je den a je noc a je čas. Ale snad i ony jsou mrtvy a snad vycházejí jen jaksi ze zvyku nebo ze setrvačnosti.“ A stud ze sebe i ze života, za život, za smrt, za všechno, za původ všeho, ji zalil. Trpklo jí v ústech.

A venku vycházelo slunce, z klidu a slávy kované slunce, a stoupalo na ohromném nebi a lilo ze sebe radost, sílu a život, a ve svém pokoji choulila se před ním v hnusu a bázni zrazená žena jako duch tmy, vyvržený ze života, který nesmí se dočkat jeho paprsků, poněvadž jimi kamení.

Žila v tomto hnusu celé týdny, celé měsíce, omámena jeho nesmírnou pouští a nudnou střízlivostí, zamrzlá v něm jako tráva v kalném blátivém ledu.

V tupé strnulosti zírala jen do sebe, na popleněné pole svého srdce a neviděla nic než poušť: zprahlé kamení, sežehlé skály, marnost, hoře a tíhu – prokletou zemi, na niž se nikdy nezazelená již travičky, která nebude plodit nic než písek a kamení... dnes, zítra, celý rok, celé věky až do soudného dne.

Vlekla život a zdálo se jí, že, sama mrtvola, vleče těžkou a studenou mrtvolu. Mrtvý pochovává mrtvého; kdyby mělo to přídavné jméno stupňování, znělo by to snad: mrtvý pochovává mrtvějšího nebo snad opačně: mrtvější pochovává mrtvého? Mučila se tím jako nesmyslnou hádankou, k níž nemohla nalézt rozřešení...

Zřídka vycházela na ulici a kráčela pak jaksi automaticky, netečně a hlouše. A lidé a celý život kolem ní zdál se jí jakousi mechanikou nebo stínovou hrou: mrtvoly a mátohy pohybovaly se mimo ni ne z vnitřní nutnosti, radostí a silou, ale nějak pustě a mechanicky, snad nataženy nějakým perem, sprostotou setrvačnosti, zlobou zvyku nebo lenosti.

Vyšla si tak jednou na procházku a šla tupě a lhostejně předměstím po hrázi rybničné.

Bylo před jarem. Zčernalý, rozježděný sníh tál a tenký led mokval již vodou.

Den byl kalný a dusný, bez hloubky a síly, a čpělo sazemi.

Bylo jí snad trudněji než jindy. Chtělo se jí plakat a nemohla. Chtělo se jí klnout a také nemohla.

„Bože, jaká dávno rozlitá, zvětralá věc je život,“ řekla si. „Osten každé bolesti se časem otupí a zbude jen nuda, nuda bez konce.“

Náhle propadlo se něco nedaleko od ní na rybníce a úzkostný výkřik rozrazil vzduch.

Dítě, které se chtělo poklouzat ještě na slabém ledě, probořilo se a tonulo.

Mechanicky vrhla se Frau Land za ním a po velkém úsilí šťastně je vynesla, bezvládné již, ale ne ještě mrtvé, a odevzdala je přichvátavší matce.

Podivně ji vzrušila tato nepatrná příhoda. Dlouho do noci chvěla se při vzpomínce na ni, při myšlence, že dnes, po dlouhé době, dotkla se zase člověka, teplé lidské bytosti, a že pod roztápanýma rukama, pod skloněnou hlavou, když zkoumala, žije-li ještě dítě, bilo jí zase horké lidské srdce. Stále cítila na své dlani jeho slabý zmíravý pohyb a podivně vzrušena, tázala se sebe několikrát: „Jsou tedy ještě na světě lidé a ne jen samé strašidelné loutky? A žije ještě někdo srdcem a krví? A dechem?“ A v horečce již odpovídala si celou noc: „Ano, snad, ale jsou to asi jen děti. Pak srdce jednoho dne dojde a kdosi nasadí na jeho místo nějaké natažené hodinky nebo něco podobného a těmi žije již člověk, pokud neumře.“

Upadla do horečné nemoci a viděla stále lidi s podivnými stroji v hrudi, automaty, které vykonávaly všechny lidské pohyby, až budily dojem života a přece nežily.

Dlouho zmítala se mezi životem a smrtí.

Jednoho rána, když se již nemoc obracela k lepšímu a kdy byla již blízka uzdravení, probudily ji zase zvony chrámové.

Jejich hudba padla jí tentokrát do srdce jako teplé světlé zrní. Slabá ještě, vztyčila se napolo v loži a pila lačně jejich zvuky, jako by

byly rozzvučeny jen pro ni a jako by někdo drahý svěřil jim poselství, jemuž rozuměla jen ona a které mělo smysl jen pro ni.

Smrtelná hrůza marnosti a zbytečnosti všeho, která ji mořila posledních měsíce, odstoupila náhle od ní.

Vydechla zhluboka a z očí vytryskl jí teplý liják slz, jiných, než plakala posud; pocítila to rázem celou svou bytostí: tyto slzy neplenily, tyto slzy svlažovaly.

Tuto chvíli podivné inspirace pochopila, že ji sežehla a rozryla svými blesky ruka boží jen proto, aby přeorala pole jejího nitra a pomrvila je pro novou žeň. Zachvěla se hrůzou, ale zcela jinou než posud, horkou, vášnivou a cudnou hrůzou z nové vyšší odpovědnosti: cítila, že je cosi již vseto v úhor jejího srdce a že tam již vzchází. První chvíli pojala ji z toho úzkostná bázeň, ale rychle – ji samé na podiv – roztála v blaženost z jistoty, že neleží již pohozena, kámen prostřed cesty, bez účelu a smyslu, ale že má své poslání od života k životu, od Boha k lidem.

Cítila, že nemůže nemilovat, že se bohatství lásky v její bytosti nedá vyčerpat, nedá zasypat.

Kolem jejího zmučeného čela mžila zase jakási slaboučká světlá záře – mžila po měsících sucha a mrazu.

Frau Land myslila, myslila zase po tupé bolesti posledních měsíců.

Podivně tiché a klidné myšlenky probíraly se ze zoufalých mlh její popleněné hlavy a hustily se v jakési jasné laskavé světlo.

Frau Land nemyslíla již na „bagagi“ – alespoň ne již jako na hlavní věc. „Bagage“ byla již překonána; byla nejvýš jen východiskem myšlenek a snů Frau Land, které se nesly vysoko, vysoko nad skutečnost, nad zemi, nad čas – nebyla jejich cílem.

Hle, to bylo asi, co myslila nyní Frau Land:

„Je pravda: baggage zaplavila celou zemi, celý svět, celý život. Kam se před ní utečeš, kam se poděješ, kde by jí nebylo? Nezbývá než nebe, nezbývá než síla a dobro. Tam ještě nepronikla, tam nepronikne nikdy. Ty nezklamou nikdy.“

„Je nutno být silný a dobrý – a ne šťastný. Člověk neví sice, k čemu je dobro a síla v životě a na zemi. Chvillemi se ti zdá, že jsou

tu jen proto, aby byly zrazovány – pro zmar, pro zbytečnost. Ale právě proto jsou vzácné, právě proto jsou důležité, právě proto jsou hodnotné. Vzácné a důležité jest jen to, co nemá účelu a smyslu na této zemi, co neodpovídá její směnné užitkové logice. Krásné jest jen, čemu lidé nerozumějí, po čem lidé šlapou, s čím si nevědí co počít; a co proto ze zloby ničí.“

„Krásné a důležité jest myslit jen na to, co se nikdy nestane, s čím nikdo nepočítá, čeho se nikdo nemůže dopočítat. Jen pak myslí a žije člověk krásně a čistě.“

„Pravá síla a pravé dobro je to, které nechce a nečeká odměny – které se dává darmo.“

„Láska potřebuje mrazu, nenávisti, zrady – jako překážek, aby jich mohla překonat a vyrůst. Roste jejich odporem. Láska a síla obrací všecko v požehnání. Strhuje k sobě všecko, co bylo vysláno proti ní. Vzplane a hoří i na ledě.“

„Srdce, nebuď malomyslné! Půlnoc je nejvhodnější čas, kdy zpívat den. Zásluhou dobrých a silných je, že tuší příchod tepla a světla, kdy mrznou v noci a mraze, a kdy ostatní necítí nic než nepřekonatelnost a všemohoucnost smrti a zoufalství.“

Za několik dní poté jednoho rána viděli ji lidé, jak, oděna černým šatem, krásná jakousi přísnou a cudnou krásou, a vyšší ještě než bývala jindy, kráčí do kostela s tváří nepřítomnou a obrácenou někam mimo tento svět, jako by naslouchala čemusi z dálky šumícímu a vanoucímu, nějakým neviditelným pramenům, a zasaženou odleskem prýštícím z nezemských již ran.

Bylo tolik krásy, pýchy a velkosti v jejím zjevu, že ačkoliv nebyla právě milována v městečku, nikdo se přece neodvážil pošklebeku, a že lidé, mimo něž musila projít, ustupovali před ní uctivě a pozdravovali ji plaše – plaše, jako se pozdravuje ne člověk, ale myšlenka nebo osud.

A poněvadž ji posud pokládali za hříšnici, přezdělí jí nyní kajícnic.

Frau Land napsala o tom později do svého deníku:

„Lidé mne pokládají za věřící, která se obrátila ze strachu před trestem božím, snad dokonce před peklem, a jež se kaje tuhým pokáním ze svých hříchů. Ale lidé lepší stále na všechno a na každého nepravé nálepky – to jest jediná jejich radost, jinak snesli by sotva nudy, hrůzy a prázdna svého života. Ostatně neznám většího štěstí na zemi, než žít s cizím jménem a být pohřbena s cizím jménem, neznáma a nepoznána. Neznám pyšnějšího snu o cudnější kráse.“

Stala se doopravdy tentokrát, jak říkala, „zahradnicí boží“: chtěla pěstovat kdysi rozmarýnový keř svatební a nyní pěstovala stejně pečlivě a úzkostně svou zbožnost. Pěstovala ji tak, aby nesla květ a ovoce, byla k užitku jí i bližnímu, dala posléze harmonické dílo, které by ji přežilo...

Nemohla nemilovat života, ale milovala z něho nyní již jen zjevy nejčistší a nejlehčí, zjevy éterně krásné a křehké: pohledy na nebe zrcadlené v hladinách vodních, nehmotné barvy červánků, mživý odlesk hvězd, dřímotně hlubokou zasněnost květin, nevědomost dětí.

Žní jejího života byl jakýsi zjemnělý světelný prach, který spršel z nebes na zem, jakýsi nehmotný pyl, který sbírala ze samých korun kvetoucích bytostí, nepoškozujíc jich, nedotýkajíc se jich skoro.

Ona, která chtěla kdysi posíci celý svět kosou širokou – a žádná nebyla jí k tomu dosti zabírající – a svézti jej do své stodoly před slunce západem, spokojila se nyní touto tichou a cudnou sklizní a byla jí šťastna.

Žila jako indiští mudrci jen nejjemnější krásou a vůní věcí, prosátou tisíceřým sítem: dechem dechu, tuchou tuchy, zrcadlem krásy.

Bolest obklopila ji hrází, která k ní nepropouštěla nic nízkého, nic hrubého, nic surového.

Tvář její se úžasně zjemnila a uzrála i omládla zároveň v nějaké šťastné zapomenutí. Zmládla druhým mládím, rozkvetla nevysloveným slibem, o němž jí nebylo pochyby, že jeho naplnění jest zcela blízké.

Čím víc stárla, tím víc milovala děti a tím podobnější jim byla.

Své drobné scvrklé ruce vázala ráda ještě ve stáří s ručkama jejich a tančila s nimi kolo a zpívala s nimi písničky dětským skoro hlasem. A děti vystlaly jí také rakev svátými obrázky a hrob písničkou – hrob na starém hřbitově u Lorety, položeném na kopci nad městečkem a hledícím do hlubokých modrých lesů.

1904

Smrt hraběte Kryštofa des Loges

Nechodil již zcela bezpečně a tak voďivali jej sem dva sluhové tupých, ruměných vyholených lící, celí v hnědém sukně. Provázeli jej spíše posud, než jej podpírali; ale lékař upozornil je na možnost úrazu, a tak byli stále znepokojení, stále na stráži a proto stále napjatí a stále zlobní.

Ještě loni chodíval sem sám, provázen jen někdy svým lékařem – sem, do této pestré zahrady, která si tě hned zastavila jako rozstříklá obraznost choromyslného, jako spřežení rozmarů před tvým zrakem.

Byla to jakási paseka v nejvzdálenější opuštěné části parkové, zarostlá řídkými vybělenými nyní stébly travnými a posázená nejrozmanitějšími stromy i stromečky, většími, menšími i zcela zakrnělými. Jedny byly mladší, druhé starší; některé z našeho podnebí, jiné exotické, jimž se zde špatně daří; několik jich posléze dovážel sem, byl-li pěkný čas, zahradník ze skleníků, kde je pěstoval, a rozeštavoval je přesně na místa, která jim vykázal hraběcí stařec.

A tak nedaleko skupiny statných kostnatých jedlí severních chořily zakrslé stromečky olivové a oranžovníky i citroníky v dřevěných květináčích, od severu chráněné a osiřelými květy kvetoucí; tam nad hustým trsem myrtovým střela své pružné zajíněné pruty citlivka, onde prorůstaly se a mísily se větvemi nebo vůní jerišská růže s pajasanem, vavříny s japonskými kaméliemi; a vedle hrdých nesdílných smutečných obelisků cypřišových, uzavřených v sebe jako studený mrak, jichž listí nechvěje se nikdy v tahu větrném, vzdávala se osika nejslabším závanům vzduchovým a zdálo se, sama je vyvolávala.

Všecky tyto stromečky a keře přivezl si Kryštof des Loges, veliký dobrodruh, milenec i světák, ze svých dalekých cest. Většinu z nich zasadil sám do této podivné zahrady a napsal tak tímto diskrétním písmem, nikomu jinému čitelným, nejzajímavější část svého životo-

pisu – víc uzavřený šlechtic v tom než sám Chateaubriand, jemuž vzal, mladý vyslanecký úředník, tuto myšlenku ve Vallée aux Loups, kde navštívil ve třicátých letech minulého věku velikého diplomata (básník ho nikdy nezajímal). Vzpomínal často nevysokého mrzutého starce, obtíženého věkem, slávou a především nevýslovnou nudou i neplodným steskem, jak s chladným mrakem tiché zhrdy na odumřelé líci provázel svou zahradou mladého kolegu a gestem unaveně roztržitým ukazoval mu cedry z Libanonu i pinie z campagne, které si přivezl ze svých cest, a nemohl nikdy pochopit, proč tento muž psal ještě své Mémoires d'outre-tombe²², když si založil pro svou upomínku tento jedinečný sad. O toto nepochopení byl des Loges víc aristokratem starého zrna než básník „Ataly“.

Každý keř a každý strom měl své jméno, s každým byla v paměti hraběte spojena určitá příhoda nebo alespoň určitý cit, dnes již dávno dodoutnalý: tam připomínka hrobu, onde bachanálu; tam ženy, onde přítele; zde nezdrženého slibu a tam oklamané naděje; tam pochybené lásky a zde nevčasné nenávisti.

Zde se stříbřila ve slunečním světle bříza z polských jílů, které říkal Mečislava. Des Loges vytrhl ji z hrobu krásné ženy, pro níž se bil a již pak opustil a která brzy nato zemřela. Vyrval drobný podrostek březový za své druhé návštěvy v Mazovsku z jejího zasněženého opuštěného hrobu v noci, kdy jel ve společnosti opilých druhů divokou kavalkádou²³ z vesnické krčmy do sousedního zámku. Odbočil ze silnice a vjel na hřbitov; a když se z něho vracel a chtěl dohonit svou tlupu, stálo by ho to bývalo málem život: hrobový stromeček rozkymácel se na řemeni připjatém k sedlu tak prudce, že poplašil koně nezvyklého takovému břemeni. Svrhl hraběte, kterého našli teprve ráno polozmrzlého se zlomenou nohou.

Onde zakrnělá pinie v květináči upomínala starce na své věkovité sestry, pod jejichž vysokými vodorovnými slunečnickovými korunami skládal mezi narůžovělé květy bělozářky a na párově jemné

²² Paměti ze záhrobí. Pozn. red.

²³ Kavalkáda je označení pro skupinu jezdců na koních. Pozn. red.

lístky anemon vášní unavené tělo své římské milenky. A všechno, od nekonečných plaveb po pobřežních vodách až do melancholické jízdy zimničnou campagní, bylo pro něj uzavřeno v tomto nevzhledném stroměčku.

Tam zcela vzadu zase drobnými chumáčky jemných jehliček čepýřil se modřín. Byl to před třiceti lety zcela nepatrný stromek na lesní mýtině a značil Kryštofovo stanoviště v souboji s proslaveným bijcem; nevěřil tehdy, že se vrátí odtamtud živ.

A ze zvětrávajícího tarasu dralo se sempervivum, rozchodník, květina plná tajemné moci, rostlina modrozeleného boha, květ nesmrtelnosti, donesený sem z Řecka.

Byly tu i jiné stromy a keře, o něž se bál stařec zavadit pohledem; odtrhoval je alespoň ihned od nich, jako by se byl spálil o žhavé uhlíky. Jsou vzpomínky, jež nechtějí být připomínány, snad proto, že je to zbytečné; a jsou vnitřní rány nedostupné stejně ruce chirurgově jako touze i modlitbě, pravé snění viny, od nichž vadneš neznámo proč, neznámo jak...

Sem tedy vodili v létě denně, bylo-li pěkné počasí, Kryštofa des Loges, kdysi velikého dobrodruha, milence a světáka, nyní sedmdesátiletého slaboduchého starce vratké chůze, dva lokajové tupých ruměných lící a jakési brutální zloby, zalezlé hluboko pod oholenou kůži, lhostejnější i drzejší než maska. Byly chvíle, kdy se zastavoval starý hrabě zvláštním pátravým pohledem na těchto lících a drtil cosi mezi zuby. Tak moci zarýt nehty pod tu masku! Dala by se odtrhnout? Nevytrysklo by mnoho krve? Ach bestie! Život jako by se byl všude utekl hluboko pod povrch, pod koru, ukryl se za masku, ukazoval mu lepenku a náhražku, jen ne svou podobu; zašancoval se před ním, potvora, jen co je pravda, výborně... Bylo třeba jej odtamtud vyštvať, vybičovat jej nějak, kanalii! A násilím musil odervat po každé starý pán svůj pohled od dráždivé pouště těchto tváří.

Zde sedal tedy, krásný a hrdý i ve své ruině, na polní židli, kterou přinášel jeden ze sluhů. Hlava měla stále cosi lvího v šedých svých kučerách a vyčnělých kostech lícních, ve smyslných zhrda-

vých rtech i v oddalujícím pohledu; a jak seděl zde se sklonem hlavy, s rukama opřenýma o hůl, působil spíše dojmem někoho uraženého, kdo přemýšlí o pomstě, než někoho rozdrčeného již životem. Jen těžká víčka, která přikrývala již zpola jeho zrak a zvedala se s námahou, a hluboké brázdy přič po líci hovořily řečí zcela jednosmyslnou.

Letos již pokaždé, kdykoli dopadl na svou židli a odehnal sluchy, upadal v tiché vášnivé snění. Prožíval znova své mládí. Mladší vrstvy paměti jeho odumíraly již i rozpadaly se a odkrývaly vrstvy starší. Děje a obrazy, dávno zasuté nepamětí, zahořely a zadýchaly na starce posledním svým teplem, jak seděl zde v žhavém poledním slunci letním, pohánějícím ustydlou linou krev v prudší běh. Rty jeho bývaly přitom suché a pootevřené jako rty někoho, kdo žízní, v hrdle jej škrabalo a pohaslé oči se nítily horečným ohněm.

Stávalo se, že se obracel na lokaje, když přišel, aby jej odvedl k obědu, s otázkou: „Přijela již Líza? A nezapomeň: dnes večer *quatuor* Haydnův“

A Líza tlela již tři desítiletí v zámecké hrobce a hráče Haydnových skladeb rozprášil již dříve rozmar náhody do všech stran světových a kosti jejich rozmetala smrt po nejružnějších hřbitovech.

„K službám, milosti,“ odpovídali však sluhové, jak jim bylo poručeno lékařem, mrkajíce přitom po straně na sebe.

Jen jedno ze skutečného života vzrušovalo ještě hraběcího starce: pohled na nahé ženské nohy, na lýtka dělnic, které pracovaly ve školce sousedící s touto částí parku, a bývaly někdy nuceny projít mimo něj.

Tu zasvitlo oko zpod hustého klenutého obočí a blesk vyšlehl zpod řas a vezl se rychlým lačným letem po noze od chodidla vzhůru ke kyčlím, kritický a znalecký i ve vzrušení.

Dnes, ve žhavý srpnový den, kdy se vzduch tetelil žárem a z nebe se lil oheň, seděl jako jindy hrabě na své židli. Prošel obvyklou loudavou procházkou svůj bizarní sádek, ale dnes nějak důkladněji: sta-

nul na místech, k nimž jindy nedocházel, od nichž se úmyslně odvracel.

Prodlel zejména dnes před stromečkem v baňatém dřevěném květináči, který sem přivezl zahradník ze skleníku: před taggiascou, nejušlechtilejším druhem olivovým, jaký zalesňuje příkré svahy Porta Maurizia na východní Riviére. Dlouho zíral na zastříhovaný stromek, pak zachroptěl stařeckým stonem a sunul se volně k svému sedátku.

A v žáru slunečném vstávaly mu v mysli vysoké stupňovité terasy, tyčené jedna na druhou, pokryté nádhernými olivami, staletými stromy, výmluvnými jako celý háj a osobními jako velcí lidé, obývanými lesními a zahradními božstvy; a olivové mlýny, zapadlé v mechu a kapradí, hnané horskými bystřinami; a ženské ruce, které zakládaly tyto sady a vršily tyto terasy na sebe pracemi generací a generací; a jedny z nich zvláště malé a vášnivě svírající a vždy připravené sáhnout po noži, a bílé, krotké, lichotné nohy o polodětských kotnících, které sledoval na jejich kamzičích tancích po příkrých skalních stezkách; a pak tytéž bílé, krotké, lichotné nohy o polodětských kotnících roztríštěné, a jeho vinou roztríštěné, a černé balvany svlažené horkou krví, a jeho vinou svlažené touto krví, a –

Stařec zachroptěl dutým stonem, tak pustým, že se zděsil na vteřinu sám jeho marné hluchoty, jako by nebyl jeho, ale někoho druhého.

Nevěděl, jak dlouho tak seděl, soustředěný všecek v jediný tragický bod, před svým duševním zrakem tytéž bílé, krotké, lichotné nohy o polodětských kotnících, jím utracené dívčí nohy. Viděl je kmitající se po skalách, viděl je rozehrané v tanci, viděl je mrtvé a ztuhlé, nějak přísně a hrozebně narýsované pod mlhou lehké sukně. Slunce třeštilo a bilo o zem šíleným útokem, cvrčci hudli svou kovovou ohlušující píseň, krev vřela ve spáncích, ale všechny tyto zvuky, vnější i vnitřní, splývaly hořkému starci v šum moře bijícího o skalné útesy, potřísněné horkou krví, jím hříšně zmrhanou krví...

Mladý smích, který se rozperlil jakoby nad ním, vyrušil jej rázem ze snění. A zároveň kmitl se mu před zrakem pár drobných, lehkých, graciézně nesených, krotkých a lichotných nohou o polodětských kotnících a slil se se smíchem v jediný dojem něčeho hudebně lehkého, nezodpovědného a okouzlujícího. Pára jakoby z lehkého bílého vína ovinula se hraběti kolem hlavy a obloudila jej šíleným steskem.

Řada mladých žen a děvčat přeběhla mimo něj v podkasaných sukních, některé s hráběmi přes ramena, jiné s travnými koši a nůšemi na rukou nebo na zádech.

Asi tucet párů obnažených nohou hrál a kmital se před ním, ale jen jedny byly *jeho*; hrabě by je byl poznal mezi tisícem.

Všecko se v něm vzepjalo. Oči vystoupily, zezvířčely a krásně zdivočely; žíly naběhly a celé tělo bylo náhle jedno jediné prodloužené tragické gesto, gesto žízně po vášni nebo smrti, po štěstí nebo po zmaru.

Celé mrtvé mládí jako by se rázem vlilo starou divokou silou v toto chatrné tělo a napjalo je šíleným smrtivým napětím, hrozícím mu každou chvíli roztržštěním. Divoký, bouřlivý vítr, tramontano nebo scirocco, vpadl do plachet tohoto vraku, který musil svým úderem strhat.

Děvčata se zděsila tohoto podivného divadla živočišným strachem a prchala od něho pustým chvatem, zachraňovala se jako před katastrofou.

„Rito! Rito!“ sténal stařec víc než hrdlem celým vytřeštěným tělem.

Poděšené děvče spustilo se příkrou strání dolů, hrabě za ním.

Netrval dlouho tento úprk za mládím; proměnil se rychle v honbu za smrtí.

Náhle padl hrabě Kryštof temným pádem přes pařez, skrání na balvan, jakých tu bylo několik rozseto.

Svalil se, nezasténav ani.

„Hele ho, potvoru, tak starý a ještě tak hříšný,“ řekl jeden ze sluhů, přivolaných děvčaty k mrtvole.

„Co chceš? Dobrá mrcha padá v tahu,“ odpověděl druhý a rozšklebil se. Netušil, že řekl tím celou filozofii případu Kryštofa hraběte des Loges.

Pak zdvihli tělo a odnášeli je najatým lenivým krokem do zámku.

Bylo těžké a zastavovali se s ním často, stírajíce pot a zívající.

1910

Povídka o perle Žetímě

Ve městě Omanu žil bohatý kupec jménem el Hasan, syn Amrův.

Byl to člověk nepokojný vnitř i vně; těžko bylo mu na něčem se ustálit, tíže v tom setrvat. Od dětství miloval nepokoj a změnu. Každá věc se mu zhnusila, jak ji poznal, byť jen povrchem, a dříve než jiní, domníval se, že všecko prohlédl. A rychle střídal přátelství i nepřátelství, jako rychle měnil oděvy, souložnice, zaměstnání, libůstky. A jako rád zpěnil koně pod sebou, až se chvěl na celém těle, tak toužil uštvat desaterý život, kde jiní proklímali v sedle, kolébání volným klusem, život jeden.

Byl střídavě vojákem i námořníkem a vedl veliké obchody, ne pro zisk, jako spíše pro dobrodružství, jichž při tom zakoušel, a pro cizí kraje, jež při tom poznával. Uvykl přistupovat k lidem i k zemím s malou zvědavostí, opouštět je s menší lítostí.

Tomuto člověku dalo nebe, jak již je dává někdy takovým hořkým pošetilcům, nejlepší ženu a nejlepšího přítele pod sluncem. Fatima byla žena krásná, zbožná a ctnostná; učila se koránu nazpaměť a byla vzdělána ve zpěvu i v krasopise. Bališad, syn Mohamedův, přítel el Hasanův, byl její příbuzný, ale neviděl nikdy tváře její nezastřené, neboť praví prorok „kletba boží jest na vidoucím i na viděném“.

Ale el Hasan, který nevěřil v lidskou ctnost a smál se člověku, dílu božím, shledával na něm se zálibou jen chyby a chyby, zneužíval i jich a zkoušel je nejrůznějšími zkouškami; a že v nich obstáli, živilo jen jeho zlobu. Urážel přítelovu pýchu i ženinu lásku a odcházival pak na cesty, očekáváje, že podlehnou pokušení, jemuž usnadnil takto vítězství; a vracel se náhle, zmítaje se mezi bázní a nadějí, že se tak stalo: hledal důvody, proč klnout životu i Bohu, a jak podepřít své právo na rouhačství, jež si vzal. A tak zároveň i toužil i bál se přistihnout je při činu a tato nebezpečná hra ničila poslední zbytky velikosti a čestnosti v jeho srdci.

Přítel a žena stali se bezděky spojenci: bojovali sobě po boku stejný boj, chtějí odzbrojit zlobu el Hasanovu moudrostí, dobrotou a láskou. Ale neblahá hvězda stála nad nimi všemi: toto spojení utvrzovalo jen podezíravost el Hasanovu a mařilo tak všechnu jejich snahu a obracelo ji v opak. A síla zloby manželovy byla taková, že nakonec rozkolísala i je: přestávali věřit, žena i přítel, ryzosti svých záměrů, nevědouce, nezastírá-li se takto v nich zlá žádost, aby jednoho dne odvrhla škrabošku, stanula náhle před nimi nahá a drzá, udeřila je horkými plameny do tváří a vzkřikla: Zde jsem a neustoupím odtud ani na krok; jste moji!

A tyto pochyby a domněnky plnily je zmatkem a hrůzou, která jen rostla, jak poznávali, že i hrůza sblížuje je jako sladký jed, pitý z jednoho poháru.

Kdysi, když přišla Fatima, zahalená v zeleném plášti a pokrytá ízárem²⁴, v průvodu otrokyně do zlatnického krámu Bališadova, dorozumět se s ním, jak ukrýt před el Hasanem nějaký nezdár obchodní, zachvěl se mu náhle hlas a žena sklopila bezděky zrak; a v tu chvíli uchvátila je zavrať, která rostla a rostla, jak si ji uvědomovali, a zmátla i Bališada, jenž byl přece mudřec a básník tak, že se jen stěží a s napětím všech sil odvrátil od ženy. I vyhýbal se odtud Bališad Fatimě, ačkoliv po ní toužil; a také Fatima vyhýbala se Bališadovi, protože toužila po něm ještě více.

V poslední době znudilo všechno el Hasana, vyjma hry, sázky a pošetilé zkoušky všeho druhu. Mínil, že všemu přišel již na kloub, jen náhodě nikoliv a její tajemství že musí nyní prozkoumat a ovládnout. I dal se do sázek všeho druhu a způsobu a ztratil tak záhy své jmění, které nebylo malé. Často chodil nyní po břehu mořském a naslouchal šumění vln někdy tupě, jako by v nich chtěl utopit celé své vnitřní prázdno, jindy pozorně a zúčastněně, jako by z nich chtěl vysposlouchat radu, jak nabýt ztraceného jmění. A jindy se nořil v přístavu do hlučných a pestrých davů cizineckých, touže se ztratit

²⁴ Skvostný, zářivý pás (zde pruh látky, šál). *Pozn. red.*

nějakému neviditelnému nepříteli, jehož tušil den ze dne patrněji za sebou, ale kterého si nedovedl představit.

Jednoho dne, kdy bída jej již tísnila, připadl na myšlenku, stát se lovcem perel a vystrojit loď s norci.

„Hle, poslední hra a první živnost,“ přišlo mu přitom na mysl a tím se mu zalíbil tento plán a zakotvil jej v sobě.

„Fatimo,“ vběhl spěšně jednoho dne k ženě, „rozhodl jsem se stát se lovcem perel. Ale jsem na mizině a nemám z čeho vystrojit loď a najmout norce“ a zastavil svůj půl žádostivý, půl rozkazovací pohled na ženině náramku, svítícím smaragdy.

„Pane, ty sám víš, že jest můj poslední, i jak jest mi drahý. Ale pro tebe“ – zamlčela se a potlačujíc násilím slzy, podala mu jej klečmo.

El Hasan vztáhl po něm ruku s lenivou pohrdou a zasmál se svým mračným mlčenlivým smíchem, při čemž se křivily jen rty, zatímco oči byly nezúčastněné a studené.

Ale el Hasan nevypravil za náramek lodi, nýbrž šel do heren a prohrál týž den jeho cenu.

A druhého dne přišel k ženě a řekl jí se svým hluchým úsměvem: „Nevystrojil jsem lodi, ale uzavřu jiný výnosný obchod. Vím, že Bališad dlouho již touží po tobě. Nabídnu mu tě a dám tě lacino: jest to příteli. Za pět set dirhemů stojí přece toto líčko i bratru, ne?“ zasklábila se jeho mračná tvář.

A když žena zahořela studem: „Aha, mám tě. Lapil jsem vás. Proč se rdíš? Kdybyste nebyli milenci, proč bys hořela v tvářích?“

A poněvadž náhodou přišel brzy potom k němu Bališad, el Hasan zavedl jej rychle do harému v patře, jehož prahu nepřekročil posud žádný muž, a ukazuje na Fatimu, která neuspěla již zakrýt své tváře závojem a přehodit ízár, řekl:

„Přicházíš právě vhod. Vím, že toužil již dávno po některé krasavici a možná dokonce, že právě po té zde. Co míníš, Bališade, nestojí za pět set dirhemů? Tak drobné nožky, pohled, není v Arábii. A což jiné vděky. Zde například –“

Ale Bališad, zbledlý hněvem, zachytil jeho ruku: „Zadrž, nešťastníče! Iblis tě pomátl a Bůh tě potrestá. Zapaluješ si střechu nad hlavou vlastní rukou.“

A sáhnuv do opasku:

„Zde máš tisíc dirhemů, je-li ti jich třeba, ale neurážej této ženy: jest lepší tebe i mne.“

Ale vtom se již pokořená a do zoufalství veštvaná Fatima vrhla bleskurychle dýkou na el Hasana, který neuspěl zachytit plně její ruku. Pramének krve vytryskl mu z pleci a zbrotil jeho bílý oděv.

Úžas oněmil na chvíli el Hasana, ale když se vzpamatoval, hněv z urážky, jaké posud nezakusil v životě, zalomcoval jím.

„Padouši, nyní vím, na čem jsem s vámi.“

A k Bališadovi: „Nepřijímám od tebe ani půjček ani darů; chtěl jsem jen obchod, koupí a prodej,“ a zvednuv ze země pohozený opasek Bališadův, plný zlatých dirhemů, mrštil jím po něm.

„A tebe,“ obrátil se k Fatimě, když byl vyšel Bališad, „bych zabil, kdybych tě pokládal za člověka. Ale soumara, jenž mne kopl, také nezabím; zbavuji se ho jen. Má cenu pro mne, byť byl i jankovitý. A tebe prodám zítra první karavaně, která jde s otroky na západ.“

Vyšel na dvůr a noc objala ho svou svatou tmou. Vzhlédl k nebi, dnes poprvé jinak než tisíckrát předtím. Nahoře mžily se hvězdy výmluvně a slavnostně, jako nikdy posud, a na pleci rozhořivala se mu rána. Jakési mátožné poznání dnilo se v něm, že obojí spolu nějak souvisí; ale dříve než si dovedl rozřešit jak, přemohla jeho mysl nezvyklá mdloba.

Chtěl jít hrát do heren, chtěl jít poslouchat povídkáře, ale nedokázal toho. I obrátil se k moři, doufaje, že jej zkonejší. Ale ve tmě, která se valila z něho na el Hasana, svítil mu stále hrdý roznícený zrak jeho ženy a míhal se pružný zjev mladé uražené lvice ve skoku a z šumu jeho vln zněla mu tisícerou hromovou ozvěnou její jednoslovná urážka.

A el Hasan cítil poprvé, že velká láska i velká nenávist válčí spolu v jeho hrudi, a ohromná jakási únava a tupost padla na něj.

Vrátil se domů zmalátnější než z nejdelších cest, které kdy byl podnikl, a padal již skoro na lože, když si uvědomil nejstaršího memlúka, jakéhosi svého majordoma, eunucha, který vídal tvář jeho ženy, svítícího mu kahancem; a s ním procitla hned k životu celá bídná skutečnost, vztáhla na el Hasana svůj studený mrtvý dráp a zaryla jej do něho.

Starý hněv a stará lačnost msty zacloumaly jím a probudily jej z letargie. „Ano, abych nezapomněl, Junise, Fatimu prodáš zítra karavaně el Merzebanově a kupní peníz mi přineseš.“

A poněvadž starý sluha vytřeštil oči a zablekotal úžasem a hrůzou z tohoto rušení zákona Prorokova, rozlítil se el Hasan zvířecím hněvem a osopil se na něj.

„Nerozumíš, hlupče, co jsem ti kázal? Otevřu ti již tvé hluché uši, podlý pse,“ a vzchopiv se, uchvátil šavli a hnal se za prchajícím starcem. Ale před prahem ještě stanul, odhodil šavli, rozchechtal se pusťtým smíchem a vrátil se k minderu. Padl na něj jako kámen do vod a záhy usnul těžkým snem člověka blínem otráveného.

Když ráno procitl, ležela mu u hlavy kupka zlatých mincí a svítila na něj bledou strašidelnou září. Slunce plnilo jizbu a v jeho světle ukázalo se náhle všechno, co se událo včera, dvojnásob příšerné a nestvůrné. Děs schvátíl el Hasana i vyběhl na dvůr, aby si dal osedlat koně: chtěl se pustit za karavanou. Ale sotva vsunul nohu do třemene, naráz pochopil nemožnost pokořit se a odprosit; noha jako by mu byla zkameněla, a dlouho trvalo, než přemohl rozpaky a stud a dal odvést koně do stáje a odstrojit.

„Proč není noc, svátá noc?“ tázal se zoufalou otázkou sama sebe, „svátá noc, která činí nemožné možným a neskutečné pravdivým?“

A vklouznuv zahanbeně do pokoje, vzal peníz a šel najmout do přístavu norce k lovu perel na třicet dní a vyzbrojit třicet lodí.

A druhého dne ráno stál již na břehu mořském, horečný, bledý, s rozžhavenýma očima hluboko vpadlýma, opřen o jakousi vysokou hůl, berle podobnou, a přihlížel těžké práci norců, vynášejících na

břeh škeble. A stál zde tak celý den v slunečném znoji²⁵, nepohnutý jako socha a mlčelivý jako fantom. A rána na jeho pleci hořela a nítla se, ale on toho nepozoroval; a stále jen opakoval si svou zoufalou a marnou malodušnou modlitbu: „Proč není noc, svátá noc, která činí nemožné možným a neskutečné pravdivým?“ Ale kolem něho bilo slunce šíleným útokem na zemi – totéž slunce, které dalo zkamenět jeho zlobě a postavilo naposledy i jej jako živý pomník na hrob jeho vlastní bídy.

Jednou, když se zmučený dovlekl domů, snil se mu sen: Rána, která mu hořela na pleci, uzrála a vypadla z ní růže; a on si to vyložil tak, že v den, kdy se mu zahojí jeho poranění, toho dne že bude učiněn dokonale šťastným, toho dne že nalezne i vzácnou perlu neskonale ceny.

Ale jeho rána se hojila jen velmi zvolna a norci vynášeli na břeh samé prázdné škeble. Bylo jich kolem něho nakupeno již celé pohoří.

A zvolna vyprchával čas, pro nějž byli norci najati: zítra se skončí třicátý den, poslední den lovu.

El Hasan se oblékl ve své nejkrásnější roucho, natřel se mastmi, navoněl se vůněmi a vyšel na břeh. Oblékaje se, pohlédl na ránu, a opravdu, zdála se mu menší.

Když stál v obvyklé póze s hlavou zahalenou turbanem a přihlížel lovu, přistoupil k němu náhle Junis a podal mu bílý mušelínový závoj potřísněný krví: donesla jej právě karavana, která křižovala s karavanou el Merzebanovou. Byl to závoj Fatimin a el Hasan pochopil.

Stál dlouho strnulý, jako do země vrostlý, a smysl jeho snu se mu měnil a temněl... Kdy se ta rána zahojí? Kdy získá perlu veliké ceny? Kdy bude dokonale šťastný? Kdy to bude? A nalézal jedinou naději i útěchu v tom, že opakoval prosbu: „Přijď, svatá noci, která činíš nemožné možným a neskutečné pravdivým!“

Slunce se chýlilo k západu, vršil se třicátý den, když tu vzkřikl el Hasan mocným hlasem na norce:

²⁵ Horko, vedro. *Pozn. red.*

„Sestupte naposledy a ve jménu pána těchto hlubin, Iblise.“

A norci sestoupili s pokřikem a ve jménu Iblise.

Ale pán poodešel na úskalí a vrhl se odtud do moře a utonul dříve, než se objevili s kořistí. Vynesli pak norci perlu veliké ceny, větší než všechno, co snad měl kdy el Hasan majetkem, a podali ji Bališadovi, který přihlížel také lovu a viděl zkrvavený závoj Fatimin i sebevraždu el Hasanovu.

Bališad vzal vylovenou perlu a rozdrtil ji na prášek a vmetl jej v moře. A když norci žasli a spílali mu pošetilců, kynul rukou a kázal jim sestoupit tentokrát opravdu naposledy a ve jménu Boha jediného, vznešeného, přemocného, stvořitele lidí a džinů při písmu na prstenu Šalomounově, syna Davidova, a s jeho požehnáním.

I sestoupili norci naposledy a brzy vynesli perlu mnohem větší ceny, než byla perla roztřená nedávno Bališadem.

A když vzal Bališad do rukou perlu nevídané velikosti a krásy, zvítězil v něm jakoby divem mudřec a básník nad zmučeným člověkem a Bališad, duse slzy, díky činil Bohu velikým hlasem.

„Sláva Bohu, jedinému a věčnému, díky mu za smrt, kterou dal jako účinný lék těm, jimž selhaly léky ostatní.

Díky od věků do věků jedinému a beze změny, který nemá ani podoby, ani barvy, ani tvaru, ale jímž žijí všechny podoby, barvy, tvary, city, zmatky i bědy; který nemá mezí, ale sám položil meze světu i člověku, zvířeti i rostlině.

Díky i za slovo i za zpěv, který se nese nad žalem lidským a taneční lehkostí přemáhá jeho tíhu jako tato perla překonává všechnu hnilobu a prázdnotu svého okolí, krása nevědoucí o bolesti, jež ji zrodila, požehnaný sirotek, nic nevědoucí o muce a smrti svých rodičů.“

I donesli perlu tu kalífu Rašídovi a nazvali ji žetima, což se čte sirotek a vykládá buď na vzácnost její, že není jí podobné, nebo, jak jsme učinili my zde, na to, že její otec i její matka, jimž děkuje za to, že byla vylovena, zahynuli tak podivně.

Psáno tužkou na starém papíře

Umění a mistr

Sním sen, podobenství své čisté umělecké touhy.

... Jest stařeček, sešlý, směšný, posílený stařeček, který se zachránil z nějakého velikého společenského převratu, řekni, revoluce; žalný trosečník; podivín, k posměchu všem lidem dneška. Děti plazí po něm na ulici jazyky a dospělí ohlížejí se po něm s pošklebkem nebo ukazují si na něj prstem.

A tento stařeček je poslední představitel nějakého vymřelého umění, třebaš italského *bel canto* – ale tento příklad není zcela čistý a nesmí se brát doslova: *bel cantu* lidé, alespoň několik starých lidí ještě dnes trochu rozumí a snad jsou i zpěváci, kteří jej ještě pěstují, byť v úpadkové formě. Řekni tedy spíše starého italského baletu, jak o něm psal Stendhal: takový Vigano nebo spíše poslední jeho učeň a žák.

Tedy: poslední představitel umění zcela starého, stylizovaného, konvenčního. Dnes jest konvence, do níž bylo vsazeno, rozbita, a umění leží před tebou na zemi jako vypadlá inkrustace nebo vypadlý drahý kámen. Nikdo nezná již toho, več²⁶ bylo vsazeno, k čemu sloužilo, odkud se na ně musíš dívat, aby mělo smysl a dalo rozum. Nikdo by mu dnes již nerozuměl, i kdyby se mohlo ještě dnes provozovat; ale nemůže se provozovat: není prostě lidí, kteří je znají. Jest jen můj stařeček a ten mne jemu učí.

Jest mrzutý, rozmarňý, roztrpčený útisky osudu a sprostotou lidí, pološílený a pomatený. A Bůh ví, není to příjemný učitel. Opovrhuje dnešní dobou, opovrhuje i mnou. Mizerná trpasličí chasa, říká, vyrostla dnes a urvala moc; sprostěácká lůza, která si musí porazit celý strom, aby si utrhla jeho plod a snědla jej; plebejci, těžkopádná sběr

²⁶ V co. Pozn. red.

dřevěnkářská, která v dražbě po šlechtici-bankrotáři skoupila předměty, jichž nedovede užívat; spásá květiny, k nimž se má jen vonět, chce ohmatávat, nač se můžeš jen dívat.

A bydlí můj stařeček v opuštěné staré čtvrti, přístupné v zimě ledovým větrům a z jara vůní z uzavřených, ukrytých zahrad, v stínu starého chrámu nebo v přístavbě opuštěného paláce; a dům jeho jest uzamčen i ve dne. Zvonec jest v domě, starý chraptivý zvonec s velkým černým srdcem ... slyším jeho žalný hlas, jak volá půl poplašeně, půl kvílivě ... slyším skřípot rezivého drátu vlečeného po dlouhé zatuchlé chodbě, když za něj táhnu.

A chodím k němu přes dvůr dlážděný běloučkými oválnými kameny, hladšími než oblázky říční a potoční, tak byly opláchnuty bezpočetnými dešti a lijáky; a bledé hroty churavých traviček pučí mezi nimi, nevyvolány sluncem a zrazeny dříve, než se zazelenaly.

Překrásný jest pohled z tohoto dvora v létě do vykrojeného čtverce modrého nebe. Nebe se zdá odtud hlubší než odjinud, chvílemi až jako by hloubkou černalo; a ticho jest tu takové, že se ti zdá chvílemi, jako bys slyšel slabounký sykot rozstříklých hedvábných obláčků, smýkaných a trhaných tahem větrným.

Vstupuji do zatuchlého zanedbaného pokojíku svého stařečka; voní tu starosvětskou vůní a květiny, které zalévá můj učitel na svém okně, pěstují se dnes již jen na hřbitovech.

Začínám své cvičení a slyším již sípavý hlas stařečkův, jak chybuji; slyším jeho posměšný hvízd: un'altra volta, corpo di bacco. A jeho suché vrásčité pěsti svírají se a zdvíhají se; napřahuje rámě, jako by mne chtěl udeřit.

Ale já klesám k jeho nohám, objímám jeho kolena a šeptám: Mistře! Mistře! Jediný pravý mistře! Udeř! Bij! Ty smíš, ty jediný máš právo. Tys kněz, jediný kněz jediné pravé církve, protože není již věřících a není již kacířů.

A cítím: to zde bylo by pravé umění, umění bez naděje nejen na úspěch, ale i na slávu – umění, jehož zákony nesl by v sobě nevrlý, pološílený člověk: zákony, které se smísily do nerozeznání s rozmarem.

Jehož trestající a zhrdající kritika padala by z očí, které zřely kdy-
si krásný svět před potopou – svět, jež milovali a navštěvovali ještě
bozi a s jehož dcerami souložili ještě andělé.

Neboť tyto oči jediné mají právo líti jed a žluč po té spoustě vy-
chládlého kamení, jemuž se dnes říká život.

1909

Z roku pokoření

Žil jsem v cizím moderním velkoměstě nad velkou kalnou řekou. Žil
jsem v něm uvězněn a pokořen, žil jsem v ohromné jeho skladbě
jako jedna z nejmenších a nejspodnějších rozšlápnutých molekul.
A chodíval jsem těsně při zdech, pod okapy, skrčený a pohrbený,
v ošuntělých zplihlých šatech, v beztvarem houbovitém klobouce.
A nějaká ohromná tíha ležela na mých zhroucených plecích; dlouho
jsem nevěděl odkud ten tlak, až jednoho dne jsem pochopil, že se to
dvacet poschodí ohromné společenské stavby vrší nade mnou. Řek-
něte, jak jsem neměl chodit zhroucený?

Bydlil jsem v ohromném starém kasárním domě, rozděleném
pouze na nejmenší byty pro chudinu: tak vytěžil majetník z domu
nejvíc. Tento dům byl jakoby zmenšený obraz velkoměsta. Již proto,
že v létě žehla tato příšera dusným prašným vedrem a v zimě jí pro-
fukoval jako nějakými ohromnými varhanami a skučel v ní vítr
a mráz: většina oken i dveří přiléhala špatně. V létě sedaly kopy
poodrostlých dětí před prahy na chodbách nebo na točitých scho-
dech, a nebylo možno nepředstavit si při tom hmyz, který se slezl;
bylo příliš patrné, že je nakupily na sebe první pohlavní pudy tak
smutné u těchto zanedbaných, špatně živených a předčasně zralých
tvorů. V zimě valívaly se otevřenými dveřmi bílé chumle páry
z vyvářeného prádla. Ale i v zimě i v létě čpěl celý dům jakýmsi
ustydlým, připáleným omastkem, zápachem mně nejodpornějším.
Tento pach, který prostoupil a vpil se i do mých šatů, jak se mně

zdálo, mučil mne nejvíc: on pozvedal můj poloprázdný žaludek neustupující ošklivostí.

Zde tedy žil jsem rok svého těžkého pokoření.

Ráno za soumraku ještě odcházel jsem do ohromného obchodu, kde jsem byl nejmenší z malých; otupovala mne tu nejhloupější mechanická práce a ubíjela ve mně poslední zbytek rozumu, vůle a soudnosti. A večer vracel jsem se domů a uléhal nebo spíše padal jsem na starý, proleželý a rozervaný divan. A dlouho, dlouho jsem hledíval do stropu, pomalovaného oprýskanými růžemi, a ryl jsem ve svých čerstvých ranách s horečným odbojem nebo tvrdošíjným vzdorem. Přemítal jsem v lačném srdci, které jako by se nemohlo jimi nasytit, všecky hrubosti, urážky, pokoření, ústrky, jež jsem za den utržil a snesl. A do toho mísil jsem nedosyceně vzpomínky na kdekteré ošklivé, trapné nebo pokořující divadlo, jehož jsem byl svědkem: vzpomínku na oznobené²⁷, červené a rozsekané ruce učedníků, kteří je musili neustále máčet ve slaných roztocích, vzpomínku na lidské soumary poháněné v kruhu téže mechanické práce až do úplného vyčerpání sil, obrazy bičovaných koní i mučených dětí.

Nerozsvěcel jsem nikdy lampy. Pohled na její sedlý žlutý olej, na sklo povlečené speklou vrstvou prachu, a skvrn, v němž zaschla od loňska křídélka polapených much a jepic, plnil mne ošklivostí. A vpravdě, ani na svítivo nebylo.

Ležel jsem na pohovce a provozoval do úmoru tutěž pokořující robotu: rozdíral jsem bídu svou i cizí, možno-li tak říci, jakýmisi zkrvácenými dlaněmi srdce v drobounký prach, který jsem pak přemítal do únavy hlavou, jako přemítají písek převrácené přesýpací hodiny, říkájí jim tuším ssutky a bývají na starých obrazech věčným přívlastkem anděla smrti. Vyčerpali-li se repertoár bídy mé i cizí... ruk... zatřásl jsem hlavou jako došlým strojem a obráceným pořadem šlo totěž defilé vlastních i cizích obrazů, lehýnká horečka dostavovala se vždycky nakonec a v ní jsem usínal ohyzdnými ne-

²⁷ Omrzlé. Pozn. red.

pokojnými sny, mučivými jako můry a vytřeštěnými nelidským zorem do světa studených bezkrevných přízraků.

I zmučené a podryté srdce má své horečky, mátohy a oblouzení; jsou jen tíže postižitelné než fantomy rozkládajícího se rozumu a unikají ještě více slovu i představě než ony.

Jednoho únorového večera vrátil jsem se domů se srdcem přetíženějším ošklivostí a ustydlějším hnusem než jindy.

Šéf byl ten den hrubší, kolegové surovější, klepaři a vtipálkové mezi nimi blbější a drzejší, chudý oběd v ohyzdné jídelně nestravitelnější, voda v tlustých baňatých lahvích na červenobíle kostkovaných ubrusech teplejší a snad i tyfóznější než jindy. Venku tálo, studené bláto slizilo se všude. Vzduch čpěl dýmem a lidé o přežvýkavých vylezlých očích byli nasáklí připáleným tukem. Rozmrazilo mne ošklivostí.

Nudno bylo žít, nudno umírat. V ničem nebylo smyslu ani rozumu. Lhostejno, dělal-lis něco nebo nedělal-lis nic, lhostejnější, dělal-lis to dobře nebo špatně. Ani zívát, ani spát, ani klít nestálo za námahu.

Nevím, proč jsem neulehl ten večer jako jindy na starý divan, ale přikročil jsem nějak instinktivně k oknu a otevřel je. Nešlo to zcela lehce; nebylo otvíráno snad již rok. Vedlo do malého dvorka hlubokého jako zatuchlá studna. Neviděl jsem v první chvíli z něho nic než vlhkou černou jámu. Opřel jsem se o lokty a vykláněl jsem se víc a víc přední částí těla. Hle, jak by bylo snadné převážit se! A není k tomu opravdu již mnoho potřebí. Stačí snad již jen se posunout o dva nebo tři centimetry. Podivně se mně ulehčilo z této myšlenky.

Ale vtom zadýchlo mi něco do tváře, něco nepravděpodobného, něco nemožného a nesmyslného: sladký a hluboký, plnodechý závan jakoby z nebeských plic.

Byl jsem tak pokleslý na duchu, byl jsem tak vychudlé naděje a víry, tak dlouho do malodušnosti uštvaný, že jsem nedovedl ihned pochopit svého štěstí; že jsem jen žasl a se divil, ale neradoval se. Neboť bylo to mé štěstí, co mne v tu chvíli hledalo a nalézalo: vůně mého rodného kraje, úsměv mého mládí. Jsem horské dítě a žil jsem

dlouho, dlouho mezi lesy, a co zavonělo na mne v tu chvíli zdola, byla smolná vůně dříví. Ano: vám smolná vůně dříví, ale mně polibek úst nejsvětějších, úst snad mateřských. Vám dech pryskyřice, mně úsměv víl.

Ó lesy, rodné lesy, jak velkodušně jste se přihlášily ke mně v mé chvíli nejtěžší, ke mně, pokořenému, ke mně, zbídačelému!

Snad dvě léta neměl jsem již v neděli koruny, abych si mohl vyjet nebo vyjít mezi vás. Snad dvě léta již neviděl jsem lesního stromu, já dítě hor, zaprodané do nakupených mas kamení, vězněné v jeho labyrintech!

Dole skládali dříví, krásné rozřezané štěpiny, a srovnávali je do pravidelných hranic.

Vonělo ještě pryskyřicí, a temný zvuk, který vydávaly špalky, jak narážely na sebe, byl melodický a žvatlavý jako dětská píseň.

Nikdy již večer nepadal jsem na divan. Vždycky již přestával jsem své ponížení u okna. Tam jsem se zotavoval, tam jsem smýval ze sebe špínu a mour dne. Tam jsem pil očima i čichem své lesy, své mládí, z té trochy, kterou mně náhoda zanesla na dosah ruky. Ale byť to byla jen krůpěj, byla to přece částčka moře, byl to přece zlo-meček veletoku. A já slýchal jej od té doby již hučet ulicemi tohoto rozlehlého cizího veleměsta a já se již učil v jeho slavné mocné písni utápět své hoře a svou bídu.

Začal jsem nějak sílit na tajemné pryskyřičné vůni svého ubohého dříví.

Můj uspaný, umučený mozek probouzel se pod tímto aromatickým dotykem k životu jako zmrzlý člověk, kterého ponořili do vody, nebo jehož trou sněhem.

A nadešla, nadešla chvíle, kdy jsem měl konečně zbytečnou korunku na vyjížděku mezi vás, dobrodincové moji, zachranitelé moji, mé lesy.

Když jsem vystoupil po letech poprvé z vlaku na venkovském nádražíčku a uviděl na obzoru vaši temnou masu, rozloženou na pahorcích jako modrý mrak, zachvěla se pode mnou kolena a já zavrával.

Nevěřil jsem, že mne nohy donesou k vám.

Vysílený vlekl jsem se těžko a dlouho, ale dovlekl jsem se přece.

A jak jsem vkročil do vás, zmohlo mne všechno mé vnitřní napětí, spousta utlačených sil protrhla hráze a já padl tváří do vašeho mechu jako podřát a plakal, plakal jsem pláčem, který mne lámal jako vítr a který mnou cloumal jako opilcem.

A slzy, žhavé slzy tekly po mých lících.

Měly tolik co odplavit.

Tolik bylo, co mělo pod nimi zjihnout.

Ledová kůra, která obemkla mé zmučené srdce tisícero obručí, vrstvy a vrstvy zmrzlého bláta, které je sevřely za rok mého ponížení ve veleměstě.

Modloslužebník

1

V šedesátých letech minulého století přistěhoval se do krásného jihočeského města starý penzionovaný důstojník, plukovník Müntz. Vrátil se vlastně do svého rodiště, z jehož jednoho renezančního domu na náměstí byl kteréhosi zářijového jitra jako hošík vytržen a přesazen do vojenské školy v říšském městě. Ale poněvadž od té chvíle uplynulo půl století, nenalezl nejen rodičů, ale ani příbuzných: všecko zatím pomřelo nebo se odstěhovalo a chmurné město zastudilo starce v kalný listopadový den, kdy vkročil zase po tak dlouhé době do jeho úzkých uliček, jakousi zlobnou, skoro opovrživou nudou tím vtíravější, čím méně se vracel do něho jako vítěz nad životem.

Rozešel se se svým povoláním ve zlém a odvrátil se od něho pln hořkosti. Byl vášnivý voják, a vojačství bylo mu nejen slavným úřadem, nýbrž přímo světovou důležitostí; jediným stavem, který povyšoval člověka na muže; a povinnosti své plnil podle toho Müntz nejen horlivě, ale i s jakýmsi hrdým výlučným fanatismem. A přesto nebo snad právě proto si to znesnadnil se svými představenými: snad nový duch vnikal do vojska, snad žil se přelom časů, kdy stáří obmezení vášnivci a horlivci ztrácejí přes noc kurs a stávají se ráno skoro hastrochy, snad se domníval tak jen Müntz, snad to byl podebranec a hypochondr – ať tak, ať onak: minuli ho dvakrát při postupu a Müntz odešel z vojny s ostnem křivdy a urážky v hrudi.

Rodiště Müntzovo bylo krásné staré město české s tvrdým gotickým a renezančním jádrem. Někdejší pevnost, seskupená na malé ploše, tyčila a ježila se ostnatě chmurnými lomenicemi a štíty, jež tak výbojně přešlehávalo jarní slunce, když vpadalo světelnou fanfárou do tmavých ulic, a k nimž tak jásavě vzlétal třepetavý zvuk vojenské

trubky: neboť H*** měl značnou vojenskou posádku. A právě tato okolnost rozhodla, že se Müntz neusadil ve vlastním městě, nýbrž mimo hradby, v předměstí, o samotě: chtěl mít pokud možno nejmeně společného s městem obydleným vojáky, jež nyní nenáviděl, a měšťáky, jimiž i nadále opovrhoval a které si i nadále hnusil.

Náhodou bylo možno lacino najmout podivný dům na konci města, skoro již v polích, patricijský dům, který postavil v osmáctém století mocný knížecí úředník své milostnici a v němž později kvasívali a hýřivali mladí princové se svými šlechtickými druhy jaksi stranou a mimo vědomí moci otecké; oprýskaný dům pochybné pověsti, s jehož stěn vál jakýsi zakyslý pach, smíšený z provokativní voňavky a silného tabáku, podezřelý odér špatného místa a šlechtické herny. Chodníky pustnoucí zahrady, dávno již nečeřené lehkými ženskými střevíčky a nebrázděné mužskými jezdeckými botami, zarůstaly nyní lopuchou a kopřivou.

Sem se tedy přestěhoval plukovník Müntz se třemi krásnými dospělými nebo dospívajícími dcerami, dvaadvacetiletou Ritou, dvacetiletou Martou a šestnáctiletou Kaťou, a se starou hospodyní, kteréžto slovo krylo zde vztahy poněkud složitě: nepřátelství, jež poutalo nyní k sobě jakoby těžkým rezivým řetězem oba tyto lidi, starce-důstojníka a ženu nedalekou stáří, napovídalo již svou urputností a vytrvalostí v tomto věku, že nebylo asi stavem prvotním, nýbrž že se vyvinulo z citu jiného a možná opačného.

Vlaška Assunta, nedaleká padesátka, s hlavou charakterně oškliovou, přeměřila často zpod svých hustých klenutých brv nenávisně starce, když ji mýjel, a plukovníkův vpadlý zrak odpovídal stejně a vyšlehl pokaždé zlým, opovržlivým plamenem; a žluté stařecké zuby drtily bezmocnou kletbu.

Co dovedlo sepnout k sobě tyto dva zavilé nepřátele, ne-li společná vina, která má jediná ve vesmíru smutnou výsadu, že zabydluje své peklo zároveň ledem i ohněm, aniž led roztaje a oheň se ulije?

Assunta vešla před dvacíti roky poprvé ve Veroně do domácnosti Müntzovy a vešla tam proti vůli jeho mladé churavé ženy, která ji dovedla sice později napětím všech sil na chvíli vypudit, ale nedo-

vedla ji trvale oddálit: Assunta vrátila se vítězkyní do domu důstojníka, přivedena jím samým. Čtvrt roku nato zemřela Anežka poněkud nejasnou a rychlou nemocí; a brzy po její smrti záští, které propukalo pak již neustále z důvodů nejmalichernějších, rozcenilo se mezi mladou Vlaškou a stárnoucím důstojníkem. Docházelo ke scénám, kdy se Müntz vrhal na ženu se šavlí v ruce, ale jeho ruka poklesla jakoby podřatá jediným výhrůžným slovem Assuntiným.

Srdce mužovo umdlelo dříve v tomto pustém a zákeřném zápase, zvláště když žena nalézala si spojence v dorůstajících dětech Müntzových, k nimž lnula podivnou láskou opravdu mateřskou: stalo se jednou, že se malá Rita zastala v hádce své pěstounky a drobnou pěstí postavila se na její obranu. Tu důstojník ustoupil navždy; uzavřel se do jakéhosi pobledlého, zsinalého mlčení; zdržoval se co nejméně doma a nemluvil zde než nejnutnější; žil skoro úplně mimo domácnost, oddán zcela své službě, upíjeje se jí se stejnou vášnivostí a touhou po zapomenutí, s jakou jiní se otupují alkoholem nebo tabákem, karbanem nebo orgií.

Jen nejmladší dcerku, Kaťu, která byla odpuzována neznámo proč od Assuny a jež dorůstala uvědomění již mimo tento žalostný souboj, zamiloval si zamlklý a zarputilý otec podivnou churavou láskou, která mu byla oplácena stejně chorou vášnivostí a výlučností; dítě, které žilo celý den jakýmsi dřimotným vegetativním životem, procítalo z něho jen ve chvíli, kdy se otec vracíval domů.

Navinulo se mezi nimi nejjemnější předito, vznikla tajemná řeč poloslov, poloposuňků, poloznaků, polozvuků, jíž se dorozumívali, již vypěstovali do podivné odstíněnosti a která vážala je již jako tajemná výsada až do smrti; a dítě z nepatrností, ze záhybů, do nichž byl složen otcův plášť, nebo ze způsobu, jakým byla připjata jeho šavle, dovedlo vyčíst více než dospělí z jeho slov a z jeho tváře. Stačilo slabé, prosebné, důstojníkem spíše dechnuté než pronesené jméno ‚Kátěnko‘, aby dcerka zanechala naráz nejmilejší hry, opustila všechny dětské spoluhráče a vrhla se střemhlav k otci, jako by šlo o to, zachránit jej z velikého nebezpečí.

Naprostou spolehlivost tohoto citu zvykl si plukovník klásti proti rozkolísanosti a nejistotě všeho ostatního života příliš proměnlivého a proradného, který nezdržel mu svých slibů; a čím víc byl vytlačován ze života, čím víc se vylučovala z něho jeho hrdost a pýcha, jež neznaly smlouvání a ústupků, tím dražší stávala se mu jeho nejmladší dcerka. Její cit k němu byl mu nedobytnou pevností; zde, věřil, jest nezranitelný; sem nedonesou střely jeho potměšilých nepřátel; zde, soudil, bude vždycky pán a vládce; tato říše nemůže mu být odňata ničím a nikým.

Když se rozhodl po poslední a nejtrpčí urážce vystoupit ze služby a usadit se v H***, nabídl Assuntě malý kapitál jako odbytne, ale hospodyně rozhodně odmítla: „Marně se namáháte; mně neuniknete. Půjdu s vámi i *tam*. Zde jste mně život otrávil a nyní byste mne chtěl připravit o jedinou radost, kterou mám: vidět vás trpět.“

A Müntz skloniv hlavu řekl tiše s pohledem dalekým a ztraceným do sebe: „Pojď tedy se mnou! Uvidíme, kdo s koho: kdo koho pochová.“

Když se přestěhoval do osamocené panského domu za H****, bylo první starostí důstojníkovou, aby v zárodku zpřetrhal všechny nitky, které by se snad napředly mezi městem a jeho rodinou. Nejen že se sám s nikým v městě nesblížil, ale odmítal přímo a tvrdě každého, kdo se chtěl s ním seznámit. Dcery byly krásné, a brzy vyskytly se i mezi důstojníky, i mezi úředníky mladí muži, kteří se jim chtěli dvořit, kteří se chtěli s nimi seznámit, je milovat, snad se s nimi i oženit. Ale Müntz, sotva zpozoroval pokus o něco podobného, zastavil si vždycky takového ctitele a řekl mu svým nejsušším a nejtvrdším hlasem: „Nemám peněz, pane, nedostane věna. Marně byste se tedy namáhal a ji zbytečně kompromitoval. A toho snad přece nechcete? Doufám tak alespoň. Chcete být přece pokládán za čestného muže, že ano? Nuže, prosím jednou provždy, abyste s tím přestal.“

A pokloniv se a nevyslechnuv omluv nebo vysvětlení, otočil se a odcházel s hrdostí, jako by vykonal velký čin.

A dcerám shrnul pak věc večer sentenčním tónem, jímž s nimi rád hovořival: „Dnes jsem vás zase povýšil na šlechtičny. Osamotnit se – první podmínka šlechtictví.“

A zatím co se starší dvě dcery po každé odvracely s kyselým pošklebkem a Assunta dusila stěží za dveřmi svůj zlý smích, vrhala se Kaťa k otci, laskala se s ním a šeptala v dětském blouznění, zalévajíc se na své bílé přecistě pleti slabounkým ruměncem:

„A mne povýšíš nejvýš, vid', tati? Já budu princeznou, že ano? Nedobytnou každému, vid'?“

„Ty jí *jsi*,“ odpovídal stařec vážně, mysle při tom na svůj hrad, bezpečné útočiště od zloby a nejistoty životní; a schýliv k ní namáhavě tvrdý starý vaz, celoval obřadně její poněkud ještě červenou ručku malé přespolní školačky, pokrýváje ji při tom úplně pěnou svých bílých rytířských vousů, zešedivělých bez pohany a poskvrný na poli válečném.

2

Dcery Müntzovy nechodily tedy do plesů, na výlety, na zábavy. Žily v domě nebo ve veliké zahradě, přilehlé k němu, a jediné ve společnosti otcově nebo Assuntině. Bývaly ovšem výlety do polí a lesů na jaře, v létě, na podzim, ale vždycky samotářské, bez sdružení s jinou společností; a byly v neděli a ve svátek dopoledne slavnostní chůze do kostela, ale ani ty nesblížily rodiny plukovníkovy s ostatním obyvatelstvem H***ckým, spíše naopak: v těch chvílích jako by všechna zlobná hrdost starého důstojníka vystoupila z vnitra navenek, opásala trojím nepřístupným válem celou jeho rodinu a odpudila teprve jak náleží kdekoho od ní.

Starý voják a tři dcery s ním šly vždycky v neděli o půl jedenácté upjatě zvláštním stručným, nehovorným a nedružným krokem do hlavního chrámu a vracely se domů týmž krokem, jen ještě zkrušenější, jako by pod tíhou neviditelného břemene, které tam na ně někdo naložil.

Müntz, jakmile se rozpadl se svým životním povoláním a se svou věrou životní v dokonalost vojáctví, naráz skoro znábožněl. Nebylo však v jeho nábožnosti nic citového nebo dokonce blouznivého: naopak, byla to tvrdá, urputná, ironickou životní nutností vynucená nábožnost, která vznikla z pýchy a z níž se prýštila ne láska k lidem, nýbrž již se zdůvodňovalo opovržení jimi. Jako by starý, uražený žoldnér vystoupil ze služeb svého nevďěčného zeměpána-zaměstnavatele a dal se do služeb pána většího a mocnějšího, čekaje od něho, že přemůže a porazí jeho dřívějšího vladaře – takovým dojmem působila hrdá, vnějšková a nějak vyzývavá nábožnost Müntzova.

Müntz jako by nyní říkal: „Nemám s lidmi již nic společného. Není mi nic po nich a jejich soudech. Ani mne již nikdy soudit nebudou. Můj Bůh jest nyní můj pán a soudce a nikdo jiný; nad všecku ostatní vrchnost jsem již vyrostl. Jsem přímo a bezprostředně podán jen svému Bohu.“

Život ve starém panském domě byl k smrti smutný a nudný.

Müntz žil jen v minulosti, vášnivěji a vášnivěji se zapřádaje do své pře s ní; nic jiného nebylo starci na světě a v životě než urážka, kterou utrpěl ve své službě, než nevďěk, jehož se mu dostalo, jak byl přesvědčen, za činnost výjimečně dokonalou a vzornou.

Záhy po svém příjezdu do H*** dal se do psaní: zapředl se do něho tak cele a slepě jako bourec do kukle. Léta pracoval na obšírném rukopise, který měl být zároveň jeho pamětmi i ospravedlněním před budoucností, obžalobou jeho nepřátel i důkazem pro potomstvo, že arcivévoda N. vědomě mu krivdil v italském tažení, obětuje jej za cizí viny a hříchy.

Celé dny vysedal Müntz nad mapami a starými papíry, celé dny kreslil situace bitevní, položení vojsk a seřazení i pohyby pluků; a shrbený, s žlutou chorobnou tváří ustydlou v neproniknutelnou masku, v níž žehlo jen dvě strašidelných zřítelnic plápolavým žářem, pokrýval velkými stařeckými písmeny žluté papírové archy. Den do-

hasl, červánek doplanul a stařec stále nevstával od díla své vášně; marně lichotila se k němu Kaťa, marně lákala jej na procházku.

„Hned, dítě,“ říkal, „jen co dopíšeš ještě tohleto. Zítřka bych na to třebaš zapomněl: můj prokletý usláblý stařecký rozum zapomíná na všechno, i na to, co mne může spasit. Abych měl čtyři ruce, kdybych chtěl zachytit všechno, co mně za den letí a blýská hlavou.“

Bylo již po půlnoci a lampa lila ještě kalný svit na horečný, uspěchaný, těžce čitelný rukopis starcův, na jeho bičovitě spletená slova, která hned jako by se choulila v děsu pod žlutým světlem petrolejovým, hned jako by prchala před ním do tmy jako stádo vyplašených nohatých pavouků.

Chvilími zavyl venku vítr, roztrásl okenici, zapraskalo v nábytku nebo vedle v prázdném pokoji cosi zasténalo a vzrušený stařec vznášel pak z papírové kupy těžkou, nenávistnou modloslužbou opilou hlavu a třeštil pustě nepřítomné oči do prázdna. Byla to hlava, která zděsila i Assuntu, když ji jednou zahlédla; hlava, která otročila již cele jakémusi strašnému, pololidskému, polozvířecímu bůžku, mnohohlavé a mnohoruké pitvoře, božstvu, k němuž jediné dosahala; ale přece božstvu, čemusi již neosobnímu a šílenému, a odtud děs a hrůza, jež z ní vály.

A venku kvetl a zrál život a střídaly se v rytmickém kole jaro a léto, podzim a zima; venku, mimo dům, duly a honily se větry opilé životem a vonné pylem, který přenášely z květiny na květinu, nebo semeny, jež ukládaly v půdě; venku líbalo se slunce s vodami a vlažná mračna obtěžkávala zemi. A všeho toho neviděl a necítil stařec, jako neviděl a necítil, že kolem něho vadnou a kysnou jeho dcery, a kdyby to byl viděl, byl by shledal samozřejmým a zcela správným, že se obětují na oltáři jeho polozvířecímu bůžku s ploským čelem a ukrutným, bezmyšlenkovým úsměvem kolem odulých, masitých rtů.

A stařec modloslužebničil dál a smilnil dál se svou neplodnou Chimérou, která mu vysávala krev ze žil a vstřebala morek z kostí a mozek ze lbi; stárnul v poslední době rychleji, než kdyby se byl ničil v nejpustších orgiích, hubil v největších prostopášnostech...

Jeho ruce se trásly, jeho chůze byla vratká, jeho oči pohaslé a daleké, jakoby pokryté mrtvým, mlhavým šlojířem, jeho hlava tupá a olověná; bylo třeba silných úderů do ní, aby procitla, aby se oči v ní rozjiskřily a vnímaly skutečnost.

Jedné letní noci, kdy seděl zase nad svou prací, vytrhlo Müntze zaťukání jakoby na okenní sklo v přízemí, kde spaly Rita s Martou. Nevýslovná úzkost zacloumala jím tak silně, že nemohl ani povstat se židle. A slyš, zase! A za chvíli vnímal již zvuk jakoby otvíraného okna.

„Je to skutečnost? Je to klam sluchový? Biješ se se stíny a mátohami za minulou čest,“ prošlo mu naráz hlavou v podivné jasnovidnosti, „a přítomná ti zatím uniká.“

Vstal, ale zapotácel se; nemohl se udržet na nohou. A naráz se cítil v podivném, žalném spuštění celé své bytosti slabým, vetchým a neužitečným jako zničený hadr, který zapomněli vyhodit na smetiště.

Chtěl vykřiknout z hrůzy této prokleté chvíle, ale on, který velel jindy linii jízdy, dlouhé skoro čtvrt hodiny, a přehlušil svým hlasem dusot tisíce koňských kopyt, nenalezl nyní slova v hrdle; jen jakési bezradné zaskučení vydralo se z něho.

Dlouho trvalo, než se vzchopil a oblékl a klopýtal o holi dolů ze schodů.

Ale v chodbě zarazil jej nenávistný, planoucí pohled Assuntin.

Naráz pochopil všecko; porozuměl, že jest zde na stráž: že jest spoluvinicí jeho dcer, že jest více: jejich svědkyní. A zachvěl se mrazem ošklivosti od temene hlavy k patě z ženské špatnosti, z vytrvalosti a podlosti ženské msty.

„Kam jdete? Co zde chcete?“

„Co jest ti po tom? Chránit svých dcer od tebe, zmije.“

„Styďte se! Mládí jste jim zničil a ani trochu nevinné radosti jim nedopřejete. Takový starý hříšník. Vzpomeňte si jen, co jste tropil ve svém mládí. Žádná žena ve městě nebyla před vámi jista. Jak jen

mne jste omámil! Tak dlouho jste naléhal, až jste dosáhl svého. Muže tisíckrát lepšího než vy zavrhla jsem pro vás.“

Stařec zasténal jen zdušené a chtěl odstrčit Assuntu z cesty. Ale byla silnější jeho a smýkla jím rychle stranou.

„Ani o krok dál, pokud tu stojím já.“

Druhý den ráno zavolal si Müntz Ritu a Martu. Chtěl je zastrašit a uděsit starým způsobem; zrudl, spílal jim a proklínal je, bil rukou do stolu. Ale náhle se zajíkl a zmalomyslně; pochopil v tu chvíli, že jeho čas již přešel a že hraje úlohu, s níž není.

A Rita, jako by uhádla jeho myšlenky, zasmála se mu v odpověď prolhaným hereckým smíchem a pronesla, neoslovujíc ho ani, nýbrž hovoříc o něm ironicky jako o někom nepřítomném ve třetí osobě:

„Tati je výborný. Tati má patrně příznaky od toho dlouhého sedění a skládání. A neví ani, jak je směšný. Nechtěl by nás snad naпослед zavřít do kláštera, Marto?“

A mladší rozesmála se v odpověď stejně protřelým smíchem.

Tu chvíli pochopil stařec, že všechno jest ztraceno, že se mu otěže vymkly z rukou, aniž toho zpozoroval, patrně za jedné z těch nocí, kdy obětoval svému bohu. Porozuměl, že jsou v nitru již zcela zkažené a že úplnou jejich zhoubu dovrší čas, který sází rez i na zbraně nejčistší a přivodí k pádu věci i lidi nejpevnější a nejzdravější, natož nahnílé a nahlodané. Chtěl zachraňovat, chtěl trestat ještě, ne z rozmyslu a záměrně, ale mechanicky, ze staré setrvačnosti – ale nedovedl přesvědčit ani sám sebe o smyslu a užitku toho všeho. Dcery usmály bez námahy první náběhy k tomu, jako hospodyně ulívá z nahodilého střepu první bezmocný pokus slabé jiskry o požár.

Tu neděli nešel poprvé Müntz do kostela. Styděl se ukázat se na veřejnosti; představa, že jsou lidé, kteří vědí o jeho hanbě, byla mu nesnesitelná; zdálo se mu, že by neustále za sebou slyšel dušený

chechtot buď milenců svých dcer nebo někoho, kdo ví o úspěších jejich u nich – u dcer plukovníka Müntze.

A ze studu zůstával i nadále již doma. Přerušil úplně své spojení s Bohem, aby se oddal již jen zcela svému temnému bůžku.

Zošklivil si i denní světlo; zdálo se mu, že i ono se spojilo s jeho nepřáteli a směje se marnosti jeho boje. Postřehl jednoho rána, jak leží s jakousi, jak se mu zdálo, ironií na jeho rukopise, jako by jistě si svého příštího vítězství, až lehce a bez námahy, pouhým opětovaným dotykem, zmaří jeho temnou síť, dílo jeho probdělých nocí, odřeknutých mělkému a krátkému spánku stařeckému. „Vybělí jednou úplně rzivý inkoust mého rukopisu, vypije mou mstu jako ranní rosu a ani pára nezdvihne se po ní,“ prošlo mu při tom stydnoucím srdcem a rty jeho vyrazily kletbu.

„Ó, moci strhnout slunce z nebe, ó, moci je zhasit, ó, moci ponořit celý svět do věčné noci, věrnější mé spojenkyně!“

A dvě drobné slzy bezpomocného pokoření stékaly zvolna po vyhublé tváři stařecké a zrývaly ji žhavým rydlem.

Častěji a častěji bolet jej nyní jasný den, a stařec často i odpoledne uzavíral okenic, a rozžehnuv lampu, psal při ní na svých pamětech.

Lidé městští usoudili o něm, že sešel z rozumu, a mínili, že by jej jeho dcery měly odvézt do hlavního města do ústavu pro choromyslné.

3

Müntz, pokud nepracoval na svém rukopise, soustředil se nyní zraněným a vydrážděným zájmem na Kaťu; poprvé v životě se mu stalo, že se rozděloval mezi dvojí vášeň, starost o dceru a boj o čest; a svár jejich lámal jeho stařecké tělo horečkou posud nepoznanou.

Kaťu oddálit od sester, ochránit ji od zlého vlivu jejich a Assuntina, udržet svou vládu nad její duší, to bylo nyní křečovitou snahou starcovou. Zde, cítil, rozhodne se jeho bitva; zde porážky by nesnesl a nepřežil; zde bylo jediné možno zasáhnout kořen jeho života.

Každou chvíli vstával nyní od práce a volal k sobě dcerku a dlouho a zpytavě zabodával jehly svých sivých rysích zraků do její

bledé, měsíčné, poněkud japonské tváře o šikmých očích, rozříznutých do mandlového tvaru a vyplněných jakoby čerstvě sprchlou a rozlitou krůpějí bezedné tmy. A pouštěje hlavu její ze svých žilnatých, třaslavých rukou, mumlal vždycky cosi, čeho se děsila Kaťa jako rouhání.

Bázeň bývá vynalézavá, a Müntz vypracoval si plán, kterým chtěl dcerku odvrátit od života, od lásky, od muže, a zachovat ji sobě, své pýše, svému temnému božstvu.

Brával ji nyní na dlouhé procházky a učil ji hnusit si život a lásku i její úkony. Pomlouval jí soustavně muže, líčil jejich surovou povahu, brutálnost jejich útoků pohlavních; snažil se tak vzbudit v dceři hnus před mužským dotykem. Strach dodával slovům jeho výmluvnosti, a tíseň, s níž hovořil, vynalézala slova, která zněla jako krákot havraní nad popleněnou zimní krajinou, obrazy, jež dělaly jako hieroglyfy, črtané šarlatovou pekelnou barvou na pozadí tmy a nocí neviditelnou rukou duchovou. Starý voják podobal se v těchto chvílích zvášnivělému asketovi, který kázal středověkému poslušáčstvu proti smilstvu a jiným hříchům tělesným. Jeho fanatismus nešetřil ani dívčího studu dceřina a volíval bez rozpaků výrazy odborné, slova ukrutná ve své věčné střízlivosti; ano, byly okamžiky, kdy jí popisoval erotické děje jako studený anatom zdvojený nenávisným a zhořklým mnichem.

Ale jeho přepínaná horlivost obrátila se proti němu. Dítě, zraněné ve svém studu, prchalo od otce a ukrývalo se před ním; a později jeho předčasně vzbouřená a otrávená zvědavost vedla je právě k tomu, od čeho je chtěl starý důstojník navždy odvrátit.

Jednoho dne utekla se Kaťa od otce k Assuntě, která se zasmála v duši vítězoslavným smíchem jako nad získanou kořistí – zasmátí se nahlas si netroufala; odvrátila ji od toho její vrozená chytrost, bázeň, aby neodpudila od sebe dívku sotva získanou.

„Ubohá beruško!“ řekla jí, přihlazujíc jí plavé vlasy na drobné hlavičce, „ubohá beruško, nedej si otravovat život nikým, ani ne otcem. Je podivín a děsí tě strašáky. Život není takový, jak on ti jej

maluje. Ujmu se tě sama. Uvidíš, jak je láska krásná,“ dodala a jakýmsi hereckým úskokem nalezla v tu chvíli v sobě i odvalu, napodobit dávno zapomenutý sykavý vzdech, kterým pije roztoužené mládí vzduch jako kouzelný nápoj.

A opravdu byla to Assunta, která doručila Katě brzy potom první milostný lístek z města. A dívka sála jeho vůni s týmž vzdechem, který odpozovala Assuntě; a její zasvětitelka do domnělých krás a radostí životních stála nad ní s blaženým, rozzářeným úsměvem kuplířčiným: věděla, že učenlivá dívka půjde již její drahou.

Starý důstojník prožíval poprvé v životě žárlivost, které nepoznal skoro v mládí, kdy se mu nabízely a vzdávaly ženy skoro samy. A tato žárlivost na vlastní dceru vyvolávala v něm podivný citový zmatek, který se podobal některou chvíli úžasné rodící se lásce. Kdo by jej byl viděl se skloněným stařeckým hřbetem, s napjatým žilnatým krkem a s rozdoutnalýma zapadlýma očima, jak v noci naslouchá úzkostlivě u dveří ložnice Katiny jejímu dechu, byl by jej pokládal spíše za žárlivého vášnivce než za starostlivého otce. A vědomí toho, zdá se, šlehlo i občas starou omámenou a dusnou lbí starcovou, neboť naráz prchal odtud v trapném zděšení, s tváří zsinanou, jakoby osvětlenou mžikovou soudnou září zabíjejícího blesku, vrženého se mstné oblohy.

Byl dusný červnový den, když Assunta donesla Kati z města lístek od husarského poručíka, hraběte K., který se ohlašoval k ní návštěvou na pozdní večer.

Kaťa chodila celý den jako ve snách, omámená a utonulá v jakési dřimotné letargii. Její první ctitel, jehož schůzky s dívkou prostředkovala Assunta, opustil ji krátce předtím a jí zpustl svět a v duši usadilo se jakési mstné, mučivé sebeopovržení, nevyplenitelné jako žravý rez; Kaťa cítila se nyní jakousi poplivanou a pohozenou věcí a v tupém zoufalství řekla si stokrát v posledních dnech: „Budu toho, kdo mne první zdvihne a setře se mne prach a slinu.“

Dnes byla již od rána vydrážděna. Hnusilo se jí všechno a ona sama sobě nejvíc. Z otcova pokoje vál jí na chodbu jakýsi zakyslý puch a celý ostatní dům čpěl mastným kouřem, jakoby olízáni jakýmsi

ohromným dusným jazykem; i jí, zdálo se, dotkl se tento nesmírný slintavý ještěří nebo ropuší jazyk, i ona jest jim nakažena a odsouzena k ohyzdnému konci, jako všecko kolem ní. Věru, zatraceno je všecko v ní i kolem ní, ona i všichni ostatní obyvatelé tohoto pekelného hnízda.

Přes den skrývala se v zahradě, nořila hlavu do chladné trávy a do rozkvetlých jasmínových keřů a přece nemohla se vyplakat ze své ošklivosti a dovzlykat se pokoje a jistoty.

Rita šla mimo, povšimla si jí a řekla zkušeně a rozšafně:

„Tak se vyplač, beruško; já plakala také. Tak to musí být. A pak čiň jako my. Nebo chceš snad věčně chodit v těchhle hadřících?“

Setmělo se a Kaťa jako by hledala poslední záchranu, vyběhla na chodbu, kam vedly dveře otcova pokoje, a zasténala štkavě: „Tatínku.“ Ale kupodivu, stařec, snad poprvé, jí dnes neslyšel; seděl při lampě, při zavřených okenicích a zamčených dveřích, po dlouhé době zase úplně zabořený do svých papírů, úplně halucinovaný svým božstvem.

Dívce zdálo se to osudným znamením.

Tiše vklouzla do svého pokojíku a jala se strojit k večernímu dostaveníčku do svých nejlepších šatů.

V zaskleném altáně, v poslední nejukrytější a zdivočelé části rozlehlé zahrady, připravovala zatím zkušená Assunta všeho, čeho bylo třeba k večerní milostné schůzce. I stůl byl pokryt bílým ubrusem, i láhve stály připraveny, i květiny tryskaly z vázy a voněly, ani na popelník a sirky nebylo zapomenuto.

Šlo na desátou, když svedla Assunta tupou a skoro bezvládnou Kaťu z prvního patra do sadu. Bouřná mračna stála na západě; vzduch byl dusný a podivný vítr, který hned se budil – hned usínal, přeskakoval se stromu na strom, rozšumívávae je vteřinovým dotykem. Krátce potom zazvonily ostruhy u hlavní branky a zaskřípěl písek na pěšině pod jezdeckými botami.

Tyto zvuky rozbušily šíleně dvojí srdce: srdce Katino a Müntzovo; neboť stařec je zaslechl a okamžitě přiskočil k okenicím, jež

skoro rozrazil. Zdálo se mu, že se mužská postava mihla mezi stíny, padajícími z korun stromových, a zaměřila k altánu.

Mžikem přepásal si třaslavýma rukama starou šavli přes župan a žalostný Don Quijote prohrané cti klopýtal po schodech. Nešel přímo, obešel zpředu velkým obloukem, aby nenarazil na Assuntu, kterou tušil někde na hlavní stezce. Asi za čtvrt hodiny prodral se zezadu z houští k pavilonu. Okna jeho byla zastřena, ale stařec se připlazil kočkovitě ke skulině a viděl všecko.

Strnul hrůzou. Mladý husarský důstojník seděl na pohovce vedle jeho dcery – dcery plukovníka Müntze. Bylo to jako v těžkém ošklivém snu. Zdálo se mu, že musí vzkřiknout z ohyzné hrůzy této chvíle, aby všecko zmizelo. A kupodivu, v tuto záhadnou vteřinu našel jen slova, kterými před lety, mladý, volával k sobě Kaťu, tehdy dítě, od hraček a her dětských:

„Katěnko,“ zaúpěl stařec, „pojď ke mně.“

A udivil se, že ho neslyší, že mu nerozumí, že neudeřila svou novou velkou hračkou o zem, že se nezdvíhá, že neběží střemhlav k němu.

„Aáá,“ prošlo mu naráz starým mozkiem. „Má dnes poprvé hračku, od které žena nepouští: muže, muže. Tu i do postele si bere s sebou. Chachacha.“ A jako by se zastyděl za své posavadní dětinství, vytasil šavli a vrhl se s kletbou, těžce zakloktanou v zadrhlém stařeckém hrdle, na dveře, rozrazil je a ohrozil rázem překvapeného důstojníka. Rána Müntzova dopadla a zkrvavila bílé záletné čelo; ale skoro zároveň chopily se starce dvě železná ramena, vyrazila mu zbraň a mrštila jím ke dveřím. Dveře se rozlétly a Müntz dopadl těžce ze schůdků, jen země pod ním zaduněla; a nepohnul již sebou.

Za hodnou chvíli ozval se teprve hluk příchozích, záτέkaly rozžaté svítilny, rozplášily stíny, jež se vrstvily již na mrtvém; ale ozvaly se i hlasy: Nechat ho, nehýbat jím, až přijde úřad!

Šli pro úřad a mrtvý znova osaměl.

Bouře se blížila kvapem; první krůpěje dopadly na zem.

Spustil se liják.

V tu chvíli vynořila se ze tmy Assunta a přehodila přes mrtvolu starý sešlý vojenský plášť, plášť kdysi čestně zkrvavený na poli válečném.

A Müntz byl pod ním nyní jako položená, ale neodhalená posud socha na vlastním náhrobku.

1911

O neblahé bohatýrce

1

Měla podivné jméno Bathyldis, dostala je po své kmotře křestné, kněžně Lichnowské. Nikdo je nedovedl vyslovit, a tak ji říkali Batylka, Batulka nebo i Matulka – všelijak, jak kdo doved. Její otec byl lesník v Beskydech, v kraji vysoko položeném, horském, od světa odříznutém; sám říkal, že slouží v kraji, do kterého si čert chodí práť špinavé prádlo, a kam si chodí zchrupnout, když ho vytloukli odevšad jinací. Sníh tam scházel až v květnu; do nejbližšího městečka bylo dobrých pět hodin jízdy koňmo. Kraj byl chudý, lidé neurvalí a mlčeliví, zarytí hříšníci, jak mínili všichni fořti svorně se všemi faráři; každý druhý pytlák. Některé ženy z toho zapadlého kraje jezdily do města ještě na koni, sedíce na něm po mužsku. Strojily se do špinavých kožených kalhot a do kožených kazajek, které oblékaly na nahé tělo. Prádlo bylo drahé a vzácné a nosilo se snad jen v neděli a o svátcích do kostela. Zdejší lidé prodávali na trzích prádlo, lesní med a zvláštní syrečky ovčí a kozí, smíchané s mátou. Čas jako by tu zapadl do nějaké rozsochy, a ne a ne odtéci; stál tu snad tisíciletí; snad ani potopa sem nedosáhla a nesmyla ze země její panenský dech a panenskou vůni. Pasačky předly nit na pastvách z kužele, který drživaly a otáčely pod ramenem; předly jako princezny Homérovy, ne doma u přeslice, ale pod širým nebem.

Byla jediná dcera knížecího lesníka Jarolíma z myslivny Hraničky, nejvýše položené ze všech revírů knížecích. Její otec, starý mlčelivý muž přísných zvětralých rysů a dlouhých bílých vousů, nežil s matkou. Vzal si ženu z polské strany, z města, Jadwigu, krasavici krev a mléko, bytost lehkomyslnou a stále se nudící, trápenou teskníci, která ne a ne přivyknout na horách. Milovala se narcisovskou láskou; hledala dobrodružství; sjížděla všechny plesy a zábavy širo-

ko daleko v okolí. Vášnivě ráda tančila. Měla poměry s muži svobodnými i ženatými. Jednou se vrátil nečekaně Jarolím domů a zastihl ji s milencem. Zranil ji nábojem broků, který měl v pušce; Batylka, tříleté dítě, viděla řinout se krev po bělostné nahé pleci matčině. To byl veliký otřes její bytosti. Ale kupodivu: nebyla jí odporná, zamilovala si ji a s ní celé to zjítřené nervové ovzduší, které se nad ní tetelí. Jadwiga unikla svému muži, vyskočila před zuřivcem oknem, doběhla do nejbližší hájovny. Rána nebyla smrtelná, vystonala se brzy, ale nevrátila se již k muži a k dítěti. Říkali, že se odstěhovala daleko odtud do mladého továrního města právě vznikajícího a úžasně rychle se rozrůstajícího a dělala tam „metlu“. Nikdo nikdy na Hraničce se o ní nic přesného nedověděl.

To všechno se přihodilo, když byla Batylce tři léta. Nepřítomnosti matčinou skoro netrpěla, skoro si jí neuvědomila, nebo Jadwiga si jí skoro nevšímalá; nikdy jí nepolíbila, nepohladila, s ní se nepolaskala; jako by ani její matkou nebyla. Jako by v ní nebylo mateřských pudů, jako by jí dítě bylo jen přítěží. Chodila přes den po myslivně jako uspaná magnetickým spánkem – teprve k večeru ožila, postavila se před zrcadlo, obšírně a krásně se načesala, nalíčila, ustrojila, i když nikam nejela, žádných hostí nečekala. Strojila se pro sebe. Posadila se, ruce do klína složené, v křesle svého nejlepšího pokoje, rozsvítila několikaramenný lustr, zírala tupě před sebe, snila: o čem? o kom? Snad o kavalírech, dvorních plesích, únosech, vášnivých scénách, jak o nich četla ve starých romantických románech, které se válely všude po stolech a stolcích, po židlích, ano i po postelích a po umyvadlech. Dítě se jí batolilo u nohou, ale ona to neviděla. Když zmizela z myslivny, bylo to, jako by neodjel člověk, nýbrž jako by odvezli krásný luxusní kus drahocenného nábytku – zbylo snad prázdné místo v pokoji, ale v ničím srdci. Služky se ji bály jako prokleté, myslivečtí mládenci klopili před ní zrak, žebráci a „boží lidé“ před ní prchali, štvála je od prahu fenami a ohrožovala je volským knutem.

Jarolím znenáviděl si po zradě Jadwičině celé ženské pohlaví, žádná žena nesměla spát pod jeho střechou. Nezval si ani kuchařky,

měl jen kuchaře. Nalezl bůhví kde starého muže, který býval v mládí kuchtíkem a pak dlouho vojákoval; jeho skrovné umění mu stačilo úplně a musilo i stačit všem ostatním. Starý Pabuza uklízel i byt, metl pokoje i dvůr, čistil šaty i boty fořtovi i mládencům; jen jednou týdně přicházela stará žena vyprat mužům prádlo a v sobotu odpoledne trochu poklidit a umýt podlahy. Jinak opatroval všechno Pabuza, myl i nádobí přepásán špinavou ženskou zástěrou a pokušuje z dýmky. Brzy se skamarádil s Batylkou. Houpal ji na kolenou, dělal pro ni psa i koně, vozil ji na svém hřbetě, plaze se po čtyřech. Prodělal italské vojny, učil počítat děvčátko italsky do desíti, uno, due, tre, quattro... Vypravoval jí o italských krajinách i městech, o podivných dějích, které se mu přihodily nebo jichž byl svědkem, a zvláště o podivném městě, které si zamiloval, které mu pro celý život udělalo. O ohromném městě, které rostlo přímo z moře, z vody, se svými paláci, chrámy, věžemi. Dívka nedovedla si to představit. Ať namáhala svou obraznost sebevíc, cítila stále, že to není to. Sedávala na vysoké mezi, celý kraj v klesajících vlnách pod sebou, a hledívala dlouho do údolí, které zalily mlhy. Tak asi, představovala si, vypadá to v tom zázračném městě, jenže místo mlhy je voda a místo koptů a borovic a smrků rostou z ní paláce, kostely, věže, náměstí, ulice.

Žila tedy Batylka mezi samými muži, mezi myslivci a vojákem, mezi jinochy a starcem; neměla ženských družek. Po odchodu matčině nepoznala, co je to voňavka. Dýchala dým tabákový i zápach juchty, řemení a prachu. Záhy se naučila zacházet se zbraní. V šesti letech střílela vevery z flobertky, v desíti koroptve a zajíce z lefošky; a později chodila i na štand na vysokou. Pak jezdila na koni jako některé staré ženy jejího kraje; bez sedla i se sedlem. Prostovlasá honívala se přes pole i mez, staré báby se křížovaly, když ji vídaly, jak přeskakuje s koněm příkopy a potoky. Později přišel k nim myslivecký mládenec, který ji naučil šermu, šavli i fleretem; dupávali na půdě terce i kvarty, až se strop otřásal nad hlavou starému Pabuzovi.

Jarolímovi bývali přiděleni stále dva až tři mládenci, adjunkti; to byli její kamarádi; s nimi žila rovná s rovnými, ale nepřipustila mezi nimi a sebou nic než právě kamarádství; nepřipustila zejména, aby se mezi ně vplížila nějaká důvěrnost, zejména ne ani stín erotiky. Toužila po tom jim vládnout; měli ji slepě poslouchat, ne proto, že je dcera jejich představeného, nýbrž protože se jim vyrovná ve všech ctnostech chlapeckých: střelí jako oni, jezdi lépe než oni. Ráda by se byla uplatnila jako jejich náčelnice v nebezpečných podnicích. Přepadnout tak nějakou hospodu na samotě, převlečená do mužských šatů, provázená svými myslivci, zahrát si tak trochu na zbojnickou tlupu, nahnat lidem hodně strachu a rozuzlit všechno hlučným, rozpustilým smíchem, o tom snila. Nebo přijít tak někde na tancovačku, nastavit někomu nohu, zamíchat to pořádně a vyházet pak půl hospody na silnici! Ale proboha jen žádné sentimentality, žádné pletky s mužskými, žádné cukrování a kokrhání, jak tomu říkala, žádné slepičkaření a kohoutkování. Mládenec Prokop se do ní zamiloval, vzdychal a fňukal, opisoval pro ni verše Jablonského a Hálovy na bílý papír se zlacenou ořízkou. Nerozuměla z toho ničemu, ani smát se tomu nemohla, byla to jen taková „belbina“, ani slaná, ani masná. Byla by nejraději vzala plácačku a zahнала toho ufnukaného mládence jako dotěrnou mouchu.

Nebyla mužatka, ne. Byla krásná mladá dívka, snědé krásy, spojovala v sobě dívčí pružnost a dívčí křepkost s vytrvalostí a otužilostí mladého vojáka nebo zápasníka. Přijela někdy do města na koni, pušku přes rameno, jako z bronzu ulitá, nejkrásnější řecká socha. Jeden měšťák, který měl trochu zájmu literárních a politických, který četl něco o nějaké vůdkyni hajduků, který se doslechl o polské revolucionářce Pustowojtówně – byla před několika lety v módě a rozehrávala obraznost pokojných pivních měšťáků českých – přezdíval jí „bohatýrka“. A to jméno bůhvíproč se ujalo a jí zůstalo.

Starý se oběsil. Našly jej děti, které sbíraly v lese jahody. Nenašly ho hned, našly ho až pátý den. Ale tu již měl vlasy a vousy deštěm vy-
loužené a speklé, obličej od ptáků vyklovaný, a šklebil se na lidi vy-
ceněným žlutým chrupem v nějakém pustém chechtotu. Před něko-
lika týdny dostal nějakou zprávu o Jadwice. Jako by se byl blínu
napil, motal se, nesvůj, jako pomatený; aby si dokázal svou vnitřní
svobodu, vzal ten nešťastný papír a udělal si z něho fidibus²⁸. Ale
nebylo to nic platné, byl to planý vzdor. Zemřel přece, třeba po
letech, na tu ránu, kterou tenkrát do ní vpálil, jako by ji vystřelil do
sebe a ne do ní – tenkrát v to dusné odpoledne, kdy slunce jako by
šlapalo lidem po hlavách rozžhavenými železnými botami.

Batylka musila opustit myslivnu Hraničku. Přestěhovala se do
nejbližšího města. Podědila nějaký kapitálek a koupila si tam malý
domek v předměstí, na samém okraji města, kde silnice jde již do
polí a do lesů. V zahradě byla dřevěná vrátka, otevřel jsi je, a byl jsi
v polích, pak jsi přešel louku a za ní začínaly lesy a lesy a lesy.

„Ta nepřivykne v městě,“ mínili její sousedé. „Ta bude utíkat do
lesů, zvykla si na ně příliš, sžila se s nimi příliš, zavolají si ji každou
chvíli a ona půjde za nimi. V městě se již neochočí. Takového hor-
ského ptáka musíš vybrat ještě mladého, pak přivykne kleci; starší
nežere, nepije, nezpívá, pojde.“

„Uvidíte, že bude pytláčit,“ říkali jindy. „Ta má zelenou krev.
Kdo jednou přičich k prachu, kdo si zvyk na flintu na rameni, je
ztracen. Jednou v noci ji zastřelí hajný a přivezou ji ráno na traku
do města.“

Ale zdálo se, že nemají pravdu, Batylka jako by přece zvykala
městu. Musila ovšem odložit své kožené kalhoty, své zbraně, prodat
svého koně. Jen pušku si nechala na památku, dala si ji nad postel.
Zdálo se, že celá její divoká horská mladost zapadla za ní jako za-

²⁸ Fidibus - proužek papíru, sloužící kuřákům ke snadnějšímu zapálení tabáku
v dýmce. *Pozn. red.*

vřená vrata hřbitovní za starým Jarolímem. Zdálo se, jako by s městským krojem oblékla i jiný mrav, jinou duši.

Ano víc. Jednu chvilku se i zdálo, že se v ní přihlásila o slovo krev matčina. Byla jí dvacet čtyři léta a nebylo posud muže v jejím životě. Náhle začala chodit do zábav, do tančiren, první do kola, poslední z kola. Jako by chtěla být jen a jen ženou, jen a jen milenkou. Jako by úplně zapoměla na své hory, na své myslivce, na své psy, na svá lesní zvířátka, na své prosluněné seče, na své vlhké ráztoky²⁹. A dokonce jako by se byla zamilovala do malého úředníka, který se jí dvořil a který jí byl z počátku odporný. Měla ráda přímost, a tento městský mužik s brýlemi na nose a počínající pleší na hlavě, s velkýma nohama a potícima se rukama, byl samá oklika, samá strojenost, samá pořouchlá dvornost; dlouho mu nemohla přivyknout, dlouho ho nesnášela. Ale přemáhala se, až se tomu sama divila. Jako by chtěla usvědčit pochybovače, jako by chtěla sama sobě dokázat, že může být také pořádná a způsobná městská slečna, která si zaslouží úcty městských starousedlíků...

Ale lesní božstva jako by nad ní bděla a nedovolila jí zabřednout do hnijící vody městské počestnosti a úctyhodnosti a zetlít tam. Stalo se, čeho by se byla nejméně nadála. Pan Konvalinka měl dvě želízka v ohni; vedle ní dvořil se i jedné bohaté vdově z rynku. A když se mimo nadání ukázalo, že není nerad viděn, ucházel se o ni, zasnoubil se s ní, oženil se s ní. A to všecko s tím pitomě hladkým úsměvem a podlým poklonkařením, které jí bylo na něm od počátku tak protivné.

Když se to Batylka dověděla, prolila několik hořkých slzí, ale byly to slzy zvláštní chuti, byly to spíše slzy ošklivosti a hněvu k sobě, než slzy lítosti. Neměla pocitu, že ji někdo zradil, nikoli, plakala nad tím, že zradila sama sebe, jakoby své vyšší poslání a určení, které jí teprve nyní určitěji vysvitlo. Nemohla si odpustit, že málo scházelo a byla by uvízla v té hnijící zátoce, které se říkalo Konvalinka. A ty slzy jako by měly jen účelem odplavit vrstvu podivné sazovité špi-

²⁹ Ráztoka - údolí mezi dvěma prudkými svahy. *Pozn. red.*

ny, která se na ní, bezradné a bezbranné, v městě usadila. Několik dní trvalo, než se omyla z toho dehtu a z toho kouře, ale omyla se přece. Její duše se rozjasnila, v její bytosti prosvítlo slunce. Zavýskla si. Její krásné efebské tělo stanulo před její duší jednoho rána znova krásné, čisté a křepké, svobodné jako vítr horský, prudké jako skalní bystřina, osudné jako blesk, který tříští nejvyšší duby; a její duše se mu poklonila a zasnoubila se s ním.

Pochopila, že je určena něčemu vyššímu a krásnějšímu, než smyslné službě měšťákově v propoceném a páchnoucím loži manželském; že má sloužit a obětovat opravdovým bohům, které zrádně opustila.

A ten večer sňala ze zdi svou pušku, sebrala náboje a odplížila se zadními vrátky své zahrady do hor; vrátila se až ráno a padla na postel vyčerpaná, ale blažená. Usnula těžkým spánkem dobrého a poctivého dělníka po práci; a ráno vstala veselá, rozjásaná, uzdravená, jakoby vykoupaná v rose a v záři měsíčné, s vědomím, že se našla.

3

Batylka nyní pytláčí. Žije krásný divoký život po přání svého zpupného srdce. Je nejnebezpečnější, nejlstivější pytlák. Myslivci jsou bezmocní proti ní; vědí, že řádí, ale nemohou ji přistihnout; je smělejší než oni, obratnější než oni, vytrvalejší než oni, věci znalejší než oni; všem jejich fortelům se vysmívá, všechno jejich umění obrací vniveč...

Svých úlovek, neprodává, jen někdy, něco málo z nich pojí, nejčastěji je nechává ležet a shnít v lese. A to právě myslivce rozzuřuje. Odpustili by jí snad, kdyby to dělala z potřeby, z nouze, ale ona to dělá jako zpupnost jim navzdory. Dráždí je tím, vyzývá je tím, je to soupeření, jsou to urážky, které jim vrhá do tváře, posměch, kterým je šlehá a bičuje. Zesměšňuje je před celým krajem, poznamenává je znamením méněcennosti jako břídily a packaře, kteří neznají své

řemeslo a nestačí na ně. Jsou jí stále na stopě, ale nemohou ji usvědčit, nemají důkazů.

Knížecí lesní správa poštvala proti ní městské četnictvo. Dvakrát nebo třikrát vykonají četníci v jejím domě prohlídku, přijdou půl rozpačití, půl hrubí, s úmyslem ji urážet. Ale zkrátou záhy před touto amazonkou čistou jako horský mráz, jejíž oči hoří jako černé démanty; která pytláčí jako jiná tančí nebo bruslí pro údiv a závist diváků, pro vínek slávy, pro krásnou pověst, pro účast básníka nebo vypravěče s jejím osudem, aby ji proslavil, zapletl do svých písní, proměnil ji v legendu nebo mýtus již zaživa...

Batylka přivítá je s ironickými poklonami, s vybranou zdvořilostí. „Prosím, račte, jen račte dál, všechno si prohlédněte. Snad za trámem na půdě bude uschována ta má puška; snad na hnojišti v mrvě zahrabána. Jen si poručte, pánové, kterou almaru vám mám otevřít, co vám mám ukázat, kam vás mám dovést. Snad by bylo radno i podlahu vytrhat, snad je tu dutina pod prknem a tam je schována ta má zpropadená puška, která okrádá tolik myslivců o spánek.“ A dupne nožkou na podlahu a tváří se, jako by pod ní zaduněla vyhloubená skrýš...

Ze všech myslivců, kteří ji pronásledují, zajímá ji jeden; je neobyčejně chytrý a odvážný. Teprve později si povšimla, že je i mladý, velmi mladý, snad mladší než ona, štíhlý, pěkný vzrůstem i tváří. Poněkud jím pohrdá, poněkud se ho bojí, poněkud se jí líbí. Má měkkou, skoro dívčí tvář, rusý vous, plavnou hlavu, kterou nese jako nevycválané hříbě, modré oči, nějaké bláznivé mámivé oči každé pošetilosti schopné. Je mezi nimi pravidelný souboj podle nějakých nepsaných pravidel. Oba hrají svou úlohu s velikou elegancí, s velikou bravurou, s vůlí udivit a překonat jeden druhého. Jednou ho pozorovala, neviděna jím, jak se hnál mimo ni sveden nějakou falešnou stopou; jednou střelil on po ní a nezasáhl; nyní mohla by mu to splatit, ale nesplácí, stojí jako přimražena, a pak si řekne na omluvu: Nebylo by to rytířské, bylo by to zákeřné. Jednou ho nevi-

děla týden a hned se jí promrzely lesy, promrzely noční toulky, chtěla zahodit svou pušku do řeky, div z toho nebyla nemocná.

Až jednou v zimě se střetli tváří v tvář.

Stáli proti sobě asi na sto kroků, když se zpozorovali. Bylo to na seči, noc byla měsíčná, na zemi sněžný poprašek; a ticho takové, že slyšíš každou snítku, každé jehličí, jak zasténá a padá k zemi – ano, zasténá, zapraská lehýnce a padá k zemi.

Zalícili zároveň.

„Vzdej se! Skloň zbraň!“ vykřikl vztekle a celá jeho tvář pohasla a propadla se do temné pekelné zloby.

Neodpověděla, jen očima ho pomalu pila jako nějaké vzácné divadlo přírodní.

Spustil. Kule proletěla jí těsně kolem hlavy.

Teprve nyní vystřelila Batylka. Padl na zemi, rozhodil ramena, trhal sebou v křeči, prsty ryly několik vteřin do sněhu; krev lila se mu z hrudi i z úst; pak znehybnělo všechno, jen nějaké hlubší ticho valilo se z ohromné dálavy a šumělo jí v uších jako vzdálené moře.

Nešla k němu blíž; nějaký podivný stud jí bránil. Jednu chvíli se jí zázdalo, že by měla přikrýt jeho tvář nějakou hedvábnou látkou; a učinila několik pohybů, jako by ji hledala. Zklamána usedla na vysoký pařez nedaleko odtud. Zula svou těžkou shrnovačku ze své malé nohy Diany lovkyně, opřela se palcem o spoušť.

Vyšla rána, byl konec.

První otřesy

Byl to chudý větrný kraj horský, prorvaný četnými údolími, jimiž se hnaly bystré studené vody, odkud pocházel mladý Maloch. Klepání stavů z nízkých sroubených chat bylo jeho nejvytrvalejší písní: zpívala stále týž přísný a chudý nápěv, věrný jako smrt a pokorný jako bída. Příkré svahy, zježené jehličnatými stromy, spadaly do laskavých úzkých údolí a nad úroveň se povznášely jen stolovité hory o lysých temenech, jakoby zlomené ve svém prvním rozběhu k nebi. Kraj měl svou architektiku, ale byla těžká a temná jako duše jeho obyvatelů. Něco chladného a střízlivého, co se zřídka kdy rozsvěćelo, leželo nad tímto koutem světa. Rozjasnil se až na podzim. Tu jako by se pozdvihl o několik set sáhů a povznesl k nebesům. Jeho tvary se vylehčily: zduchověl a zvučel vzduchem a světlem jako hudební nástroj dobře naladěný. Ale zima, jaro, léto bývaly tu nejisté, nepohodlné, těžké, jakoby k zemi přišlápnuté. Půda žádala si mnoho práce a námahy, než vydala skývu chleba; lid robotil od světla do tmy; řídký byl mu úsměv, neznámé pohodlí, vzácná rozkoš.

Český barok na svém vítězném tažení do Slezska v osmnáctém století prošel tudy a poznamenal tento kraj svým složitým uměním, v němž vize nadzemská souvisí tak těsně s naturalistickou skutečností a opírá se přímo o její hrůzu. Nalezneš zde nejen barokní chrámy a kaple jasné, výbojné krásy světelné v jejich kupolích a lucernách, nejen pohnuté, roztančené a gestikulující světce na náměstích a na křižovatkách cest, nýbrž i dobře vypočtený, ponuře smyslný děs kalvárií a kostnic. Jsi tu na rozhraní konfesním i jazykovém; katolicismus jako by tu chtěl ukázat všechn svůj zářivý lesk i nervový opar, jak se tyčil naposledy tváří v tvář chladnému protestantismu. Snad by bylo i obyvatelstvo propadlo víc baroknímu mysticismu, nebýt snadnosti styků s Pruskem, nebýt studeného vě-

tru, který odtamtud pravidelně dul; takto zůstala však jeho zbožnost střídma a rozumná.

Kněží měli zde veliké statky již od středověku. Byla města a městečka, která byla do značné míry na nich závislá, tak hned rodiště Malochovo. Klášter byl městskou vrchností a prostupoval život obyvatelstva: víc, zasahoval v něj nejednou rozhodněji než prádelna, postavená v sedmdesátých letech na jeho druhém konci. Synkové městští bývali zaměstnání na kněžských panstvích jako pojezdní a správcové, hajní a fořti, úředníci i písaři; drobný lid na nich pracoval a podělkoval; a mniši se seznamovali s dívkami městskými, jež si brávali za hospodyně, když byli ustanoveni faráři na okolních farách, nehledíc k milostným pletkám, jež mívali se ženami.

Pouze matka Malochova pocházela z pohorského klášterního městečka, v němž se narodil Jan; otec byl z jižních Čech, z větrného Tábořska, a přišel do městečka jako učitel a oženil se zde. Matka Janova byla měšťanská dcerka, jedno z četných dětí voskáře, který měl krám na náměstí v podloubí, ovíjejícím je čtvercovitě; a jako většině jejích družek, vplétal se i jí klášter již do dětských snů. Když dospěla v dívku, vyseďávala dlouho v chladném kostele klášterním a spínala své úzké bílé ruce před Svatou pannou, trůnící na hlavním oltáři mezi papírovými liliemi, sníc mlhavé a tékavé sny o mladých mužích, které zahlédla na svých městských procházkách, nebo o svém posledním katechetovi, krasavci páteru Justinovi. Později vzrušil ji vysoký bledý mnich s orličím nosem, pichlavých siných očí, které dovedl tak magneticky upírat na ženy a dívky, až je závrť jímala. Obestírala ho romaneskní pověst, hovořilo se o jeho erotice předklášterní. I nimbus umělce, který kolem sebe rozestíral, vábil ženy k páteru Konstantinovi: dostal se do kláštera z Prahy a byl pokládán za velikého malíře a mystika, poněvadž v prázdných chvílích maloval podle starých nazarenských předloh divokými barvami obrazy pro zastavení křížová. Ve dne chodíval jako duchem nepřítomný dlouhými šerými chodbami klášterními, ruce nazad složené, jakoby v mystických dumách; ale navečer, proslechlo se brzy, dával si dostaveníčko s dívkami různého věku i povolání v úvoze, nad

nímž věkovité lípy splétaly hustší šero, než jaké padalo jinde s nebe zvolna stydnoucího. Otec Emin, který žil většinou z kněžských zakázek a vychoval v sobě z různých příčin nedůvěru ke všemu, co souviselo s klášterem, postřehl brzy smyslné roztoužení dívčino a dopátral se i, kdo jest jeho předmětem.

Do městečka dostal se nedlouho předtím na měšťanku mladý učitel, Jiří Maloch, muž černé hřivnaté hlavy, výbojně dozadu vržené a zvláštní široké, rozkročilé chůze, jako by to byl ne inteligent, nýbrž skladač zboží z vagonu nebo z lodi; ta chůze hovořila o velikém sebevědomí, právě jako držení hlavy. Ale jinak byl to muž ne zvláště řečný a dosti plachý, který nevysedal večer po hospodách, nýbrž doma v pokojíku hluboko do noci, při lampě, baterii čajových sklenic vedle sebe, nořil se do papírů. Lidé, kroutíce hlavami a poťukávajíce si prstem na čelo, říkali o něm, že je „tady trochu“, že prý je divous a možná i s nečistým spojený; má prý zvláštní pytel, kterým měří hvězdy jako na bečky, tak roznášel to o něm posměšně kterýsi páter z kláštera. A opravdu, učitel měl malý dalekohled, který stavíval za jasných nocí na vodorovné přístřeší domu, v němž bydlil, a konal hvězdářská pozorování.

Byl to vášnivý mladoček a svobodomyslník, který měl půtky s farářem již na své předešlé stanici, vědecký diletant a tuhý rozumář, jenž neznal míry obětí svému přesvědčení a svým zálibám. Tu dobu, kdy se dostal do Plaňan, zamiloval si hvězdářství a skoro celý svůj plat učitelský obracel na knihy, atlanty, nástroje, pomůcky hvězdářské. Byl v životě praktickém rozhodný a útočný „sektář zdravého rozumu“, „bourač pověr a předsudků“, jak se vyjadřoval; ačkoliv jinak člověk neřečný, šlo-li o jeho vědecké nebo rozumové přesvědčení, dovedl se rozhorlit na podiv výmluvně. Zabýval se také elektrickými pokusy a zval k sobě lidi, aby jim ukázal ten nebo onen strojek vlastní konstrukce. Získal sem tam ctitele nebo přítele, s nímž chodíval pak na dlouhé procházky za město; ale více bylo posmívačů a klevetníků, kteří nenechávali chlupu dobrého na ničem, co podnikal. Celé týdny býval pro některé své podivínství – chodil na příklad v zimě bos v opáncích a koupával se v řece do za-

mrznutí – předmětem pozornosti a řečí v městečku; i žaloby bývaly vznášeny na něj u jeho představených, ale poněvadž měl ve škole pořádek a byl dobrý pedagog a poněvadž mu nebylo možno dokázat nic nezákonného, neměly výsledku.

Jednoho dne potkal Maloch Emmu v aleji za klášterem. Byla tu chvíli tak odcizena světu, tak zapředena do svých tužeb, tak ztracena ve svém nitru, že div do něho nevrazila. Těsně před ním zdvihla k němu své vlhké pomněnkové oči – byla to bytost drobná a subtilní – a skoro současně dotkl se jeho tváře milý teplý oddech jejích úst. Bylo v tom všem cosi živočišně teplého. I ta temná krůpěj snová, která se na něj třeštila a zase zapadla, jako by se ho lekla, byla tu chvíli kouzla zcela smyslného. Naráz zjehl tento chladný rozumářský člověk; naráz v něm procitl muž. A hlásil se o své v zachvatu sobectví tak silném, že mu ani na mysl nevstoupilo, že to erotické sebezapomenutí dívčino mohlo být vyvoláno někým jiným.

Počal ji vyhledávat, ačkoliv mu unikala, počal se jí dvořit, ačkoliv ji to zřejmě obtěžovalo. Naučil se dokonce on, člověk tak málo společenský, chodit do krámu jejího otce a tlachat s ním, naučil se bruslit a tančit; spřátelil se dosti důvěrně s voskářem a vyjevil mu brzy svůj úmysl.

Starému chytrému měšťákovi přišel vhod tento mladý učitel, zřejmě omámený svou láskou a proto pravděpodobně málo náročný ve věcech věna. Báł se opravdově již pro děvče svodů pátera Konstantina, proslulého mamiče děvčat. Mnich postřehl již skutečně Emmu a nevrhl-li již sítě, věděl starý otec, vrhne je co nevidět. I užil celé své otecké autority, aby se Emma provdala za učitele Malocha; a matka zpracovávala ji stejně. Nešlo to bez obtíží, ale rodiče dosáhli přece svého poměrně brzy u děvčete trpného, slabého, často churavějšího a vychovávaného, nebo lépe zanedbávaného tak, že se vůbec u něho nevyvinula jasná, vědomá vůle.

Manželství se objevilo záhy zcela pochybeným. Maloch, sotva se vybila jeho nejprudší smyslnost, vrátil sek tomu, co bylo jeho první láskou: k vášnivému vědeckému diletantismu. Střídal dosti rychle své koníčky. Hned botanizoval, hned mineralogizoval, hned se spe-

cializoval na studium kulturních dějin, hned přesvědčil sebe a snažil se přesvědčit Emmu i ostatní, kdož ho chtěli poslouchat, že zdejší podnebí a zdejší prst' jsou zvláště způsobilé k chovu vzácných druhů růží. A ty maroty stály ovšem spoustu peněz. Bývaly měsíce, kdy nedal ze svého platu ženě ani haléře, a kdy, nechtěla-li zemřít s dětmi hladem, musila si vyžebat nějaký groš na hrubém mrzutém otci: všechny peníze, jež sehnal, putovaly do Prahy nebo do ciziny za knihy nebo jiné pomůcky studijní. A veliká zahrada, již najal k pěstování růží a jejíž prst' k tomu účelu lepšil složitým hnojením chemickým, div nepřivedla rodinu Malochovu na mizinu; pohltila několik tisíc, když učitel náhle opustil své pokusy, nedopracovav se žádného zdaru.

Tu dobu vzbouřilo se cosi v ženě takto zanedbávané a šlapané a vybuchlo erotickým šílenstvím. Jedné neděle vrhla se náhle v kostele při pozdvihování k oltáři a rozepjavši náruč, vzkřikla velkým hlasem: „Konstantine, můj muži, rozpomeň se přece, že jsi můj muž, pojď za mnou!“ Kněz zrudl a trvalo chvíli, než se vzpamatoval a pokynul dvěma sousedkám Emminým, aby ji vyvedly z chrámu. Jindy křičela na něho, když vedl prosebné procesí do polí: „Ty jsi císař Konstantin, vzpomeň si, že ti náleží trůn a vláda nad vším křesťanstvem.“ A jindy, když vstupoval na kazatelnu: „Prohlas tu velkou pravdu, kterou jsem ti dnes v noci zjevila a již jsem tě vyučila.“ Nebyl před ní nikde jist; vnikala za ním do cely, do školy, kde vyučoval náboženství, do hostince, ujišťujíc ho svou láskou, vyzývajíc ho, aby s ní žil život pravdy a veřejnosti. Došlo to tak daleko, že si kněz takto obtěžovaný pověsil za dveře býkovec a měl stále připravenu konev vody; jakmile se Emma zjevila, buď se na ni vrhl bičem, nebo ji polil studenou vodou. Zmočená, chvějíc se leknutím nebo mrazením, odplazila se pak domů jako spráskaný pes. A stejně zacházel s ní její muž. Kdykoli ho obtěžovala výčitkami, kdykoli se rozblouznila o páteru Konstantinovi, vychrstl na ni dížku studené vody, která také stála nyní stále u jeho pracovního stolku, oblékl kabát a odešel na procházku.

Trvalo tři léta toto utrpení Emmino, při němž chátraly její dvě děti – druhý rok jejího manželství narodila se jí Evža, rok po ní Jan – zcela zanedbávané tělesně i duševně a přiživující se u dědečka nejinak než toulaví psíci. Maloch neměl sdostatek peněz, aby mohl dáti Emmu do ústavu pro choromyslné; a mimo to i jakýsi stud a jakási nevolnost mu bránily, aby tak učinil. Posléze zasáhl do věci opat, který se dověděl na vizitaci o této historii, budící takové pohoršení a nepřispívající nikterak k dobré pověsti řádu, a přeložil pátera Konstantina do jiného kláštera, jehož jméno bylo před Emmou tajeno a šťastně utajeno.

Páter Konstantin zmizel jí jednoho dne z očí a záhy potom, na nemalý podiv Jiřího, vytrácel se i z mysli Emminy. Mladá žena se zřejmě uklidňovala; byla sice stále zádumčivá, ale začínala si přece zvolna všímat domácnosti, pečovat o děti, o ně se zajímat. Byl to do značné míry úspěch šťastného nápadu Malochova: začal ji druhé jaro po odchodu Konstantinově zaměstnávat v zahradě. Od prvních dnů jarních až hluboko do podzimu sázela, plela, roubovala, sadařila, zelinářila, sklízela i sela, pracovala i odpočívala Emma na této ploše půdy, rozestřené pod nebem jako prosící dlaň, obnažené, bez záhybů, pod sluncem jako svědomí dobrého člověka. Často si po práci lehla na černou prst, vonící jakoby dýmem, bud naznak, oči vhloubené do nebe, ruce rozpjaté jakoby na kříži, nebo na břich, vryta přímo ústy do země, a s tupým, slastným prázdňem hlavy a srdce naslouchala dujícímu větru, nebo pila pocely³⁰ slunce a vzduchu zcela vegetativně, rostlina lidská. Až závrať ji jímala z tohoto podivného stavu, který nebyl ani štěstí ani rozkoš a přece měl s nimi něco společného. Nechávala se unášet slepě něčím, o čem nevěděla nic, než že to osvobozuje, poněvadž to dává zapomenouti.

Přilnula k hochovi, slabému, bázlivému, něžnému, protože byl zřejmě přístupnější než děvčátko, které se vyhýbalo jejím laskavostem. Bylo tmavé a cosi vzdorného plálo na jeho čele a hořelo ve velkých fialkových očích; bylo mlčelivé, zpytavé, nedůvěřivé a často je

³⁰ Polibky. Pozn. red.

zastihla, jak hledí na ni s jakýmsi soudným chladem, jakoby z mrazivé dálavy trestajícího odstupu. „Bude ti soudkyní, jest ti ji již,“ prošlo Emmě jednoho dne myslí; a zachvěla se a zatvrdila se v srdci svém na dítě. Snažila se přemáhat příští dny ten cit, ale s nevalným zdarem; a čím dále, tím větší úsilí musila vyvíjet, aby dcerku přímo nepronásledovala. A chlad mezi matkou a dcerou rostl, jak děvče dospívalo a jak se blížilo erotickému pásmu svého života.

Čím dále, tím hůře snášela Emma předmětný, nezúčastněný pohled, který na ni nyní Evža zastavovala na celé minuty. Něco ji chvílemi pudilo prchnout před ním, ale později patrněji a patrněji vítězila vůle, splácet stejné stejným a čelit mu nenávistí. „Nu, co na mne stále kulíš ta svá prokletá kukadla,“ vykřikla hněvivě matka jednoho večera, když seděly u stolu po večeři a pletly, a udeřila při tom pěstí do stolu, až nádobí na něm poskočilo. Neovládala se již, rty se jí třásly malomocným hněvem, byla těsně u hysterického záchvatu. Děvče se zardělo, jako by bylo přistiženo při zlém činu, a propuklo v pláč, který jím dlouho cloumal, k neutišení; a potvrdilo tak bezděky matce vysoký stupeň odcizení, které je tak dlouho již dvojilo.

Slyšelo vpravdě od spolužaček ve škole, od lidí mimo školu, chtít nechť, spoustu nárázek na smyslné poblouzení matčino; a obíralo se jím nyní v myšlenkách neustále, jako čímsi nepochopitelným a nemožným a přece zcela jistým, tak jistým jako slunce na nebi a země pod tvýma nohama. Minulo mu tehdy již dvanáct let a bylo pohlavně dospělé. Potřebovalo v té době velmi matky, její účasti, lásky, pomoci, blízkosti; a trpělo nesmírně bolestným temnem a prázdňem, do něhož bylo strhováno něčím, co unikalo jeho soudnosti i rozumu. Ale matka nedovedla najít cestu k duši dceřině; zarostla úplně hložíím tato stezka, tak dlouho nešlapaná. A dcera prošla krizí puberty sama, bez přátelské ruky, a stanula před matkou jen ještě uzavřenější, mračnější, chladnější, jak vyrostla zatím do vyšší a složitější roviny životní.

Tu dobu právě vhod přišel návrh tchýně paní Malochové, ovdovělé matky mužovy, jež se dočkala po dlouhé době něčeho, co pokládala za veliké štěstí: místa děkanské hospodyně u svého bratra ve

větším městě pošumavském. Nabízela se nyní, kdy měla dvojité příjmy – byla vdovou po řídícím učiteli venkovském – že vezme k sobě Evžu a dochová ji, až se někde v životě zachytí. Byla to malá výhra z loterie pro rodinu, ničenou podivínstvím Malochovým; byla to velká výhra pro matku, mezi níž a dceru navál život sněhovou zed' tak vysokou, až se ztrácely jedna druhé z dohledu.

Paní Malochová přijala vděčně návrh své tchýně: zbaví se lacino někoho, kdo ji tížil víc než žernov mlýnský na hrdle. A poněvadž byl náhodou za několik dní konec druhého čtvrtletí, odhodlala se ihned převézt Evžu do jejího nového domova. Měšťanská škola v něm byla, mohla pokračovat bez přerušení v učení. K nejbližší stanici železniční bylo několik hodin cesty. Den byl vlhký, cesty mokravé, sníh malounko tál; jely saněmi: hluše zněly jejich rolničky do těžkého vzduchu čpícího sazemi, kdykoli projížděly vsí nebo městečkem. Obě, matka i dcera, seděly vedle sebe mlčky, zachovávaly mezi sebou mezeru, jako by se bály dotknout se jedna druhé. Saně vjely posléze do městečka, u něhož bylo nádraží; musily jím projet, aby se k němu dostaly. Bylo k večeru, z oken lila se již kalná záře do ulic, všude bylo pozorovat jakési vzrušení. Na ulicích i na náměstí stály skupiny a hloučky lidí, kteří zřejmě čekali něco nevsedního; hovořili mezi sebou a někteří z nich ukazovali si na prázdné saně, stojící nedaleko děkanství. Byli to většinou dělníci a řemeslníční tovaryši, nenávist jim jiskřila ze zraků. Kočí Malochův musil zvolnit krok svých koní a neustále okřikovat lidi, aby mohl projet.

Vtom, právě jak míjeli budovu děkanství o zamřížených oknech, o štítě s inful³¹, vytesanou nad vchodem a bledým zlatem hořící, vyšli z ní dva kněží. Jeden z nich byl v širokém vyrudlém plášti o jakémsi těžkém dvojitém límci, na hlavě beranici, nos orličí, bodavá sivá očka pod hustým nasupeným obočím... bledý jako křída. Jakmile ho lidé spatřili, zahlučeli a pozdvihli hole nebo jen pěsti. „Tak co, budeš si ještě brát Šoltysovou na noc do pokoje?“ zahulákal

³¹ Mitra. Pozn. red.

za ním muž zřejmě opilý, v blůze zamaštěné olejnými skvrnami, a roztápal se několik těžkých kroků, bije do prázdna dlouhýma opičímá rukama. „Prase, ani školačkám nedá pokoje,“ zaznělo odkudsi z šera a ihned přiletělo několik kulí špinavého sněhu a dvě z nich se rozpleskly o široký, mohutný hřbet kněžův. „Kdyby tě tak zavřeli na deset let do lapáku, až bys tam shnil a nekazil nám děti,“ ječela hystericky starší vyhublá žena v děravém kostkovaném šátku, hrozíc velkými, vyschlými pěstmi, celá se tetelíc jakýmsi fluidem, jí posud neznámým, které ji tak podivně, půl rozkošně, půl bolestně, jítřilo. Jako by ji cosi od země zdvíhalo; zdálo se jí, že se tomu musí vzdát a že ji to pak samo unese k jestřábí hlavě páterově, do níž zatlne nehty až zpod nich krev vytryskne ... Pak teprve se uleví... jí... i všem ostatním, kdož se zmítali kolem ní a do jejichž pohybu a vlnění i ona vplývala jakýmsi zvláštním lehkým a tajemným způsobem, který ji tolik vzrušoval.

Hluk rostl; sněhových kulí přšelo houšť a houšť; hlasy ječely tak, až splývaly v jakousi vzdálenou melodii. Druhý kněz, starší, drobný, tučný, růžolící, o měkkých rukou na krátkých pažích, jakoby hledající úkryt pro svá poplašená očka za tlustým sklem zlatých brýlí, snažil se protlačit se se svým svěřencem k saním, které stály stranou, vzdáleny asi čtyřicet metrů. Ale znesnadnilo se mu to, když se z hospody ob dům, kde se konal jakýsi maškarní ples, rojilo stále víc a víc lidí ve fantastickém mumraji, larvy na tvářích, cetky a trásně na barevných šatech, a rozvášňovalo svou pouhou účastí dav, beztak již vroucí jako přetopený kotel. Jakmile tučný kněz postřehl, že jest takto oddělován od svých saní, zalil se potem. Zrudl; všecka krev se mu hnala k hlavě. Přestával pozorovat a vidět. Nedostaneme se tam, ubijí nás, letělo mu myslí. A vtom již vyčouhlý, zrzavý výrostek zapráskal býkovcem a vykřikl zároveň; „Mažte ho!“ Starší jako by tou ranou a tím výkřikem procítl ze sna. Rozevřel na vteřinu ze široka oči. A hle, na dva kroky od něho stály saně Malochovy; a zamženou těžkou hlavou prošlehla mu myšlenka: do nich zachránit se v nich! ujet!

A jako by mu ten nápad vrátil podnikavost, rozkřikl se výbojně na nejbližší srocence, kteří jej tísnili, pozdvihuje na ně pěsti: „Pryč odtud! Což nevidíte, že má na ruku želízka? Že ho vezu do Hradce? Je to úřední výkon. A kdo se do něho vmísí, je trestný. Odsedí si to!“

Byla to lež, záпěstí jeho vysokého druha bylo volné. Ale pomohla přece: získal té minuty, které potřeboval, která v takových nebezpečných situacích rozhoduje.

Lidé opravdu se na chvíli pomátli, zakolísali, rozstoupili se. A vykořisťuje kupodivu bystře tohoto chvilkového uvolnění, vstrčit starší mladšího do saní, vskočil za ním a zařval kočímu do ucha: „Práskněte do koní, dostanete pětku!“

Kočí poslechl; koně vyrazili divoce a než se lidé rozhlédli, byly jim saně skoro z dohledu. Vzpamatovali se ovšem záhy; někteří se za nimi rozběhli, jiní házeli po nich sněhem a kamením, ale marně; saně s oběma kněžími jim ujely.

Oči široce rozevřené, chvějíce se děsem, civěly před sebe matka i dcera jako duchem nepřítomné. Celý ten děj přenesl se před nima bleskově rychle, jako zášleh ohně ze tmy do tmy, dřív než mohly promluvit, posun učinit.

Oba kněží dopadli na prázdné sedadlo proti koním, vyčerpání, uštvaní. Mladší koulil skelné zraky do prázdna, zmodralá ústa zapadlá, jako mívají starci; slina stékala mu po nich jako nemluvněti, aniž o tom věděl, a vrhala jeho tvář nazpět do věku živočišného. První se vzpamatoval starší. Nadzdvihl klobouk, jako by chtěl pozdravit dámy, ale pot, který vyrazil zpod něho několikerým praménkem, zmátl ho, jako něco nečekaného, čemu nevěděl, jak čelit. Trvalo dlouho, než našel roztápanou rukou veliký strakatý kapesník, který hledal stále znova a znova marně v náprsní kapse místo v šose, a stíral jím znova a znova čelo dávno již osušené, aby jej posléze třaslavým, podivně nejapným posunem donesl k nosu, jako by si chtěl k němu čichnout. Teprve tímto gestem si ulevil, přišel na vteřinu k sobě; a představil sebe slovy: „Páter Cyril“ a svého druha:

„Páter Konstantin“. Chtěl říci ještě něco nad to, ale rozkoktal se při první slabice do nesrozumitelnosti, jektaje zuby a tlumě vzlykot. Teprve na nádraží po divoké deseti minutové jízdě se vzpamatoval a úzkost jeho vybila se v divokém láni. Ústa zkřivená hněvem, šermuje oběma ženám před očima červenýma rukama, sípal: „Ta lůza, ta podlá lůza! Úcty ke knězi to nemá... Zvrhlá lůza! Všiváci! Moci vás tak rozdrtit!“ A opravdu dupal chvíli krátkýma tučným nožkama do dlaždic peronních, až mu znova vyrazil pot na čele.

Mladší mlčel, sivý jestřábí pohled zabodnutý v nepřítomno. Dni-
lo se mu v lebce, že stojí před Emmou, o níž kdysi usiloval, pokud
byla dívkou, která se mu pak vrhala jako žena do cesty a proná-
sledovala ho? Nic nepravil o tom jeho přiblblý potemnělý výraz,
který jako by se nechtěl a nechtěl rozednít...

Bez hlesu, vyhýbajíce se možnosti zavadit i jen pohledem jedna
o druhou, seděly obě ženy, matka i dcera, každá v jiném koutě po
celou dobu jízdy v pološerém kupé, matně osvětlovaném oharkem
lampy na stropě, jako by je sem byla vrhla nějaká katastrofa přírod-
ní. Pochopila Emma Malochová – toho se dohadovala marně celou
tu dobu její dcera – že spatřila své božství poplivané a zhanobené?
Svou modlu pokácenou? Nic z toho, co jí protklo v tuto těžkou chvíli
nitro, neprozradila její pergamenová tvář, ustydlá již v mlhách pod-
zimu životního, její zrak s pohaslou jiskrou, která již ani nesvítala,
ani nehřála.

Bez slova vystoupila na nádraží v Praze z vagonu, bez slova při-
jala od dcery zavazadla, bez slova se odstrojila v hotelovém pokojíč-
ku a ulehla na postel k bdění či k spánku? K snům či k vzpomín-
kám? Kdo by toho dovedl říci?

Ale Evža nemohla dlouho usnout. Marně se snažila vypudit ze
svých myšlenek toho podivného muže, poplivaného dravce, div ne
ubitého rozvzteklým davem, ten jestřábí pohled, ten orlí nos, ten
celý dravčí spár, byť uřezaný a zmrzačený, kterým se zatíнал do ži-
vota. Marně vyháněla ze své obraznosti toho podivného kněze,
o němž slýchala od dětství tolik vyprávět, tak vášnivě milovaného
tolika různými ženami; a když posléze k ránu usnula, vmísil se do

jejích snů, přitahuje i odpuzuje ji zároveň, duše ji jako upír těžkým a přece rozkošným opojením, zmocňuje se jí jakousi závratí, z níž nemohla a nemohla vyplout. A tento podivný otřes celé své bytosti, rozpučelé prvním erotickým rozpukem a zmrazené hned zlým mrazem, vezla si druhý den jako záhadné a mučivé dědictví po matce do nového domova.

Dva prstýnky korneta Jakuba Pýchory

1

Alej starých kaštanů zvolna odkvétala, hmyz bzučel ještě v korunách. Vrhaly hutné vlhké stíny do úvozu, který vedl od starého barokního zámku se sedlovitou prejzovou střechou do parku.

Bylo před západem slunce. Mladý kavalír v plášťku, kord na bandelíru, veliké růžice na střevících, procházel se tu poněkud nervózně. Čekal tu již hodnou chvíli na dívku, skoro svou snoubenku, s níž měl dostaveníčko. Krotl svůj nepokoj. Uznával, že nemůže přijít přesně, jak slíbila – *musí* se opozdit, musí jej nechat čekat, to je samozřejmé, poněvadž jinak by prozradila své *feux*³², příliš živé, příliš vášnivě pro něj planoucí; a to by bylo pod její důstojnost, nebylo by to *de convenance*³³, a snížilo by to konec konců i jej, neboť znevážila by se tak její láska k němu. Záhy cvičili jej učitelé v důstojnosti, sám plnil její příkazy vždy a všude, vyžadoval ji od druhých, ctil ji u sebe i u nich. Miloval ji jako lehký krunýř, který, rejtar těžké jízdy, připínal si řemínky na hrud'; jeho černé pláty nijak ho netísnily a dodávaly mu pocit bezpečnosti v nebezpečných podnicích; zdálo se mu, že i tančit by s ním mohl.

Pýchorové byli stará, ale dosti zchudlá šlechta. Měli již nevelké statky, ale zato tím víc předků, tradice, společenského ceremonielu, ušlechtilé vybroušenosti a významu u dvora, a byli na to všechno velmi hrdi. Hodně předků Jakuba Pýchory padlo již „na poli ctí“: byli věrně oddáni svému císaři a králi, na jeho zavolání se rádi dostavovali do jeho armády, účastnili se vojenských výprav, tažení

³² Oheň, požár. Pozn. red.

³³ Pohodlí. Pozn. red.

i bitev, a vraceli se na svůj venkovský statek s jizvami a s významěními, nebo nevraceli se vůbec, nebo se vracela jen jejich mrtvá těla, aby byla obřadně uložena v klenutém sklípku kaple v parku, kde dva nadační kapucíni modlili se ve dne v noci za spásu jejich vojáckých duší. V tomto případě jejich portrét, malovaný v strnulé obřadné póze, s heraldickým erbem nahoře v rohu, pověšený v studené rodinné galerii, dostával černý flór, obnovovaný dvakrát do roka, spolu s květinovými věnci, v den jejich jmenin a v den jejich narozenin; a zvadle věnce drolily se dlouho v drobné slzičky a chřestily v průvanu dlážděné chodby, ústící do oratoře kaple zámecké. Někteří sloužívali na dvoře panovnickém a vracívali se obyčejně v pokročilém věku a ženili se pak se zámeckými slečnami ze sousedství. Celé štěbetavé hnízdo dětí rozjasňovalo obyčejně jejich stáří a prostupovalo je plápolavými ohníčky radosti...

Jinoch Jakub Pýchora snažil se i nyní, za své rostoucí netrpělivosti, o těžké obřadné chování, ale stálo ho to hodně námahy, dost sebezapření. Byl velmi mlád, necelých dvacet, a v podstatě tékavé letory, jarého, až lehkomyšlného temperamentu, který prosakoval naučenou drezúrou. Rty velké, vzduté a smyslné, nahoře lehce ochmýřené, celá poněkud těžká hlava nevlomila se ještě do svého vlastního mravního prostoru, nevyhránila se posud pro svůj osud; byla zamžená, ale bylo pravděpodobné, že až se ta mlha zdvihne, vyrazí z ní blesk jásavého přitakání životu. Těžkomyslnost, která na něm ležela, byla těžkomyslnost smyslnosti, omamného snění neseného těžkou krví. Mluvil pro to i ten zevnější nepokoj, kterým jako by příliš nedočkávy běžel v ústřety životu váhajícímu se svým příchodem, s dary, které mu měl přinést.

Jeho mládí bylo jediné snění o hrdinství, bylo přípravou k němu. Byl vychováván sice po některých stránkách jako dívka s velikými požadavky kulturně společenskými a obřadnými, ale jinak veliké, přímo nedostupné požadavky kladla na jeho charakter jeho matka. Její muž zemřel velmi záhy po několikaměsíčním manželství – padl v souboji – a mladá žena přenesla na syna všechny své dívčí sny

o mužské kráse a mužské důstojnosti, o bohatýrském hrdinství a nadlidské statečnosti, o naprosté oddanosti a věrnosti až za hrob, o všech ctnostech, jak o nich čtla v starých románech galantně heroických. Hoch měl schopnost snít a víc: nedávat si své sny pocuchávat a odmocňovat životem. Četl rád básníky a romanopisce, měl i smysl pro hudbu a umění výtvarné, měl snad i vlastnosti obstojného diletanta v některém z těchto oborů. Z renezančních sbírek básnických zpíval ještě k loutně, hrál na spinet, dovedl na něj i trochu improvizovat. Ale nejraději četl Plutarcha. Ten starý svět hrdinský, krocený moudrostí, ten smysl pro mravní velikost a krásnou pózu skoro stoicky vymodelovanou, mu udělal. Vítr jako by dul z těch starých listů do něho a rozdmýchával v něm jiskry nadšení, a ty jako by se rozrůstaly v oheň, který jej celého zachvacoval a trávil. Ach, sláva! Ach moci se jí zmocnit v životě! Spatřit aspoň na vteřinu blesk křídel Niké, snášející se z otevřeného nebe s vínkem, který by mu vložila na čelo, jak to viděl namalováno na jednom barokním obraze italském, který znal ostatně jen ze špatné kopie zavěšené v jejich jídelně. Nad všecku lásku pozemskou zdálo se mu to omamnější i žádoucnější. Matka jeho, mladá stále tělem a ještě mladší duchem, živila v něm takové sny.

Miloval matku snad víc, než se slušelo na syna, rozhodně vášnivěji a horoucněji než milují své matky i synové nejoddanější. „Má krásná matka,“ říkával a zardíval se při tom. „Má krásná matka nemá posud vrásky na čele, nemá šedivého vlasu!“

„Její krok je pružnější, než krok dívky spěchající k tanci.“

„Má krásná matka má taili útlou jako osmnáctiletá slečna.“ Nevyslovil o ní věty, aby do ní nezavřel jako drahý kámen do prstýnku její chválu, její zbožnění, dvoření se a koření se její jediné nenahraditelné bytosti.

„Kdybych nebyl tvůj syn,“ řekl jí jednou při stole, „musil bych být stůj co stůj tvůj milenec, tvůj muž.“ Čítal rád tragédie, a snad to byla ozvěna některého jejich verše. Ale ona, zamhouřené oči, pila ta slova a řadra se jí zdvíhala tichým roztoužením; a náhle procitla ze snů, potřásla kučeravou hlavou a odcházela do svých komnat

s plachým ruměncem na líci... A slečnu Lucii z Kolodvorů, na niž právě čekal, snášel jen proto, že byla nápadně podobna jeho matce. Měla její malá hruškovitá ňadra, její úzké chlapecké boky, její jemné jakoby dětské kotníky na rukou i na nohou; jako ona měla mateřské znaménko na pevném bělostném hrdle, jako ona rychlé bleskové pohyby a touž opilou jiskru pracně krocenou v oku. Ale to všecko, celá bytost slečny Lucie, zdála se mu vedle bytosti matčiny chladná a střízlivá – byl to přece jen slabý její odlesk, mdlá její folie. Jak podivné: všecko jiné ženství jako by tu bylo jen proto, aby bylo zastínováno ženstvím jejím!

Nyní čekal na slečnu Lucii, aby jí pověděl, že zítra ráno odjíždí „na pole cti“, poslušný volání svého císaře a krále. Konečně se kmitly její modré šaty v pozadí kaštanových stromů, rostla a houstla jako oblak, a než se nadál, stanula před ním s reverencí, kterou odpovéděla na reverenci jeho. Procházeli se vedle sebe, hovořili zdrželivě a obřadně o věcech vzdálených, které se jich netýkaly, neboť ty jediné zdály se jim dosti důstojné jejich osob i jejich položení. Nevěděl, jak jí říci, že zítra odjíždí do pole. Chtěl jí to říci hodně obřadně, nějakou složitou metaforou, nějakou důstojnou květnatou frází, příbuznou oněm, které čítal ve svých knihách, ale nenapadala ho žádná; odsunoval to stále, až bylo pozdě. Zešeřivalo se, Lucie musila každou chvíli domů, k matce do Kolodvorů; a loučila se s ním již pohledem. A tak to skončilo tak, že své sdělení vyhrkl poslední chvíli prostě jako surovou skutečnost, udeřil jím ji do tváře div ne jako ranou pěstí.

„Zítra, ma très chère, ráno odjíždím na svém Hardym do pole. Tři dni, a musím být v Budíně, sbírá se tam císařská armáda, musím se k ní připojit. Mám list podepsaný císařem, volá mne; dnes odpoledne donesl mi jej zvláštní kurýr.“

Ulekla se, měla ho opravdu ráda, vrhla se mu na prsa, objala ho bílými rameny. Život vjel do ní a odplavil *dignité*³⁴ aspoň na chvíli.

³⁴ Důstojnost, vážnost. Pozn. red.

Zalichotilo mu to, zatočila se mu trochu hlava, ale přece se ovládl a sňal její ruce se zášší.

„Přijdete se se mnou rozloučit, pravda-li? I mamam vás čeká. Ráda vás uvidí.“

„Nezapomenete na mne, mon cher? Uvidíte jiné ženy, krásnější než já, podmaní si vás, sejdu vám z očí, sejdu z mysli,“ odříkávala zase již hodně konvenčně, jako by to četla z knihy. Tím, že ji před chvílí od sebe oddálil, vrátil ji konvenčnosti a obřadnosti.

„Jak bych mohl? Jste nezapomenutelná, prostě nezapomenutelná.“ Zdálo se mu, že to řekl dobře, jak je to předepsáno v knihách. Samolibost jím prochvěla. Byl na vrcholu mužného sebevědomí: vždyť se loučil s milenkou, loučil se před bojem, opouštěl dívku pro slávu, snad pro smrt, a loučil se tak dokonale, slovy tak krásnými a vybranými, že se až sobě divil. Ale když si tiskli ruce, když dívka rychle se vzdalovala a on ušel několik kroků směrem ke svému zámečku, zamžil se mu zrak: byla to přece jen přemíra citů, která jej přemohla, a ovšem citů ušlechtilých, jak je miluje mládí; fikce a skutečnost se prolnuly, a jeho bytost pod nimi zjihla.

Druhého dne bylo mlhavé jitro a jeho kůň pod těžkou čabrákou a složitým postrojem, vyvedený sluhou, zaržál na slunce, když se posléze vybavilo z těkavých par. Ještě večer ustanovil se Jakub na tom, že se s Lucií, až zítra ráno přijde se svou matkou, rozloučí z koně. Tak se mu to zdálo důstojnější, heroičtější. Tak si toho, zdálo se mu, vymáhá ta velická historická chvíle, kterou teď prožívá. Vymrštil se do sedla, smekl širokým gestem klobouk a objal ji jednou rukou, zatím co druhou přitahoval uzdu nepokojnému zvířeti. Lucie stála tu jako zkamenělá socha, politá slzami. Měla přes hrud' šerpu téže růžové barvy jako on přes svůj krunýř. Jenže jeho hořela na černém brnění jako rána, kdežto její vadla a rozplývala se na bílých šatech jako měkká skvrna. V poslední chvíli vsunula mu na prst zlatý kroužek se safírem.

„Nikdy se od něho neodlučte, mon cher, přinese vám štěstí; je to talisman, je z Indie a je broušen podle zvláštních pravidel.“

Směla mu to všechno říci, neboť byli vpravdě již snoubenci, a její matka stála opodál a tvářila se shovívavě i soucitně.

Ale vtom přikročila k němu již matka, navlékla mu bleskurychle jiný prsten s ohnivým rubínem obklopeným routami, a zašeptla: „Nos tenhleten, Jacques! Ten ti přinese štěstí! Je od mé babičky a podivná kouzla se k němu váží. Pokud jej budeš mít na ruce, žádná rána se tě netkne. Není nepřítel, který by tě mohl s ním přemoci.“

Chtěl se i s matkou rozloučit sedě na koni, ale skutečnost a její naléhání byly silnější než jeho záměr. Seskočil z koně, padl jí na prsa, rozeštkal se; a když zdvihl hlavu, pocítil až závrať... Jako by jej prošlo nějaké zcela nové a úžasné poznání, poznání rozkoše, jako by se poprvé dotkl těla ženina. Aby zakryl zmatek svých citů, vyšvihl se vzepětím celé bytosti na svou brůnu³⁵ školenou španělskou školou jezdeckou, dal jí ostruhy a rozehnal ji do dlouhých houpavých skoků. Brzy zmizel v lese. Uklidňoval se zvolna ze svého vzrušení, povolil uzdu koni a vytáhl z kožené brašny papír, který tam dnes ráno vložila jeho matka. Co v něm hledal? Nevěděl sám co. V tu chvíli přál si snad, aby to byl milostný dopis, plný vášně a šílenství, vystupňovaný snad až k mezi hříchu. Ale našel jen sešitek o několika listech, popsany drobným švabachem.

„Hlavně se vyhýbej, milé dítě,“ stálo tam, „herečkám, tanečnicím a jiným ženám špatné pověsti a špatného mravu. Tyto ochechule a ludračky zahubily již mnoho mladých mužů; kdyby se měly sebrat jejich kosti, byla by z nich kostnice větší než sedlecká. Vycházíš z mého náručí čistý do světa, vrať se takový, jaký odjíždíš, vrať se čistý.“

Nečetl dále; zavřel sešit a vložil jej znova do kožené brašny na sedle. Ale ta slova „z mého náručí“ si jej zastavila. Stále mu tanula na mysli, neopouštěla jej jako silná vůně; doprovázela jej jako něco živého a teplého. Krok jeho koně je rytmoval, jeho oddech melodihoval. Jako by žárlila na všechny jiné ženy, jako by nechtěla jim ho

³⁵ Kůň bílé barvy. Pozn. red.

vydat!... Ale nač mu to všechno připomíná? Vždyť on přece miluje ji, jen ji; a nedovede si ani představit ženu, s níž by ji mohl zradit.

Věděl to nyní nesporně; a dlouze se zadíval na rubínový prsten, třpytící se na prsteníku pravé ruky.

Dlouho na něj patřil v tichém blouznění, pak jej vášnivě políbil.

2

Za týden poté bil se v první bitvě, ve *své* první bitvě. Křest ohněm! Šel do ní jako do plesu, nakadeřený, navoněný, v bílých rukavicích, a opravdu, bylo to sotva víc než první ples. Stejně málo nebezpečné jako on. Neviděl z té celé bitvy nic víc než trochu kouře, necítil víc než trochu koňského potu a pachu, neslyšel nic než povely a signály vojenských trub.

Nejprve se tísnil v klubku, do něhož jako by se chtěli zavinout. Koně jako by neměli chuti k útoku. A jednu chvíli se bál, aby mu nerozmačkali v chumlu nohy – tak těsně se sléhala jejich masa. Pak se jim podařilo vyrazit. Hnali se jako krupobití, země stříkala mu do tváře. Vjeli do regimentu jiné kavalerie s velikým řevem a hlukem a rozrazili jej. Rozehnal se jednou, dvakrát, mávl palašem jednou, dvakrát, a bylo po všem. Měl vytřeštěný zrak, sucho v hrdle, ale jinak bylo mu skoro do smíchu. Náhle nebylo nic před ním než prázdná osluněná planina, ale chvíli trvalo, než pochopil, že jeho palaš je zkrvavělý; i otřel si jej pomalu o drsnou hřívu svého koně a zarazil jej s tichou kletbou do pochvy.

A den nato vtáhli v plné parádě s hlučnou třesknou hudbou do velkého města v rovině, na stoku nějakých dvou velkých kalných řek. Víc o něm nevěděl; ani jeho jména těžce vyslovitelného si nezapamatoval. Nepřítel ustoupil, snad jen načas, vyklidil pole. Ale kdo ho nevyklidil a kdo neustoupil, byly jeho ženy, jejich koketnost, jejich hlad lásky a dychtivost života. Nebylo uličníků a zevlounů na ulicích, když jimi projížděla jejich děla, když jejich kavalerie křesala jiskry zpod svých kopyt na jeho dlažbě. Ale ženy vyhlížely poloza-

kryté zpod záclon, koketně namalované a nalíčené, s očima rozjiskřenýma, a v rozechvění i předráždění prohlížely si neznámé cizí muže, mladé vojáky v uniformách jako ulité. Podivná erotická vůně visela jako lehýnký vinný oblak nad ulicemi a náměstími. Tisícera chřípí mužů i žen pila lačně opojení chvíle, slibující erotická dobrodružství. V tu chvíli pochopil Jakub, že to dobyté město je jako dobytá žena, že čekalo vítěze a přijímá milence, kterému nechce a nedovede nic odepřít...

Když Jakub v čele své eskadrony jel hlavní třídou, upjal se bezděky jeho pohled do okna prvního patra starého zasmušilého paláce; jeho portál nesli zhroucení giganti, nad jeho vchodem svítil erb se třemi zlacenými hvězdami a postříbřenou lví tlamou. A za záclonou velkého sálu prvního patra hořely dvě ženské oči, hořely touž vlhkou opilou jiskrou, tentokrát nekrocenou, kterou poznal u své matky a v slabém odraze u své snoubenky. Zamrazení projelo jeho tělem a přineslo mu cosi jako útok střídavé zimnice. Brzy potom sesedali na náměstí z koní, sluha odváděl jeho brůnu, odnášel jeho plášť, sedlo i ostatní výzbroj, když tu k němu přistoupil důstojník-ubytovatel a vstrčil mu, zasněnému, do ruky malou cedulku: „Tam budete nocležít dnes, pane,“ uklonil se mu lehce.

A za čtvrt hodiny stál Jakub právě před vraty toho černého zachmuřeného paláce se zkrúšenými obry a se zlatostříbrným znakem, z jehož okna mu před chvílí zahořela mladá ženská hlava, a vteřinu poté stoupal již po širokých dubových schodech do prvního patra. Přisel sluha, odňal mu lístek, zavedl ho do jeho pokoje plného úzkých a vysokých benátských zrcadel a stříbrných křišťálových lustrů. Snad ten pokoj patřil dřív dívce. Tak světlý byl jeho nábytek, tolik růžové a blankytné barvy bylo všude rozhozeno; sladká vonávka prolínala všecko, kroužila ve vzduchu, uspávala smysly.

Sluha přinesl Jakubovi teplé vody do umyvadla a mýdla. „Odpočiňte si, pane,“ řekl mu, když odcházel a ukázal bradou na otoman. „Asi za hodinu přijdu pro vás, její milost bude vás očekávat k večeři.“

A za hodinu stál Jakub před paní domu, ženou jenom o několik málo roků starší než on, krásnou, ale zdálo se chladnou a rozmarnou. Usmály se sice občas její rty, ale její vášnivé oči mlčely, jako by o tom nevěděly; čelo se občas nasupilo, po sněhobílých odhalených plecích jako by přelétl mráz. Jak podivně byla podobna jeho matce! Bylo to pekelné šálení? Několikrát chtěl si promnout oči, zdálo se mu, že sní. Chtěl vymnout z nich ten dojem: táž malá hruškovitá ňadra, tytéž úzké chlapecké boky, ano i táž blizna na pevném svítivém krku ze sloně. Kynula mu rukou, aby se posadil vedle ní. Několik slečen, jejích společnic, sedělo mu naproti. Křišťál se jiskřil, víno se perlilo, keřiky kamélií větvy se před ním; a tichá, jakoby včelí hudba, někde daleko ukrytá, čeřila lehýnce smysly i obraznost.

Hovoru bylo dost málo a vedly jej skoro výlučně slečny. Kamila mlčela vytrvale, tvář její byla sebraná a přísná. Večeře se chýlila ke konci. Náhle ucítil Jakub na své botě ženský střevíček; jako by plamen vyšlehl atlasem a popálil jej. Div neutrl nohou v úžasu a bolesti. Byla to Kamila. Zdvihl udiveně hlavu, ale tvář její přezírala jej dál, vymlčovala se dál, jakoby duchem nepřítomná. Za chvíli vstal od stolu, uklonil se své hostitelce obřadně a odcházel do svého pokoje.

Spal v jiném křídle paláce, které bylo obráceno do zahrad, musil sejít ze schodů, přejít dvůr, vystoupit do nových schodů. Všecka světla rázem zhasla, celý palác rázem ztichl jakoby ponořen na dno černých vod; a když šel Jakub přes dvůr, nemohl najít cestu do svého křídla. Na chodbě těsně před jeho pokojíkem ovanula ho vůně fialek a teplé ženské pleti. Byla to Kamila. Strhl ji k sobě, rozevřel dveře, vnesl ji do pokoje. Ale ve vášnivém objetí, kterým schvátil její mlčící tělo, neslyšel, jak mu praskl kroužek rubínového prstýnku, sesmekl se mu z prstu, zakutálel se někam do tmy. Ráno za prvního úsvitu probudil jej alarm, který troubili všichni trubači armády v městě: na náměstí, na ulicích, na nádvořích. Rychle nasedat na koně, rychle! Každá minuta drahá, je v sázce všechno, snad několik vteřin rozhoduje! Jeho sluha, neučesaný, nemytý, oči vypoulené, barbarská ježatá tvář týdný neholená, opičí pěstí zabušila na jeho

dveře. V největším spěchu vhodil na sebe několik kusů oděvu, chytil šavli, pásal se jí v běhu, řítil se na náměstí.

Bez prstýnku rubínového, bez amuletu. A nevzpomněl na něj již nikdy víc.

Neboť jak vyšel z paláce Kamilina, zapomněl na svou matku, jako by se vody z Léthé napil.

3

Vojna se přelévala přes ně střídavou vlnou úspěchu i neúspěchu, vrhala je do různých městeček a vesnic, vymetala s nimi krčmy a špeluňky i měšťácké domy a šlechtické paláce, a naposledy smýčela jimi jako koštětem jižní maďarské stepi a pusty.

Odvykli slušnému živobytí, byli otrhání a zavšivení, sešli a zpustlí, a černí jako čerti a jako oni stejně lační masa i žen. Jakubova mladá tvář měla pod očima široká kola a byla nějak probořena pod lícními kostmi, jako by kůň byl na ni svým kopytem stoupl a zanechal na ní po sobě proláklinu. Otupěl již a žil již jen vteřině a jen vteřinou. Hlavu měl pustou, jakoby kouřem zadýmanou, zrak zamžený, svědomí zahluchlé, duši zatuchlou. Hnal se jako hladový vlk již jen po troše teplého jídla, po ždíbci spánku, po vteřině rozkoše, po doušku kořalky a sebezapomenutí. Dnes v noci sedí před stánem, je náhodou teplá noc, sedí a zírá tupě do plamene, jehož oharky rozhrabuje hrotem svého palaše. Ten oheň jej fascinuje, ty jiskry, které z něho vzlétají, uspávají jej skoro magneticky. Najednou mu sahá někdo na rameno, chápe jej za rukáv, a ochraptělý hlas kamarádův mu praví: „Vstaň, Jakube, co tu tak samotářsky civíš? Vždyť nejsi přece sůva! Pojď se mnou do stanu k plukovníkovi Hartwigovi, je tam muzika, jsou tam cigánky, je tam kořalka, je tam víno, je tam špek!“ Jako ve snu vstává Jakub a potácí se za Dobřanským několik minut uličkou mezi špinavými stany.

Z jednoho stanu slyší výskot a řinčení číší, luskání prsty, hudbu, zpěv. Kvílí tam gusle, ječí tam cimbál. A opilí důstojníci sedí ob-

kročmo na židlích, koluje víno, koluje pálenka, zvlčilost hoří jim v očích a nahání mu z počátku strach. Polonahé cigánky tančí k cimbálu a guslím. Sedí a zírá na ně dlouho, oči může na nich nechat, jak odskakují od země, jak proplétají ruce i nohy, jak jim hoří a zvoní na hlavě těžké bronzové závěsy, jak opilá a krvavá mají ústa, jak tulácké a proradné oči, jak zažehlá horečná těla, přímo třešticí za požitkem a hříchem. Jedna jej zvláště upoutává. Má pevná drobná hruškovitá ňadra, úzké chlapecké boky, bílá ramínka a polodětské útlé kotníky na nohou, a na každé zvoní jí kovový kruh. Zdá se mu plachá a trpící; zdá se mu, jako by sem nepatřila, jako by sem byla zavlečena odněkud z ciziny, jako unesená z jiného klanu, uloupená, znásilněná, prodaná do otroctví. Ty kovové kruhy na nohou, bůhví proč, bůhvíjakou asociací vyvolávají v něm představy bezpomoci a bezradnosti někoho, koho by bylo třeba vysvobodit a vykoupit, nad kým by bylo se třeba schýlit a zalít jeho rány olejem a obvázat je, dlouho je obvazovat a převazovat, až by se mu pokoření a ponížení vytratilo z těch plachých unikavých zraků štvané zvěře...

A za dvě hodiny poté, kdy důstojníci se již nedrželi na nohou, kdy většina hostů v divoké orgii chroptila na zemi, změtená těla mužů a žen v jednom chumlu, vyrval Etelku mladému poručíkovi, který jí kladl v dřímotě olýsalou lebku do klína, a unášel ji do svého stanu.

A když ráno procitl, trvalo dlouho, než si povšiml, že z jeho pravé ruky zmizel i prstýnek smaragdový. Ruka jeho byla nyní holá jako smrt a rozmrazená jako odkrytý hřích. Byla velmi vyhublá, a byl to již spíše lidský pahýl než lidský úd.

Hledal prstýnek všude, ale marně. Zmizel s Etelkou a k Etelce nevedly žádné stopy. Jako by se země za ní slehla, step ji pohltila a nevrátila, neboť step má některé vlastnosti blízké vlastnostem řeky, jezera a moře: a nerada vrací svou kořist.

Bylo hodně na podzim, kaštanová alej byla již holá, bez listů, jen její plody každou chvíli těžce jako kaménky dopadaly hlučně na zem; jejich ostnatý obal pukal a ony se kutálely ve své mladé srnčí hnědi do příkopu. Do zámku přivázeli improvizovanou rakev, ledabyly sbitou z nebarvených, ano z neohoblovaných jedlových prken. Ležela v ní mrtvola korneta Jakuba Pýchory. Válka ji vracela jeho matce. A když nazdvihla víko, našla nazelenalou polozetlelou mrtvolu jako by vytaženou z vody, kde několik dní těla, a vedle trupu usečenou ruku. Uťali mu ji nepřátelé v boji přímo u kořene.

Matka a snoubenka chýlí se nad tento pahýl, hledají prstýnky, hledají aspoň stopy nebo znamení po prstýncích, a nenalézají jich. Prsty jsou zčernalé, bezmála jako prsty mumie, vyschlé, nikde na nich masa a nikde v něm rýhy po ztracených prstýncích.

Obě cítí se vdovami, oběma je, jako by před nimi ležel ne syn a snoubenec, nýbrž milenec a muž. Cítí, že s ním byly zasnoubeny. Která žena jim ho odsnoubila, která žena jim ho odcizila, která žena ho oloupila o jejich prsteny? Kde jest, ať jí naplijí do tváře, ať ji zardousí...

Daly mu přece dva amulety, jak je možné, že selhaly, že ho jimi nezachránily?

Myslí o tom usilovně, až kolmé vrásky mezi obočím se jim zatínají do čel. Náhle se však na sebe hněvivě zahledí, hněvivě a nenávistně, jako by teprve teď naráz pocítily, že jsou sokyně – jako by naráz pochopily, že *byly* vždycky sokyně, ale teprve nyní tváří v tvář této utopenecké mrtvole jako by se jim jazyky rozvázaly, a ony si to pověděly nahlas.

Nesblížilo je společné neštěstí, naopak rozvedlo. Matka vinila snoubenku, snoubenka matku, že je příčinou jeho skonu, že mu přinesla svým prstýnkem neštěstí.

Cítily, jako by se ty dva jejich amulety navzájem rušily ve svém působení, jako by se vir nenávisti, rozjívěný mezi nimi v skrytu, na povrch překlenutý lživou laskavostí a mělkým úsměvem, rozstoupil mezi těmi dvěma prstýnky a strhl jej ke dnu.

Dodatek

Fantazie splínu

Jaromíru Boreckému

Bledovlasý, nervózní poeta-dandy, přitáhl hedvábné křeslo blíž k oknu. Venku pršelo rudé listí na vlhký písek pustých zahradních cest a říjnový vítr trásl zlatými vršky topolů. Mžilo...

Bledá tvář odvrátila se od okna, úzká ústa zívla a jemné, poněkud vychýlené tělo, trvalo chvíli bez hnutí; jen neklidné nozdry – jak psával Baudelaire – chvěly se, větříce vzdálenou vůni kvetoucích kamélií...

Pak klesl zpět do křesla. Hnědé jeho oči zamhouřily a otevřely se střídavě několikrát po sobě, než utkvěly na nepravdělně rozsetých laločnatých listech velkých jilmů.

Začal snít o ní.

Neviděl jí nikdy a nikdy ji neuvidí. Nežije. Leč dýchaje ty teplé, olejovité vůně proudící až sem k oknu z blízké zimní zahrady a toče své neobyčejně velké zřítelnice labyrintem těch filigránských fresek spadlého listí, formoval si z molekulů své podivné, skoro ideálně mdlé a nepřírozené nálady její chiméru.

Vizte, jaká by asi byla, kdybych snad – ó touho marná a šílená – doved' vám to povědět!

Byla by jemná, bledá, elastická, nervově slabá. Sedávala by v staré brokátové lenošce tak, jako sedávají slabé a krásné ženy po znavujícím plesu – sehnuta s akrobatickou pružností, skoro tak, jako by v ní nebylo kostí...

Tvář měla by průsvitnou se zlatohnědým nádechem, spánky plné nitkovitých vibrujících žilek, vlas tmavý, skoro až modravý a oko šedé, ale s velikou, nepravdělně trojhrannou, jako zamlženou zřítelnicí, plnou čistého a hlubokého smutku. Pleť její byla by měkká

a vlhká vonnými mastmi, divoké parfémy její pálily by mozek do řežava...

Někdy hrála by na starých houslích voskovými prsty svými melodie tak neskonale bizarní a smutné, něco – abyste mí aspoň poněkud rozuměli – snad podobného Chopinovi.

Luna měla by na ni vliv. A to – ó hrůza – bylo by její záhubou. Ona pila by její bledou krev a spřádala z ní zelenavé nitě svých pa-prsků – jak tomu věřili staří a jak by tomu i on věřil. A jednou našel by ji mrtvou. Třetí den, až by ji pochovali, rozbil by si hlavu o kámen jejího hrobu...

Jak byl by blažený!...

1888

Analýza

1

Tušová tma halila rozteklé koruny hladce bronzových dubů a míchala kovově studené vůně spařeného listí se zelenými a jako vlhkem sloupanými vrstvami starého zlata nízkého a jako z mléčných perel vykrojeného obzoru. Bledé skvrny lámaly namodralé transparenty slabě zvlíčeného parteru, plného již nemocných a mrtvých květín a rozsekaných granulací okru ze světlé páry rudě malovaných pecí, co zatím barbarsky polychromovaný Python měnil ve špinavé mlze svoje šupiny, v duze barevného kouře (skrže níž hněla spálená zeleň hvězd) z kovové a nacheň hrající tlamy... pod stříbrným svistem morových šípů nahého a jako ze sloně bílého boha.

Těžká slina dvou plynů sedala v šedivých bublinách... v nudě ploché šířky rozválených a udupaných záhonů, v nichž mokvaly ještě do chladné noci hluboké díry po posledních podzimních amputacích exotické květeny. Suché, jakoby zaprášené barvy trav vadly pod prvním ledem.

Skřípot a šum písku pod lehkým, nejistým, bázlivým a zase horkým, studeným a jako prohnitým rytmem volného a opatrně do tmy sázeného kroku (ač Janus Schlaag chodil i ve dne stejným způsobem... „šlapal do prachu jako do vzpomínek“, charakterizoval dobře jeden mladý psycholog z nečetných jeho přátel) začal náhle z daleka a z ticha, pak ve dvou, třech, čtyřech, pěti hranách najednou... v ostře rostoucí stupnici jisté a neústupné síly tlačí ti se do celého toho vysíleného a bolestně horečného, v rychlém tepu třetího ruchu dohrávané ferie.

Nad suchým anglickým plaidem,³⁶ jehož hněd' v těžkých záhybech své kostkové látky první ztuhla pod řídkými síty sazemi skro-

³⁶ Pléd. Pozn. red.

pených bříz, srážely a tísnily se ve vodnatém svitu lampy bezbarvé a podlouhlé, holé a mdle vlhké tváře hubeného, posud – třeba v měkkých a vláčných rysech – výjimečně krásného, dole širšího obličje s úzkými a tenkými rty krátce navázanými k silným svalům nehybných a do strnulé pózy příliš sestředěných a stejnorodých linií vtisknutých lící. Ruce, křečovitě zkroucené v hlubokých kapsách, se mdlými a zanedbanými svaly v dutých a prázdných rukávech, visely nejistě a mrtvě jako vyschlé nohy pavouka bez masa a žil a chvěly se stále jaksi neurčitě, slepě a horečně po přiměřené činnosti, na níž tak dlouho, dlouho čekaly a které stále neměly; byly jako smytá a bezbarvá, ale stále ještě neklidná a dobrodružná vesla prohnílé a staré lodi, a Janus Schlaag třásl a trhal jimi vskutku někdy ve vybledlých chvílích sangvinistických záchvatů (on říkal „vzpomíněk“, ale nebyl tu upřímný) zprvu jemně, ale dále prudčeji a vztekleji a naposled se zařatými a přelámanými nehty... Zpravidla však visely již napořád studeně, dlouhé, ztuhlé a letargické, a když se někdy zvedly, byly to suché a mlhavé pruty s měkkými, žlutými vráskami protkanými dlaněmi, jakoby velkými papírovými nebo lepenkovými plácačkami... „odehnat malované mouchy,“ řekl sám jednou. Dnes již celé odpoledne a celý večer trhaly sebou v slabých a dlouhých prstech bez krve, těch prstech, jež odstávaly od sebe široko, jako vidlice jmelí – jeho prsty byly stejně mizantropické jak on sám – a třepily se jako průhledné laloky medúz na útěku... po celých osm hodin, co leže tváří k zemi na pohovce ve své ložnici... mdlý, předrážděný, bojácný a zesláblý jako v nemoci, s jazykem jako smočeným v pelyňku a tyfózní vodou nasáklém popelu... v nikdy nedokončené a vždy znovu začaté vivisekci... rozebíral, rovnal a kupil poslední šedivý, ale stále děsněji a bolestněji živý prach svých citů.

Neklidná a jako tiše zvučící tma lehla již dávno na zelenavá skla oken plných přischlého prachu.

Hvizdy vlaků z blízkého nádraží rozstříkávaly častěji a rychleji stojatý a mezi větve stromů zalehlý vzduch a barvily jeho těžkou vlhkost kalnými melancholiemi z nekonečných cest a špinavě růžových obzorů. Schlaag, jindy tak znepokojený valícím se šerem

a vstávající nocí, chladnoucím vzduchem a chrlenými zvuky, ležel dnes tiše. City, které jindy prorazily v těchto chvílích temné dno jeho duše jako les orchidejí a otvíraly, hnaly, míchaly a dusily své koruny jako hltavé vypití všecku tu hustou špínu – pot, krev, slzy a žluč uhaslého dne, chytily a zdusily se dnes v zeleně šedé a ztuhlé vrstvě jeho hněvu a bázně, horečky a pochyb. Teprve měkký a nejasný zvuk starých hodin ze sèvreského, indigovými putti pomalovaného porcelánu... to podivné vyrudlé štkání hodin datovaných 1775, plné zvláštního rytmu a jako jemně jíkavého přízvuku – rozlilo bodavý déšť bolesti po jeho nervech.

Bilo sedm.

Vytrhl se ze svých úvah.

Zachvěl se, ale vstal se zvláštní určitostí a pevností a strojil se s klidnou přesností, jakou mu jindy dával úmysl jíti na kliniku nebo k lékaři.

Sběhl ze schodů.

Mžilo slabě.

Začernalá mlha točila se do mraků.

Vyšel pod vládou vůle a síly lehce a rychle, ale hned po několika krocích... v drobném a studeném dešti... křivolakými záhyby nahých a širokých, teď do dálky jako probořených cest zhasínalo umělé vzplanutí jeho vůle, a v malé chvíli třásl se jen černý, spálený a suchý prach v rychle chladnoucím, jako solí čpícím a podivně rozechvělém prázdnu. Nejistota a nuda s jakousi teplou leností a chorobně napjatou snivostí prosytily v něm celé ovzduší. Šel jemně a bojácně jako zdržován strachem, že umačká nějaký tajemný, uspaný nebo snad ještě nezrozený život v té, jak se mu zdálo, plné a syté, stále se vlnící tmě.

Schoulil ruce v kapsách.

Teprve ostrý vítr, jenž náhle prorazil těžké, hnijící a do navalených kup nalité ticho (a park zdál se vskutku Schlaagovi v tu chvíli jakoby zalit šedivou krví), začal lákati, volati, rovnati a řádit... jako ječící polnice ve spícím táboru skadrony koní... jeho představy, city, vůle a úmysly, hýbati jimi a hnáti je ve sražených kolonách... mezi

prachovými výhněmi bolestí a [v] otrěsech nervů... k tupé, s širokou lhostejností do bahna a vody civící, v dlouhých a zimničných snech uschlou krví a kalným vztekem malované, teď náhle z otevřené tmy visící metě.

„Středa, v sedm večer, v levé aleji...“ vařilo se mu na rtech.

Šel teď rychle a jako široce, celou plochou lehaje si do vzduchu. Pod kuželovými sloupy plynových světel prudce rostlo, hýbalo, slévalo se celé tělo. Jeho tupé úhly, rozstříkané barvy a neústupné zvuky jako by ulamovaly hustou a napjatou tmu. Bylo viděti suchý pruh rtů stažených k levé tváři bolestným podrážděním, pravou nohu vysunutou pod rozlámaným tokem modravých kalhot. Všecko v jednom pohybu, když náhle a tupě, jako bezvědomě naklonila a sesula se celá hmota nalevo a klesla jako červotoči rozrytý čínský automat s oprýskanými laky a přetrhanými dráty (takový dojem činilo mechanické zbarvení a paradoxní ladění celého činu) na železné prkno těžké, šikmo vzepnuté a v tvrdé tmě podzimního parku na svých železných spirálách jako rozhoupané lavice.

Oko, prolité na kovově šedivé půdě nitěmi barvy modrých a zvadlých fial, tkvělo v jediném směru úzce prohloubené aleje mladých a opadaných, v polosvětle plynu a páry jako z černého vápna nebo sádry modelovaných lip.

„Jde již?“ a cítil, jak syčí slepená krev k jeho těžkým, zvláštní bázní jako stlačeným a provaleným skráním.

Po tváři Schlaagově vlnily se v poplašených vráskách bázeň a hněv, chytané studeným a nervózním klidem člověka před operací...zatím co šestnáctileté dítě se šťastnýma a jako od zázraků bílýma rukama, se srdcem spáleným suchou vůní první dospělosti, v hnědých očích mléčné a hudební ticho silných a teprve včerejších žádostí... šla jakoby nesena nad blátivým hlukem jámových rakovin plochých ulic k rozsvícenému, z labutího peří a barevných kamenů sněnému paláci svého života.

2

Analýza byla Schlaagova nemoc.

Věděl o tom a řekl sám kdysi, toče mdlé, znavené a jakoby otrávenou krví měkké oči do ztuhlé masy vláčných plátek růžových magnolií... nad kalnou a v rozkrouženém a zperleném světle voskových svící jako zajíněnou rakví tuberkulózou zemřelého přítele: „U mne to nebude ani tyfus ani souchotiny... zemřu analýzou.“

Jeho duše byla všecka jako zkrvácená pitvanými city. Obličej, vždycky jako mrtvý, byl stále znaven vším neklidem a poděšen poslední marností. Byly to atomy, nedělitelné a neměnné, poslední slovo celého procesu, živý déšť mrtvého prachu a suchá výheň bodavé mlhy, co jej zdusily pod uzly svého rubáše.

Ta stará jachta, plná nádherné řezby, vyzbrojená nejsubtilnějšími nástroji jako nejjemnějšími nervy... ta bolestná loď všech poutí k Posledním Pólům uvázla s ním kdesi v nekonečných a mrtvých ledech. Šero přšlo z těžkého nebe, z dálky znělo vytí hladových vlků.

Nedověděl se poslední příčiny, tajemného Z, ale i O nebo P, kam došel, pověděly mu dost. Dost, aby pro něho nekvetla „zemská zahrada“.

Proto hnusily se jemu - nejdelikátnějšímu senzitivu - motýlí, z barevných a jako plynových kol točené věže rozpuklých korun všech smutečních a předrážděných květín, kde věděl, že v posledních proměnách víří, mísí se, houstnou a znovu kysají všechny shnilé šťávy nečistého spodu země.

Proto děsil se divě protrhaných, ve chvíli lásky ohněm zalitých očí své milenky... těch očí, jež tolikrát a tolikrát již (a v jak smutných vášních!) svítily jako roztopené a rozlité kameny, že se mu teď často zdály jako popelem a šedí zavalené a jen zespodu živé... a jež tolikrát a tolikrát ještě šlehnou v zakrváceném ohni, aby se naposledy vytréštily skleněné, němé a vzbouřené, ale zcela prázdné, jako hor-

ský led čisté, zrcadlíci studený a nahý hrob tolika a tolika mrtvých plamenů touhy, bolu, hněvu a beznaděje!

Proto hořkly mu všechny plody na rtech, dříve než jich okusil.

Byl to svět minulosti, svět poznání a bolesti, jenž valil se jako oceán mrtvých vod přes přítomnost do budoucnosti, rostl a rostl pod nebem barvy spáleného dříví k posledním horám. Či nebyla přítomnost prvním schodem minulosti, a nebyla budoucnost v minulosti, nepoznané v poznaném? A jaká budoucnost, když před minulostí zavíral oči a srdce studem a hněvem? Jaké může být, co nepoznal, když byl nemocen, k smrti nemocen vsím, co poznal?

Mluvil pravdu, když řekl: „I poupata voní mi jedy.“

Evolucionista z přesvědčení hledal v barvách, zvucích, vůních a bolestech tekoucího bábelu duševního života tajemný poměr a matematický základ, v hudbě celé stavby jako v moři utopenou *první buňku*, rozkládaje kamennou fiorituru posledních a nejvyšších ornamentů v harmonii kupolí a symetrii arkád a filastrů... sám unavený a nemocný v abstrakci... zatím co chvěla se, jásala a lkala architektura v živých purpurech a adagiech, co jiskřila se v dešti světla mramory soch a hořela odráženými požáry barevných zahrad.

Stál stranou cizí životu rozebíraje jen jeho formy a sleduje je v nekonečném a marném jich přerodu s tvrdošíjností nemocného člověka, zmírajícího dvojí, mezi sebou zápasící nemocí: zvědavosti a nenávistí k životu zároveň.

„Před svojí analytickou odyseou stonám zvědavostí; po ní hnu sem,“ říkal sám.

Celá jeho práce byla rozkoš zvláštního a svévolného mučednictví. Uváděje nejsložitější a nejvzácnější city k jejich stále původnějším a bezprostřednějším pramenům, docházel k pudům hrubým, prostým a brutálním, jež děsily jeho dráždivou senzitivnost a vzácný exotismus jeho umělecké duše.

A přece hrál dále... ve studené a slabě rozrušené tváři úzký a ostrý pruh stálého a nehnutého úsměvu, stočené oko hladové po nových světlech a nových tmách, rozšířené nozdry po nových vůních, nemocnou duši po nových vzrušeních..., s krutými úskoky

a jasnou zlostí chorobné nudy, již chce a musí dostat celý ten „vtip“; – hrál dále tuto hru na život a na smrt, ač věděl, že po každé je to on, jenž musí býti raněn... Ale zvláštní náhodou potřeboval každé rány k svému zdraví.

Hrál tuto stejně spirituální a vzácnou, jako otravnou a prázdnou hru z nehlubší potřeby... přes všechny poslední a smrtelné spousty, jakými zatopila pokaždé mandarínské zahrady jeho mravního citu... přes všecken konečný hnus nebo spíše – kvůli němu.

Bylo pravda, že ho kdysi potřeboval jako slunce.

Bylo pravda i více. Tato touha zdůvodněného pohrdání životem vedla ho k zásadnímu, stálému a nekonečnému jeho popírání.

Díky jeho citovému ustrojení, díky jeho prostředí a díky rozporu obou.

Svět jeho čivých schopností byl mistrovský filigrán. Subtilnost a živost jeho záchvatů, zladěná v nejširší pojmání i nejjemnějších odstínů, byla úžasná. Všecky vnější dojmy ryly se do jeho duše s tvrdostí reliéfu, v plamenech barev, ostrosti vůně a otřesech tónů, jež rozbouřily a přikrývaly celou její hladinu, dusily, bořily, tísnily ji pod svými vlnami zválenou, ohromenou, v bolestech svinutou. A tato nejvyšší pasivnost a receptivnost, zdálo se, že roste ještě více pod dojmy s bolestným přízvukem. Pod nimi třásla a trhala se jako dráty a provazy pod tlupou tančících kejklířů, zmítaná a stopená ve svojí bezmocnosti a letargii, udupaná a prolámaná jako pod dlouhými pochody nekonečných vojsk – zvedající se jen zvolna a ztěžka v roztrhaných a do prázdna vyznívajících oblacích prachu. Ta zcela tajemná a naprosto neurčitá síla všech dojmů ničila jej.

Příroda byla mu již od dětství děsným a smutným vrahem. Cítil takto hned v mládí její lhostejný a hrobový klid, co později dlouhými analýzami a metafyzickými domněnkami jako nezměnitelnou pravdu rozumem pochopil. Pamatoval se určitě, jak kdysi v červencové noci unavený mdlou, dlouhou a jako v narkózách vadnoucí hudbou, vyběhnuv prudce na otevřenou terasu byl zachvácen až k horečce tímto celým, šíleně tvrdým tajemstvím... zvláštní cizostí

a nejasností řeči, jež k němu při vši silné bezprostřednosti a bolestné blízkosti mluvilo všechno mrtvé i... živé.

V dále nad západem visel poslední, čistý, ale jako ze sněhu studený, cizí a pošmourný pruh hasnoucí zeleně, co pod jemně rozhoupanými stromy a slabě, docela slabě skřípajícími záhony žlutých růží šustil rozčilený, teplý a zavlhlý smích mladých děvčat, chvílemi prorývaný slabými hvizdy vzdáleného, ve tmě jako emailová pec svítícího nádraží: – ale všechno jako zapomenuté, jen tak zpola v narážkách a fragmentech, znovu vypravované... a přece v nějaké tajemné snad něčím vzdáleným a náhodným určované... a zase tak zcela blízké a živé souvislosti, že rozlila se mu zima jako v dešti ledových krup po těle.

Od té doby viděl všude tu poloprůsvitnou, ostře nabarvenou, strašící masku a vždy byl zachvácen tím nevysvětlitelným děsem... křečí duševního prázdna... i později, když podrobné studium psychofyziky, Fechnera, Helmholtze aj. a teorie inferiority přírody před jistými nejvyššími finesami umění, s dychtivým a odškodňujícím dostiuchiněním od něho přijatá, smyly z velké části japonská její líčila.

Zbývala kohorta jako atleti bílých a silných citů (představy, jež je nesly, byly mocné a živé). Padaly po jednom, vražděny jako dýkami ze tmy házenými stejně tajemně a krutě společenským prostředím. Jaké boje! Jaké krize! Prošel jimi halucinován nejasným strachem. Po celou jednu dobu byl cit ten výsledným poměrem jeho ke společnosti: vyhýbal se jí a děsil se jí. Teprve rozumová činnost, zkušenost vedoucí k srovnávání, soustavně a důsledně vedená analýza všech jevů proměnila tento strach v nenávisť, děs ve hnus. „Je to moje *datum*,“ řekl jednou; „jsem stár jen několik let... narozen 188* první rok mojí neofytie³⁷.“

Horečka rozkoše, jaké ještě nezažil, zachvátila ho první čas. Byl zmalátnělý, zpitý. Rozebíraje jevy, pitvaje duše, rovnaje fakta chvěl se rozčilením, jako by šlo o veliké a šťastné operace, na nichž visel

³⁷ Neofyta – nováček, novokřtěnec. Pozn. red.

jeho život... teď spasený, klidný a nový. Pochybnosti jeho šly nejdále, kam možno. Přesný a podrobný „deník“, tolik obdivovaný jeho přáteli, byl toho nejbolestnější důkazem. Ve větách protrhaných a nesouvislých, někdy i nejasných... obalených šiframi matematiky a chemie... v násilných, rudě kolorovaných, do vědeckých tropů stočených slovech... byla tu nemocná jeho duše... ne líčená nebo studovaná, ale celá, živá, zjitřená jako pod silnými skly správného drobnohledu.

Ale i tento osobní přízvuk ztratil se časem. Hluboký determinismus přiváděl ho vždy více k čistému objektivismu... k samoúčelnosti analýzy... k historickému, relativnímu a formovému pojmání všeho jediného jako znaku. S tímto poznáním souvisela jeho poslední, tak důsledná a snad jediná snaha: umenšovati v přesném plánu život citový ve prospěch života ideového. A s jakou přísností rozuměl svojí očiště (jeho vlastní slovo), ukazuje paradoxní legenda vypravená z jednoho mladého cenaklu a putující potom všemi skoro kavárnami. Podle ní napsal Schlaag kritický pamflet na poslední práci mistra X., kterou sám vlastně zbožňoval, když jednou večer v obvyklém skrutiniu s děsem odkryl v sobě silný cit uctivé bázně k X., jedině proto, aby „se uvědomil své poslední svobody“.

Zbývalo jediné, pevné, neměnné dogma... bez exegezí a negace – čistého ducha, jak ho pojímal podle Alfreda de Vigny³⁸. Pro něho stavěl nesmírný, od Pólu k Pólu klenutý chrám čistých idejí... v získaném prostoru utlačené přírody i společnosti, citů a života... nádhernou, šerou a jako ztuhlá hudba vzdušnou, frýzů, niell, světél a vůně plnou katedrálu „analytického rozumu“.

Zapíral přírodu v umění – v tom tajemném, přepjatém protinaturalistickém byzantinismu – jež podle některých nejvzácnějších duchů století stavěl nad ní sytostí, silou a kouzelností dojmů... zapíral život pro sen.

³⁸ Francouzský romanopisec období romantismu, jeho dílo je charakteristické svým pesimismem. Pozn. red.

Konec byla jen slova. Přes ně nešlo nic... za nimi ležela jen tma. A jak je miloval! Žila, mřela, rostla, stonala, hrála, svítila, lkala v jeho mozku.

Leže celé dny na měkkých polštářích černých hedvábů, prošívaných nesmírnými květy nebo pestrými draky s emailovými očima, snil klidný, bez nadějí jako bez vášní, se zrakem mdlým nudou, rozrušen jen někdy za dlouhých večerů kde padala tma z nízkého nebe, a kdy všechny známé tvary tuhly jako pod ledovými stíny, a nové, živé a jako teplé všude rostly... rozčílen jen v takových chvílích, kdy zdálo se mu, že něco jako napověděná budoucnost lehá se šerem a stíny na voskové a barevné titěrky (v souhlase se vším předešlým musel býti fatalistou), chvěl se jedinou a poslední, nedůslednou a protimyslnou bází, aby nebyl nikdy jiným, než jest, aby neviděl nikdy nic v ničem mimo svůj rozum, aby nebyl podveden žádnou jinou iluzí mimo tu, že jest bez iluzí. Nebylo více pobuřující myšlenky pro něho – uzavřeného zcela v orientální věži své pýchy a naprostého egoizmu – než poslední. Tento nervózní strach rostl v paroxysmus³⁹, když někdy v nejasných záchvatech, v podivném rozruchu celé jeho bytosti, obklíčilo jej a jako magnetickým proudem prochvělo pronikavé, polorozumem, polocitem, ale nepřesnou cestou, bez analýzy nabyté poznání, že život jeho výlučný, jednostranný a nepravdivý nese sám v sobě svoji smrt, že býti podváděn a klamán, utrpení a slzy jest právě býti člověkem. Ale v tom již aristokratický manýrizmus jeho ducha byl paralyzován všedností podobných tezí... a padaje zpět do hlubokých podušek své pohovky opakoval s klidnou jistotou, o čem tolikráte přemýšlel: „Bylo by to možné jen úplným zničením mého já... snad v šílenství.“

³⁹ Paroxysmus – stupňující se podráždění, záchvat. *Pozn. red.*

3

Mdlý a unavený čekáním, přecházejí v řídké aleji hnědých stromů Schlaag snažil se, oč marně usiloval celý den: sestavili v solidní příčinnosti kritickou historii svojí lásky (užíval neprávem tohoto slova) k Evě. „Svojí mrtvé lásky,“ byl by rád již řekl.

Nebyla to dnes jako jindy skrupule abstraktiva, jež jí za každou určitou dobu, v níž rozvíjel se v jistém směru daný cit neb úsudek, žádala s krutostí dlouho zachovávaného zvyku; dnes snad poprvé nutil k ní živý zájem direktivy, již mu měla podati.

Nedařila se mu. Jeho „deník“, jindy tak nevyčerpatelný archiv k podobným pracím duševního přírodopisu, mlčel – až na několik zcela všeobecných poznámek – o celé otázce úplně; bylo to důkazem, jak skutečně (Schlaag řekl animální) ji žil?

Nezbylo než utéci se k paměti.

Začal alfou.

Vyvolal si v mysli první setkání...před třemi měsíci.

Otevřená okna horkého salonu holandské vily visela jako stažená, šedá křídla mūr do suché, letní, materiďdouškou, kmíny a mátou dýšící noci, tmavé a přece průhledné... celé jako pod naladěním hněvu a křečí... s přízvuky sladké a zaschlé krve v těžkém, chvílemi jako plavém a špinavém vzduchu... nad hlubokým a nízkým okrskem plochých luk. Všecko bylo slabé, málo pohyblivé, jen trochu rozkroužené. Všecko více viselo, než stálo, spíše plovalo, než letělo. Lepilo se.

Salon ostrý, suchý, hnědý, jako z hudebního dříví cell nebo houslí v půlměsících a karmínových sférách řezaný. Všecko napjaté bez zvuků. Tmavé jako přede dnem. Křičelo bez hlasů. Smutné bez hudby.

Slabá, skoro ještě dítě, hubená a roztržitá, s hnědými vlasy, jako v dýmu nebo prachu nadechnutou, hustě členěnou a krátce jako v slabých drátech starého zlata roztrhanou aureolou... všeka v roz-

tekklých skvrnách bílých šatů – zcela bílých šatů, podtrhával Schlaag v paměti – houpala se Eva u otevřeného okna.

Kolem ní jako by stály hustší vůně, hlubší ticha, slabší šera.

To byl začátek.

Jak z něho vyložití další? Odpověděl si již několikrát: Takto. Dlouhé, poměrně namáhavé studie před tím... nezvyklé okolí... teplota vyšší + 25 °C, jež mne skoro opijí... bílá, zcela bílá barva jejich šatů, příliš složitá a prázdná, dráždící vždy k nejbolestnějším napětím moje nervy a rušící tak myslící činnost... všechny ty okolnosti, podporující neobyčejně život citů a citů na úkor rozumového uvažování, zavinily u mne stagnaci analýzy.

„Na celé tři měsíce?“ ironizoval však ihned sama sebe.

Cítil jasně neúplnost těchto důvodů... jako zvláštní, jemu posud cizí a proto tím bolestnější odpor, jenž se v něm probouzel a jímž se bránil jinému, jediné správnému a úplnému vysvětlení, an teď jak se mu zdálo, bezdůvodně rozčilen, znovu je sestrojoval v nejpodrobnějších detailech již dříve srovnaných a ověřených výsledky dlouhého a kritického studia vlastní duše.

Vycházelo z vnitřního, jím bezprostředně zjištěného faktu a doplňovalo, – vysvětlovalo, pohybovalo se výhradně na poli psychologického rozboru, pro něj dvojnásob přesvědčivého i jasného a nescíslnými analýzami, podrobně zapsanými a k určitým závěrům vztaženými, naprosto bezpečného.

Tímto pozorovaným faktem byl zvláštní prudký cit necelosti a nejasnosti, jenž se ho zmocňoval vždy před nejsilnějšími, nejvzácnějšími nebo nejjemnějšími jevy umění nebo přírody. Intenzivní jeho senzitivnost vpila do sebe všechny i nejposlednější podrobnosti s tak silnou touhou, že zcela jimi jsouc vyplněna, nedovedla již postihnout celý dojem. Zbyly jen rozbité, roztrhané, magicky bořící *fragments* – zpívaly v křechách, hrály v rosách své krve, voněly ve zperlených mastech – děsně živé a stočené jako přesekaní hadi... ale utopené jako spáleným zlatem nebo zarudlým kamením žilovaná, chvílemi v roztřesených a pruhovaných požárech plavých, uvadlých a lenivých vlasů svých intarzií svítící sopečná dna černého moře –

mlhami a spáleným deštěm vůní zalitého moře... v poslední, konečné, horečně napjaté nejasnosti celku. Podrobnosti zjevily mu poslední svá tajemství; celky zůstaly mu vždy zavřenými hroby. Odtud šílená a tvrdá touha zvědavosti po rozluštění: tím tvrdší, čím více rozdrážděna posledním proniknutím nejmenších částí, tím chorobnější, že v Schlaagovi žil vedle nejjemnějšího senzitiva analyzující spiritualista, jemuž všechny dojmy a city byly jen látkou rozumového poznání, tak ostrého ve své nutné pronikavosti a výlučnosti, že... podobno mystickému Behemotu... sálo svými žravými, jako horký písek suchými, hltavými, zcela rozřezanými a zkrvácenými chapadly... na křemenné břitvy nejtvrdších skal... každému jinému již naprosto nepřístupných. Těmato dvěma momenty – nejvyšší, svrchovaně podrobnou, ale obsahově málo syntetickou čivostí a chorobným, s dobrovolnými mystifikacemi hraničícím analyzmem... užitým na jevy absolutně prosté nebo rozumový rozbor již svojí povahou vylučující... byla podmíněna ta zvláštní, velice řídká a paradoxní dispozice duševní, již (v nedostatku lepšího výrazu) rád nazýval „symbolismem.“ Vskutku většina jevů, k nimž hnal ho zájem nejsilnější zvědavosti – redukoval je v těchto případech na zvláštní obměnu pudu hravosti jako příčiny činnosti umělecké -- jevila se mu ve formě alegorie, k jejímuž řešení veden byl v nutné důslednosti celou svojí duševní konstrukcí.

Nuže... vstoupiv do tohoto nitra tak kouzelného, cizího a nejasného, cítil, že je jako spálen tímto citem tajemného šera – tou celou prázdnou a staženou tvář, jež visela bez hnutí do vůní a snů – že je sražen záchvatem své staré nemoci – šílené, bázlivé, bolestné a hněvivé zvědavosti: před alegorií. Dojmy lily se v nejostřejším podráždění do jeho bolavé duše, ale jak napjatě nerozuměl jejich řeči! Co znamenal ten rébus? Vše bylo němé, tmavé a mrtvé. Jen ona mluvila, svítila, žila. Jen v ní byl smysl a pravda celého okolí; bylo jen pro ni, trvalo s ní, stálo v ní – rám obrazu. Díky vzrušením novoplatonismu, důvodům scholastické poezie, snům nazarenismu a praerafaelismu a některým úvahám Alfreda de Vigny – díky všem těmto formám myšlení a citů, jež poznal do posledních subtilností,

a jež právě nyní vtekly jako mraky myrhy do jeho duše a zalily ji mlhami odumřelých fines ztracených umění nebo nepoznanými vůněmi Nových zemí – musil jen v ní viděti svůj symbol celý, zhuštěný, soustředěný, zduševněný. Slovem (končil z násilného rozrušení... do tvrdého závěru): nebyla než předmětem umělecké jeho zvědavosti. Chtěl žítí jistý cit v jistých formách. Na nich záleželo mu více než na citu, který trpčí... v míře nejvíce omezené... jen z nutnosti, poněvadž bez něho nemohl poznati a zkusiti formy.

Jaký knížecí sen! Sen duševního sultána... běda... dnes již mrtvý, utopený, otrávený analýzou. Ona to byla, jež rozhodla poslední kameny obsahu ve krajky forem... dnes sesulo se vše.

Věděl, že to bylo nutné, ale proto přece... procházej se v horečce nudy pod oblohou jako černými plachtami popjatou a v kouřícím uhlí zasypanou... uvažoval, jak právě snad před týdnem byl dosažen nejvyšší možný poměr, nejostřejší napětí před roztržením, konečný modul... a jak mohla gotika jeho snu viseti ještě na nakrovném nebi, kdyby se bylo nějak zabránilo tomu, co následovalo,... kdyby Eva třeba navždy odešla nebo – lépe – „zemřela“, dodával s krutou a šílenou outrancí vyrušeného maniaka.

Vtom poznal již její krok. Spěchala... hned bude u něho. Lekl se. První chvíli chtěl utéci, ale vtom již hned, dříve než hnul svailem, začal rychle... velmi rychle – nevěda jak – skoro jako v bleskovém osvětlení a staženém děsu... počítati levou řadu plynových plamenů (zdály se mu najednou velmi drobné a šedé) do pěti, do deseti, do dvanácti... stála již před ním. Spíše cítil a slyšel, než viděl vlažnou a křehkou grácii jejího jako v nejvyšším rozmaru vlhkých, průhledných a nevyčerpaných linií řezaného obličejce... do noci plačícího, hnědého a ve vůních uschlého vlasu... do větru jako do vod mlčící nebo uspané zornice – a hned jako divě stísněný, stažený a stlačený novou a brutální silou... chtěl okřiknouti...

„Mama mne tak dlouho nepustila... odpusťte... a vy čekatě,“...řekla v tom rychle, znavená a udýchaná... v slabých a čistých záchvěvech zdušeného hlasu. Cosi vláčného, pronikavého, plynového rozlilo se s tímto hlasem kolem. Bylo to, jako by z rozbitých kon-

zol kapaly, stříkaly, pršely libodeché květiny, hnané rozsvíceným karuselem zpívajícího větru... v korálech, sklech, plechu, sametu, krajkách a lampiónech... v rozechřáté, bengálským ohněm neb ostrými raketami nasycené mlze... v nervózním smíchu, mladých výkřicích a nemocném veselí... v čtyřhranných plochách vzdutého, čerstvými laky čpícího plátna a ostře, jako v modravých prutech svinutých sazí kouřících lamp... Všecky ty zvuky jako příliš rychle roztočené barvy bolely, hladily, šlehaly, svíraly Schlaaga v jakési napjaté a silné bezvědomí nutící k zapomenutí... ve vytřeštěný a utažený klid; jenž ho začal houpati na hlubokých a těžkých, hnědých a svinutých svých vodách,... když náhle sražený zvuk tří, za sebou prudce jako z kopce mezi zkroucenými stromy pod severním větrem hnaných hvizdů vrhl do jeho duše ostrou a vystřízlivělou nudu.

Probudil se hned vědomý, klidný, mrzutý a unavený, hotový říci, co chtěl, a skandoval – přímo, bez přechodu nebo příprav – suše a studeně, pečlivě a pozorně jako matematickou tezi, skoro bez stínu a gest, v krátkých, rozpjatých a nahých větách: „Vskutku... odpusťte... ale nemohu se zdržet... osm pryč... spěchám (a po malém oddechu, ale hned rozčilen, že je divadelně citlivý – s úsilnou ironií): Proč jste nepřišla dřív? – A pak zapomněl jsem vám říci: Zítra jedu pryč (vtom však již viděl, jak zbledla, a změniv bezděčně tón): Ne... nebojte se... za měsíc jsem zpět... k příbuzným... nevíte, jak je to vše banální.“

Chytil její ruku: „Tak, buďte zdráva... s Bohem“... Odcházel prudce, skoro v útěku, všecek rozrušen... se zařátými rty, poděšen, aby se neohlédl... do zavlhlé tmy.

Šly světem

1

„Ty tóny půjdou světem,“ vykřikl jsem hluše, a jako ve snu z té slavné dřímotné tísně, která se na mne pokaždé naválí, kdykoli slyším krásnou větrnou hudbu.

Nevím, jak dlouho seděl již přítel u černého klavíru tam v rohu u otevřeného okna provanutého všemi vůněmi rozkvetlé zahrady v červnu a zasypaného měkkými třaslavými stíny šplhavého vína, vím jen, že od nějaké doby celý salon i s těmi třemi velikými nehybnými ženskými figurami, složenými do křesel jako do rakví, padal stále v hlubší tmu a rozestupoval se současně v širší nicotu, a přitom že nasypávala se mi na srdci mohyla kamení, a ta pekelná roztavená hudba vymílala mi hrud' jako řeka tůni.

Přítel dohrál před nějakou chvílí. Nevím, jak dlouho jsem se dusil v té nesmírné šířce, do níž se rozstoupil celý svět, vím jen, že jsem pochopil v jeden mžik napětím celé své malé lidské bytosti, celou úzkostí a silou sobectví, že se z ní musím probít, nemám-li se zalknout.

Cítil jsem v hrůze, že musím něco učinit... hnout rukou alespoň... a ne... víc... víc: vykřiknout, udeřit do nábytku. Prorazit tu zeď, která se šlehala kolem mého srdce. Sebrat se... zoufale se sebrat... a utéci z toho bezvzdušného vysoka, kam mne vymámily ty jeho tóny, sám vítr a oheň, tancující jako plameny po rozpálených vrcholcích hor a lákající ovčí duše do vlčích jam.

Rozpřáhl jsem se v duši poslední silou, udeřil pěstí do vši té krásy a smrti a vykřikl tiše a bez přízvuku ta záchranná banální slova, která bůhví jak se ve mně slila a tak podivně mi vypadla z úst. Jako by se kusy šterku sypaly ze stráně pod nohou honěného štvance... tak hluše zachrastila, když mi zavadila o sluch, jenž jich vůbec ne-

poznával. Ale hlavní věc: kouzlo bylo jimi zlomeno. Pokoj se zase zúžil, světlo teklo pokojně a nějak mléčně do něho, nábytek vynořil se ze tmy jako stromy z opadlé vody a trčel nějak dotěrně a drze do vzduchu a díval se na mne zlýma vyhaslýma očima rozčarování, hodiny zase tikaly svým matematickým jazykem, který slyší ucho, ale jemuž nerozumí srdce, byl zase čas a zase lidé a všednost, bída a malost s nimi.

Vstaly také tři ženské figury s křesel, vstaly a začaly se otáčet, hýbat a hovořit. A v studené mlze a jasném údivu svého probuzení viděl jsem s přesností dítěte pozorujícího ráno při prvním přikročení k oknu pohyby lidí na protějším chodníku, jak prostřední z nich, mladá, krásná a pyšná, jako kočka v bocích prohnutá, pružná jako prut, plavá jako šelma a klidná jako východní modla, přikročila k Bertovi, hleděla mu do očí, ruce mu tiskla a cosi povídala sladce a řídce, jako by zuby drahé tekutiny ucezovala, jak Bertova vytržená, křídlem Ducha ještě ovátá a jeho čistou bělí pokropená tvář vracela se pod těmi voňavkou postříkanými slovy zemi a všednosti a zalívala se současně rozčilením a radostí...

Viděl jsem to, a lítost z toho stáhla mi hrdlo; ano, já tím vším byl vinen: zlomil jsem kouzlo.

Zapýřil jsem se z rozčilení, vzal klobouk a vyběhl beze slova ven, jako bych chtěl zachytit ještě na obzoru poslední bleskový kmit jeho odlétající sněžné peruti, škubající sebou tou bolestnou vyčítavou křečí poraněného svátého ptáka ze starých pověstí.

Ale venku nebylo nic... než jediná Příroda, ohromná, cizí a daleká, celá zapředená do kukle neproniknutelné a člověku nepochopitelné tuposti. Orientální modly, spíš skály než sochy, tak vypadají jako ona v tu chvíli.

Ležela tu nesmírná a temná, vzdaná úplně žhavému červnovému slunci, a chlad mrtvolý zadychnul do mne v tu chvíli i z dalekých rozžhavených vápenných skal nad řekou i z blízkých šípkových keřů hořících plamínky nesčetných květů.

Nikdy ještě na mne nedopadla tak kamennou pěstí, tak dalekou cizotou jako nyní. Nikdy nebyla ode mne tak na statisíce mil daleka jako nyní, nikdy nepocítil jsem určitěji její neúčast s lidským nitrem.

„Neodpovídáš ozvěnou mému srdci. Sleduješ jen tepot svého, rozdmýchaného v plamenech... tam kdesi dole, pod prahorami, prošlo mi duší. Krásná kuliso našich dramát, do nichž ti ničeho není!“

A cítil jsem něco jako proud ledové vody zatékající mi srdce a ulívající poslední uhlíky mého vnitřního požáru.

Padl jsem do husté vysoké chladné trávy ve stínu zahrady a zaryl do ní tvář.

A zde skloněn nad nitro jako nad zrcadlo studně vyvolával jsem si obraz zaniklé krásy. A hle, zavlhla se hladina, rozčeřila stříbrnými jiskrami jako žhavými slzami, a v polotmě polosvitu vzpomínky vyvstával a hasl poznovu celý před chvílí zapadlý a zemí pohlcený královský průvod s korouhvemi vzdutými touhou jako plachty větrem... celý průvod tónů k hradu snu a smrti... celý, ale ztlumenější, zaleklejší, přikrytý a zdušený ohromným smutečným podsvětým pláštěm Minulosti, jenž obejímá celý vesmír a jehož ještě přesahující nevyplněné cípy lemovány jsou tisíci dohaslých hvězd a sluncí jako zlatým třepením.

Brána vnitřního světa se otevřela a vydala na vteřinu všecko, co propadlo již tmám.

Znovu zadrhlo se srdce ve vysokou polohu třikrát podtrženého C a znova zavěsilo se jako na houpačce v úzkostném bezvzdušném mlčení mezi hrůzou a rozkoší. A znova přehnal se kolem něho rozzpívaný oblak tónů, vybil své blesky rychle a slavně jako jarní bouře a rozplynul se stejně rychle jako ona v těžkém lítostném lijáku.

Ano, zrovna taková byla ta Píseň, kterou dohrál před chvílí Berta tam v tom tmavém saloně před trůnem dvou automatů a jedné modly.

Píseň, která se neopakuje, která jednou v životě přijde nevolána jako Osud a která posvětila pro smrt nebo slávu nebo obojí.

Píseň, kterou lze celý život napodobit, obměňovat, rozdrobovat a rozmělnovat, z níž lze vyživit po celý život hltavé zvíře populari-

ty jako z ohromné spižírny, ale která se musí k tomu cíli dříve *proměnit*. Proměnit jako krystal diamantu za žok měděných penízků.

Taková píseň přišla na ubohého Bertu. Přepadla ho jako křeč nebo mrtvice. Přepadla jako přepadá orel ovci. Jako láska srdce. Před tou plavou šelmou a před tou klidnou modlou ho přepadla – přitáhla ji snad jako strom blesk?

Ano, to byla ona, ta Jediná Píseň. Ta, jež mívá tisíce umělců, kteří ji hledají v pouštích jako lovci vzácnou zvěř nebo nadbíhají jí ve skalách, a která padá nevolána, nečekána na srdce předurčená za obětní oltáře a mžikem stravuje po léta a léta chráněnou žeň olejů a vůní.

Ano, to byla ona. Poznal jsem ji hned, jak Berta zabral první akordy: tak lehce a žhavě jako by mu jiskry pršely z rukou. Ano, poznal jsem ji hned, a mramorová její ruka semkla mi srdce a třikrát zakroutila.

Ano, to byla ona.

Slyšíte ty tůně basu, ty těžké, nevyzpytné, nezvlnitelné tůně zla a bída? Slyšíte, jak tam vrhnul umělec sta otázek jako sta olovnic a jak žádná nedopadla dna? Slyšíte, jak nyní rozráží jeho ledy pěstí, jak bije do nich zkrvácenou železnou rukou, jak je nutí k odpovědi? A hle, pohnuly se. A stoupají z nich medúzy, krabi, raci, kostry, obludy a příšery, splétají se hadi a tančí kankán, velikost a nízkost, hlava a ohon v jedné směsi.

A zase nový var.

Nové nestvůry syčí ze dna a sápo se po mistrovi, obléhají ho, svírají, dusí. A on? Couvá, ukrývá se, tone. Není ho vidět chvíli v tom dýmu a ohni, který se valí z klavíru.

Ale jen chvíli.

Teď, teď se vrhá do toho varu, dlouhý trysk not bílých a silných jako stříbrný meč prošlehl tím beztvarým dýmem a šlehá častěji, rychleji, stříbrněji.

Vzchopil se a bije do tmy, láme ji, nutí ke krystalizaci.

Světlo se rodí z toho chaosu, a brzy prodraly se z něho první stříbrné sopránové noty, vyšlehly zoufalými, bílými, dlouhými, třasla-

vými jazýčky, zatrylkovaly šílenou, nesrozumitelnou mukou a padly ve vteřině jako mrtví skřivani nazpět do plamenů.

Ale množí se, je jich víc, rostou a mohutněji, a teď, hle, zpívá jich již celý chorál, veliký bílý oblak velikonočních zvonů usadil se v sopránů jako na zvonici, a všechno, co se lije odtud, je světlo a vůně a jásot. Var a spor basu je jimi přikrýván a dušen jako ohromným bílým císařským pláštěm. A hle, to nejpodivnější: podlehnul bas, připodobil se a napodobí tu šílenou radost a ten zapálený chvat sopránů a ve vteřině zpívá celý klavír a třese se a láme pod rozkoší jako loď pod přílišným větrem.

A slyšíte ho? Teď...teď! Slyšíte ten tenký stříbrný rozpustilý a přece tak vážný zase, směšný chvíli – ano směšný na chvíli a přece tak k smrti milý – ano, směšný motiv, který se směje v té hymně plavým jásavým bezstarostným smíchem, který sem zapadl tak nevyzpytně a potměšile a voní tak čistě a směle jako horská louka nepředvídaná a nečekaná vysoko mezi lesy?

Ten lehoučký motiv sotva dechnutý do toho varu stínů a blesků... slyšíte ho? A slyšíte ten jeho smích... cink... cink... cink... jako když pták uletí čihaři, vítr vymknul se z otěží měsíce a radost z potu rozumu. Ten... ten... ten, slyšíte ho? A co že, ten že je směšný, ten že se mi jednu chvíli mohl zdát směšným? Vždyť on sám *vysmívá* se všemu... *všemu*. Vždyť on přeskakuje všechno, vždyť on skáče přes jiné tóny jako přes příkopy, jako přes ploty... šest sáhů do výšky.

Slyšíte ho dobře, ten nesmírný větrný výsměch všemu, tu bílou radost lehkou jako oblaka, tu sváteční tanečníci tančící jen po vrcholcích hor?

Vidíte ji... *ta, ta* vyplula teď ze všeho... bílé, z pýchy a jistoty kované slunce.

A všechno je jen oheň a vítr, hrůza a krása Mládí. Ach ano, to je ono, smělé, dobrodružné, pružné s opičími klouby. Nebojácné, snící o dobytí světa nebo zlomení vazů.

A hle, ono teď kleká před prostřední modlou, před plavou šelmou ženou a škemrá, škemrá, tiše a bázně škemrá to silné, nebojácné Mládí.

„Pojď, dej mi ruku a přeskakujme svět. Jako močál ho přeskakujme. Slyšíš, jak to zpívá? Přeskakujme svět, svět, svět... vysoko... vysoko... sáhů dvacet pět – sáhů dvacet pět!“

* * *

Lehký mladý vítr probudil se v tu chvíli v zahradě, cválal záhony trav, přeletěl přese mne a probudil mne tak podivně, duchovitě z mého horečného snění. Jakoby dlouhá chladná ruka z jiného světa na mne sáhla, tak duchovitě, nezemské bylo to procitnutí a taková hrůza z něho na mne zadýchla.

Cítil jsem v té vteřině tak strašně určité podobenství mezi tím větrem, jenž odletěl, a duchem, jenž odvanul, že mnou prochvěl mráz. Podivný cizí cit přeběhl po mně, lehoučce, po špičkách hrůzou sotva se dotýkající, jako vítr, jenž v tu chvíli docela slabě rozrušil vrcholky topolů. Ale listí celého stromu se hned znepokojilo a rozechvělo úzkostným zděšeným šumem, a cítil jsem neviditelné prochvění tajemstvím, jež proběhlo jimi od korun až po poslední kořeny.

Ten mrazivý záhrobní dotyk zůstal. A šířil se rychle jako morová rána, zachvátil mne celého a pak lidi, svět, vesmír. Cizost a nepochopitelnost všeho, přírody i osudu, člověka i vlastního mého *já* mne zděsila, každá věc, na niž jsem upřel zrak, otevírala hned ochotně studnu své nejbyťostnější podstaty, v níž vězely její kořeny tisíce mil pod povrchem a pily a žily z vod tajemství, a všechny byly hluboké k nedohlédnutí a závratné k nesnesení.

Všecky body rozevřely se v propasti, z každé představy zívala tma a civěla smrt, z každého pomyslu vyla hrůza, celá země byla ve vteřině otrávena, nerozkvetlá poupata a nezrozené ještě city páchly mi již plísni. V úzkosti a pod pudem záchrany zvedl jsem oči k nebi, k tomu žhavému červnovému nebi, a hle, i odtud zadýchl na mne jen mráz mlčení a čeřilo hloubky.

Nikde nebylo břehu pro potácející se, ušlehaný vrak mého vědomí.

Schoulil jsem se do sebe, jako činí zvířata, jež se chtějí zadýchat, a plížil jsem se zvolna nazpět do vily.

Měl jsem náhle neodvratnou potřebu blízkosti lidí, blízkosti a teploty lidského dechu. Cítil jsem náhle v sobě tu starou, primitivní touhu družnosti vzniklou před tisíci a tisíci lety v jeskynní době, kdy člověk bojoval o hranici ohně. Takové zvláštní, cizí mi jindy ztotožnění jsem cítil v tu chvíli s těmi lidmi tam uvnitř, s druhy stejně bídými a ubohými, vydanými stejně jako já v plen těm strašným mocím zmaru a tmy.

Byl jsem na prahu vily a ze salonu zněl zase klavír a táž píseň z něho. Táž? Ne. Nejen že ji nehrál již Berta, ale ani *ona* to již nebyla; byl to jen její plášť, který jí spadl z ramen, když odcházela pro věky. Bylo to něco jako bezděčná její parodie. Byly to snad tytéž věty, táž tempa, táž látka, táž forma: ale to jediné zázračné Posvěcení, ten oheň letnic ducha pohasl a zbyl jen dým opakování a změlčení. Co bylo původně krásné, bylo nyní jen frivolní, co smělé, nyní jen drzé. Sluha převlečený za krále. A jak drze se všechno nyní nadýmalo, jaký krocaní patos! Vešel jsem do pokoje.

Plavá modla seděla u klavíru a zkoušela zázračnou improvizaci Bertovu.

Ten stál u ní zalit záplavou radosti, šťastný jako dítě a pokorný jako pes.

V pauze přišel ke mně a pošeptal mi zkrotle (on, před chvílí ten dravec):

„Ano, půjdou světem. Ona se jich ujme.“

2

Přijel jsem zase do vily, tentokrát na samém sklonu zimy, která následovala po tom podivném, jakoby bílými žáry z nějaké nesmírné kovové dílny prosvíceném létě, sálajícím jedinou výhní rozkoše a síly, chvatu a zraní a hýřícím tak prudce a udýchaně barvami, vůněmi, zvuky a světly, tichými blesky i hvězdnými nocemi, že se zdálo, jako by chtělo něco dohonit nebo předstihnout, něco neznámého zachránit pro nějaký nepochopitelný účel.

Toto udýchané, překypělé a rozšuměné léto odplavila pak rychle podivná, unavená a mrzutá zima zátopou nekonečných studených lijáků, které ulévaly všechn život pomaleji sice než by ho sežehl mráz, ale za to smutněji a bezpečněji. Pozvolna nechávaly zetlít kde které stéblo a kde který list a rozleptaly všecko jako lučavkou až do koster; ty zbyly pak sváty v chřestivé, drolivé a děravé koberečky připravené pro panenské tance ledových větrů, jež je rozmetávaly svými vlečkami.

Na konci této podivné, větrné a skoro bezsněžné zimy zval mne do Liškova list matky Bertovy, ulekaný a stísněný, ale při tom přece ještě střízlivě hovorný, jaké dovedou psát jen ženy.

Věděl jsem, že postonával celou zimu, ale netušil jsem, že může být katastrofa tak blízká.

Jel jsem.

Nalezl jsem ho v loži dlouhého a jakoby skláceného krásnou, dobře mířenou ranou. To volně ležící, na měkké tekuté běli polštářů jakoby plynoucí tělo mluvilo i v pádu ještě o neúchylné jistotě a lehké ocelové ruce chladného mistra, jenž ji vedl a který jako by tu chtěl spojit umění šermíře s bravurou tanečníka – tak lehké, jisté a nevývratné bylo tu všecko.

„Padl jsi, padl,“ prošlo mi myslí, jak jsem se zahleděl na jeho kleslé, pod neviditelným přehozeným stínem Smrti jakoby se již bortící čelo.

„Smrt jela již přes tebe, podkova jejího koně probořila se ti již do tváře, hle, zde v očích jsou po ní jámy a zde, v zsinalých rtech je její otisk.“

Nemocný ležel již oddaně a pokorně jako věc, jež má být zvednuta a odnesena do sklepa a čeká jen ještě nosítek a pochopů.

Věděl o svém konci.

Jak dobře o něm věděl, bylo cítit v těch oddaně složených rukách, které jako by se byly sesuly na sebe v bezpomoci. Jak ležely tak, bílé a umdlené, na zhrouceném těle, vypadaly jako z vody vytažená a složená vesla zoufalé, smrti zasvěcené lodi, která již přestala zápasit a vzdala se na milost všem proudům a větrům. Sklonil jsem se

nad ten vrak jeho těla a cítil v hrůze, že jsou to již vody Věčnosti, bez břehů a obzorů, jež ho nesou.

Jako vysáté ovoce a vyloupnutý ořech – takový byl teď zpustošený a pokojný před svou smrtí.

Vydal své tajemství, stal se bezbranným před smrtí i životem a čekal již jen ránu, jež ho rozdrtí.

Vysoko vystřelil purpurový plamen květu z té slupky a z toho obalu, který teď ležel přede mnou pohozen a rozlámán jako zlodějem ukroucený zámek, jenž bránil přístupu k pokladně.

Vydal své tajemství, vyžvatlal lehkomyšlně svůj obsah, ztratil neopatrně klíč ke své bytosti a umíral za to jako voják, který v boji sňal přilbu z hlavy nebo pancíř z hrudi.

Byl rozluštěn, a po rozluštění přichází na světě již jen zašlapání.

Život jeho neměl již obsahu a smyslu. V té Jediné Písni, v níž se sežehl náraz celý, ztratil sama sebe.

Vydal svoji pevnost šíleně a tupě zároveň na milost a nemilost tomu strašnému nepříteli, jenž je Život, a ten ho předal jako posud každý vítěz – katu.

Strašná mdloba, kterou již nestrásl, padla na něho po tom královském vyhýření, které se vylilo z něho jako láva ze sopky a jehož nejlepší kameny opatrně sebrala a chytře sestavila ve vtípnou hračku žena-modla, Lola.

Ztratil sebe, a proto se dával darem ženě a proto zoufal, že ho nepřijala.

Zeslábl a zdětiněl. Nemohl unést sám svoji prázdnotu, a proto bylo mu třeba hluku, šumu a bzukotu kolem, aby přehlušil jimi to strašné ubité ticho v sobě, a pustých par a dýmů opilství, aby mu zakryly jako opony, alespoň na chvíli, jeho nekonečný, do tmy rozjívěný jícen.

Proto mu bylo třeba šustotu ženského šatu, tance na vysokých podpatcích, marného hlazení, lichého laskání, rolničkové hry touhy a nudy a celého toho klamu, jemuž se říká láska a jenž má na chvíli ošidit nudnou hrůzu pravdy.

Ale hlavně dlouhých horkých třeštivých polibků bylo mu třeba, polibků krvavých rtů, jež vysávají poslední vůli a sílu, a pak těch písniček, dlouhých, tupě do prázdna bzučených písniček, houpavých, uspávacích a monotónních, jak je dovedou zpívat jen milenky, když jsou zároveň opatrovníci, a při nichž se shnilému vraku tak lehce, bez lítosti a vzpomínání, padá do hlubin.

Ale k tomu rozhodně nebyla ona, modla, jež si byla sama bohem.

Ona nebyla rozhodně stvořena k tomu, aby uspávala nedobitá srdce a pochovávala zlomené básníky.

Sám oheň, sama podnikavost, sama energie a důvtip byla ona.

A ještě nenaložila na vozy poklady jednoho dobytého města, kdy snila již o novém – s vyššími hradbami, pevnějšími věžemi a bohatšími klenotnicemi.

Byl to silný dobrodruh na stálém lovu za dojmy. Potřebovala k životu toho zvláštního silného rozčilení novoty, jaké opijí srdce, jež není zvyklé ohřát se dvakrát nad týmž plamenem a které rádo pije jen první doušek z láhve a ostatek vylévá na zem a sklenici rozbíjí.

Berta byl dnes podivnou náhodou doslova jen takovou hromadou roztráštěných střepů, milníkem a znamením na válečné mapě jejího vítězného tažení. –

Zašel jsem do vedlejšího pokoje, odděleného od jeho ložnice starými skleněnými dveřmi s malými žebříčkovými okénky a široce jako rybářská síť dírkovanou záclonou – zašel jsem snít do toho bílého, třaslavým sluncem a vůní lučních fenyklů jakoby stále ještě provanutého jeviště jeho osudu.

Nemocný, pokud ještě chodil, nedovoloval v podivném rozmaru nic zde uklízet, ani prach stírat; později, když ulehl, zapomnělo se na to v úzkostech blížící se smrti.

Všechn ten starý, lehoučký, vší minulosti jakoby rozněžněný a ochočený nábytek byl posypán tím šedivým pustým nirvánovým tónem a plul podsvětne měkce a přeludově tiše v prvním vybledlém svitu předjarního slunce, který byl posud dočista vzpomínkový, zvadlý a mdlý, voněl zrovna chladem a mrtvem, jakoby po herbářo-

vých lístcích, a nejráději jako by obléval svou zamlklou aureolou zimu staroby a tvrdost nových, čerstvě navršených hrobů.

Když jsem vešel, ležel právě tak podivně výmluvně na tom velickém beztvarem těle starého černého klavíru a lil se do jeho prachu tak teskně, jako by padal na za házenou šachtu mrtvol.

V prachu byly posud stopy písma, prstem psaného, mělké již a zasypané novými vrstvami.

To Berta patrně psával v posledních svých dnech do jeho povolné a laskavé půdy, co nemohl vrýt a vtisknout do nekonečně tužší látky života a skutečnosti.

Četl jsem s námahou: Neotvírej se, otevřít se je... – dál nestačila patrně plocha.

Z ložnice volal mne v tom nemocný namáhavým, slabým, hluboce zapadlým hlasem.

„Myslíš, že půjdou opravdu světem?...“ slyšel jsem, skloněn nad ním.

Místo odpovědi pohladil jsem mu slabě, docela slabě ruku, tu po pelesti dolů jako ulomená větev stromu padající ruku, která nebyla již teď rukou, ale básní, básní nevýslovné krásy a něhy.

* * *

Třetí den na to pochovali jsme ho na malém horském hřbitůvku, který se z jedné strany vtísnil jako skoupé ohrožené štěstí do dlaně několika chudých políček a s druhé plul podezděn vysoko do kraje jako nedostupná pevnost ticha a slávy.

Jako všechno v ten den, byl i obřad podivně chvatný, lakotný a nesplněný.

Bylo to v záhadný březnový den, v takový podivný, přechodný a nevyplněný den, který unikal již nějak zimě, ale nepatřil ještě jaru, kdy vynesli jeho dětsky lehké, jakoby na ohni bolestí roztáté a od hmoty již vykoupené tělo na prostý žebřinový vůz, pokrytý chvojnám.

Těžká černá jízda mraků nesla se od západu a hrozila každou chvíli deštěm, tím dlouhým, zoufalým, bezútěšným deštěm, který

předchází jaro, ale je ještě tak docela pustý, neposvěcený a nevonný jeho bílou nadějí a napájí jen mrtvé kořeny starých dubů, zakleté hluboko pod zemí.

Něco záhadného, mezi smrt a život vklíněného, zívalo ve vlhkém vzduchu a nedopověděně nějak tála slabá pryskyřná vůně chvoje ve vlažném oparu nad rakví.

Hnul se pár těžkých upracovaných koní, zapřažených do vozu, a zvolna a pokojně, tak krotce a změkle nějak, jal se stoupat do kopce, který se hrbil a naléval v dlouhých smutných vlnách až daleko přes obzor.

A za ním, šlehán do tváří drobným prachem deště, jenž se právě spustil, hrnul se schoulený, do klubek zmotaný, potácivý dav unavených, do šatů jako do kuklí zapředených hostí.

Cesta zvolna stoupala, poháněná zvířata šla rychleji, lehké kytky holých jeřábů vypluly již z mlh a vřely se stále častěji nad naše hlavy – a stále úzkostněji cítil jsem chvat, hrůzu a zmatek toho udýchaného, rozběhlého, zřídleho davu, v němž jsem se také choulil a zmítal. Něco slepého a poraženého bylo v tom mlčelivém běhu stísněného lidského stáda za rakví, mátlo a vlnilo, rozprchávalo a drobilo se stále jako na útěku před nepřítelem, hrbilo a choulilo se jako smetí metené velikým hněvivým dechem soudného anděla, jenž jako by letěl jim v patách a dul do nich svoji slavnou, nepřemožitelnou píseň smrti a zmaru.

Zmítal jsem se v něm bez spočinutí a opory jako rozbitá tříšť na nepokojných bezbřehých vodách.

V mlze a dešti ztrácelo všechno kolem mne obrysy a linie, tvary, nedávno ještě pevné a tuhé, rozpouštěly se v hltavé šedi jako v lučavce a roztékaly se v prelud a sen.

Nejistě, kolísavě, měně stále seskupení a obrysy, přeléval se kolem mne ten mrak šedých, mlčelivých, rozplizlých stínů, unavených starců a stařen s tvářemi rozjizvenými suchými rýhami a vráskami, podobnými rozleptaným rytinám, na jichž mrtvém uvadlém žiloví nejjemnějšími jehlami bolesti, dlouho, ve dne i v noci skloněn, pracoval nejsvědomitější umělec života – Žal.

Nebylo tu nikde pro nic klidu a pokoje.

Oko nemělo se na čem zachytit; v té tříšti rozlámaných čar, v něž se rozsypávaly řasy šatů, nebo v hluši nadutých ploch, v něž se kle-nuly tuhé pláště, nebylo pro ně nikde utišující pastvinné stezky krásy a smyslu.

A stejně mysl nemohla nikde nalézt jistoty a pevnosti, jako jich nebylo v tom přechodném nevysloveném dni kolem mne, v tom zrazeném nenaplněném životě, jenž nedávno zaplál tak silně jen proto, aby mohl tím rychleji zhasnout, a v tom zmítaném rozstříklém úprku živých mrtvol, které, zdálo se mi, jako by měly jen jednu starost: být co nejdříve z pohřbu doma, na svém loži nebo ve své lenošce – jako by zatím mohlo přijít zdraví a nenalézt jich.

Těžiště všeho přelávalo se stále ve hře stínů kolem mne, a já lapal po něm zoufalou rukou, ale ono ubíhalo pod ní jako vlna, v níž se nechytí žádná kotva.

A zmatek toho horečného chvatu a hrůzy, jimiž byla posedlá ta pomatená valící se hmota, přenášel se na mne, sedal jako můra na duši, zaléval ledovým stínem všecko myšlení.

„K čemu ten život, k čemu ta smrt?“ opakoval jsem si stále, hlo-dal na těch otázkách vytrvale, slepě a marně jako chycené zvíře na železných drátech své pasti.

„Kde jsou nyní ty síly duše, ta hodnota, dlouho schráněné jmění, ten poklad odříkání a práce? Rozptýlila je smrt, jako dech větru roz-vane vydrolené plody do všech směrů? Ale zde nebylo ještě plodů, zde byly jen květy, kouzelné květy bez užitku, divadlo očí a krása chvíle.“

„A pak: rozptýleny nejsou již ničím jako v měď rozměněný a roz-metený poklad není než posměchem a bídou. Kde je ta síla, která je pojila, soustředila, uvědomovala, hodnotila? Kam zmizela a jak mohla zmizet, ona, hodnota hodnot, nejkladnější klad, sám život?“

„A které kruhy hmoty nebo éteru, vzduchu nebo světla, nesou ty trosky roztržštěné bytosti?“

„A čím byla ona v tom slepém soudu osudu? K čemu jí bylo třeba v tom děsném procesu? Jaké příbuzenství pojilo ji se smrtí? Či neve-

šla pod její maskou, přikryta její krásou jako převlečený zrádce, který by jinak těžko vnikl do města?“

Nikde nebylo odpovědi na tyto otázky.

Moře stínů a tmy rozlilo se všude a rosilo jako protržená řeka. Nikde zelené ratolesti, kam by se mohl snést a kde by mohl sednout vichřicí ušlehaný pták vědomí. Plaše a zoufale choulilo se do sebe jako deštěm ulévané zvíře v zatopeném doupěti.

S ničím splynout, na ničem přichytit jsem se nemohl v tom zmítaném mraku stínů.

K nikomu z toho zástupu nemohl jsem přilnout. Oslovil jsem několik starců, ale viděl hned po užaslých očích, po jich vyplašené tupé zarytosti, jak mi nerozumějí, jak moje řeč nerozechvěla vůbec staré, prachem a rzí pokryté, dávno zatuchlé dráty nitra.

A těžiště všeho, života i smrti, myšlenky i hmoty, přelévало se stále kolem a já lapal po něm zoufalou rukou, ale ono uniklo po každé dřívě, než jsem ho mohl dosáhnout.

S ničím splynout, v ničem utonout jsem nemohl. V nějaký větší celek, v nějaké širší kruhy rozvést tu nakupenou hrůzu. Děs mého úzkého *já*, ty svírající nepřekročitelné hradby pevnosti, v níž jsem byl uzavřen, začaly mne dusit. Ta lůza malého lidského *já*! Zvolna a těžce vlekl jsem je jako raněný voják svou železnou zbroj, a všechna tíha světa svalila a sesedla se v tu chvíli na přílbu, která bývala jindy jeho pýchou a radostí.

Nesnesitelný stud a hnus z člověka mne jal. V okamžiku byl jsem na míle daleko celé té bídě, marnosti a tupotě, která se potácela rozvrácena kolem mne. A potřeba zbavit se jí, vybřednout z ní, potřeba nutná až k zoufání mne chytla a jakoby kovovou rukou vystrčila z toho lidského bláta.

Předešel jsem, předběhl tu masu, v níž jsem se posutí vlekl, předběhl i vůz a připojil se k zvířatům. Nic nepřekáželo tu splynutí. Přilnul jsem k nim a srovnal svůj krok s jejich a svoje poplašené srdce zrytmoval s jejich, pokojným a jistým.

Kráčela stejným pevným krokem, zvyklá námaze a utrpení, bez chvění a kolísání, bez vzpoury a hrůzy – tímž krokem, kterým jed-

nou půjdou i do smrti a donesou, slepě pokorná a poddána temnému řádu, ke tmě a zmaru ty malé plamínky ubohého vědomí sotva doutnajícího, první záchvěvy počínající psýchy.

Tišil jsem se zvolna vedle nich ten slavný klid, který v sobě nesla, ten rezignovaný smutek, který se třásl v každém napjatém nervu a svalu, rozléval v stejnotvárné páře dechu a hovořil němou básní hmoty z velikých krotkých očí, ta krása a oddanost bezvědomého přešla i na mne.

Zahleděl jsem se dlouze na jejich zvlhlou, vychudlou srst, rozedřenou a rozšlehanou na ubohém vyhublém těle, a zdála se mi v tu chvíli nejkrásnějším divadlem světa, jež jsem kdy viděl; – tolik utišení přešlo již na mne a tak rychle stoupaly již zase vnitřní vody života a krásy, tak dlouho zaleklé a zaschlé ve tmě, hrůze a mrazu, a tak pokojně a plně vylévaly se již zase na svět, zvedající na svých vlnách každé utroušené stéblo slámy dojaté a zbožně, jako monstranci, k prozáření světlu a k proměnění lásce.

Docela poddaný a pokojný již vešel jsem úzkými černými vrátky, neochotně propouštějícími a jakoby skoupými na štěstí, jež střežily, ale měkce a dřímotně zapadajícími pak za člověkem, na žlutavý, rozmoklý, do mírných, laskavých, dešti splavených kopečků nalitý hřbitov.

A podivno, náhle necítil jsem nikde děsu ani hrůzy, všechno bylo tak jasno, průhledno, samozřejmo.

Chudé, rozkleslé trsy trav na polozbořené zdi, které plakaly z kamenů svá řídká, rezavá, stálými dešti vydrolená stébla, sváděla mi zrovna dlaň k pohlazení.

I stará dřevěná zvonice, i malé ze slabých prkének lehounce jako hračka sbité máry vypadaly stejně tklivě, bezradně a bezpomocně – a sám čerstvě vyházený hrob, který jsem cítil kolik dní mokvat ve své obraznosti jako otevřenou ránu, stlal se nyní, kdy jsem stál nad ním, měkce, jako by byl posypán sliby pokoje a včera teprve sprchlými lístky růží, smetenými sem čerstvě nebeským větrem ze zahrady života.

Všecky věci ukazovaly mi jako ve snu svou sváteční tvář, kterou ve dne tak starostlivé halily do roušky mlh, všednosti a ošklivosti,

a nadbíhaly mým očím na všech stezkách září novosti a krásy, jako ranní přisvit rozbřeskující se před člověkem, a prosily o laskavý pohled jako májové koruny stromů o rosu.

A se stejně velkým a pokojným úžasem naslouchal jsem těm starým, známým, věky těžkým slovům kněze modlícího se nad rakví a zasní se dlouho nad jedním z nich: A světlo věčné ať mu svítí. Jaké to bude věčné světlo, když i slunce jednou zhasne? Jaký je ten jeho svit? Kde hoří a kterým zornicím svítí? A k čemu, k jakému zření? –

Skoro nevědomky vhodil jsem hlínu na rakev, a nějak pírkovitě, jako by to byla vzpomínka a ne země, dopadla.

Jako v mlze dostal jsem se s ostatními před hřbitovní vrátka.

Jako v mlze zvedl jsem hlavu a hle, celá scénérie byla zatím změněna.

Bylo těžko říci hmotně v čem, ale změna přece pronikla již všeko, vládla vším, působila, *byla*.

Bylo to již jaro, nehmotné, ale přece skutečné, a skutečnější, než kdyby bylo hmotné.

Mraky na západě byly protrženy něčím lehčím a světlejším, co nemělo posud jména ani tvaru, ale přece už žilo, a skladba všech světél, stínů, zvuků, šer, náповeďí a tuch byla přebásněna o několik oktáv výše.

Vítr změnil zatím směr, nabyl síly a smyslu a dul teď, slavný jako polnice boží, do lesů náhle tak vědomě nějak a skoro účelně, jako by chtěl v nich rozfoukat ukryté doutnající jiskry budoucích ohňů síly a léta.

Rozhučely se v odpověď tím hlubokým teskným šumem, o němž se mi zdálo vždy, že dovede okouzlit a roztruchlit i ztuhlé ledy a odplavit je v lijácích vlastní něhy.

Vzduch nevoněl dosud žádnou určitou vůní, ale ochotou a oddaností, přijmouti a šířiti je všecky.

Jako by všecko bylo připraveno a k naplnění scházelo jen vložit do země to mrtvé rozšlápnuté lidské zrno a jako by teď, kdy se tak stalo, spadly teprve všecky pečeti a zámky – tak podivně, náhle a úžasně vypadal ten obrat.

Rozrušen sestupoval jsem rychle z kopce, ale daleko rychleji přede mnou mladý vítězný vítr, jenž chtěl proletět ještě dnes zemí, a rozehrál již v údolí všechny stromy jako stříbrné harfy, otevírající velkou báseň o dobytí světa.

3

Třetího roku potom na podzim hlásily noviny ve městě D., kde jsem se tehdy náhodou zdržoval, koncert modly.

Projížděla již dávno světem s tou podivnou, osudnou, vražednou písni, kterou jsem poprvé slyšel od Berty a která v prvním výtrysku a rozzuření zabila jednoho, aby později uklidněna živila druhého, jako se zkroceným dravcem, dnes již neškodným, ochočeným a pouze zábavným, – a měla úspěch jako ho má každý prostředkovatel původního, každý rozředovač příliš silného a nového a každý zpříjemnovatel drsného a nedostupného.

Podivný známý, referent-novinář, který se vnucoval každé skutečné i vylhané celebritě, antichambroval u každé větší zpěvačky a herečky, žebronil o autografy projíždějících skladatelů, podlízavý nahoru a nestydatý dolů, současně drzý i zbabělý, který nedovedl se obdivovat, aby přitom nepomlouval, a u něhož urážka byla vždy výsledkem strachu a zbraní slabosti a tak jen poněkud nezvyklou formou úcty, který napodobil staré mistry stříhem kabátů, držením těla i způsobem chůze a písma a přitom ostouzel mladé, posud neznámé a neakreditované – tento člověk napolo mezi opicí a lokajem – dovedl mne k Lole ještě před jejím vystoupením.

Na první pohled poznal jsem, že mám před sebou jednoho z těch nesčetných, k smrti umdlených soumarů, zapražенých do vozu veřejnosti, ne rozhlížejících se a vezoucích se dobyvatelů, ale táhnoucích otroků, poháněných den ze dne bičem okamžiku a vteřiny.

Ta unavená a otupělá, a přitom přece *ne* klidná a *ne* pokojná tvář s tou nezapomenutelně suchou a lačnou maskou nepatřila vyvolanému člověku díla a zásluhy, který tiše a vědomě, bez rozčilení, stojí

ve středu světa, nepředbíhaje nic a nenadbíhaje ničemu, a čeká bez nedočkavosti slávu, jež přijde dříve či později jako posel věků a přivede s sebou za ruku celý svět se poklonit a již on nechá popřípadě postát chvíli v předsíni, poněvadž nemá vůbec naspěch.

Ne, to zde přede mnou byl jen umdlený lovec štěstí, uštvaný honec okamžiku, hazardní lapač úspěchu a pověsti, všech těch prchavých, nevěrných a necudných věcí, které se musejí dobývat stále den ze dne a hodinu z hodiny, nejisté, s rozčilením, napětím a nepokojem, chytat s chytrostí stále nově a nově buzenou a vynalézavou, poněvadž jinak opustí člověka jako zrádný ulétlý pták a vytratí se beze stopy a památky jako uprchlý dech a vyvanuté teplo z mrtvol.

Strašná, zpustošená únava mlčela z té tváře, rozzívaná, vystřízlivělá únava, jakou lze vidět jen na lidech, u nichž těžiště hnusu a touhy spadá neobyčejně blízko vedle sebe, často se převrací a mate a často splývá.

Bylo vidět, jak silného biče je třeba tomu unavenému organismu, aby se rozehrál, rozčílil, rozběhl znovu tou cestou únavy a nudy, nesčetněkrát již proběhlou, aby bez radosti a touhy, bez přesvědčení a jistoty tvářil se smělym, podnikavým a výbojným, aby líčil něco, pro co nebylo základu a rezonance v hrudi a srdci.

A v té tváři byly také šlehy po tom ostrém biči: byla tak bez tvaru, charakteru a pýchy rozleptána těmi drobnými, beztvarymi, nitkovitými, sotva postřehnutelnými vráskami, které přehazují přes ni jakoby slabě popelavý závoj, tvoří kolem hlavy tu podivnou, suchou a jakoby žíznivou atmosféru a vtiskují jí tak tu tajemnou pečeť mlčení a zpustošení.

Nějak úžasné střízlivé, mlčelivé a zavřené bylo všecko na té hlavě, jen v očích poskakoval a zapaloval se kolísavý, lačný a třaslavý plamen, jako by hořel na temných nejistých vodách bařin.

Hltala nenasytně cigaretu po cigaretě – „bez těch by nemohla být ani hodinu“ – a mluvila mnoho, zdánlivě dychtivě a chvatně, a přece vpravdě vlekle, klesle a zatíženě tím nízkým vlažným duševním bezvětrím, při němž rachotí ze zvyku trochu ústa, ale mysl trčí rozpráženě a pustě jako nehybné křídlo větrníku.

Brzy jsem zpozoroval, že mluví ráda s podivnou, mlsnou a jakoby zvysoka na špičky došlapující touhou o umění, o všech uměních, zvláště o nových a smělých činech, které rozvířily prach.

Elektrizovala se tím jako ochromený odumírající úd.

Mělo to být nadšené, obzíravé, nově pojaté, ale selhalo to vždycy tak podivně a trapně, vyznělo hluše a dutě, zachraptilo takovým suchým přiskřípnutým tónem, jako by lež, když utíkala, uvázla mezi dveřmi a zachytila se za záhyb příliš nadutých svátečních šatů.

Vybírala ráda největší a nejtěžší slova jako děti vyhledávající z hromady největší kameny, ale nemohla jich dlouho unést a pouštěla je s rachotem k zemi a zdála se mít radost z hluku, jež dělala.

Některou chvíli zdálo se, že jí slova tančí od úst, ale byl to klam na chvílku, protože duše chodila při tom po berlách a každou chvíli jako neopatrný a necvičený herec zadupala jimi olověně o podlahu mezi tanec víl, a pak se hned rozprchlo všecko a zbyla jen černá zem, tíha, dřevo a železo.

Několikrát rozzívala se uprostřed věty, ale hned zase pokračovala klidně v nadšení předepsaným chodem jako natažený stroj, jenž náhodou přeskočil.

Na mne nepamatovala se již vůbec, na Lískov a Bertu vzpomněla si, když jsem jí je připomenul, po jisté námaze:

„Mně zdál se vždycy slabý a nemocný,“ pověděla rozšafně a důležitě, jako by odhalovala tajemství světa, když jsme dál hovořili o jeho smrti – a bylo to tak bezbarvé, pokojné a syté, že jsem pro vždy pochopil hlas světské modly, tu slavnostně natřenou rezonanci prázdného hliněného trupu. –

Večer šel jsem na Lolin koncert.

Hned jak zabrala několik akordů, cítil jsem, že nebeský oheň, zapálený vysoko na horách, rozhořený v čistém řídkém vzduchu tím bledým sluncovým plamenem, který nekouří, ale žehne, snesla hluboko do nížin a doupat, změnila v dýmný požár, přizpůsobila jejich temné modloslužbě.

Kouře a dýmu bylo třeba, aby opil a zaslepil – pak teprve mohla vzniknout rozkoš, neboť čisté nezaujaté zření nebylo by jí našlo.

Všecko bylo v jejím umění: obratnost, bystrost, temperament, síla, barva i pružnost – jen charakter, vnitřní ticho a posvěcení, bílá, rozsvícená radost scházela.

Hořel požár, valil se dým, šlehal plameny, jiskřily se barvy – a přece byl pod tím vším pohybem, hlukem a varem chlad, který málokdo cítil, poněvadž většina lidí, zhrublá a zesurovělá, žije v životě stále jako na nádraží, v průvanu.

Jen na jednu mladou, tichou dívku, citlivou lidskou mimózu, která seděla nedaleko ode mne, dýchnul, jen ona se pod ním zachvěla jakoby pod nožem mrazu a učinila bojácný, zimomřivý pohyb, jako by chtěla ukrýt svá hubená, podivně produševnělá ramínka v šálu. Byl bych ji zlíbal za ten dojem pravdy a ryzosti, sám-svůj, který se projevil proti všemu, ze sebe, jako by kvit z obalu a plamen z hmoty vyskočil.

Všecky ostatní ten malovaný oheň skutečně hřál – tak byli zvyklí již na podvod, tak jim žili a dýchali.

Oči svítily, prsty sebou škubaly, rozčilení jimi třáslo – a jim to stačilo. Jim dávno již rozčilení nahradilo nadšení jako pijákovi alkohol křišťálový horský pramen.

Ano, všecko bylo v tom umění, jen ne *radost* – ta radost, která lehce, sotva se dotýkajíc půdy, jako zora chodí po horách, pije jen z nejčistších pramenů a jen jim na chvíli dovoluje zachytit a nést svůj vzdušný obraz – ta radost, která je svoboda dávající královské duše, která cítí, jak celý svět je tu kvůli ní, hra její a rozmar její, a jak nemá jiného smyslu, než být stěnou a hřebíkem, na něž by ona pověsila těžké opilé věnce svého štěstí, své krásy a své milosti.

Ne, umění Lolino bylo pravý opak: bylo to umění služebné, umění předané a tím již ustarané, ustarané o sebe i o jiné, rozčilené pro sebe, pro jiné. Uvnitř seděl jako zaražené kopí mrtvý klid a ležela nuda jako pavouk nebo ropucha vypíjející všecky prameny radosti a pokoje, a proto musilo být navenek tolik rozčilení, bouře, hluku a křiku, aby zakryly a maskovaly to vnitřní popleněné zmlknutí.

Ohromně chytré bylo v něm všecko – ale právě proto unikala tomu moudrost ta sladká, lehká, nevypočitatelná a bezúčelná vůně, která nic nechce, nic neučí, nic nemluví, nic nezná, nic nepoví – jen

je... je jako je slunce a měsíc a hvězdy, rosa a jarní déšť, zpívající v dopadu na zem, první svit a první soumrak, láska a smrt.

* * *

Koncert skončil a skončil jako právě končí každý koncert, když má úspěch.

Ne tou tichou, vděčnou radostí, která se mlčky kloní v duši, ne jednou, ale každý den a každý svátek ve slastné meditaci – ale pokřikem, dupotem, potleskem, rozčilením.

Ne, ty chladné lidské skály neklamaly – spolehlivě a správně, jak bylo vypočteno a ustanoveno podle solidních, pevných zákonů matematiky, odpověděly tím echem, které se do nich volalo, a věru, nemohlo být jinak; bylo těžko více vrátit, než přijaly.

To bylo celé tajemství úspěchu.

Prostá mechanika sil, kterou bystří lidé odjakživa počítali podle ohromně prostého vzorce.

Lola byla asi spokojena a nejen ona – všichni vůbec byli spokojeni.

Vyšlo to, jak to mělo vyjít.

Všecko bylo, jak mělo být. –

Vyšel jsem, zamotán v klubko rozčileného davu, který se nějak pomalu, nerad a nechtě rozcházel a který se stále ještě choulil a vázal k sobě, jako by tu rozkoš, jež vznikla v hromadě a žila hromadou, nechtěl rozvanout a rozvětrat, vyšel jsem rozrušen do kalné listopadové noci.

Tak to tedy bylo, když šly světem.

Takové změlčení, rozdrobení, pokoření.

Poklad rozdrobený v drobné penízky, oťrelou měď, poskvrněný a ohmataný tisíci špinavých očí a rukou, prostředek malé směny, sluha okamžité potřeby, nebeský oheň chycený a uvězněný v malém čadivém kahanci, na němž si může kdekdo uvařit svůj špinavý požitek a svou špinavou rozkoš nebo ohřát své ve stružkách ubrouzdané špinavé srdce.

A myslí letěl jsem na daleký horský hřbitov, plující do kraje jako nedostupná pevnost slávy a ticha, kde již se sesula a propadla hlava

a hrud', z níž poprvé vyskočila ta krása, která teď ležela přede mnou jako bída a bláto ulice a cesty.

„K čemu bylo třeba té smrti?“ opakoval jsem si již asi posté.

Musil zahynout jedinec, střed světa a srdce, proklán kopím, aby mohly se šířit, nesený jeho krví, vlny sil a života do dálky a šířky, kolíbat na svých hřebenech rozrušené prázdné lidské skořápky a nutně slábnout a slábnout a hynout a hynout, jak se šíří, až zapleskají slabounce o bláto břehu a zemrou beze stopy?

A jaký osud čeká ji, tu jemnou dívku, lidskou mimózu, tak silně a pravdivě cítící, která jediná rozpoznala blud a malost a slabost a od níž jako od nového pevného bodu, nového středu, nové pevnosti odrazily se mělké vlny zeslabené síly?

Přizpůsobí se časem či zůstane, stane se novým středem, novým jádrem, novým východem krásy a života?

- Ale pak bude se hra opakovat znova.

- Ano, tak toho bylo třeba, takové logiky a takového řádu, aby nezůstala stát ta stará houpačka života, opisující v podstatě stále touž dráhu, odrážena ode dvou protivných stěn a pólů a obsazená miliony bytostí křečovitě k ní přisátých a křečovitě se držících, zatím co mraky nových, s očima rozsvícenýma touhou, nedočkavě čekaly na vystřídání.

1900

Ediční poznámka

Povídky *Život ironický a jiné povídky* vyšly poprvé v roce 1912, definitivní podobu získaly v pátém vydání, které připravil do tisku F. X. Šalda během roku 1935 a vyšlo 1936. Naše zpracování se snaží přiblížit jejich obsah co nejvíce současnému čtenáři. Ačkoliv jsme si vědomi, že tím mohl utrpět jeden z charakteristických rysů Šaldova odkazu, volíme ty slovní varianty, které se přibližují současné výslovnosti (např. virtuosi-ta/virtuozita, neurosa/neuróza, analysa/analýza). Při redakci jsme jinak plně respektovali stylové, morfologické a lexikální zvláštnosti původního textu. Výrazy z dnešního pohledu méně frekventované nebo již prakticky nepoužívané jsme opatřili vysvětlivkou v poznámce pod čarou.

Redakce MKP

F. X. Šalda
Život ironický a jiné povídky

Edice E-knihovna
Redakce Slávka Járová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 4. 8. 2017

ISBN 978-80-7587-169-5 (pdf)